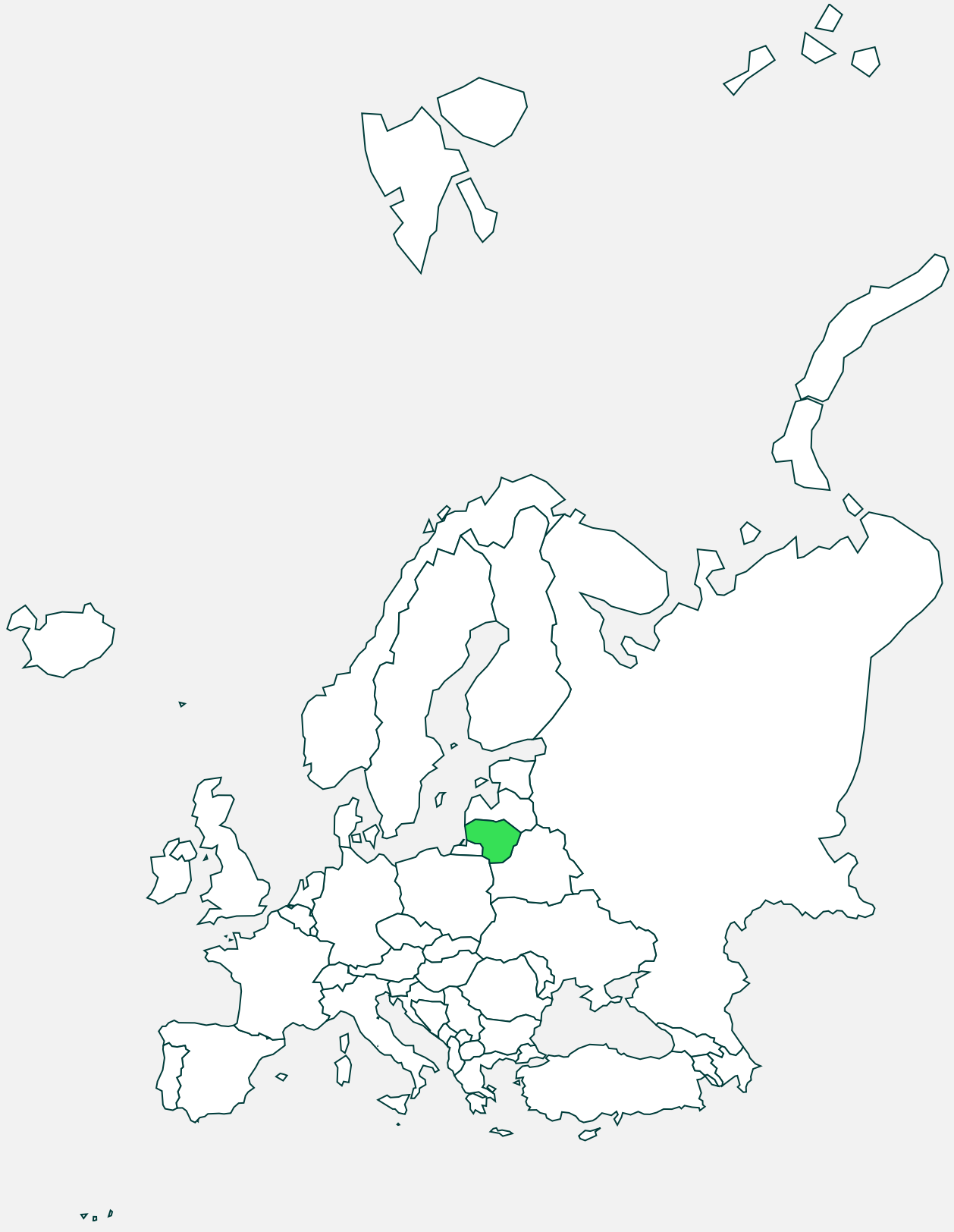
LIETUVA

JUNGTINIŲ TAUTŲ DARNAUS VYSTYMOSI DARBOTVARKĖS IKI 2030 M. ĮGYVENDINIMO ATASKAITA

2023 M.

Lietuvos
Respublikos
aplinkos
ministerija

ĮŽANGINIS ŽODIS

Aplinkos ministras Simonas Gentvilas, 2023 m.

Simonas Gentvilas

Lietuva, pritardama Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. (toliau – Darbotvarkė 2030) įgyvendinimui, įsipareigojo siekti visų 17 darnaus vystymosi tikslų (toliau – DVT). Ši antroji Lietuvos savanoriška darnaus vystymosi ataskaita – tai atspindys ne tik to, ką pasiekėme, bet ir to, su kokiais iššūkiais susiduriame. Priėjome Darbotvarkės įgyvendinimo pusiaukelę – svarbu būti objektyviems prieš save ir savo tarptautinius partnerius.

Visuomenėje ir pasaulyje esame vienas nuo kito priklausomi, kaip vieno DVT įgyvendinimo sėkmė glaudžiai ir neatsiejamai priklauso nuo kito DVT įgyvendinimo kelio. Jei norime darnos pasaulyje, turime derintis ir vieni kitiems padėti. Tai tapo ypač akivaizdu šių geopolitinių įvykių – koronaviruso pandemijos, žiauraus ir nepagrįsto Rusijos karo prieš Ukrainą, energetikos krizės – kontekste. Lietuva reiškia solidarumą su Ukrainos žmonėmis ir įsipareigoja teikti Ukrainai reikalingą ekonominę, humanitarinę ir socialinę pagalbą tiek, kiek reikės.

Per pastaruosius metus Lietuvoje įgyvendinti svarbūs strateginio valdymo ir planavimo sistemos pokyčiai. Strateginiai šalies tikslai, užtikrinantys pažangą aplinkosaugos, ekonominėje, socialinėje ir saugumo srityse ateinantį dešimtmetį, tiesiogiai susieti su DVT įgyvendinimu. Tai rodo, kad Lietuvos įsipareigojimas įgyvendinti DVT išliko aktualus ir krizių akivaizdoje. Lietuvos ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planas „Naujos kartos Lietuva“ ne tik padeda atsigauti ūkiui, bet ir prisideda prie žaliosios ir skaitmeninės pertvarkos, o tai suteikia pasitikėjimo, kad valstybė gali sėkmingai siekti darnių ateities pokyčių. Lietuva, kaip nuo iškastinio kuro nepriklausoma šalis, vykdydama žaliąją transformaciją nerizikuoja prarasti darbo vietų, priešingai – žada sukurti naujų – švaresnių, orientuotų į darnų valstybės augimą.

Nepaisant neigiamo geopolitinio konteksto pasekmių, Lietuvoje matoma pažanga įgyvendinant daugumą DVT. Tačiau siekiant ilgalaikių, visa apimančių spartesnių pokyčių, būtina susitelkti ir bendradarbiauti visoms suinteresuotosioms šalims. Su kiekvienu žingsniu turime didinti neabejingų partnerių ratą. Priimdami sprendimus – veikti išvien, įtraukiant visuomenę, mokslo ir verslo atstovus.

Antroji Lietuvos savanoriška darnaus vystymosi ataskaita – tai atviro ir įtraukaus proceso rezultatas. Dėkoju visiems prisidėjusiems už savo indėlį ir įžvalgas. Kartu ne tik įvertinome esamą situaciją, bet ir įvardijome efektyvesniam DVT įgyvendinimui reikalingus pokyčius. Linkiu, kad šis vertinimas taptų realių pokyčių varikliu.

Mes kasdien priimame sprendimus, kurie turi poveikį – aplinkai, socialinei erdvei, ekonomikai. Būtent mes renkamės, kaip elgtis ir kaip reaguoti į kaistantį ir eikvojamą pasaulį. Tikiu, kad mūsų visų pasirinkimas vienareikšmis – turime imtis veiksmų dabar, kad savo vaikams ir ateities kartoms užtikrintume gerovę visomis šio žodžio prasmėmis.

Šaltinis: Olena Bohovyk, Pexels

TURINYS

Ataskaitos struktūra....6

Santrumpos....8

Santrauka....10

Įvadas....13

Ataskaitos rengimo procesas ir metodika....16

Darnaus vystymosi tikslų nacionalinis teisinis reglamentavimas, instituciniai įgyvendinimo mechanizmai....18

Partnerystės ir įsitraukimas....21

Ekonominiai, socialiniai ir aplinkosauginiai aspektai....25

Darbotvarkės 2030 įgyvendinimas Lietuvoje....28

1 DVT. Panaikinti visų formų skurdą visose šalyse....29

2 DVT. Panaikinti badą, užtikrinti apsirūpinimą maistu ir geresnę mitybą, skatinti darnų žemės ūkį....33

3 DVT. Užtikrinti sveiką gyvenseną ir skatinti visų amžiaus grupių gerovę....37

4 DVT. Užtikrinti visa apimantį ir lygiavertį kokybišką švietimą ir skatinti visą gyvenimą trunkantį mokymąsi....43

5 DVT. Pasiekti lyčių lygybę ir moterų ir mergaičių įgalėjimą....48

6 DVT. Užtikrinti visiems vandens prieinamumą, darnų valdymą ir sanitariją....52

7 DVT. Užtikrinti visiems galimybę naudotis prieinama, patikima, darnia ir modernia energija....56

8 DVT. Skatinti tvarų, įtraukų ir darnų ekonomikos augimą, produktyvų įdarbinimą ir deramą darbą....60

9 DVT. Kurti atsparią infrastruktūrą, skatinti visa apimančią industrializaciją ir naujoves....64

10 DVT. Mažinti nelygybę tarp šalių ir pačiose šalyse....68

11 DVT. Pasiekti, kad miestai ir gyvenvietės taptų įtraukūs, saugūs, atsparūs ir darnūs....72

12 DVT. Užtikrinti darnius vartojimo ir gamybos modelius....76

13 DVT. Imtis skubių kovos su klimato kaita ir jos poveikiu veiksmų....81

14 DVT. Išsaugoti ir tausiai naudoti vandenynus, jūras ir jūrų išteklius darniam vystymuisi....85

15 DVT. Saugoti, atkurti ir skatinti darnų sausumos ekosistemų naudojimą, darniai valdyti miškus, kovoti su dykumėjimu, sustabdyti žemės būklės blogėjimą ir pakeisti šį procesą priešinga kryptimi bei sustabdyti biologinės įvairovės praradimą....89

16 DVT. Skatinti taikias ir įtraukias visuomenes darniam vystymuisi, suteikti visiems galimybes reikalauti teisingumo ir kurti veiksmingas, atsakingas ir įtraukias institucijas visais lygiais....94

17 DVT. Stiprinti įgyvendinimo priemones ir atgaivinti pasaulinę darnaus vystymosi partnerystę....98

Išvados ir pasiūlymai....103

ATASKAITOS STRUKTŪRA

SANTRAUKA

Šioje dalyje pateikiama glausta Ataskaitos apžvalga.

ĮVADAS

Šioje dalyje pristatomas Ataskaitos aktualumas, pagrindiniai Ataskaitos uždaviniai bei Lietuvos pozicija tarptautiniame Darnaus vystymosi indekse.

ATASKAITOS RENGIMO PROCESAS IR METODIKA

Šioje dalyje pristatoma, kaip buvo parengta Ataskaita.

DVT NACIONALINIS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS, INSTITUCINIAI ĮGYVENDINIMO MECHANIZMAI

Šioje dalyje pristatomas Lietuvoje taikomas Darnaus vystymosi tikslų reglamentavimas, strateginio valdymo pokyčiai šalyje bei pagrindiniai mechanizmai, padedantys įgyvendinti Darbotvarkę 2030.

PARTNERYSTĖS IR ĮSITRAUKIMAS

Šioje dalyje pristatomos užmegztos partnerystės, prisidedančios prie Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo šalyje, bei pateikiamas nevyriausybinių organizacijų įsitraukimas, atskirų visuomenės grupių įtraukimo svarba.

EKONOMINIAI, SOCIALINIAI IR APLINKOSAUGINIAI ASPEKTAI

Šioje dalyje pristatomas ekonominių, socialinių, aplinkosauginių aspektų holistinis požiūris bei Darnaus vystymosi principai ir jų įgyvendinimas Lietuvoje.

DARBOTVARKĖS 2030 ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE

Šioje dalyje nuosekliai pristatomas visų 17 Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimas. Kiekvieno tikslo pirmame puslapyje įvardinami esminiai iššūkiai, siekiant atitinkamo tikslo, ir pateikiama bendra tikslo uždavinių įgyvendinimo pažanga pagal rodiklius. Tolesniuose puslapiuose aprašoma tikslo reikšmė Lietuvoje, pažanga tarptautiniame kontekste, strateginė tikslo įgyvendinimo darbotvarkė, įgyvendinimo pažangos analizė vertinamuoju laikotarpiu, pateikiamos išvados bei tolesni galimi veiksmai pažangai spartinti.
Pasiekti aktualų skyrių patogiai galima spustelint tiek turinyje, tiek šio ir kitų puslapių kairėje pusėje esančius stačiakampius, pasirinkus atitinkamo tikslo spalvą.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Šioje dalyje pateikiamos atlikta analize paremtos pagrindinės išvados ir pasiūlymai dėl tolesnių veiksmų, reikalingų paspartinti efektyvų Darbotvarkės 2030 įgyvendinimą nacionaliniu lygiu.

DARNAUS VYSTYMOSI TIKSLAI (DVT)

1 DVT
PANAIKINTI VISŲ FORMŲ SKURDĄ VISOSE ŠALYSE

2 DVT
PANAIKINTI BADĄ, UŽTIKRINTI APSIRŪPINIMĄ MAISTU IR GERESNĘ MITYBĄ, SKATINTI DARNŲ ŽEMĖS ŪKĮ

3 DVT
UŽTIKRINTI SVEIKĄ GYVENSENĄ IR SKATINTI VISŲ AMŽIAUS GRUPIŲ GEROVĘ

4 DVT
UŽTIKRINTI VISA APIMANTĮ IR LYGIAVERTĮ KOKYBIŠKĄ ŠVIETIMĄ IR SKATINTI VISĄ GYVENIMĄ TRUNKANTĮ MOKYMĄSI

5 DVT
PASIEKTI LYČIŲ LYGYBĘ IR MOTERŲ IR MERGAIČIŲ ĮGALĖJIMĄ

6 DVT.
UŽTIKRINTI VISIEMS VANDENS PRIEINAMUMĄ, DARNŲ VALDYMĄ IR SANITARIJĄ

7 DVT
UŽTIKRINTI VISIEMS GALIMYBĘ NAUDOTIS PRIEINAMA, PATIKIMA, DARNIA IR MODERNIA ENERGIJA

8 DVT
SKATINTI TVARŲ, ĮTRAUKŲ IR DARNŲ EKONOMIKOS AUGIMĄ, PRODUKTYVŲ ĮDARBINIMĄ IR DERAMĄ DARBĄ

9 DVT.
KURTI ATSPARIĄ INFRASTRUKTŪRĄ, SKATINTI VISA APIMANČIĄ INDUSTRIALIZACIJĄ IR NAUJOVES

10 DVT
MAŽINTI NELYGYBĘ TARP ŠALIŲ IR PAČIOSE ŠALYSE

11 DVT
PASIEKTI, KAD MIESTAI IR GYVENVIETĖS TAPTŲ ĮTRAUKŪS, SAUGŪS, ATSPARŪS IR DARNŪS

12 DVT
UŽTIKRINTI DARNIUS VARTOJIMO IR GAMYBOS MODELIUS

13 DVT.
IMTIS SKUBIŲ KOVOS SU KLIMATO KAITA IR JOS POVEIKIU VEIKSMŲ

14 DVT
IŠSAUGOTI IR TAUSIAI NAUDOTI VANDENYNUS, JŪRAS IR JŪRŲ IŠTEKLIUS DARNIAM VYSTYMUISI

15 DVT
SAUGOTI, ATKURTI IR SKATINTI DARNŲ SAUSUMOS EKOSISTEMŲ NAUDOJIMĄ, DARNIAI VALDYTI MIŠKUS, KOVOTI SU DYKUMĖJIMU, SUSTABDYTI ŽEMĖS BŪKLĖS BLOGĖJIMĄ IR PAKEISTI ŠĮ PROCESĄ PRIEŠINGA KRYPTIMI BEI SUSTABDYTI BIOLOGINĖS ĮVAIROVĖS PRARADIMĄ

16 DVT
SKATINTI TAIKIAS IR ĮTRAUKIAS VISUOMENES DARNIAM VYSTYMUISI, SUTEIKTI VISIEMS GALIMYBES REIKALAUTI TEISINGUMO IR KURTI VEIKSMINGAS, ATSAKINGAS IR ĮTRAUKIAS INSTITUCIJAS VISAIS LYGIAIS

17 DVT
STIPRINTI ĮGYVENDINIMO PRIEMONES IR ATGAIVINTI PASAULINĘ DARNAUS VYSTYMOSI PARTNERYSTĘ

SANTRUMPOS

AAMGSS	Antžeminė automatinė miško gaisrų stebėjimo sistema
AM	Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija
ATLPS	Apyvartinių taršos leidimų prekybos sistema
AEI	Atsinaujinantys energijos ištekliai
BJPV	Baltijos jūros veiksmų planas
BNP	Bendrosios nacionalinės pajamos
BVP	Bendrasis vidaus produktas
BŽP	Europos Sąjungos bendroji žuvininkystės politika
BŽŪP	Europos Sąjungos bendroji žemės ūkio politika
BŽŪP SP 2023-2027	2023-2027 m. bendrosios žemės ūkio politikos strateginis planas
COVID-19	COVID-19 pandemija
DV	Darnus vystymasis
DVT	Darnaus vystymosi tikslas (-i)
EBPO	Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija
EK	Europos Komisija
ES	Europos Sąjunga
ESBO	Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija
ET	Europos Taryba
EUROSTAT	Europos Sąjungos statistikos tarnyba
HELCOM	Helsinkio konvencija
ISCED	Tarptautinis standartizuotas švietimo klasifikatorius (ISCED 2011)
IT	Informacinės technologijos
JT	Jungtinės Tautos
JT BKKK	Jungtinių Tautų Bendroji klimato kaitos konvencija
Lietuva 2030	Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“
LiJOT	Lietuvos jaunimo organizacijų taryba
LRV	Lietuvos Respublikos Vyriausybė
MTEP	Moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra
MVG	Mokymasis visą gyvenimą
NDVK	Nacionalinė darnaus vystymosi komisija

NEET	Niekur nedirbantis, nesimokantis jaunimas
NEKSVP	Nacionalinis energetikos ir klimato srities veiksmų planas 2021-2030 m.
NENS	Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija
NKKVD	Nacionalinė klimato kaitos valdymo darbotvarkė
NPP	2021-2030 m. Nacionalinis pažangos planas
NVO	Nevyriausybinė organizacija
OPV	Oficialioji parama vystymuisi
PIRLS	Tarptautinis skaitymo gebėjimų tyrimas (angl. Progress in International Reading Literacy Study)
PISA	Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas (angl. Programme for International Student Assessment)
PSD	Privalomas sveikatos draudimas
PSO	Pasaulio sveikatos organizacija
PUPP	Pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimas
SEK	Socialinis, ekonominis ir kultūrinis kontekstas
STEAM	Gamtos mokslų (angl. -Science), technologijų (angl. -Technology), inžinerijos (angl. -Engineering), meno/dizaino (angl. -Art) ir matematikos (angl. – Mathematics) sritys
ŠESD	Šiltnamio efektą sukeliančios dujos
TIMSS	Tarptautinis matematikos ir gamtos mokslų gebėjimų tyrimas (angl. TIMSS - Trends in International Mathematics and Science Study)
VB	Vystomasis bendradarbiavimas
VBE	Valstybinis brandos egzaminas
VBHP fondas	Vystomojo bendradarbiavimo ir humanitarinės pagalbos fondas
ŽVP	Žaliasis viešasis pirkimas
ŽNŽNKM	Žemės naudojimas, žemės naudojimo keitimas ir miškininkystė
ŽŪM	Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija

SANTRAUKA

Antrojoje Lietuvos savanoriškai teikiamoje Ataskaitoje įvertinama šalies pažanga įgyvendinant Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos patvirtintą rezoliuciją „Keiskime mūsų pasaulį: Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų" (Darbotvarkė 2030). Ataskaitoje vertinama šalies pažanga 2018–2023 m., pristatomi kylantys iššūkiai ir naujos iniciatyvos, skirtos paspartinti 17 Darnaus vystymosi tikslų (DVT) įgyvendinimą, pateikiamos vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų įžvalgos, gerosios praktikos pavyzdžiai bei rekomendacijos.

Darbotvarkės 2030 bei DVT principų įgyvendinimo sėkmė yra glaudžiai susijusi su politiniu dėmesiu ir finansinių intervencijų, kuriomis sukuriamas teigiamas pokytis, tęstiniu skyrimu. Sisteminiai šalies iššūkiai, koronaviruso pandemijos (COVID–19) poveikis, žiaurus bei nepagrįstas Rusijos karas prieš Ukrainą, kitos socialinės ir ekonominės krizės kelia iššūkius dėl tolesnio sėkmingo Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo. Lietuva griežtai smerkia Rusijos karinę agresiją, kurią remia Baltarusija, prieš Ukrainą, laiko tai tarptautinės teisės pažeidimu bei siekia, kad būtų užtikrinta atsakomybė už agresijos nusikaltimą, karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui, bei įsipareigoja teikti Ukrainai reikalingą ekonominę, humanitarinę ir socialinę pagalbą tiek, kiek reikės.

DARBOTVARKĖS 2030 NACIONALINIS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Per pastaruosius metus Lietuvoje buvo įgyvendinti svarbūs strateginio valdymo sistemos pokyčiai, turėję įtakos DVT nacionaliniam teisiniam reglamentavimui bei aktualumui: šalyje įtvirtintas naujas strateginio valdymo modelis, pradėtas įgyvendinti skėtinis šalies strateginis dokumentas – 2021–2030 m. Nacionalinis pažangos planas (NPP) – kuris laikomas realiu pagrindu Darbotvarkės 2030 įgyvendinimui Lietuvoje.

Pažymėtina, kad nors **Darbotvarkės 2030 nacionalinis teisinis reglamentavimas sukuria tinkamas sąlygas nuosekliam DVT įgyvendinimui, pats įgyvendinimo proceso aktualumas** – tarpinstitucinis bendradarbiavimas, visuomenės informavimas, pažangos įvertinimas – **yra epizodinis**, tad svarbu skirti daugiau dėmesio visuomenės narių į(si)traukimui. Sėkmingas DVT įgyvendinimas neatsiejamas nuo visų suinteresuotų institucijų nuoseklaus susitelkimo ir bendradarbiavimo.

DARBOTVARKĖS 2030 PAŽANGA

Vertinant atskirus DVT pažymėtina, kad Darbotvarkės 2030 įgyvendinimas nėra tolygus. Tai lemia kelios priežastys: taikomų ilgalaikių intervencijų efektyvumas, visuomenės ir politinis dėmesys iššūkiams, susijusiems su konkrečiu DVT, atskirose darnaus vystymosi (DV) srityse esantys stiprūs bendradarbiavimo ryšiai tarp institucijų ir visuomeninių organizacijų.

Šalies visuomenės sveikata ir gerovė, remiantis bendromis tendencijomis, išlieka gera, tačiau svarbu nepamiršti ilgalaikių sveikatos politikos iššūkių, tokių kaip nepakankamas visuomenės sveikatos finansavimas, žmogiškųjų išteklių trūkumas, senėjanti visuomenė tiek Lietuvoje, tiek Europos Sąjungoje (ES) (**3 DVT**). Nors Lietuvoje išlieka palyginti mažai gyventojų, susiduriančių su nepakankama mityba ar dideliu maisto stygiumi, šalyje pastebimas spartus maisto kainų augimas, kuris ypatingai aktualus mažesnes pajamas uždirbantiems arba nedirbantiems, taip pat pensinio amžiaus asmenims, todėl būtina užtikrinti šių pažeidžiamiausių grupių apsirūpinimą maistu, mažinti pajamų nelygybę tarp gyventojų (**2 DVT**). Siekiant kokybiško ugdymo visais lygmenimis, pastebima, kad Lietuvos švietimo sektoriuje dar pasigendama įtraukios mokymosi aplinkos, o tai sudaro sunkumus mažinant mokinių pasiekimų atotrūkį, stiprinant mokinių bendruosius gebėjimus, skatinant inovacijų ir technologijų naudojimą kasdienėse švietimo veiklose bei stiprinant mokymąsi visą gyvenimą (MVG) (**4 DVT**).

Pažymėtina, kad pajamų nelygybės tarp socialinių grupių bei pajamų atotrūkis tarp regionų išlieka svarbiu iššūkiu šalyje (**10 DVT**). Todėl būtina stiprinti tarpinstitucinį darbą ir toliau skirti dėmesį skurdo lygio mažinimui šalyje, ypatingai tarp asmenų su negalia ir vyresnio amžiaus asmenų, stiprinti socialiai remtinų gyventojų padėtį šalyje (**1 DVT**). Pajamų nelygybės mažinimo srityje svarbu užtikrinti lygias galimybes ir vienodą atlyginimą už tą patį darbą, mažinti ilgalaikį nedarbą (**8 DVT**). Išskirtina, kad šalyje išlieka nelygus lyčių pasiskirstymas darbo rinkoje, aukščiausiuose verslo, pramonės lygmenyse (**5 DVT**).

Darnus ekonomikos augimas neatsiejamas nuo žiedinės ekonomikos augimo, inovacijų diegimo, tinkamos infrastruktūros pritaikymo. Lietuvoje pastebimas reikšmingas žiedinės ekonomikos principais paremtų produktų ir paslaugų paklausos didinimas, žaliųjų viešųjų pirkimų (ŽVP) plėtra, tačiau dėl žemo medžiagų ciklų žiediškumo, būtina orientuotis į naujų technologijų ir skaitmeninių sprendimų diegimą produkcijos gamyboje (**12 DVT**). Nors įvairiuose pramonės sektoriuose skatinamas inovacijų diegimas, šalyje nėra pilnai išnaudojamas didelis mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) potencialas realios ekonominės naudos sukūrimui. Visgi, naudojama infrastruktūra yra vis dažniau pritaikoma tiek verslo, tiek gyventojų poreikiams – savivaldybėse kuriami darnaus judumo planai, skatinamos alternatyvos darniam judėjimui (**9 DVT**). Siekiant miestų ir gyvenviečių įtraukumo, darnumo, saugumo, Lietuvoje stiprinamas viešųjų paslaugų teikimas ir prieiga prie jų pagal gyvenamąją vietą, planuojant teritorijas įgyvendinami strateginės darbotvarkės pokyčiai (**11 DVT**). Taip pat vis dar dedamos pastangos užtikrinti geriamojo vandens tiekimo bei nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumą kuo didesniam gyventojų skaičiui (**6 DVT**).

Lietuva džiaugiasi teigiamomis tendencijomis didinant miškingumą bei saugomų gamtos teritorijų plotą šalyje (**15 DVT**). Didelis dėmesys skiriamas šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) kiekio mažinimui, siekiant klimato neutralumo iki 2050 m., taip pat visuomenės švietimui klimato kaitos švelninimo klausimais (**13 DVT**). Lietuvoje aktyviai skatinamas atsinaujinančių energijos šaltinių dalies padidinimas, pereinant prie energijos, gautos iš atsinaujinančios energijos išteklių (AEI), naudojimo bei energetinio saugumo užtikrinimas (**7 DVT**). Siekiant išsaugoti jūros, vandens telkinių išteklius bei užtikrinti tausų jų naudojimą, vykdoma jūrų ir pakrančių ekosistemų apsauga, jūrų taršos ir vandenynų rūgštėjimo prevencija, padarinių mažinimas (**14 DVT**).

Lietuva nuosekliai vykdo tęstinę ir veiksmingą vystomojo bendradarbiavimo (VB) veiklą, kuria siekiama prisidėti prie DVT įgyvendinimo šalyse partnerėse, prisideda prie taikos pasaulyje didinimo, ekonominio augimo bei socialinio stabilumo skatinimo, skirtumų tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių mažinimo bei besivystančių šalių integravimo į pasaulio ekonomiką (**17 DVT**). Visgi, svarbiu tikslu išlieka visų rūšių nusikaltimų mažinimas, daugiau dėmesio skiriant švietimui ir prevencinėms priemonėms, skirtoms mažinti smurto prieš vaikus apraiškas. COVID–19 metu išmoktos pamokos parodė, kad svarbu užtikrinti valstybės pasirengimą krizinėms situacijoms, kurio neturėjimas taip pat gali prisidėti prie nelygybės didėjimo krizių metu (**16 DVT**).

Lietuvos įsipareigojimas siekti DVT įgyvendinimo išlieka aktualus ir krizių akivaizdoje. Rusijos karinės agresijos į Ukrainą metu šalyje organizuojamos humanitarinės, ekonominės pagalbos iniciatyvos, kurios sulaukia aktyvaus tiek politinio, tiek visuomeninio palaikymo; gaivalinių nelaimių metu valstybė teikia humanitarinę pagalbą kitomis valstybėms. COVID–19 metu Lietuva tarptautiniu mastu dalinosi vakcinomis su kitomis šalimis, o Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planas „Naujos kartos Lietuva“ prisidės prie šalies ūkio atsigavimo, prioritetą teikiant žaliajai ir skaitmeninei pertvarkai.

DARNAUS VYSTYMOSI TIKSLAI

RUSIJOS KARINĖS AGRESIJOS Į UKRAINĄ METU ŠALYJE ORGANIZUOJAMOS HUMANITARINĖS, EKONOMINĖS PAGALBOS INICIATYVOS, KURIOS SULAUKIA AKTYVAUS TIEK POLITINIO, TIEK VISUOMENINIO PALAIKYMO

Šaltinis: J. Stacevičiaus/LRT nuotr.

Šaltinis: A. Kokorevas, Pexels

Šaltinis: J. Stacevičiaus/LRT nuotr.

Šaltinis: Humphrey Muleba, Pexels

ĮVADAS

Darbotvarkė 2030 – tai ilgalaikis darnios raidos planas, numatantis konkrečius tikslus ir uždavinius besivystančioms ir išsivysčiusioms šalims visose DV dimensijose: ekonominėje, socialinėje ir aplinkosauginėje. Darbotvarkėje 2030 yra įtvirtinti 17 DVT, kartu su 169 uždaviniais, stebėsena bei peržiūros instrumentais.

Pritardama Darbotvarkės 2030 įgyvendinimui, Lietuva įsipareigojo siekti visų numatytų 17 DVT įgyvendinimo, tačiau šalies dokumentuose išskiriami prioritetiniai valstybės tikslai, kuriems skiriamas ypatingas dėmesys, atsižvelgiant į nacionalinius Lietuvos interesus, savitumą bei tikslų aktualumą regioniniu mastu. 2016 m. Nacionalinė darnaus vystymosi komisija (NDVK) išskyrė šiuos prioritetinius tikslus, kurie nepakitę išliko iki šiol: 1, 3, 7, 10, 12 ir 13 DVT. 2023 m. Jungtinių Tautų (JT) Aukšto lygio politiniame forume prioritetas bus skiriamas 6, 7, 9, 11 ir 17 DVT. Atsižvelgiant į tai, **šioje ataskaitoje ypatingas dėmesys skiriamas Lietuvos nacionaliniams DV prioritetams, ir papildomai 17 DVT, kuris pasauliui bei Lietuvai šiuo metu yra ypatingai svarbus dėl politinio konteksto** – Rusijos pradėto karo Ukrainoje.

Darbotvarkės 2030 peržiūrą ir stebėseną numatyta vykdyti pasauliniu, regioniniu ir nacionaliniu lygiu. JT Aukšto lygio politiniam forumui DV klausimais priskiriama svarbi funkcija atlikti Darbotvarkės 2030 reguliarią peržiūrą, valstybėms teikiant savanoriškas nacionalines ataskaitas. 2018 m. Lietuva parengė ir pristatė pirmąją Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo Lietuvoje ataskaitą, kurioje detalizuojamas šalies indėlis siekiant tikslų įgyvendinimo. Ši ataskaita, kuri bus pristatoma 2023 m. JT Aukšto lygio politiniame forume, yra antroji, skirta išanalizuoti valstybės pažangą įgyvendinant Darbotvarkę 2030 2018–2023 m. laikotarpiu.

Pagrindiniai ataskaitos uždaviniai:

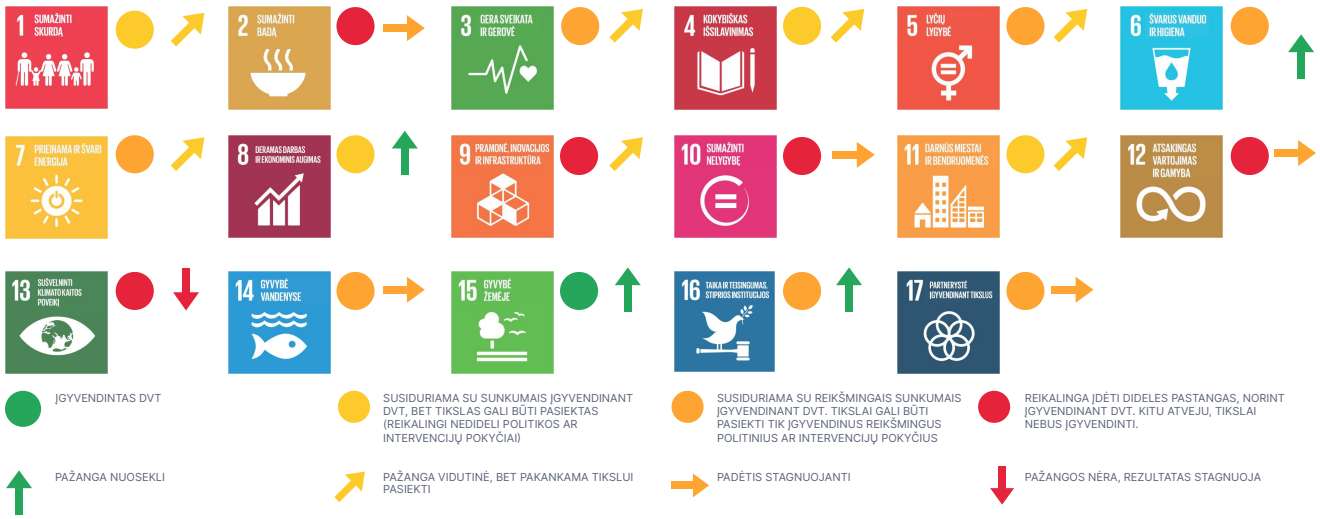
- išanalizuoti valstybės institucijų veiksmus ir ekonominius, socialinius bei aplinkosauginius procesus 2018–2023 m. Lietuvoje, prisidėjusius prie Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo;
- išanalizuoti DV rodiklius ir svarbiausias vykdytas politikos priemones, siekiant išsiaiškinti tendencijas, pasiekimus ir iššūkius įgyvendinant kiekvieną iš 17 DVT;
- pateikti pasiūlymus, padėsiančius koreguoti Lietuvos DV politiką, siekiant įgyvendinti Darbotvarkę 2030.

2023 m. siejami su tarpiniu Darbotvarkės 2030 įgyvendinimu ir, nors tam tikrose srityse buvo stebimas Lietuvos progresas, COVID–19 ir karas Ukrainoje ypatingai neigiamai paveikė DVT, susijusių su socialiniais ir ekonominiais aspektais, įgyvendinimą. Todėl šia ataskaita siekiama ne tik įvertinti šalies pažangą įgyvendinant Darbotvarkę 2030, bet ir ją paspartinti, siekiant tarptautinius įsipareigojimus įgyvendinti laiku.

Galima pažymėti, kad Lietuvoje suvokimas apie DV svarbą auga: tiek instituciniame, tiek viešajame diskursuose vis dažniau minimos DVT temos. Svarią įtaką tam turėjo pakeista Lietuvos strateginio valdymo sistema (plačiau pristatoma kituose poskyriuose). NPP, kuris yra pagrindinis šalies strateginis dokumentas, nustatantis esminius šalies planuojamus pokyčius, būtinus valstybės pažangai užtikrinti ateinantį dešimtmetį, įtvirtintas Lietuvos siekis įgyvendinti DVT nuosekliai, ir taip pagerinti šalies poziciją DV indekse: kad iš užimamos 36 vietos 2020 m. Lietuva patektų tarp 20 geriausiai vertinamų šalių 2030 m. Šis siekis kol kas nėra sėkmingai įgyvendinamas: DV indekse, kuris apžvelgia DV rodiklius ir jų pažangą, 2022 m. Lietuva užėmė 39 vietą (tarp 163 valstybių). Remiantis šio indekso duomenimis, Lietuva yra pasiekusi ir įgyvendinusi vieną DVT – 15 tikslą. Siekiant kitų tikslų įgyvendinimo, susiduriama su sunkumais: 4 DVT (1 DVT, 4DVT, 8 DVT, 11 DVT) atžvilgiu tikslai gali būti pasiekti įgyvendinus nedidelius politikos ir (ar) intervencijų pokyčius, likusiems tikslams pasiekti reikalingos didelės pastangos.

Pažymėtina, kad pažanga įgyvendinant DVT taip pat skiriasi: 4 tikslų (6 DVT, 8 DVT, 15 DVT, 16 DVT) atveju fiksuojama nuosekli pažanga; 7 tikslų (1 DVT, 3 DVT, 4 DVT, 5 DVT, 7 DVT, 9 DVT, 11 DVT) atveju nustatyta vidutinė pažanga, tačiau pakankama tikslui pasiekti. Likusių DVT, remiantis DV indeksu, pažanga yra stagnuojanti arba yra neigiama. Informacija apie kitus tikslus pateikiama paveiksle žemiau. Išskirtina, kad ne visų tikslų atžvilgiu pažanga yra vienoda (žr. 1 paveikslą).

DARBOTVARKĖS 2030 ĮGYVENDINIMAS, REMIANTIS DARNAUS VYSTYMOSI INDEKSU

1 PAVEIKSLAS. DARBOTVARKĖS 2030 ĮGYVENDINIMAS, REMIANTIS DARNAUS VYSTYMOSI INDEKSU (2022 m.)
Šaltinis: Darnaus vystymosi indeksas, 2022.

Taigi, kaip galima matyti paveiksle aukščiau, **Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo ir DVT pažanga tarp konkrečių tikslų yra skirtinga.**

Darbotvarkės 2030 įgyvendinimas yra skirtingas tarp šalių, ir kiekvienos valstybės veiksmai gali turėti teigiamą arba neigiamą poveikį kitų šalių gebėjimams siekti DVT. Pristatytame DV indekse pateikiamas poveikio sklaidos indeksas, kuris vertinamas trimis aspektais: 1) poveikis aplinkai ir socialinis poveikis prekybai, 2) poveikis ekonomikai ir finansams bei 3) poveikis saugumui. Aukštesnis rezultatas reiškia, kad šalis sukelia daugiau teigiamo ir mažiau neigiamo poveikio kitoms šalims. Lietuvos atveju, pozicija vertinama kaip vidutinė (58,4 balo iš 100), tačiau pažymėtina, kad 2022 m. atnaujintos tik 5 iš 14 rodiklių, nustatančių šio indekso pažangą, reikšmių, o likusios reikšmės nekito nuo 2018 m. Nors šio indekso rezultatas atspindi, kad Lietuvos pozicija poveikio sklaidos indekse vertintina kaip vidutinė, indekso duomenų interpretavimas turi būti vertinamas atidžiai.

2 PAVEIKSLAS. POVEIKIO SKLAIDOS INDEKSAS LIETUVOJE IR EBPO ŠALYSE
Šaltinis: Darnaus vystymosi indeksas, 2022.

Pažymėtina, kad **šis DVT indeksas, kaip tarptautinis įrankis vertinti šalių pažangą įgyvendinant Darbotvarkę 2030, turi keletą trūkumų.**

Visų pirma, **siekiant patekti tarp geriausiai vertinamų DV indekse, nepakanka tik šalies pastangų gerinant Darbotvarkės 2030 įgyvendinimą.** DV indekso rezultatai skiriami ne tik pagal pasiektą pažangą, bet netolygiai pasiskirsto ir dalyvaujant skirtingam valstybių skaičiui. Pavyzdžiui, 2018–2022 m., vertinant Lietuvos situaciją kitų valstybių 17 DVT įgyvendinimo kontekste, matomas Lietuvos pozicijos kritimas iš 36 į 39 vietą. 2018 m. užimti 36 vietą tarp 156 valstybių Lietuvai užteko 72,9 balo rezultato. 2022 m. Lietuva savo rezultatą, lyginant su 2018 m., pagerino 2,5 balo ir rezultatas siekia 75,4 balus, tačiau pozicija yra žemesnė nei 2018 m. – 39 vieta iš 163 valstybių (žr. 1 lentelę).

METAI	ŠALIES UŽIMAMA POZICIJA	ŠALIES SURINKTA BALŲ SUMA	VIDUTINĖ REGIONO* SURINKTA BALŲ SUMA
2018	36/156	72,9	69,5
2019	32/162	75,1	77,7
2020	36/166	75,0	77,3
2021	31/165	76,7	77,2
2022	39/163	75,4	77,2

1 LENTELĖ. LIETUVOS POZICIJA KAITA DARNAUS VYSTYMOSI INDEKSE (2018-2022 M.)
Šaltinis: sudaryta BGI Consulting, remiantis Darnaus vystymosi indekse pateikiama informacija

* Pagal šį Darnaus vystymosi indeksą, Lietuva iki 2018 m. buvo priskiriama Rytų Europos ir Centrinės Azijos regionui, nuo 2019 m. šalis priskiriama EBPO regionui.

Antra, **šio DV indekso skaičiavimuose, siekiant įvertinti konkrečių rodiklių pažangą, pasitelkiami tiek oficialiosios statistikos duomenys** (pavyzdžiui, EUROSTAT duomenys), **tiek neoficialiosios** (pavyzdžiui, kiti anksčiau atlikti tyrimai, skirtingų metodikų pagrindu atliktos gyventojų apklausos ir kt.) Nors didžioji dalis naudojamų duomenų yra oficialiosios statistikos, neoficialiosios statistikos duomenų naudojimas neužtikrina galimybių kokybiškai įvertinti kasmetinę Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo pažangą arba tinkamai pakartoti atliktus tyrimus.

Trečia, **DV indekso skaičiavimuose, siekiant įvertinti Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo pažangą, konkretaus uždavinio atveju vertinami ne visi tai šaliai taikomi rodikliai.** Pavyzdžiui, konkretaus 15 DVT atveju, šiame indekse pateikiami duomenys apie vidutinį ploto dydį, kuris yra saugomas biologinei įvairovei svarbiose sausumos ir gėlųjų vandenų teritorijose. Tuo tarpu bendroje Lietuvos DVT pažangos statistikoje atsispindi tik saugomų teritorijų ploto, palyginti su šalies plotu, rodiklis. Šių rodiklių dydžiai reikšmingai skiriasi ir lemia, kad vienu atveju, rodiklis yra sėkmingai įgyvendinamas, kitu atveju - pažanga yra vidutinė.

Atkreiptinas dėmesys, jog ateityje, vertinant šalies pažangą įgyvendinant Darbotvarkę 2030 ir siekiant strateginių NPP tikslų, **šio DV indekso pasitelkimas ir jame pateikiamų duomenų intepretavimas nėra visiškai tikslus ir turi būti vertinamas atidžiai.**

Saltinis: Luke Miller, Pexels

ATASKAITOS RENGIMO PROCESAS IR METODIKA

Rengiant Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo ataskaitą, Aplinkos ministerija (AM), kaip pagrindinė institucija, kuruojanti DV politikos įgyvendinimą Lietuvoje, subūrė už ataskaitos rengimo stebėseną ir ataskaitos tvirtinimą atsakingą Priežiūros darbo grupę, į kurios veiklą buvo įtraukti Vyriausybės kanceliarijos, daugelio ministerijų, įvairių nevyriausybinių organizacijų (NVO), savivaldybių, mokslo institucijų, verslo ir jaunimo atstovai. AM ataskaitai parengti paskyrė išorės ekspertus (UAB „BGI Consulting“). Bendras Priežiūros darbo grupės narių ir išorės ekspertų darbas sudarė prielaidas ataskaitą parengti nešališkai, pateikti objektyvias išvadas ir rekomendacijas, kartu įtraukiant ir pagrindines Darbotvarkės 2030 įgyvendinime dalyvaujančias suinteresuotas puses.

Pagrindiniai šios ataskaitos duomenų šaltiniai yra šalies strateginiai dokumentai, Valstybės duomenų agentūros viešai skelbiami DVT rodikliai, anksčiau atlikti vertinimai, tyrimai, analizės, taip pat NVO atlikti vertinimai bei teiktos pozicijos, nuomonės konkrečių DVT įgyvendinimo klausimais, pusiau struktūruoti interviu su DVT įgyvendinančiomis ministerijomis, NVO atstovais. Siekiant detaliai įvertinti šalies pažangą, ataskaitos priede „Nacionaliniai darnaus vystymosi tikslų rodikliai“ pateikiama detali DVT rodiklių (ne)pažangos apžvalga. Ataskaita parengta vadovaujantis nacionalinių savanoriškų ataskaitų rengimo vadovu, JT generalinio sekretoriaus gairėmis, NDVK sprendimais, 2018 m. pristatyta Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita, kitų valstybių nacionalinėmis savanoriškomis ataskaitomis ir jų rengimo gerąja praktika.

Šią ataskaitą sudaro keli pagrindiniai skyriai – toliau pateikiamas DV tikslų nacionalinis teisinis reglamentavimas, pristatomi instituciniai įgyvendinimo mechanizmai, partnerystės ir bendradarbiavimas įgyvendinant Darbotvarkę 2030. Taip pat apžvelgiami ekonominiai, socialiniai ir aplinkosauginiai aspektai, įgyvendinant DVT Lietuvoje.

Didžiausias dėmesys ataskaitoje skiriamas DVT apžvalgai, ypatingai Lietuvos nacionaliniams DV prioritetams, ir papildomai 17 DVT. Visų pristatomų DVT poskyriuose pateikiama kiekvieno tikslo reikšmė Lietuvai bei šalies padėtis tarptautiniu lygmeniu, pristatoma, kaip konkretaus tikslo nuostatos atsispindi šalies strateginėje darbotvarkėje. Remiantis tikslo uždavinio rodikliais, pateikiama tikslo (ne)pažangos analizė, taikomos intervencijos, nurodomi kylantys iššūkiai bei galimi veiksmai, siekiant paspartinti Darbotvarkės 2030 įgyvendinimą Lietuvoje. Ataskaitos pabaigoje pateikiamos apibendrintos išvados ir pasiūlymai dėl DVT įgyvendinimo Lietuvoje tobulinimo.

ATASKAITOS RENGIMO PROCESAS

Sudaroma Ataskaitos rengimo, stebėsenos ir tvirtinimo darbo grupė

44%

Darbo grupės narių atstovauja NVO sektorių ir kitas suinteresuotas puses

Ataskaitai parengti pasitelkiami išorės ekspertai

2022 m. rugpjūčio mėn. ekspertai pradeda rengti ataskaitą

Ataskaita rengiama įtraukiant visas suinteresuotas puses

Ataskaitos rengimo metu darbo grupė ją derino 8 kartus

Parengta Ataskaita patvirtinta darbo grupėje

Patvirtinta Ataskaita pristatoma Vyriausybės ir Seimo nariams

2023 m. liepos 17-20 d. Ataskaita pristatoma JT Aukšto lygio politiniame forume

Ataskaita pristatoma viešai

DVT NACIONALINIS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS, INSTITUCINIAI ĮGYVENDINIMO MECHANIZMAI

DVT NACIONALINIS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

2018–2022 m. įgyvendinti svarbūs strateginio valdymo sistemos pokyčiai, turėję įtakos DVT nacionaliniam teisiniam reglamentavimui bei aktualumui. 2020 m. priimtas, o 2021 m. patobulintas Strateginio valdymo įstatymas, įtvirtinęs naują strateginio valdymo modelį Lietuvos viešajame sektoriuje, sujungė strateginių tikslų formavimą ir įgyvendinimą su biudžeto asignavimų planavimu ir valdymu.

2020 m. buvo patvirtintas skėtinis šalies strateginis dokumentas – NPP – kuriuo nustatyti pagrindiniai planuojami pokyčiai Lietuvoje ateinantį dešimtmetį, užtikrinantys pažangą socialinėje, ekonominėje, aplinkos ir saugumo srityse. Šis dokumentas laikomas sėkmės prielaida naujai strateginio valdymo sistemai įgyvendinti, keičiant visas iki 2020 m. galiojusias finansiniais ištekliais nepadengtas strategijas ir programas. Būtent šis dokumentas tapo realiu pagrindu ir Darbotvarkės 2030 įgyvendinimui Lietuvoje.

Kiekvienas NPP strateginis tikslas prisideda prie bent 2 DVT įgyvendinimo, o strateginių tikslų įgyvendinimas turi užtikrinti socialinio, ekonominio ir aplinkosauginio aspektų dermę. Tam pasiekti, NPP nustatyti trys horizontalieji principai – DV, inovatyvumas (kūrybingumas) ir lygios galimybės visiems. Jais siekiama nuosekliai ir kompleksiškai formuoti visuomenės pažangai svarbias vertybes ir skatinti norimus požiūrio ir elgsenos pokyčius.

ŠALIES STRATEGINIO VALDYMO SISTEMA IKI 2021 M.

Strateginio veiklos planavimo sistema neintegrali: nėra sisteminio požiūrio į pokyčių planavimą, didelis dokumentų skaičius, trūksta jų tarpusavio suderinamumo, nėra tinkamos sistemos vidutinės trukmės biudžetui formuoti.

DVT nėra įtraukiami į šalies strateginės darbotvarkės siekius.

ŠALIES STRATEGINIO VALDYMO SISTEMA NUO 2021 M.

Integrali ir nuosekli strateginio veiklos planavimo sistema: sumažintas planavimo dokumentų skaičius, sukurta efektyvesnė planavimo ir stebėsenos sistema, pagrįsta į rezultatus orientuoto valdymo principais, sustiprintos strateginio valdymo ir valstybės biudžeto sudarymo sistemų sąsajos.

Darbotvarkė 2030 integruota į strateginio lygmens šalies dokumentus.

STRATEGINIO VALDYMO SISTEMOS POKYČIAI SUDARĖ PRIELAIDAS GERIAU INTEGRUOTI DVT ĮGYVENDINIMĄ Į VIEŠOSIOS POLITIKOS SPRENDIMUS

Šie principai taikomi įgyvendinant visus strateginius tikslus ir jų pažangos uždavinius, į juos būtina atsižvelgti rengiant įgyvendinamąsias nacionalines plėtros programas, planuojant ir vykdant konkrečias pažangos priemones. Strateginių tikslų pažangos uždaviniams įgyvendinti ministerijos, pagal konkrečias valdymo sritis, rengia plėtros programas, kurios formuoja konkrečias viešosios politikos pažangos priemones.

Įgyvendinant plėtros programose numatytas pažangos priemones lygiagrečiai prisidedama prie konkrečių DVT pažangos. Prie DVT pažangos prisidedama skirtingai, tačiau nė vieno pažangos uždavinio įgyvendinimas negali turėti neigiamo poveikio horizontaliajam DV principui.

Kiekvieno iš principų įgyvendinimui užtikrinti paskirti horizontaliųjų principų koordinatoriai, kurie sistemiškai derina horizontaliųjų principų įtraukimą į nacionalines plėtros programas ir pažangos priemones, atlieka horizontaliųjų principų įgyvendinimo pažangos rodiklių stebėseną, teikia ekspertinę pagalbą kitoms ministerijoms, skatina institucijų bendradarbiavimą horizontaliųjų principų įgyvendinimo klausimais, siekiant skatinti elgsenos ir požiūrio pokyčius viešojo sektoriaus institucijose. AM yra atsakinga už horizontaliojo DV principo įgyvendinimo užtikrinimą. Numatyta, kad horizontaliųjų principų koordinatoriai nuo 2023 m. kasmet rengs horizontaliųjų principų įgyvendinimo ataskaitas, kurios taps sudėtine metinės NPP įgyvendinimo ataskaitos dalimi, ir prisidės prie Darbotvarkės 2030 pažangos vertinimo.

Išskirtina, kad strateginio valdymo sistemos pokyčiai sudarė tinkamas prielaidas geriau integruoti DVT įgyvendinimą į viešosios politikos sprendimus – strateginio valdymo sistemos pertvarkos metu Darbotvarkė 2030 integruota į nacionalinę darbotvarkę ir konkrečių viešosios politikos pažangos priemonių formavimą.

NPP SĄSAJA SU DVT

STRATEGINIS TIKSLAS	JUNGTINIŲ TAUTŲ DARNAUS VYSTYMOSI TIKSLAI
1. PEREITI PRIE MOKSLO ŽINIOMIS, PAŽANGIOSIOMIS TECHNOLOGIJOMIS, INOVACIJOMIS GRĮSTO DARNAUS EKONOMIKOS VYSTYMOSI IR DIDINTI ŠALIES TARPTAUTINĮ KONKURENCINGUMĄ	
2. DIDINTI GYVENTOJŲ SOCIALINĘ GEROVĘ IR ĮTRAUKTĮ, STIPRINTI SVEIKATĄ IR GERINTI LIETUVOS DEMOGRAFINĘ PADĖTĮ	
3. DIDINTI ŠVIETIMO ĮTRAUKTĮ IR VEIKSMINGUMĄ, SIEKIANT ATITIKTIES ASMENS IR VISUOMENĖS POREIKIAMS	
4. STIPRINTI TAUTINĮ IR PILIETINĮ TAPATUMĄ, DIDINTI KULTŪROS SKVARBĄ IR VISUOMENĖS KŪRYBINGUMĄ	
5. GERINTI TRANSPORTO, ENERGETINĮ IR SKAITMENINĮ VIDINĮ IR IŠORINĮ JUNGLUMĄ	
6. UŽTIKRINTI GERĄ APLINKOS KOKYBĘ IR GAMTOS IŠTEKLIŲ NAUDOJIMO DARNĄ, SAUGOTI BIOLOGINĘ ĮVAIROVĘ, ŠVELNINTI LIETUVOS POVEIKĮ KLIMATO KAITAI IR DIDINTI ATSPARUMĄ JOS POVEIKIUI	
7. TVARIAI IR SUBALANSUOTAI VYSTYTI LIETUVOS TERITORIJĄ IR MAŽINTI REGIONINĘ ATSKIRTĮ	
8. DIDINTI TEISINĖS SISTEMOS IR VIEŠOJO VALDYMO VEIKSMINGUMĄ	
9. STIPRINTI LIETUVOS ĮTAKĄ PASAULYJE IR RYŠIUS SU DIASPORA	
10. STIPRINTI NACIONALINĮ SAUGUMĄ	

2 LENTELĖ. NPP SĄSAJA SU DVT
Šaltinis: NPP priedas Nr. 3, 2021

DVT INSTITUCINIAI ĮGYVENDINIMO MECHANIZMAI

Atsakomybė už pasirengimą įgyvendinti DVT tenka valstybių vykdomajai valdžiai; Lietuvos atveju – vykdomąją valdžią įgyvendina Vyriausybė (LRV). Lietuvoje visos ministerijos yra atsakingos už atskirų DVT įgyvendinimą nacionaliniu lygmeniu pagal kompetenciją. Pagrindinė koordinuojanti institucija yra AM, o Užsienio reikalų ministerija koordinuoja Darbotvarkės 2030 įgyvendinimą VB aspektu. Taip pat svarbus Valstybės duomenų agentūros vaidmuo, kuri koordinuoja Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo stebėsenai reikalingų statistinių rodiklių rengimą ir viešinimą. Išskirtina, jog Valstybės duomenų agentūros iniciatyva DVT rodikliai atverti viešam ir patogiam naudojimui – pateikiami turimi DVT rodikliai, pristatomas jų esamumas (t. y. kiek rodiklių yra rengiama, nerengiama, kiek yra šaliai netaikytinų), pateikiami DVT infografikai. Informacija pateikiama interaktyviame portale, kurio duomenys yra atnaujinami du kartus per metus.

DVT yra tarpusavyje glaudžiai susiję, tad būtinas visų suinteresuotų institucijų susitelkimas ir bendradarbiavimas. Daugelį metų pagrindinis tarpinstitucinis organas, siekiant stiprinti viešojo valdymo institucijų bendradarbiavimą įgyvendinant Darbotvarkę 2030, buvo NDVK. Tačiau ši komisija nuo 2017 m. aktyvios veiklos nevykdė. Nors AM organizavo iniciatyvas, siekiant sustiprinti ir optimizuoti DV politikos įgyvendinimą bei suaktyvinti instituciną bendradarbiavimą, Lietuvoje vis dar nėra veiksmingo ir efektyvaus tarpinstitucinio DV koordinavimo mechanizmo, pastebimas fragmentiškas suinteresuotųjų šalių įtraukimas.

Nors teisinis reglamentavimas ir strateginio planavimo sistema sudaro tinkamas sąlygas siekiant įgyvendinti DVT, praktiniu lygmeniu pasigendama daugiau įrankių ir būdų, kaip būtų galima įvertinti taikomų intervencijų ar konkrečios viešosios politikos atitikimą ir kuriamą pridėtinę vertę DVT įgyvendinimui. Tiek valstybinių institucijų, tiek NVO teigimu, dažnesnis DVT pažangos aptarimas stiprintų tarpinstitucinį bendradarbiavimą, sukurtų tinkamas sąlygas peržiūrėti DV intervencijų tinkamumą ir efektyvumą, kryptingai įtraukti bendruomenines organizacijas bei šalies gyventojus į DV įgyvendinimo procesus.

REGULIARUS IR ĮTRAUKUS INSTITUCINIS BENDRADARBIAVIMAS, TAIKANT PROAKTYVŲ POŽIŪRĮ, BEI AKTUALIZUOTAS DV APTARIMAS POLITINĖJE DARBOTVARKĖJE PADĖTŲ UŽTIKRINTI NUOSEKLŲ DVT ĮGYVENDINIMĄ

DV klausimų aptarimas ir DV prioritetų reguliarus aktualizavimas politinėje darbotvarkėje prisidėtų prie spartesnio ir nuoseklesnio Darbotvarkės 2030 ir DVT įgyvendinimo Lietuvoje. Tai galėtų būti daroma atkuriant šiuo metu neveiksnią NDVK, kuri anksčiau ir atlikdavo šią funkciją, arba papildomas DV koordinavimo funkcijas perduodant jau veikiančiai aukšto lygmens struktūrai, pavyzdžiui, Valstybės pažangos tarybai. Pastaroji alternatyva būtų tinkamesnė, kadangi tokiu būdu nebūtų išplėstas biurokratinis valstybės aparatas, priskiriamos funkcijos atlieptų pirminį šios tarybos veiklos tikslą, ir, kaip numato strateginiai šalies dokumentai, DV būtų susietas su valstybės ir visuomenės ateities raidos, valstybės pažangos idėjomis, jų įgyvendinimu. Visgi, Valstybės pažangos taryboje pasigendama NVO atstovų, tad jei toks sprendimas būtų priimtas, būtų reikalingas papildomas su DVT įgyvendinimu susijusių suinteresuotų NVO, bendruomeninių organizacijų atstovų įtraukimas.

Siekiant, kad Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo aktualumas būtų nuoseklus, galėtų būti inicijuotas DV koordinatorių tinklo sukūrimas. Šio tinklo nariais galėtų būti visų ministerijų, kitų suinteresuotų institucijų, savivaldybių, bendruomenių, NVO, mokslo, verslo atstovai, kurie vertintų taikomų intervencijų ar konkrečios vykdomos politikos atitikimą ir kuriamą pridėtinę vertę DVT įgyvendinimui, teiktų pasiūlymus ir rekomendacijas dėl ateities veiksmų.

Toks atnaujintas DV institucinis įgyvendinimo mechanizmas padėtų užtikrinti Darbotvarkės 2030 aktualumą politinėje darbotvarkėje, strateginį požiūrį bei reguliarų tarpinstitucinį bendradarbiavimą, siekiant DVT įgyvendinimo.

LIETUVOS IŠSKIRTINUMAS

Globaliai mąstanti bei atvira Lietuva ieško partneryščių su pasauliu verslo, kultūros, mokslo ir tarptautinio bendradarbiavimo srityse. Kuriant inovacijas, sėkmingai derinama bendruomeniška dvasia ir meistriškas improvizavimas.

Lietuvoje imlumu naujausiems mokslo atradimams garsėjančiose įmonėse ir mokslo įstaigose redaguojami genai, tobulinami finansiniai įrankiai bei kuriami pažangūs lazeriai. Tuo tarpu kultūros srityje galima pasidžiaugti pasaulinio lygio operos atlikėjais, Venecijos bienalės laureatėmis, Venecijos kino festivalio laureatais.

Šalyje skatinama kurti glaudesnius ryšius tarp startuolių ir viešojo sektoriaus. Šie ryšiai padeda pasiekti puikių, o kartais ir netikėtų rezultatų. Tarptautinių santykių srityje Lietuvos misija suvokiama kaip įsipareigojimas ginti laisvę ir demokratiją tiek regione, tiek visame pasaulyje. Lietuva - patikimas partneris ES ir Šiaurės Atlanto Aljanso narėms ir laisvės šauklys Rytų partnerystės šalims.

Šaltinis: D. Matvejev, R. Venclovas | Vilnius Tech LinkMenų Fabrikas, A. Aleksandravičius, E. Kurauskas | Vilniaus Universitetas

PARTNERYSTĖS IR ĮSITRAUKIMAS

PARTNERYSTĖS ĮGYVENDINANT DARBOTVARKĘ 2030

Kiekvieno DVT įgyvendinimas ir teigiami pokyčiai yra aktualūs kitų tikslų sėkmei, o tamprios sąsajos formuoja būtinybę bendram suinteresuotų institucijų susitelkimui ir bendradarbiavimui. Valdžios, verslo, skirtingų pilietinių organizacijų ir visuomenės narių į(si)traukimas į Darbotvarkės 2030 įgyvendinimą sudaro prielaidas tinkamų intervencijų, skirtų įgyvendinti DVT, suplanavimą ir įgyvendinimą, bei prisideda prie visuomenės grupių poreikių atliepimo, taip įgyvendinant ir DVT principą „nepalikti nieko nuošalyje“. Nuoseklus bendradarbiavimas taip pat prisideda prie tolygių, nuoseklių teigiamų pokyčių įgyvendinimo.

Kaip minėta anksčiau, AM organizuoja iniciatyvas, siekiant optimizuoti DV politikos įgyvendinimą bei suaktyvinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą. Tačiau **išskirtinos ir kitų valdžios institucijų pastangos prisidėti prie Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo.** Pavyzdžiui, Seime, prieš priimant teisės aktus, yra įvertinama, ar konkretus teisės aktas atitinka įstatymus ir teisėkūros principus, neprieštarauja strateginio lygmens valdymo dokumentams – taigi, fragmentiškai, bet ir DVT įgyvendinimui. Po pirmosios Lietuvos savanoriškos ataskaitos JT Aukšto lygio politiniame forume pristatymo 2018 m., Seime buvo priimta rezoliucija, skatinanti užtikrinti visuomenės įsitraukimą į sprendimų priėmimą, kaip horizontalųjį valstybės strateginių tikslų įgyvendinimo prioritetą. Pažymėtina, kad tam tikros šios rezoliucijos nuostatos buvo įgyvendintos (pavyzdžiui, DVT integruoti į viešosios politikos ilgalaikius ir vidutinės trukmės (iki 2030 m.) strateginius dokumentus, užtikrinta jų sinergija). Rezoliucija taip pat skatinta įteisinti, jog skiriant finansavimą, pirmiausia būtų orientuojamasi į ilgalaikių DVT įgyvendinimą, tačiau pasikeitusi strateginio valdymo sistema šių pokyčių neįtvirtino – pasirinkta pirmenybę teikti nacionaliniams strateginiams dokumentams. Siekiant užtikrinti didesnį Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo atskaitingumą, rezoliucija siūlyta įtraukti DVT rodiklius ir jų analizę į LRV metinę veiklos ataskaitą, tačiau šis pokytis taip pat nebuvo įgyvendintas – DVT įgyvendinimą nuspręsta stebėti pasitelkiant kasmetines NPP ataskaitas. Šiose ataskaitose numatoma pateikti ne tik konkrečių NPP tikslų pažangą, bet ir horizontaliųjų principų įgyvendinimą per NPP horizontaliųjų principų rodiklius, iš kurių vienas (DV indeksas) apima visų DVT įgyvendinimo pažangą. Pirmosios kasmetinės NPP ataskaitos turėtų būti paskelbtos 2023 m.

2020 m. vykusiuose Seimo rinkimuose politinės partijos savo rinkiminėse programose taip pat siekė atliepti Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo nuostatas, tačiau ir čia pastebimas fragmentiškumas. Pažymėtina, kad nacionaliniu lygmeniu valdžios institucijos deda pastangas įtraukti socialinius partnerius – tiek parlamentiniu, tiek vykdomuoju lygiu Seime sudarytos komisijos, komitetai (pavyzdžiui, Seimo Energetikos ir darnios plėtros komisija), ministerijų darbo grupės bei kitos, (ne)formaliai veikiančios grupės kviečia suinteresuotas puses į sprendimų formavimo ir priėmimo etapus. Visgi pastebėtina, kad formalios ir neformalios bendradarbiavimo formos pasitelkiamos konkretaus klausimo sprendimui, o ne nuosekliam bendradarbiavimui konkrečiose srityse.

Tuo tarpu savivaldybių lygmeniu dažnu atveju yra vykdomos pavienės iniciatyvos, skirtos visuomenės švietimui apie Darbotvarkės 2030 įgyvendinimą ir jos tikslų svarbą: pavyzdžiui, Kauno rajono parengtoje aplinkosauginio švietimo 2021–2027 m. programoje atsižvelgiama į Darbotvarkę 2030. Šia programa siekiama ugdyti atsakingą visuomenės požiūrį į aplinką, informuoti apie gyvenamosios vietovės aplinkos būklę, siekiant suteikti gyventojams pasirinkimo laisvę priimti su aplinkosauga susijusius sprendimus bei įtraukti seniūnijas ir jų bendruomenes į vykdomas aplinkos apsaugos programas, veiksmus. Savivaldybių ar jose veikiančių pilietinių organizacijų iniciatyva dalyvaujama tarptautiniuose projektuose, skirtuose supažindinti miestus su DVT įgyvendinimo vietos lygiu metodika. Taip pat organizuojami pavieniai tarptautiniai renginiai, skirti patirties perdavimui įgyvendinant DVT, pavyzdžiui, Lietuvos savivaldybių asociacija įgyvendino projektą „Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimas vietos lygmeniu: Lietuvos ir Europos savivaldybių patirties perdavimas Moldovos, Sakartvelo ir Ukrainos savivaldybėms“. Išskirtina, kad didžioji dalis informacijos sklaidos apie DVT vykdoma NVO bei privataus sektoriaus iniciatyva, siekiant dalintis ir perimti gerąsias DVT koordinavimo praktikas.

Galima matyti, kad valstybiniu lygmeniu dar nėra veiksmingo ir efektyvaus tarpinstitucinio DV koordinavimo mechanizmo, suinteresuotos šalys tiek regioniniu, tiek nacionaliniu lygmeniu į DVT įgyvendinimo planavimo, stebėsenos ir atsiskaitymo už rezultatus etapus įtraukiamos fragmentiškai. Savivaldybių lygmeniu, nėra už Darbotvarkės 2030 įgyvendinimą atsakingų grupių savivaldybėse, o pilietinės visuomenės, ekspertų bei NVO įtraukimo potencialas nėra išnaudojamas. Atsižvelgiant į tai, tolesniame Darbotvarkės 2030 įgyvendinime siūloma stiprinti tarpinstitucinį DV koordinavimo mechanizmą, kuris užtikrintų nuoseklią partnerystę tarp viešojo sektoriaus, verslo, pilietinės visuomenės ir ekspertų bei prisidėtų prie reguliarios DVT įgyvendinimo stebėsenos. Taip pat siūloma skatinti tarptautinį bendradarbiavimą bei geryjų praktikų mokymąsi ir dalinimąsi tarp valstybių. Pažymėtina, kad siekiant didesnio visuomenės narių įsitraukimo, reikalingos ne pavienės, o nuoseklios iniciatyvos, koordinuotos pastangos šviesti šalies gyventojus apie Darbotvarkę 2030, lokalią ir globalią partnerystę ją įgyvendinant.

Fragmentiškumas matomas ir veiklose, orientuotuose į visuomenės informavimą apie Darbotvarkės 2030 įgyvendinimą. Valstybiniu mastu DVT viešinimas nėra koordinuojamas, nėra viešinimo plano, kuris užtikrintų kryptingą visuomenės informavimą, įtraukiant valstybės institucijas ir kitas suinteresuotąsias šalis. Remiantis tyrimų duomenimis, tik kas penktas Lietuvos gyventojas yra girdėjęs apie DVT arba juos gerai žino. Išskirtina, kad žinančių, kas yra Darbotvarkė 2030 arba DVT, gyventojų dalis 2021 m., lyginant su 2019 m., yra sumažėjusi, o gebantys identifikuoti DVT dažniausiai yra 18–25 m., aukščiausio išsilavinimo ir didžiausių pajamų grupės atstovai. Pažymėtina, kad pasaulio mastu DVT arba Darbotvarkės 2030 žinomumas yra triskart didesnis ir siekia net 74 proc.

74%

ASMENŲ PASAULYJE ŽINO APIE DARBOTVARKĘ 2030 (2019 M.)

24%

ASMENŲ LIETUVOJE ŽINO APIE DARBOTVARKĘ 2030 (2019 M.)

22%

ASMENŲ LIETUVOJE ŽINO APIE DARBOTVARKĘ 2030 (2021 M.)

LEGENDA:

Taip, žinau *Taip, teko kažką girdėti* *Ne, nežinau*

4 PAVEIKSLAS. DVT (DARBOTVARKĖS 2030) ŽINOMUMAS LIETUVOJE IR PASAULYJE. RESPONDENTŲ PASISKIRSTYMAS ATSAKANT Į KLAUSIMĄ „AR ŽINOTE, KAS YRA JUNGTINIŲ TAUTŲ 17 DARNAUS VYSTYMOSI TIKSLŲ (DARBOTVARKĖ 2030)?

Šaltinis: Valstybės kontrolė, Vystomojo bendradarbiavimo platforma, 2021.

Visgi pažymėtina, kad visuomenei atskiros Darbotvarkės 2030 temos yra aktualios. Pavyzdžiui, remiantis 2022 m. spalio mėn. Eurobarometro duomenimis, 74 proc. gyventojų nurodė jaučiantys, kad klimato kaita jiems kelia grėsmę (ES vidurkis – 81 proc.). Lietuvoje įgyvendinamos NVO, verslo ir piliečių iniciatyvos, skatinančios prisidėti prie DV, rodo, kad visuomenė vis labiau įsitraukia į Darbotvarkės 2030 įgyvendinimą. Tačiau siekiant, kad kuriamos iniciatyvos būtų ilgalaikės, yra būtinas valstybės palaikymas ir nuoseklus visuomenės informavimas apie Darbotvarkę 2030, galimybes prisidėti prie jos įgyvendinimo, pažangos siekimo.

NVO ĮSITRAUKIMAS

Siekiant visuomenės švietimo bei įsitraukimo į DVT įgyvendinimą ypatingai svarbus NVO indėlis. Dažniausiai NVO atstovai įsitraukia į įvairias nacionalines, regionines ar vietinės reikšmės formalias ar neformalias grupes, kuriose yra vykdomi su DVT susiję sprendimų formavimo, priėmimo veiksmai. Tačiau NVO taip pat vykdo ir pavienius projektus, kurių metu siekiama skleisti žinutę Lietuvos visuomenei apie DVT įgyvendinimą, prisidedama prie visuomenės švietimo, dialogo sukūrimo tarp NVO ir sprendimų priėmėjų.

Pažymėtina, kad **NVO įsitraukimas į Darbotvarkę 2030 yra skatinamas įvairiais formatais.** Pavyzdžiui, AM 2023 m. numatė skirti paramą NVO veiklai, susijusiai su klimato politikos formavimu ir visuomenės informavimu apie klimato kaitą, tam numatant 0,5 mln. EUR. Šiaurės ministrų tarybos biuras Lietuvoje nuolat įgyvendina rėmimo programas, skirtas stiprinti šalies tvarumą, šviesti jaunimą DVT srityje.

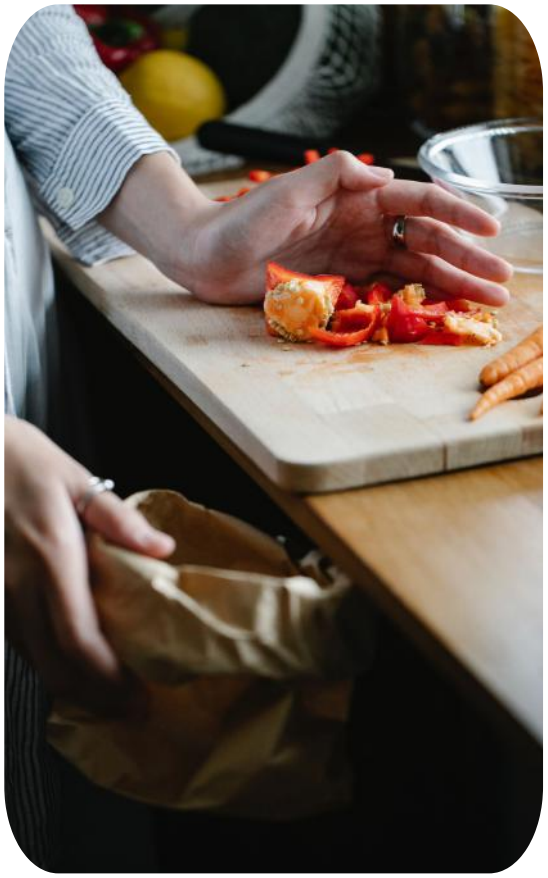
Svarbu paminėti ir NVO įsitraukimą į patirčių perdavimo ir apsikeitimo tarptautiniu lygmeniu veiklas. Dažniausiai atskiros, Lietuvos savivaldybėse veikiančios NVO pasinaudoja galimybe ir užmezga partnerystę su kitų valstybių vietinės reikšmės NVO. Tokios bendradarbiavimo iniciatyvos leidžia formuotis naujoms bendruomenėms, kurios tarp skirtingų valstybių keičiasi gerąja praktika bei ilgainiui pritaiko idėjas DVT įgyvendinimui Lietuvoje.

5 PAVEIKSLAS. VIENINTELIO LIETUVOJE VYKSTANČIO DISKUSIJŲ FESTIVALIO „BŪTENT!" METU, KARTU SU VISUOMENE, DISKUTUOJAMA APIE DV IR DVT.
Šaltinis: D. Žvirblis, 2022.

6 PAVEIKSLAS. 2021 M. LIETUVOJE „SWEDBANK", AB ĮGYVENDINO PROJEKTĄ „17", KURIO METU VILNIUJE BUVO ĮRENGTI OBJEKTAI, PADEDANTYS PAŽINTI VISUS 17 DVT.
Šaltinis: Swedbank, AB, 2021.

Šaltinis: Sarah Chai, Pexels,

Kaip gerąjį NVO bendradarbiavimo pavyzdį galima išskirti VšĮ „Žiedinė ekonomika“, kuri buvo įkurta siekiant skatinti beatliekę gamybą ir gyvenimo būdą, populiarinti žiedinės ekonomikos principus tarp verslo ir valdžios institucijų. Ši organizacija aktyviai dirba su savivaldybėmis ir AM bei dalinasi savo sukauptomis žiniomis, perteikia NVO aplinkosauginių Europos tinklų patirtį.

Bendradarbiaudama su Tauragės savivaldybe ir besiremdama gerąja Italijos savivaldybių patirtimi, VšĮ „Žiedinė ekonomika“ skatina sudaryti sąlygas šios savivaldybės gyventojams visas savo maisto ir virtuvės atliekas kompostuoti namuose. Pasitelkdama savo gerąją praktiką ir žinias, NVO parengė rekomendacijas ir siūlymus, kaip savivaldybė galėtų pasiekti geresnio maisto ir virtuvės atliekų tvarkymo. Savivaldybė, savo ruožtu, sukūrė sąlygas gyventojams, turintiems individualius atliekų surinkimo konteinerius, sutaupyti išmetant mažiau mišrių atliekų. Daugiabučiuose esantiems namų ūkiams nuo 2023 m. numatoma suteikti atpažinimo korteles, kurios skirtos atliekų rūšiavimui besinaudojantiems požeminiais mišrių komunalinių ir biologinių atliekų surinkimo konteineriais. Kiekvienas pasinaudojimas būtų priskiriamas konkrečiam namų ūkiui. Rūšiavimo kokybės kontrolė ir suteiktos taupymo galimybės gerai rūšiuojantiems namų ūkiams, galėtų prisidėti prie geresnio rūšiavimo ir mišrių komunalinių atliekų mažėjimo bei paskatinti kitas savivaldybes inovatyviai skatinti gyventojus prisidėti prie atliekų rūšiavimo.

JAUNIMO ĮSITRAUKIMAS ĮGYVENDINANT DARBOTVARKĘ 2030

2018–2023 m. pastebimas didesnis jaunimo atstovų aktyvus įsitraukimas į įvairius tarptautinius su DVT susijusius procesus, rengiant ir (ar) prisidedant prie nacionalinių, regioninių ar vietinės reikšmės formalių ar neformalių formatų veiklos.

Advokacijos plotmėje buvo priimti reikšmingi dokumentai, kurie grindė jaunimo politikos vystymąsi įtraukiant ir DVT. Pavyzdžiui, Lietuvos jaunimo organizacijų taryba (LiJOT) – didžiausios skėtinės NVO Lietuvoje, vienijančios 68 jaunimo ir su jaunimu dirbančias organizacijas – patvirtino pozicijądėl Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo, kuria užsibrėžta šiais tikslais grįsti jaunimo politiką ir skatinti Lietuvos valstybę imtis šių tikslų įgyvendinimo visose srityse. Priimtos su DVT susijusios rezoliucijos dėl jaunimo teisių užtikrinimo (siekiant įtraukios visuomenės) ir atskirų DVT tikslų pažangos didinimo. LiJOT, kryptingai prisidėdama prie Darbotvarkės 2030 tikslų įgyvendinimo, informacijos apie DVT jaunimo tarpe sklaidos ir efektyvaus jaunimo atstovavimo tarptautiniuose formatuose, įgyvendina JT jaunimo delegato programą Lietuvoje. Lietuvos JT jaunimo delegatas įgytą patirtį perduoda jauniems žmonėms ir jaunimo bei su jaunimu dirbančiomis organizacijoms visoje Lietuvoje. Tokiu būdu jaunimas supažindinamas su DVT ir JT organizacija ir šalies politikos formavimu. Toks Lietuvos jaunų žmonių atstovavimo modelis leidžia įgyvendinti horizontalią Lietuvos užsienio politiką, įtraukiant jaunimo atstovavimą tarptautiniu lygmeniu. Tikimasi, kad kryptingas ir aktyvus jaunimo įsitraukimas, oficialiai patvirtinus JT jaunimo delegato programą Lietuvoje, užtikrins dar platesnį jaunimo įsitraukimą į DVT klausimų sprendimą, viešinimą ir aktualizavimą. Tačiau pažymėtina, kad nuosekliam ir kokybiškam šios programos vykdymui svarbu numatyti finansinės pagalbos priemones bei stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą.

Vertinamuoju laikotarpiu buvo galima pastebėti ir suaktyvėjusias jaunimo inicijuotas švietimo apie DVT įgyvendinimą veiklas, kuriant dialogą tarp NVO, jaunų žmonių ir sprendimų priėmėjų. Vienas iš pavyzdžių – 2022 metų vasarą vykusi komunikacinė kampanija, kurios metu jauni žmonės buvo supažindinti su DVT. Semiantis geryjų patirčių iš Šiaurės valstybių, įgyvendinti patirties apsikeitimo ir komunikacijos projektai: „Boosting Agenda 2030 with Lithuanian Summer Festival and Communication“ (2019 m.), kurio metu buvo įgyvendintos diskusijos apie DVT jaunimo vasaros festivalyje „Dalinkis vasara 2019“; tarptautinės DV dirbtuvės Vilniuje; socialinių tinklų kampanija „Sąmoninga karta“ ir projektas „ReGeneration 2030 Summit Vilnius“ (2020 m.), kurio metu buvo suorganizuotas nuotolinis aukšto lygio suvažiavimas ir transliacija Vilniuje.

Šaltinis: LiJOT, 2019.

Šaltinis: A. Aleksandravičius.

EKONOMINIAI, SOCIALINIAI IR APLINKOSAUGINIAI ASPEKTAI

EKONOMINIAI, SOCIALINIAI IR APLINKOSAUGINIAI ASPEKTAI

Darbotvarkė 2030 aiškiai nustato būtinybę taikyti trijų pagrindinių aspektų – ekonominio, socialinio ir aplinkosauginio – holistinį požiūrį, kadangi šios vystymosi dimensijos yra tarpusavyje susijusios. Pasitelkiant 17 DVT ir įvairias bendradarbiavimo formas užtikrinama, kad kiekvienas iš DVT prisidėtų prie konkretaus aspekto išpildymo (žr. 7 paveikslą). Lygiagrečiai, didelis dėmesys skiriamas DV politikos suderinamumui, akcentuojama DVT sinergija, taip užtikrinant, kad taikomos intervencijos įgyvendinant vieną DVT prisidėtų prie teigiamo poveikio ir kitame DVT, arba bent nedarytų neigiamo poveikio jo įgyvendinimui. Visgi, sinergija gali būti taikoma ir atvirkštiniu požiūriu – uždavinių neįgyvendinimas ir vieno DVT pažangos nebuvimas suformuoja situacijas, kurios lemia, jog kitų DVT pažanga bus mažesnė.

Lietuvoje DV vis dažniau suprantamas ir taikomas kaip priemonė, įgyvendinant ekonominį klestėjimą, socialinį teisingumą ir siekiant sukurti sveiką aplinką. Šalis, siekdama užtikrinti šių sričių suderinamumą ir integravimą, sukūrė DV principais pagrįstą institucinę bazę ir strateginio planavimo sistemą. Visos valstybės institucijos, rengdamos atitinkamos srities strateginius dokumentus, vadovaujasi aukštesnio lygmens strategijomis, visų pirma NPP ir Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (Lietuva 2030). Konkrečiai, NPP sąsajos su DVT pristatytos 2 lentelėje; Lietuva 2030 pagrindinės pažangos kryptys – „Sumani visuomenė“, „Sumani ekonomika“, „Sumanus valdymas“ – taip pat įtraukia visus DVT. Toks strateginių dokumentų susiejimas užtikrina skirtingų politikos sričių suderinamumą ir kompleksinį problemų sprendimą.

7 PAVEIKSLAS. EKONOMINIŲ, SOCIALINIŲ IR APLINKOSAUGINIŲ ASPEKTŲ SUDERINAMUMAS SU DVT.
Šaltinis: Azote for Stockholm Resilience Centre, Stockholm University CC BY-ND 3.0

DARNAUS VYSTYMOSI PRINCIPAI

PRINCIPAS NR. 1. ŽMOGAUS TEISĖMIS GRĮSTAS POŽIŪRIS

Darbotvarkė 2030 taip pat įtvirtina darnaus vystymosi viziją, pagrįstą tarptautiniais žmogaus teisių ir laisvių standartais, daugiau dėmesio skiriant lygybei ir nediskriminavimui, apimant ne tik ekonomines ir socialines, bet ir politines, pilietines, kultūrines teises. Kartu nustatomi ir **DV principai** (universalios vertybės), kurie **įgalina visuomenės narius tapti aktyviais Darbotvarkės 2030 įgyvendintojais ir prisidėti prie teigiamų pokyčių kūrimo**. Pažymėtina, kad šie principai įtvirtinti siekiant neapsiriboti abstrakčiomis ekonominėmis, socialinėmis bei aplinkosauginėmis nuostatomis, kovoti su visomis diskriminacijos apraiškomis, kitomis nelygybės priežastimis, kurios neretai tampa skurdo, atskirties ir konfliktų pagrindu. DV principų integravimas į DVT įgyvendinimą taip pat padeda valstybėms bendradarbiauti ir vykdyti tarptautinius įsipareigojimus.

Analizuojant DV principų įgyvendinimą Lietuvoje 2018–2023 m. akcentuotina, kad principų vaidmuo šalies gyvenime neretai yra sumenkinamas ar ignoruojamas. Išskirtina, kad krizinių situacijų akivaizdoje (karas Ukrainoje, COVID–19, energetinė kainų krizė, migrantų krizė ir kt.) universalioms vertybėms, tokioms kaip žmogaus teisės, iškyla daugiau rizikų: ne tik kasdienio taikymo situacijose, bet ir ilgalaikėje perspektyvoje. Taip pat pastebima, kad tam tikros temos nėra analizuojamos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos problematikos aspektu, nėra atpažįstamos kaip žmogaus teisės ir laisvės (pavyzdžiui, saviraiškos laisvė, asmens duomenų apsauga ir teisė būti pamirštam), ir tik po asmeninės ir (ar) individualios patirties yra atpažįstamos. Pažymėtina, kad šalyje nėra nuosekliai atsiskaitoma už šių DV principų įgyvendinimą, tad stiprinant DV principų įgyvendinimą Lietuvoje svarbu tiek užtikrinti visuomenės informavimą apie šių principų svarbą, tiek skatinti reguliarią principų stebėseną.

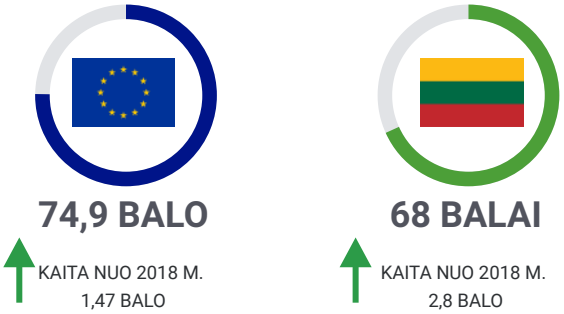
Įgyvendinant DV principą „**Žmogaus teisėmis grįstas požiūris**“ Lietuvoje galima pastebėti, kad progresas žmogaus teisių srityje vertinamas nevienareikšmiškai. Šalyje pastebimos palankios tendencijos reprodukcinių teisių ir lytiškumo ugdymo, lyčių lygybės srityse; taip pat fiksuojamas retėjantis nepagrįsto suėmimo kaip ikiteisminio kardomojo kalinimo taikymo priemonės atvejų skaičius, kriminalizuota persekiojimo veika, kuri dažniausiai paliečia asmenis, patyrusius smurtą artimoje aplinkoje, taip pat panaikinta privaloma mediacija civilinėse bylose, kai fiksuojamas smurtas artimoje aplinkoje. Visgi, šalyje vis dar stringa ET konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencija) ratifikavimas, neišnaudotos visos galimybės, siekiant stiprinti LGBTQ+ bendruomenei priklausančių asmenų teisių apsaugą.

Žmogaus teisių ir laisvių apsaugos stiprinimo aspektai pastebimi tiek šalies viduje, tiek ir išorės ekspertų, tarptautinių organizacijų. 2022 m. sausio mėn. JT Žmogaus teisių taryboje, vykdant visuotinės periodinės peržiūros trečiąjį ciklą, buvo vertinama, kaip Lietuvoje užtikrinamos JT teisės aktuose garantuojamos žmogaus teisės ir įgyvendinamos visuotinės periodinės peržiūros antrojo ciklo (2016 m.) metu gautos ir priimtos rekomendacijos. Vertinimo metu, delegacijai pristačius šalies ataskaitą, JT valstybės narės savo ruožtu galėjo teikti rekomendacijas Lietuvai. Buvo gautos 232 rekomendacijos, iš kurių priimtos 214. Pažymėtina, kad buvo priimtos ir Lietuva įsipareigojo įgyvendinti visas rekomendacijas, susijusias su įvairių formų diskriminacijos mažinimu, lyčių lygybės užtikrinimu, vaikų ir asmenų su negalia teisių užtikrinimu, didesniu moterų dalyvavimu politiniame ir viešajame gyvenime, vienodo apmokėjimo už vienodą darbą moterims ir vyrams užtikrinimu, romų teisių, sąlygų įkalinimo įstaigose gerinimu, migrantų teisių užtikrinimu, LGBTQ+ asmenų teisių apsauga, Partnerystės bei Tautinių mažumų įstatymų priėmimu, neapykantos nusikaltimų ir prekybos žmonėmis prevencijos ir baudžiamojo persekiojimo efektyvumu, kovos su smurtu artimoje aplinkoje stiprinimu ir Stambulo konvencijos ratifikavimu. 2022 m. liepos mėn. JT Žmogaus teisių tarybos 50-joje sesijoje, tvirtinant Lietuvos visuotinės periodinės peržiūros trečiojo ciklo ataskaitą, buvo akcentuojama pasikartojančių rekomendacijų įgyvendinimo svarba bei žmogaus teisėmis grįsto požiūrio diegimas viešajame sektoriuje.

PRINCIPAS NR. 2. NEPALIKTI NIEKO NUOŠALYJE

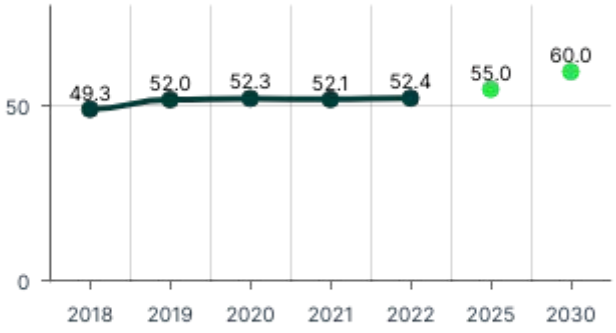
Europos valstybės principo „**Nepalikti nieko nuošalyje**“ pažangą vertina tarptautiniu indeksu, kuris rodo nelygybę pagal keturis aspektus: skurdą, gyventojams teikiamų paslaugų prieinamumą ir kokybę, lyčių nelygybę bei pajamų nelygybę. Aukštesnis rezultatas reiškia, kad mažiau gyventojų grupių paliekama nuošalyje. 2022 m. duomenimis, Lietuva surinko 68 balus iš 100, ir užėmė 25 vietą (tarp 34 valstybių) (palyginimui, ES vidurkis – 74,9 balo).

8 PAVEIKSLAS. PRINCIPO „NEPALIKTI NIEKO NUOŠALYJE“ PAŽANGA 2018-2022 M. LIETUVOJE IR ES 27

Šaltinis: Europe Sustainable Development Report 2022, 2023

Nacionaliniu mastu, NPP įtvirtinto horizontaliojo principo „lygios galimybės visiems“ įgyvendinimo pažangos stebėsenai pasirinkti du rodikliai: lyčių lygybės indeksas bei asmenų su negalia gyvenimo kokybės indeksas. Pastarasis padeda įvertinti svarbių neįgaliųjų gyvenimo kokybei sričių – neįgaliųjų poreikių tenkinimo, fizinės ir informacinės aplinkos prieinamumo, neįgaliųjų užimtumo ir dalyvavimo kultūros ir sporto veiklose bei neįgaliųjų teisių gynimo ir socialinio aktyvumo – visumą. Šio indekso augimo dinamika nuo 2018 m. yra nežymi ir augo nuo 49,26 balų 2018 m. iki 52,44 2022 m. Pažymėtina, kad strateginėje darbotvarkėje įtvirtintas siekis 2025 m. pasiekti 55 balų reikšmę, 2030 m. – 60 balų. Akcentuotina, kad siekiant šio strateginio tikslo išpildymo, reikalinga ir toliau skirti dėmesį ir praktinėms intervencijoms, padedančioms įgyvendinti principą „lygios galimybės visiems“.

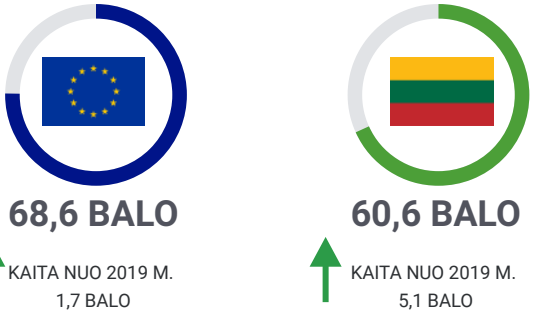
9 PAVEIKSLAS. ASMENŲ SU NEGALIA GYVENIMO KOKYBĖS INDEKSO PAŽANGA 2018-2030 M. LIETUVOJE
Šaltinis: Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2023

PRINCIPAS NR. 3. LYČIŲ LYGYBĖ IR MOTERŲ ĮGALINIMAS

Principo „**Lyčių lygybė ir moterų įgalinimas**“, o kartu ir faktinės lyčių lygybės, įgyvendinimas dar nėra pasiektas daugelyje gyvenimo sričių. Norint ją pasiekti yra būtinas aktyvus abiejų lyčių indėlis bei horizontali moterų ir vyrų lygybės perspektyvos integracija visose politikos srityse: to siekiama tiek teisinio reglamentavimo, tiek pasitelkiant institucinio mechanizmo priemones.

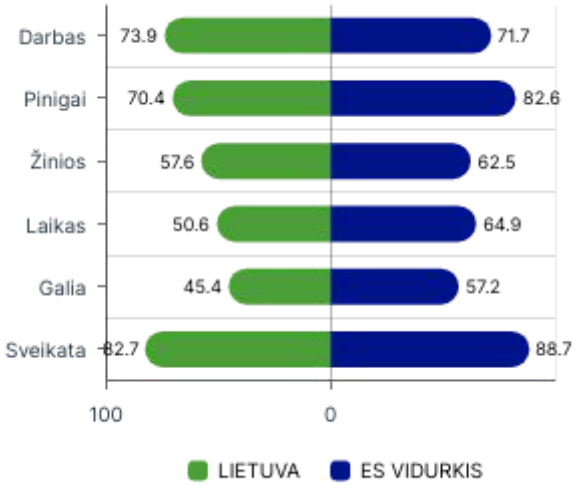
Principo „Lyčių lygybė ir moterų įgalinimas“ pažangos stebėsenai galima pasitelkti jau anksčiau minėtą lyčių lygybės indeksą, skirtą įvertinti lyčių lygybės padėtį bendrai ES ir tarp valstybių narių. Indeksas skaičiuojamas vertinant šalį nuo 1 iki 100 balų skalėje, matuojant šešias pagrindines gyvenimo sritis: darbas, pinigai, žinios, laikas, galia, sveikata ir papildomai – smurtas bei persikertančioji nelygybė. Pagal lyčių lygybės indeksą Lietuva, 2022 m. surinkusi 60,6 balo iš 100 galimų, užima 20 vietą iš 26 ES. Jos rezultatas yra 8,0 balo mažesnis už ES narių vidurkį. Nuo 2019 m. Lietuvos lyčių lygybės indekso rezultatas, palyginti su kitomis valstybėmis narėmis, padidėjo labiausiai (+2,2 balo), o šalis išlaikė 20 vietą. Pagrindiniai veiksniai, lėmę aukštesnę indekso vertę, yra pagerėjimas galios ir žinių srityse. Jei šio progreso nebūtų buvę, indeksas būtų smukęs žemyn dėl neigiamo COVID-19 poveikio lyčių lygybei.

10 PAVEIKSLAS. LYČIŲ LYGYBĖS INDEKSO PAŽANGA 2019-2022 M. LIETUVOJE IR ES
Šaltinis: Europos lyčių lygybės institutas, 2023

Pagal lyčių lygybės indeksą, Lietuva aukščiausią vietą (11 vietą ES) užima **darbo srityje**, kurioje surinko 73,9 balo. Visgi, nuo 2019 m. rezultatas darbo srityje sumažėjo 0,3 balo. Nuo 2019 m. šalies pozicija pagerėjo **žinių srityje** (+ 1,5 balo) bei **galios srityje** (+ 6,1 balo), kurioje Lietuva užima 18 vietą. Tai didžiausias pagerėjimas tarp ES valstybių narių šioje srityje nuo 2019 m. Lyčių nelygybė išlieka ryški **pinigų srityje** (70,4 balo), kurioje šalies reitingas išlieka stabiliai žemas (24 vieta tarp ES valstybių narių), o šios srities pažanga sustojo (tik + 0,5 balo nuo 2019 m.). Nors aukščiausią rezultatą Lietuva pasiekė **sveikatos srityje** (82,7 balo), ji vis dar užima žemą vietą tarp ES valstybių narių (24 vieta).

Siekiant gerinti padėtį nacionaliniu mastu, 2023 m. patvirtinas Moterų ir vyrų lygių galimybių 2023-2025 m. veiksmų planas , kuriuo siekiama didinti moterų ir vyrų lygybę, gerinti pažeidžiamų visuomenės grupių moterų ir mergaičių padėtį.

11 PAVEIKSLAS. LYČIŲ LYGYBĖS INDEKSO PAŽANGA 2019-2022 M. LIETUVOJE IR ES
Šaltinis: Europos lyčių lygybės institutas, 2023

Apibendrinant, **Lietuvoje DV principų įgyvendinimas susiduria su tam tikrais iššūkiais, kurie neleidžia tinkamai ir nuosekliai siekti užsibrėžtų tikslų**. Nors galima pastebėti, kad tam tikrose srityse Lietuvos pažanga ir geresnė už ES vidurkį, tačiau tai nėra pakankama, kad Lietuva bendrame ES kontekste atsidurtų aukštoje vietoje. Svarbu kompleksiškai vertinti vykstančius pokyčius šalyje siekiant žmogaus teisių užtikrinimo, lygių galimybių nepaliekant nieko nuošalyje ir lyčių lygybės bei moterų įgalinimo.

DARBOTVARKĖS 2030 ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE

1 TIKSLAS. PANAIKINTI VISŲ FORMŲ SKURDĄ VISOSE ŠALYSE

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

- Socialiai remtinų žmonių padėties stiprinimas, ypatingą dėmesį skiriant vaikams
- Visuomenės stigmų mažinimas ir informacijos prieinamumo didinimas
- Pajamų nelygybės mažinimas
- Tolesnis skurdo lygio mažinimas, ypatingai tarp asmenų su negalia ir vyresnio amžiaus asmenų

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

1.1. Nuo 2018 m. nuosekliai mažėja žemiau tarptautinės skurdo ribos gyvenančių asmenų dalis Lietuvoje (2018 m. siekė 0,98 proc., 2021 m. – 0,23 proc.)

1.2. Skurdo rizikos lygis Lietuvoje mažėja (2018 m. siekė 22,9 proc., o 2021 m. – 20 proc.). Visgi, didžiausias išlieka tarp asmenų su negalia bei 65 m. ir vyresnio amžiaus asmenų (atitinkamai, 32,7 ir 35,9 proc. 2021 m.). Pastaraisiais metais taip pat išaugo asmenų, gyvenančių perpildytu laikomame būste, dalis (nuo 22,8 proc. 2018 m. iki 23,7 proc. 2021 m.)

1.3. Šalyje didėjo bedarbių, gaunančių nedarbo išmoką, dalis (nuo 25,9 proc. 2014 m. iki 37,7 proc. 2020 m.) *Kiti šio uždavinio šalies stebėsenos rodikliai nėra atnaujinti nuo 2018 m.*

1.4. COVID-19 pandemija turėjo neigiamą įtaką šalies sveikatos sistemai - didėjo gyventojų, prireikus negavusių medicininės konsultacijos ar gydymo, dalis (nuo 3,1 proc. 2018 m. iki 4,1 proc. 2021 m.).

1.5. Pandemijos laikotarpiu pastebimas išaugęs lėšų ekstremaliųjų situacijų valdymui panaudojimas. Mirusiųjų nuo COVID-19 skaičius 2020-2021 m. siekė 9 284 asmenis.

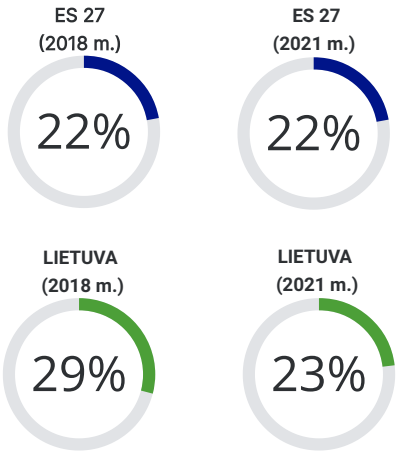
Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia.

REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

Pirmasis DVT yra prioritetinis tikslas, susijęs su skurdo ir socialinės atskirties, ypač tarp senjorų, vienišų žmonių, žmonių su negalia, problema, kurią Lietuva ir toliau siekia spręsti pasitelkusi ilgalaikes ir kuo taiklesnes priemones. Įgyvendindama šį tikslą, Lietuva numato tiek mažinti gyventojų skurdą (užtikrinant prevenciją, įgalinant gyventojus bei didinant užimtumą), tiek padėti gyventojams, kurie susiduria su skurdo rizika (didinant jų pajamas, skiriant socialinę paramą).

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

Skurdo mažinimo srityje ES lygmeniu, Lietuva nuo 2018 m. padarė didelę pažangą: gyventojų dalis, susidurianti su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, sumažėjo nuo 28,5 proc. 2018 m. iki 23,4 proc. 2021 m. (t. y. sumažėjo per 5,1 proc. punktą) ir tai yra sėkmingiausias pokytis šiuo laikotarpiu visoje ES. Visu ES lygmeniu bendra gyventojų dalis, susidurianti su skurdo rizika ar socialine atskirtimi, nuo 2018 iki 2021 m. nepakito – išliko 21,7 proc.

12 PAVEIKSLAS. GYVENTOJŲ DALIS (PROC.), SUSIDURIANTI SU SKURDO ARBA SOCIALINĖS ATSKIRTIES RIZIKA
Šaltinis: EUROSTAT, 2023

STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

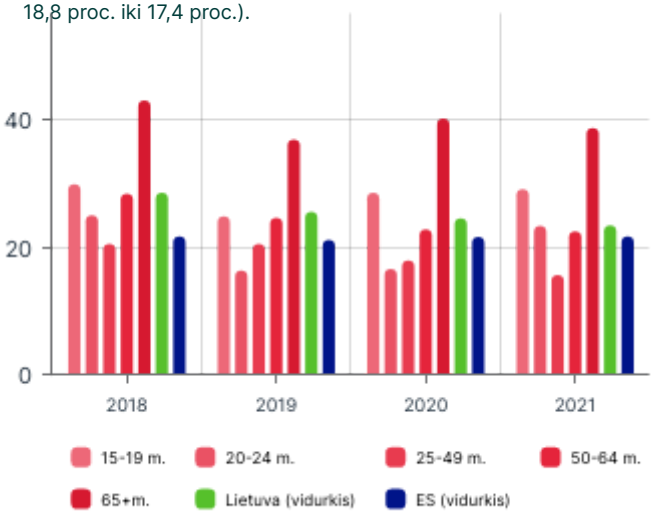
Nors Lietuva padarė didelę pažangą mažindama skurdo riziką ir socialinę atskirtį, ji šalyje vis tiek išlieka aukštesnė nei ES vidurkis.

Skurdo rizikos ir socialinės atskirties mažinimas yra vienas pagrindinių Lietuvos socialinės politikos prioritetų ir valstybės tikslų, kurio siekiama įvairiais strateginiais dokumentais. Įgyvendinant Lietuva 2030, šalia kitų tikslų, siekiama mažinti socialinę atskirtį, kuriant ir įgyvendinant nacionalines skurdo mažinimo programas. Skurdo panaikinimui dėmesys taip pat skiriamas XVIII LRV programoje, kurioje siekiama mažinti pajamų nelygybę ir skurdą, numatant atitinkamas kompleksines mokestines ir finansines priemones, didinant išlaidas socialinei apsaugai, ypač mažiausias išmokas gaunantiems asmenims. Daugiausiai dėmesio skurdo problemai yra skiriama 2021–2030 m. pajamų nelygybės mažinimo plėtros programoje. Šia programa siekiama spręsti senatvės pensijos amžiaus sulaukusių asmenų, taip pat neįgaliųjų, tėvų, vienų auginančių vaikus, bei dirbančiųjų skurdo iššūkius.

Skurdas ir pajamų nelygybė yra įvardijamos kaip didžiausios Lietuvos socialinės problemos NPP, kurio 2 strateginis tikslas yra skirtas didinti gyventojų socialinę gerovę ir įtrauktį, o šis NPP tikslas siejasi su Lietuva 2030 bei pirmuoju DVT.

(NE)PAŽANGOS ANALIZĖ

Įgyvendinant 1 DVT, Lietuva siekia mažinti skurdo rizikos lygį (gyventojų, gyvenančių žemiau 60 proc. pajamų medianos, dalį) ir šioje srityje nuo 2018 m. yra pastebima pažanga – 2018–2021 m. skurdo rizikos lygis sumažėjo nuo 22,9 proc. iki 20 proc. Nors kaimo vietovėse pokytis yra didesnis (2018–2021 m. skurdo rizika kaime sumažėjo nuo 31,3 proc. iki 25,4 proc.), miestuose skurdo rizika šiuo laikotarpiu taip pat mažėjo (nuo 18,8 proc. iki 17,4 proc.).

13 PAVEIKSLAS. SKURDO RIZIKOJE AR SOCIALINĖJE ATSKIRTYJE GYVENANČIŲ LIETUVOS GYVENTOJŲ DALIS (PROC.), PAGAL AMŽIAUS GRUPES, 2018-2021 M., PALYGINTA SU ES (27) VIDURKIU.

Šaltinis: EUROSTAT, 2023

Skurdo rizikos lygis yra viena iš sudedamųjų dalių skurdo rizikos ar socialinės atskirties rodiklyje. Kaip pavaizduota 13 paveiksle, didžiausioje skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje visu analizuojamu laikotarpiu yra vyresni nei 65 m. amžiaus asmenys – taikomos priemonės buvo veiksmingos, tačiau esami iššūkiai stabdo esamų priemonių efektyvumą. Pažymėtina, kad nors šalyje fiksuojama pažanga, skirtumai tarp Lietuvos ir ES išlieka: 2018 m. Lietuvoje skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje gyvenančių asmenų buvo 28,5 proc., ES - 21,7 proc.; 2021 m., atitinkamai, 23,4 proc. ir 21,7 proc.

Anksčiau pristatytiems teigiamiems pokyčiams įtakos turėjo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (SADM) 2018-2020 metų bei vėlesnių strateginių veiklos planų priemonės, kurios teikė paramą neįgaliųjų socialinei integracijai, siekė integruoti socialinės rizikos ir socialinės atskirties asmenis į darbo rinką, taip pat taikyti įvairūs paramos būdai, kaip piniginė socialinė parama (kuriai skirtos išlaidos 2019 m., palyginti su 2018 m., padidėjo daugiau nei 37,7 proc. (nuo 362,55 mln. eurų iki 499,42 mln. eurų), išmokos vaikams, prisidėjusios prie vaikų skurdo mažėjimo, taip pat valstybės pagalba apsirūpinant būstu, socialinė parama mokiniams, valstybės siūloma pagalba sunkiau besiverčiantiems ir net vidutines pajamas uždirbantiems šalies gyventojams pasinaudoti būsto šildymo išlaidų kompensacijomis. Taip pat svarbus skurdo mažinimo įrankis yra vienišo asmens išmoka, kurią Lietuvoje gauna per 220 tūkst. gyventojų.

Nuo 2018 m. Lietuva įgyvendino daug pokyčių skurdo mažinimo srityje. 2018 m. baziniai dydžiai (bazinė socialinė išmoka, valstybės remiamos pajamos, šalpos pensijų bazė, tikslinių kompensacijų bazė), kurie paveikia socialinių išmokų dydžius, buvo susieti su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD). Tokiu būdu užtikrintas nuoseklus, nuo politinių sprendimų nepriklausomas bazinių dydžių augimas. 2019 m. buvo patvirtintas bazinis paslaugų šeimai paketas, kurį sudaro keturiolika bazinių paslaugų, apimančių įvairaus amžiaus tarpsniuose esančius šeimos narius, kurių teikimą savo teritorijoje bei jų prieinamumą užtikrina visos Lietuvos savivaldybės. Atlaisvinus teises į socialinės pašalpos, teikiamos patiems skurdžiausiems asmenims, išmoką, dalis darbinių pajamų nebėra įskaitoma – šiais pokyčiais siekiama mažinti dirbančių asmenų skurdo riziką. Prasidėjus COVID–19, neįskaitomų pajamų dalis buvo padidinta, nuspręsta netestuoti asmenų turto, suteikiant didesnei gyventojų daliai galimybę gauti išmokas. Siekiant spręsti senyvo amžiaus asmenų skurdo problemą, 2021 m. priimti Socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimai, kurie užtikrina spartesnį socialinio draudimo pensijų didėjimą (indeksavimą), o asmenims, išėjusiems išankstinės senatvės pensijos, bazinė dalis nebėra mažinama. 2023 m. visa apimtimi įsigaliojo užimtumo didinimo programa, kuri bus įgyvendinama visose savivaldybėse – pagal šią programą tam tikriems asmenims teikiama atvejo vadybininko paslauga, kuri suteikia individualią pagalbą (konsultacijas) įsitraukti į darbo rinką. Siekiant mažinti biurokratinę naštą gyventojams, sudaryta galimybė dėl būsto šildymo, karšto ir geriamojo vandens išlaidų kompensacijų kreiptis tik vieną kartą per šaltąjį laikotarpį (dėl tos pačios išmokos nebereikia kreiptis pakartotinai kas tris mėnesius). Siekiant mažinti žmonių su negalia skurdą, Lietuvoje dėmesys skiriamas ne tik socialinių išmokų didinimui, bet ir darbingo amžiaus žmonių su negalia (kurių šalyje yra apie 150 tūkst.) įtraukimui į darbo rinką: 2023 m. įsigaliojo Seimo priimti SADM pasiūlyti teisės aktų pakeitimai, paremti Vakarų valstybių gerąja praktika, kurie sudaro platesnes galimybes žmonėms su negalia aktyviai įsitraukti į darbo rinką, o darbdaviams – suteikia reikiamą pagalbą juos įdarbinant arba išlaikant darbo vietą darbuotojui įgijus negalią. Žmonėms su negalia įsidarbinti atviroje rinkoje padės prevencinės priemonės, pavyzdžiui, lydimoji pagalba įsidarbinus, parama darbo vietos ir darbo aplinkos pritaikymui, darbo asistento pagalba. Šiais pokyčiais siekiama daugiau dėmesio skirti neįgaliųjų užimtumui ne socialinėse įmonėse, kurios nebūtinai sprendžia skurdo klausimą, bet atviroje darbo rinkoje.

Nors Lietuvoje pastaraisiais metais pastebima skurdo rizikos ir socialinės atskirties mažinimo pažanga, skurdo rizika išlieka svarbi problema 65 m. ir vyresnių gyventojų tarpe – 2021 m. 35,9 proc. šios grupės asmenų susidūrė su skurdu. Taip pat svarbu ir toliau spręsti vaikų skurdo rizikos lygio problemą, kadangi, nors nuo 2018 m. vaikų iki 17 m., susiduriančių su skurdo rizika, dalis sumažėjo 6,7 proc. punktais, 2021 m. šis rodiklis vis dar siekė 17,2 proc.

Nuo 2021 m. taip pat daugėjo asmenų, gyvenančių perpildytu laikomame būste – nors nuo 2017 m. šis rodiklis mažėjo, 2021 m. šių gyventojų dalis, lyginant su 2018 m., nežymiai augo (per 0,9 proc.). Šį augimą iš dalies lėmė pandemijos laikotarpiu ir vėliau sparčiai augusios nuomos kainos, taip pat augantis imigrantų skaičius, kuris 2018 m. siekė beveik 29 tūkst., o 2021 m. – 44,9 tūkst.

Vertinant 1 DVT rodiklių pažangą, didžiausia problema pastebima dėl gyventojų, kurie prireikus negavo medicininės konsultacijos ar gydymo. Šių gyventojų dalis nuo 2017 m. didėjo, ypatingai 2021 m. Tam daugiausia įtakos galėjo turėti COVID–19 bei jos suvaldymo priemonės, apsunkinusios prieigą prie sveikatos priežiūros konsultacijų ir paslaugų.

Siekiant 1 DVT, Lietuvoje įtraukiami ir socialiniai partneriai bei NVO. Socialines paslaugas teikti gali ir NVO, savivaldybių paslaugų skyriai, įstaigos, o SADM taip pat skelbia tik NVO skirtus viešuosius konkursus. Priimant sprendimus, susijusius su esamų išmokų keitimu arba naujųjų įvedimu, vykdomos konsultacijos su tam tikrų NVO atstovais, pavyzdžiui, planuojant universalius vaiko pinigus, buvo konsultuojamasi su Nacionaliniu skurdo mažinimo organizacijų tinklu, kurio atstovai dalyvavo susitikimuose formuojant paramos dizainą, dydį ir kitus klausimus. Šalyje ir toliau ieškoma galimybių, kaip labiau įtraukti pilietinę visuomenę į valstybės veiklą ir viešųjų paslaugų teikimą.

KYLANTYS IŠŠŪKIAI

Nors kol kas sudėtinga įvertinti, kokį poveikį šio DVT siekimui padarė globalūs iššūkiai, tokie kaip karas Ukrainoje bei kainų augimas, siekiant suvaldyti jų įtaką skurdo augimui, šioms krizėms atliepti buvo kuriami priemonių paketai, apimantys vienkartines išmokas, bazinių dydžių didinimą bei kitas paslaugas tiek gyventojams, tiek įmonėms. Pavyzdžiui, COVID–19 pasekmėms ekonomikai suvaldyti buvo skiriamos išmokos gyventojams bei įmonėms, siekiant išlaikyti darbo vietas, o nuo karo į Lietuvą pabėgusiems Ukrainos vaikams buvo mokamos tokios pačios išmokos, kaip ir Lietuvos vaikams (visiems laikinosios apsaugos gavėjams šalyje taikomos tokios pačios socialinės paslaugos ir išmokos, kaip Lietuvos gyventojams).

Siekiant 1 DVT ir tolesnės skurdo prevencijos, vienas iš iššūkių yra ir visuomenės stigmų mažinimas. Lietuvos gyventojai vis dar dažnai nedrįsta prašyti socialinių paslaugų ar paramos, kuri jiems priklauso. Siekiant efektyviau informuoti visuomenę, sukurtas interneto puslapis (http://kasmanpriklauso.lt/), kuriame teikiama informacija apie asmenims priklausančias kompensacijas, paramą. Gyventojams siūloma vis daugiau individualizuotos pagalbos, siekiant atliepti jų individualius poreikius. Svarbu atkreipti dėmesį, kad skurdas yra ne vienos institucijos klausimas – tai yra visuomenės solidarumo išraiška, todėl būtina ir toliau skatinti socialinį dialogą, didinti atsakomybę už nelegalų darbą ir bet kokios formos išnaudojimą darbe, kelti pelno pasidalinimo klausimą tarp darbuotojų ir darbdavių. Valstybės pastangos intervencijomis ne visada pasiekia rezultatą todėl, kad pati visuomenė ne visada būna pasirengusi dalintis. Šiuo atveju labai svarbi visuomenės švietimo dalis – kad būtų ugdomi gyventojai, kurie netaptų visiškai priklausomi nuo paramos sistemų, tačiau kartu gebėtų priimti jiems siūlomą pagalbą.

Dalis minėtų paramos priemonių, skirtų mažinti skurdą, didžiausią poveikį turėjo pirmaisiais jų įgyvendinimo metais (todėl galimai stipriai prisidėjo prie teigiamos rodiklių kaitos), tačiau siekiant tolesnio efektyvumo šioms priemonėms yra reikalingas papildomas finansavimas.

Atkreiptinas dėmesys, jog Lietuva socialinei apsaugai 2020 m. skyrė 16,3 proc. nuo bendrojo vidaus produkto (BVP), o ES vidurkis buvo 21,8 proc. Tai rodo, jog galima svarstyti didesnes valstybės investicijas į skurdo mažinimą. EK parengtoje 2022 m. Lietuvos valstybės ataskaitoje bei rekomendacijose akcentuojama, jog viešojo sektoriaus atlyginimų, pensijų bei kitų išmokų didinimas yra naudingas mažinant skurdą Lietuvoje, tačiau tam reikalinga užtikrinti stabilius pajamų šaltinius – planuojama mokesčių sistemos peržiūra galėtų padėti užtikrinti tęstinį esamų priemonių finansavimą bei padėti kovoti su pajamų nelygybe.

22 PROC. NUO BVP

SKIRTA SOCIALINEI APSAUGAI (ES 27 VIDURKIS 2020 M.)

16 PROC. NUO BVP

SKIRTA SOCIALINEI APSAUGAI (LIETUVOJE 2020 M.)

14 PAVEIKSLAS. SKURDO RIZIKOJE AR SOCIALINĖJE ATSKIRTYJE GYVENANČIŲ LIETUVOS GYVENTOJŲ DALIS (PROC.), PAGAL AMŽIAUS GRUPES, 2018-2021 M., PALYGINTA SU ES (27) VIDURKIU.

Šaltinis: EUROSTAT, 2023

IŠVADOS IR STRATEGINIAI PASIŪLYMAI

Apibendrinant, Lietuvos pažangą siekiant 1 DVT galima vertinti kaip vidutinę. Pastaraisiais metais pastebimi teigiami pokyčiai skurdo rizikos ir socialinės atskirties mažinimo srityje, tačiau esminiai iššūkiai išlieka: socialiai remtinų žmonių padėties stiprinimas, daugiau dėmesio skiriant vaikams; visuomenės stigmų mažinimas ir informacijos prieinamumo didinimas; pajamų nelygybės mažinimas; tolesnis skurdo lygio mažinimas, ypatingai tarp asmenų su negalia ir vyresnio amžiaus asmenų.

Sprendžiant šias problemas, svarbu užtikrinti kompleksiškesnį požiūrį į skurdo problemos sprendimą, neapsiribojant finansinėmis, mokestinėmis priemonėmis. Taip pat svarbu užtikrinti, kad skurdo priemonių įgyvendinimas būtų tikslingesnis, individualizuotas ir efektyvesnis. Siekiant nuoseklaus šio tikslo įgyvendinimo, taip pat būtina užtikrinti reguliarų šalies stebėsenos rodiklių atnaujinimą. Pavyzdžiui, 6 iš 7 DVT uždavinio 1.3 „Įgyvendinti nacionaliniu lygiu tinkamas socialinės apsaugos sistemas ir priemones, skirtas visiems, įskaitant žemiausias ribas, ir iki 2030 metų apimti didelę neturtingiausių ir pažeidžiamiausių žmonių dalį“ rodikliai nebuvo atnaujinti nuo 2016–2018 m. Siekiant mažinti skurdą Lietuvoje, svarbu ir toliau stiprinti šalies socialinės apsaugos sistemą, socialiai pažeidžiamų asmenų padėtį, daugiau dėmesio skiriant asmenims su negalia bei vyresnio amžiaus asmenims, taip pat mažinti pajamų nelygybę šalyje. Taip pat svarbu ir toliau taikyti švietimo priemones, kurios prisidėtų prie stigmų visuomenėje mažinimo ir informacijos apie prieinamas paslaugas plėtros.

GEROSIOS PRAKTIKOS PAVYZDYS

SADM, siekdama mažinti skurdą, socialinę atskirtį ir nelygybę tarp skirtingų visuomenės grupių bei iš to kylančias problemas, sukūrė įrankį, kuriuo vykdo socialinės paramos veiksmingumo Lietuvos savivaldybėse stebėseną. Įrankiu siekiama prisidėti prie skurdo mažinimo tikslų Lietuvoje, ES socialinio ramsčio įgyvendinimo ir kitų skurdo ir socialinės atskirties mažinimo strategijų; plėtoti veiksmingos socialinės paramos sistemos viziją, kurti teigiamas paskatas savivaldybėms tobulinti paramos teikimą, dalintis patirtimi, mokytis iš gerųjų pavyzdžių bei turėti įrankį savivaldybių teikiamos socialinės paramos veiksmingumo stebėsenai, lyginimui tarp savivaldybių pagal jų grupes ir Lietuvos mastu.

Socialinės paramos veiksmingumo stebėsena vykdoma atrinkus pagrindinius socialinės paramos sistemos rodiklius skurdo mažinimo, pagalbos ir prevencijos srityse ir juos apjungus į bendrą indeksą. Kiekviena sritis savo ruožtu yra sudaryta iš 1–4 dimensijų: skurdo mažinimo sritis apima vieną skurdo mažinimo dimensiją. Prevencijos sritis apima socialinės apsaugos resursų ir socialinės paramos sistemos funkcionavimui aktualių aplinkos rodiklių dimensijas. Pagalbos sritis apima piniginės paramos, paslaugų, užimtumo bei būsto dimensijas. Pagalbos srities rodikliai yra nukreipti tiesiogiai į pagalbos teikimą nepasiturintiems gyventojams. Taikant šį metodą iš esmės savivaldybės yra lyginamos tarpusavyje, ir siekiama, kad atotrūkis tarp savivaldybių būtų kuo mažesnis. Kadangi socialinės paramos rezultatą gali nulemti skirtingi išoriniai veiksniai, savivaldybės yra grupuojamos pagal apskritis, urbanizacijos lygį, lyginamos savivaldybės, pasižyminčios panašiomis darbo rinkos ir demografinėmis charakteristikomis.

Šaltinis: Freepik

2 TIKSLAS. PANAIKINTI BADĄ, UŽTIKRINTI APSIRŪPINIMĄ MAISTU IR GERESNĘ MITYBĄ, SKATINTI DARNŲ ŽEMĖS ŪKĮ

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

- Tvarumo žemės ūkio ir žuvininkystės sektoriuose užtikrinimas
- Ekologiškos ir visavertės produkcijos gamybos ir vartojimo užtikrinimas
- Visų piliečių galimybės maitintis pilnavertiškai užtikrinimas

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

2.1. Lietuvoje išlieka palyginti mažai gyventojų, susiduriančių su nepakankama mityba arba dideliu maisto stygiumi (2018 m. 1,1 proc. šalies gyventojų, 2020 m. siekė 1,9 proc.), tačiau, atsižvelgiant į sparčiai augančias maisto kainas, šio rodiklio tolimesnė kaita gali būti negatyvi.

2.2. 2021 m. 0,6 proc. jaunesnių nei 5 m. amžiaus vaikų (lankančių ugdymo įstaigą) turėjo per mažą ūgį, o 1,8 proc. turėjo per mažą svorį, 2 proc. – turėjo antsvorį. 2019 m. 41,4 proc. Lietuvos gyventojų turėjo sveiką kūno masės indeksą, tačiau net 37,9 proc. gyventojų turėjo viršsvorį, o 18,9 proc. buvo nutukę. Gyventojų įpročiai vartoti daržoves ir vaisius nuo 2018 m. beveik nesikeitė.

2.3. Bendroji žemės ūkio produkcija Lietuvoje stabiliai auga (2018 m. to meto kainomis siekė 2,358 mlrd. EUR, o 2021 - 3,073 mlrd. EUR), kaip ir našumas žemės ūkio sektoriuje (pridėtinė vertė, tenkanti vienai faktiškai dirbtai valandai žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriuje, to meto kainomis 2021 m. siekė 12,7 EUR, o 2018 m. – 6,8 EUR). Visgi, Lietuva vis dar atsilieka nuo ES vidurkio.

2.4. Nors ekologinių ūkių žemės ūkio naudmenų dalis didėja (nuo 8,1 proc. 2018 m. iki 8,9 proc. 2021 m.), tačiau žemės ūkio sektoriuje ŠESD emisijų kiekis vis dar auga (išmetamo ŠESD kiekio pokytis, palyginti su 2005 m. išmestu kiekiu, išaugo nuo 4,4 proc. 2018 m. iki 7,9 proc. 2021 m.), pirmiausiai dėl mineralinių trąšų naudojimo (EUROSTAT duomenimis, šių trašų naudojimas padidėjo nuo 159 433 t 2018 m. iki 185 779 t 2020 m.)

2.5. Lietuvoje daugėjant saugomų maistui ir žemės ūkiui skirtų gyvūnų rūšių genetinių išteklių, taip pat didėja vietinių gyvūnų rūšių, kurioms gresia išnykimas, dalis.

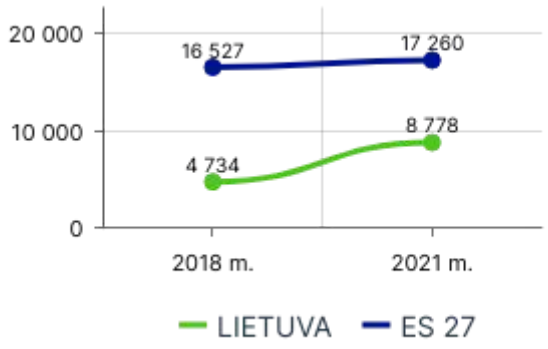
Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia.

REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

2 DVT yra svarbus Lietuvos žemės ūkio, žuvininkystės sektoriams, taip pat visuomenės sveikatai ir stabilumui, kuris atsispindi įvairiuose strateginiuose Lietuvos dokumentuose bei valstybės veikloje. Įgyvendindama šį DVT, Lietuva siekia užtikrinti pakankamą bei sveiką gyventojų mitybą, kokybišką maistą ir apsirūpinimą juo, plėtoti tvarų žemės ir maisto ūkį, žuvininkystę, kartu auginant šių sektorių produktyvumą ir kuriamą pridėtinę vertę. Šis DVT taip pat ypatingai svarbus Lietuvai kovojant su klimato kaita bei jos pasekmėmis.

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

Nuo 2018 m. buvo padaryta palyginti didelė pažanga Lietuvos žemės ūkio produktyvume: nuo 2018 iki 2021 m. žemės ūkio gamybos išteklių pajamų, tenkančių vienam sąlyginiam darbuotojui, Lietuvos indeksas išaugo net 85 proc. – tai buvo sparčiausias augimas ES. Nepaisant šio pasiekimo, Lietuvos žemės ūkio gamybos išteklių pajamos, tenkančios vienam sąlyginiam darbuotojui, 2021 m. išliko vienos mažiausių ES – lenkė tik Kroatijos, Lenkijos, Slovėnijos bei Rumunijos ir beveik dvigubai atsiliko nuo ES vidurkio.

15 PAVEIKSLAS ŽEMĖS ŪKIO GAMYBOS IŠTEKLIŲ PAJAMOS, TENKANČIOS VIENAM SĄLYGINIAM DARBUOTOJUI, 2018-2021 M. PAGAL VALSTYBES (EUR, GRANDININIU METODU SUSIETOS APIMTYS, LYGINANT SU 2010 M.)
Šaltinis: EUROSTAT, 2023 m.

STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

Siekį stiprinti Lietuvos žemės ūkio pajėgumus bei įgyvendinti 2 DVT Lietuva yra įtvirtinusi NPP, kuriame akcentuojamas Lietuvos maisto sektoriaus produktyvumo didinimas, taip pat maisto tiekimo grandinių perkėlimas arčiau galutinio vartotojo, sudarantis galimybes žemės ūkio produkcijos gamintojams dalyvauti arba patiems perdirbti ir realizuoti pagamintą produkciją. Šiuo planu taip pat siekiama skatinti tvarų, aplinkosauginiu požiūriu atsakingą ūkininkavimą, plėtoti vietos maisto pasiūlą bei sistemas, didinti ekologiškų, aukštesnės kokybės produktų paklausą, saugoti biologinę įvairovę ir stabdyti jos nykimą, mažinti neigiamą augalininkystės ir gyvulininkystės sektorių poveikį aplinkai. Šiuos NPP uždavinius įgyvendina 2022–2030 m. Žemės ir maisto ūkio, kaimo plėtros bei žuvininkystės plėtros programa, kuria siekiama spręsti Lietuvos žemės ūkio ir maisto ūkio bei žuvininkystės konkurencingumo, pridėtinės vertės, pažangių technologijų, skaitmeninimo, automatizavimo ir inovacijų lygio didinimo bei tvarių veiklos metodų spartesnio taikymo problemas. Plėtros programos uždaviniai „Didinti žemės ūkio, maisto pramonės, žuvininkystės sektoriuose sukuriamą pridėtinę vertę bei konkurencingumą“ ir „Didinti vietos maisto produktų pasiūlą ir plėtoti veiksmingą jų trumpųjų tiekimo grandinių sistemą“ yra tiesiogiai susiję su 2 DVT. Siekti šio DVT taip pat padeda LR teritorijos bendrasis planas, kuriame prioritetas teikiamas tvariam žemės ūkiui, plėtojant ekologinius ūkius, mišrią žemės ūkio veiklą bei ekologinių maisto produktų gamybą, taip pat skiriamas dėmesys orientuoti maisto tiekimo grandines arčiau galutinio vartotojo, didinti mokslo inovacijų praktinį pritaikymą žemės ūkyje, pereiti prie tvaraus, inovatyvaus, neigiamo poveikio aplinkai nekeliančio ūkininkavimo. Žemės ūkio ministro valdymo sričių 2021-2023 m. strateginiame veiklos plane numatoma užtikrinti ilgalaikę konkurencingo ir tvaraus žemės, maisto ūkio bei kaimo plėtrą, sudaryti palankias sąlygas žuvininkystės sektoriaus konkurencingumui ir plėtrai, žuvų išteklių išsaugojimui ir racionaliam jų panaudojimui. Sveikatos apsaugos ministerijos 2021–2023 m. strateginiame veiklos plane didelis dėmesys skiriamas sveikos mitybos skatinimui, siekiama didinti gyventojų daržovių ir vaisių suvartojimą. AM valdymo sričių 2021-2023 m. strateginiame veiklos plane strateginiu tikslu „Užtikrinti tinkamą aplinkos kokybę Lietuvos gyventojams, išsaugoti biologinę įvairovę ir kraštovaizdžio savitumą“ numatoma tęsti saugomų rūšių, natūralių buveinių ir kraštovaizdžio tyrimo, monitoringo, apsaugos ir atkūrimo darbus, žemės ūkio įmonių keliamos taršos prevencijos užtikrinimą. Strateginiu tikslu „Užtikrinti racionalų gamtos išteklių naudojimą ir tolesnį jų gausinimą“ taip pat siekiama saugoti ir atkurti natūroje kritiškai nykstančias saugomų rūšių populiacijas.

Nacionalinėje klimato kaitos valdymo darbotvarkėje (NKKVD), kurios įgyvendinimą koordinuoja AM, numatytas klimato kaitos švelninimo tikslas žemės ūkio sektoriuje – iki 2030 m. išmetamų ŠESD kiekį sumažinti ne mažiau kaip 11 proc., palyginti su 2005 m., kurio bus siekiama įgyvendinant šiuos uždavinius: diegiant inovatyvias technologijas, plėtojant tvarų ūkininkavimą, didinant pridėtinę vertę visose žemės ūkio šakose, užtikrinant taupų, ekonomiškai efektyvų ir aplinkai nekenksmingą trąšų naudojimą ir ne mažiau kaip 15 proc. sumažinant azotinių mineralinių trąšų naudojimą žemės ūkyje, palyginti su 2020 m. NKKVD taip pat numatoma skatinti inovatyvias, taršą mažinančias gyvulininkystės technologijas ir praktiką, skaitmenizavimą, vykdyti produktyvumo tyrimus. Numatoma didinti ekologinio ūkininkavimo plotą, skatinti naudoti moksliškai pagrįstus saugius alternatyvius būdus apsaugoti derlių nuo kenkėjų ir ligų, mažinant cheminių pesticidų ir plečiant integruotos kenkėjų kontrolės sistemą, maisto produktų tiekimo grandinę priartinti prie vartotojų, skatinti urbanizuotų vietovių žemės ūkį, siekiant mažinti transportavimo poreikį ir atstumus, o iki 2040 m. atsisakyti iškastinio kuro naudojimo žemės ūkio sektoriuje.

(NE) PAŽANGOS ANALIZĖ

Siekdama 2 DVT įgyvendinimo, Lietuva taip pat prisideda prie genofondo išsaugojimo – pagal Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programos priemones, nuo 2015 m. parama pradėta teikti ūkininkams už įsipareigotus laikyti nykstančius Lietuvos senųjų veislių gyvulius ir naminius paukščius. 2021 m. pradėta peržiūrėti Lietuvos ūkinių gyvūnų retų veislių selekcinius branduolius, kartu su tyrėjais nusprendžiant, kiek senųjų lietuviškų veislių turėtų būti saugoma privačiuose selekciniuose branduoliuose, ir kiek iš jų – atskirai valstybės kontroliuojamuose selekciniuose branduoliuose.

2 DVT pažangos siekti padeda ir ES bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) įgyvendinimas, kuris stipriai prisideda prie Lietuvos žemės ir maisto ūkio plėtros. Tiesioginėms išmokoms 2014–2020 m. Lietuvoje buvo skirta apie 3 mlrd. EUR, o Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programos biudžetas sudarė 2,1 mlrd. EUR (iš jų – 1,663 mlrd. EUR ES lėšos). Tiesioginės išmokos skiriamos žemės ūkio veiklos subjektams už deklaruotą žemės ūkio naudmenų plotą, pasėlius ir gyvulius, siekiant palaikyti pajamas, tausoti aplinką, užtikrinti ilgalaikį ekonominį ūkių gyvybingumą, mažiau priklausantį nuo žemės ūkio produkcijos kainų svyravimų. Taip pat skirtos priemonės investicijoms į žemės ūkio valdas, žemės ūkio ir miškininkystės plėtrą paremti, įgyvendinti projektai, susiję su investicijomis į žemės ūkio produktų perdirbimą ir rinkodarą, svarbi parama jauniesiems ūkininkams ir smulkiesiems ūkiams.

Lietuva, pasitelkdama ES investicijas, taip pat plėtoja žuvininkystę, laikantis ES bendrosios žuvininkystės politikos (BŽP), kuria siekiama užtikrinti, kad žuvų ištekliai atsikurtų iki tvaraus lygio, jog būtų užkirstas kelias netausiai žvejybai, taip pat užtikrinti naudą ekonominėje, socialinėje ir užimtumo srityse ir padėti užtikrinti maisto tiekimą. Žemės ūkio ministerija (ŽŪM) dalyvauja formuojant BŽP, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja (prižiūri) jos įgyvendinimą, žuvininkystės tyrimus jūrų vandenyse, vykdo žuvų išteklių naudojimo kontrolę jūrų vandenyse. Kiekvienam finansinio programavimo laikotarpiui tvirtinamas Europos žuvininkystės fondas, kuriuo skiriamas finansavimas tausios žvejybos skatinimui ir vandens biologinių išteklių atkūrimui ir išsaugojimui, darnios akvakultūros veiklos skatinimui ir žvejybos bei akvakultūros produktų perdirbimui, prekybai, sąlygų tvariai mėlynajai ekonomikai pakrantės, salų ir krašto gilumos vietovėse sudarymui ir žvejybos, akvakultūros bendruomenių vystymosi skatinimui bei tarptautinio vandenynų valdymo stiprinimui ir užtikrinimui.

Apie 3 000 ūkio subjektų Lietuvoje gauna paramą už ekologinį ūkininkavimą ir vaisių, uogų bei daržovių auginimą pagal nacionalinę maisto kokybės sistemą. Orientuojantis į aplinkos apsaugą ir tvarią plėtrą, nuo 2015 m. kasmet paremiama po beveik 50 000 ūkio subjektų (2022 m. – apie 35 000), kurių veikla susijusi su aplinkai nekenksmingų ūkininkavimo sistemų skatinimu vietovėse, kuriose yra gamtinių kliūčių. Naujuoju 2023–2027 m. finansiniu laikotarpiu su 2023–2027 m. BŽŪP strateginiu planu (BŽŪP SP 2023–2027) įgyvendinama nauja BŽŪP „žalioji architektūra“, kurios vienas iš elementų – ekologinės sistemos (ekoschemos).

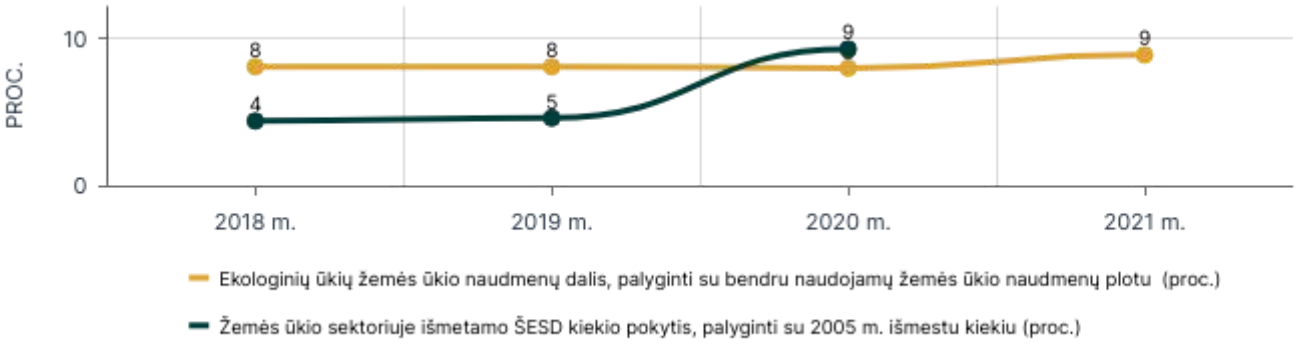
Ekologinėmis sistemomis siekiama stabdyti dirvožemio degradaciją ir gerinti jo derlingumą, tausoti vandenį ir gerinti jo kokybę, mažinti ŠESD ir amoniako emisijas, tvariai ir mažiau naudoti augalų apsaugos produktų, organinių ir mineralinių trąšų, saugoti biologinę įvairovę, puoselėti kraštovaizdį, didinti gyvūnų gerovę, kovoti su atsparumu antimikrobinėms medžiagoms. Iš viso 31 proc. BŽŪP SP 2023–2027 lėšų bus skirta su aplinka ir klimatu susijusioms priemonėms bei ekologinėms sistemoms, bus užtikrintas tikslingesnis paramos paskirstymas, pirmenybę teikiant mažiesiems ir vidutiniams šeimos ūkiams: tiesioginės paramos perskirstymas bus privalomas, ne mažiau kaip 10 proc. tiesioginių išmokų turės būti perskirstyta smulkiesiems ūkiams; bent 3 proc. BŽŪP biudžeto bus skiriama jauniesiems ūkininkams. Į BŽŪP pirmą kartą įtrauktos ir socialinės sąlygos – BŽŪP parama bus skiriama tik tiems gavėjams, kurie laikysis Europos socialinės ir darbo teisės aktuose nustatytų reikalavimų. Naujoji BŽŪP įsigalioja nuo 2023 m., jos nuostatos bus taikomos iki 2027 m. pabaigos. Naujosios BŽŪP tikslai įgyvendinami Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. strateginiu planu.

Lietuva, siekdama 2 DVT, taip pat įtraukia įvairius socialinius partnerius, skiriamas dėmesys visuomenės informavimui ir švietimui, skatinant tvarų žemės ūkį ir žuvininkystę, ekologiškų produktų gamybą ir vartojimą, teisės aktai yra viešai prieinami.

Siekiant užtikrinti keitimąsi patirtimi ir gerąja praktika, buvo pasitelkiama Lietuvos kaimo tinklo platforma, vienijanti kaimo plėtros procesuose dalyvaujančias su žemės, maisto, miškų ūkiais ir kaimo plėtra susijusias valstybės ir vietos savivaldos institucijas, įstaigas ir viešuosius juridinius asmenis. 2023–2027 m. BŽŪP laikotarpiu siekiama integruoti žemės ūkio žinių ir inovacijų priemones į bendrą „Žemės ūkio žinių ir inovacijų sistemą“, kuri bus skirta sektoriaus žinių ir inovacijų plėtrai, leis pasiekti BŽŪP strateginiame plane numatytą kompleksinį tikslą – modernizuoti sektorių, kaupiant žinias ir keičiantis jomis, diegiant inovacijas ir gerinant skaitmeninimą žemės ūkyje ir kaimo vietovėse, taip pat skatinant jų praktinį taikymą. Ši sistema yra skirta įtraukti ūkininkus, konsultantus, mokslo ir studijų institucijas, žemdirbių organizacijas, įvairias valdžios institucijas, tinklus ir žiniasklaidą, siekiant suteikti jiems galimybę nuolat gauti naujausių žinių, reikalingų sprendžiant ūkininkaujant kylančias problemas, taip pat taikyti inovacijas, skatinti žemės ūkio konkurencingumą.

Labiausiai iš visų žemės ūkio produktų Lietuva yra apsirūpinusi grūdais, pienu ir jo produktais, kiaušiniais, taip pat mėsa, bulvėmis. Paprastai šių produktų išauginimas ir gamyba viršija vidaus reikmėms suvartojamą kiekį. Priešingos tendencijos vyrauja daržovių, vaisių ir uogų rinkoje, kadangi dėl sezoniškumo ir klimato skirtumų jų neužtenka vidaus poreikiams patenkinti. Maža vidaus rinka ir sąlyginai didesnė pasiūla už paklausą lemia, jog šalies žemės ir maisto ūkio produktai yra orientuoti į eksportą. Valstybės duomenų agentūros duomenimis, 2021 m. iš Lietuvos eksportuota žemės ūkio ir maisto produktų už 6 042 mln. EUR arba 0,6 proc. mažiau nei 2020 m., importuota – už 4 604,4 mln. EUR arba 8,6 proc. daugiau nei 2020 m. Teigiamas prekybos žemės ūkio ir maisto produktais balansas 2021 m. sudarė 1 437,6 mln. EUR. – žemės ūkio ir maisto produktų eksportas sudarė 17,5 proc. viso šalies prekių eksporto, o palyginti su 2020 m., jo dalis sumažėjo 3,7 procentinio punkto. Tais pačiais metais minėtų produktų importas sudarė 12,2 proc. viso importo, ir ši dalis sumažėjo 2,3 proc. punkto, palyginti su ankstesniais metais.

Svarbūs Lietuvai 2 DVT stebėsenos rodikliai yra susiję su tvariu ūkininkavimu. Nors Lietuvoje 2018–2021 m. ekologinių ūkių žemės ūkio naudmenų dalis, palyginti su bendru naudojamų žemės ūkio naudmenų plotu, nežymiai augo (nuo 8,1 iki 8,9 proc.), tačiau panašiu laikotarpiu (2018–2020 m.) žemės ūkio sektoriuje išmetamo ŠESD kiekio pokytis, palyginti su 2005 m. išmestu kiekiu, išaugo 3,5 proc. punktais (nuo 4,4 proc. 2018 m. iki 7,9 proc. 2021 m.). Šį pokytį iš dalies galėjo lemti augančios žemės ūkio gamybos apimtys, kadangi bendroji žemės ūkio produkcija to meto kainomis 2018–2021 m. laikotarpiu taip pat augo (2 358 mln. EUR 2018 m., 3 073 mln. EUR 2021 m.) Visgi, pagrindinis šiuo laikotarpiu augęs ŠESD emisijų šaltinis yra mineralinių trąšų naudojimas. Siekiant sumažinti žemės ūkio sektoriaus ŠESD emisijas ir didinti jo absorbcinį potencialą, BŽŪP SP 2023–2027 yra numatytos įvairios priemonės, skatinančios tausesnį mineralinių trąšų naudojimą, organinių dirvožemių apsaugą, pievų priežiūrą, gyvulininkystės sektoriaus modernizavimą. Klimato kaitos kontekste žemės ūkis yra svarbus sektorius ne tik dėl ŠESD emisijų mažinimo, bet ir dėl potencialo CO_2 absorbuoti dirvožemyje ir biomasėje. Pastaraisiais metais Lietuvoje anglies kaupimas dirvožemiuose padidėjo populiarėjant neariamosioms technologijoms – 2020 m. neariamasis žemės dirbimas buvo taikomas 244 000 ha, o 2021 m. – 445 000 ha.

16 PAVEIKSLAS. EKOLOGINIŲ ŪKIŲ ŽEMĖS ŪKIO NAUDMENŲ DALIES IR ŽEMĖS ŪKIO SEKTORIUJE IŠMETAMO ŠESD POKYTIS LIETUVOJE 2018-2021 M.
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

Svarbu pastebėti, kad 2018–2021 m. laikotarpiu pastebimas vietinių gyvūnų rūšių (veislių), kurioms gresia išnykimas, dalies augimas: arklių, kuriems gresia išnykimas, dalis išaugo nuo 26,89 iki 31,22 proc., galvijų – nuo 0,59 iki 0,68 proc.

KYLANTYS IŠŠŪKIAI

Pagrindiniai iššūkiai, kurie daro įtaką 2 DVT siekimui, yra globalūs – klimato kaita, biologinės įvairovės nykimas, plintančios gyvūnų ir žmonių ligos. Vienas didžiausių dabartinių iššūkių yra Rusijos karinė agresija prieš Ukrainą, kuri apriboja bei verčia keisti tiek eksporto, tiek importo rinkas, kelia problemų valstybių apsirūpinimui maistu. Taip pat aktualus yra energetinių išteklių ir kainų augimas, keliantis iššūkius ir verslui, ir vartotojams, o žemės ūkio bei žuvininkystės sektoriams apsunkina ir ekologinę transformaciją – sudėtingiau pereiti prie ekologiškesnių, tvaresnių žemės ūkio ir žuvininkystės priemonių, kadangi tai tampa per brangu. Kita vertus, subsidijos prisideda prie maisto kainų augimo amortizacijos, taip pat kuriamos įvairios papildomos iniciatyvos kovai su maisto produktų kainų infliacija. Pavyzdžiui, 2018 m. ŽŪM buvo sukurta informacinė sistema, skirta lyginti kasdienio maisto produktų krepšelio kainas skirtingose parduotuvėse, tokiu būdu užtikrinant skaidrumą rinkoje, informuojant rinkos dalyvius apie esamas rinkos kainas, skatinant konkurenciją. Visgi, minėtų iššūkių sprendimui reikalingos platesnės tarpinstitucinės ir tarpvalstybinės pastangos. Šie iššūkiai galėtų būti atliepiami skatinant investicijas, kurios užtikrintų apsirūpinimą atsinaujinančia energija, mažintų priklausomumą nuo iškastinio kuro, taip pat skatintų žiedinės ekonomikos bei bioekonomikos plėtrą.

Vis dar susiduriama su iššūkiu, kaip visuomenei ir žemės ūkio, žuvininkystės sektorių dalyviams (įskaitant verslą) padėti suprasti aplinkosaugos ir darnumo naudą. Siekiant spręsti šią problemą, svarbu vystyti sektoriuje veikiančių subjektų supratimą, kad tvarumas yra suderinamas su produktyvumu, todėl svarstytinos tolesnės tiek sektorių dalyvių, tiek visuomenės švietimo programos. Reikalinga pastebėti, jog trūksta ir institucijų supratimo dėl apsirūpinimo maistu svarbos ir įtakos kitoms valstybės bei visuomenės veikloms. ES lygmeniu, svarbu siekti tvarios produktų gamybos, kuri sudarytų motyvaciją platesniam perėjimui prie ekologinės gamybos (kadangi rinka nebebūtų užtvindoma pigesniais produktais) ir didintų ūkininkų pasitikėjimą institucijomis. Tam spręsti reikalingas platesnis švietimas, pasitikėjimo skatinimas, papildomos reguliacinės priemonės.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Lietuvos pažangą nuo 2018 m. siekiant 2 DVT galima vertinti kaip vidutinę. Nors ruošiantis 2023–2027 m. BŽŪP laikotarpiui įgyvendinami pokyčiai, susiję su sektoriaus žinių ir inovacijų plėtra, bei įgyvendinamos papildomos ekologinės priemonės, pastebimas ekologinių žemės ūkio naudmenų dalies ir žemės ūkio sektoriaus našumo augimas, išlieka keletas esminių iššūkių, trukdančių pasiekti spartesnę šio tikslo pažangą. Lietuvos žemės ūkio našumas vis dar atsilieka nuo ES vidurkio, o energetinių išteklių ir kainų augimas sukelia papildomus iššūkius žemės ūkio, maisto bei žuvininkystės sektoriams ir apsunkina šių sektorių ekologinę transformaciją. Didelę įtaką daro ir globalios problemos, kaip klimato kaita, biologinės įvairovės nykimas, plintančios gyvūnų ir žmonių ligos, taip pat Rusijos karinė agresija prieš Ukrainą. Svarbiu iššūkiu išlieka žemės ūkio, žuvininkystės sektorių dalyvių abejingumas dėl aplinkosaugos ir darnumo naudos.

Taigi, siekiant tolesnės pažangos įgyvendinant 2 DVT, reikalinga atsižvelgti į pastaraisiais metais pastebimą spartų maisto kainų augimą, kuris ypatingai aktualus mažesnes pajamas uždirbantiems arba nedirbantiems, taip pat pensinio amžiaus asmenims, būtina užtikrinti šių pažeidžiamiausių grupių galimybes apsirūpinti maistu patiems, mažinant pajamų nelygybę tarp gyventojų arba tam tikrais atvejais – aprūpinti maistu tiesiogiai. Siekiant užtikrinti apsirūpinimo maistu saugumą ir maisto sistemų atsparumą, reikalinga užtikrinti tvarumą žemės ūkio, maisto ūkio ir žuvininkystės sektoriuose. Ypatingai svarbu mažinti ŠESD emisijas bei didinti energetinį efektyvumą, tuo pačiu palaikant Lietuvos žemės ūkio produktyvumo augimą. Galiausiai, svarbu užtikrinti ekologiškos ir kokybiškos produkcijos gamybą ir vartojimą, tolesnį visuomenės bei žemės ūkio, maisto ir žuvininkystės sektorių dalyvių švietimą tvarumo, inovacijų srityse.

3 TIKSLAS. UŽTIKRINTI SVEIKĄ GYVENSENĄ IR SKATINTI VISŲ AMŽIAUS GRUPIŲ GEROVĘ

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

- Senėjanti visuomenė
- Sveikatos priežiūros išlaidų augimas, nepakankamas sveikatos sektoriaus finansavimas
- Žmogiškųjų išteklių trūkumas sveikatos sektoriuje
- Greitas ir efektyvus kylančių krizių valdymas

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

3.1. Lietuvoje nuo 2020 m. nėra fiksuojamas mirtingumas dėl nėštumo, gimdymo ir laikotarpio po gimdymo ligų - uždavinys laikomas įgyvendintu.

3.2. Lietuvoje išlieka mažas naujagimių ir vaikų iki 5 m. amžiaus mirtingumas (atitinkamai, 2018 m. 2,2 proc., 2021 m. 2,1 proc. ir 0,8 proc. 2018 m., 0,7 proc. 2021 m.)

3.3. Vykdomos prevencinės, gydymo priemonės bei COVID-19 pandemijos metu taikomi apribojimai prisidėjo prie užkrečiamųjų ligų sergamumo mažinimo: naujai nustatytų ŽIV nešiotojų skaičius sumažėjo nuo 5,7 proc. 2018 m. iki 3,9 proc. 2021 m., taip pat sumažėjo sergamumas tuberkulioze (2018 m. 32,9 proc., 2021 m. 19,6 proc.), maliarija (2018 m. 0,2 proc., 2021 m. 0,1 proc.), hepatitu B (2018 m. 0,5 proc., 2021 m. 0,3 proc.)

3.4. Visgi, COVID-19 pandemija prisidėjo prie priešlaikinio mirtingumo nuo dalies neužkrečiamųjų ligų padidėjimo: išaugo mirtingumas dėl kraujotakos sistemos ligų (2018 m. 782,5, 2021 m. 820,3 atvejų 100 tūkst. gyventojų), cukrinio diabeto (2018 m. 18,8, 2021 m. 25,4 atvejų 100 tūkst. gyventojų). Pažymėtina, kad sumažėjo mirtingumas dėl piktybinių navikų (2018 m. 286,6, 2021 m. 275,9 atvejų 100 tūkst. gyventojų), kvėpavimo sistemos ligų (2018 m. 49,6, 2021 m. 37,9 atvejų 100 tūkst. gyventojų) bei dėl savižudybių (2018 m. 24,4, 2021 m. 20,2 atvejų 100 tūkst. gyventojų).

3.5. Taikomų alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos priemonių nepakanka: legalių alkoholinių gėrimų suvartojimas išaugo (2018 m. vienam vyresniam nei 15 m. šalies gyventojui teko 11,2 l absoliutaus alkoholio, 2021 m. – 12,1 l).

3.6. Nors neblaivių asmenų sukelti kelių eismo įvykiai išlieka problema (2018 m. dėl neblaivių asmenų kaltės įvyko 344 kelių eismo įvykiai, 2021 m. – 333), šalyje mažėja bendras mirtingumas keliuose (2018 m. 8, 2021 m. 6,6 mirties atvejų 100 tūkst. gyventojų).

(tęsinys kitame puslapyje)

3 TIKSLAS. UŽTIKRINTI SVEIKĄ GYVENSENĄ IR SKATINTI VISŲ AMŽIAUS GRUPIŲ GEROVĘ

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA (tęsinys):

3.7. Šalyje mažėja nepilnamečių gimdymo atvejų skaičius (2018 m. 11,2 gyvų gimusių kūdikių teko 1 tūkst. 15–19 m. amžiaus moterims, 2021 m. – 6,6). Visgi, šalyje išlieka poreikis daugiau dėmesio skirti švietimui reprodukcinės sveikatos temomis.
3.8. Šalyje gerėja visuomenės sveikatos priežiūros paslaugų aprėpties indeksas (2017 m. 67 balai, 2019 m. – 70).
3.9. Lietuvoje mažėja mirtingumas dėl atsitiktinio apsinuodijimo – 2018 m. 100 tūkst. gyventojų teko 3,6 mirusiųjų, 2021 m. – 2. Visgi, neženkliai didėja mirtingumas dėl diarėjos, žarnyno kirmėlių, prastos mitybos sukeltų ligų (2018 m. 100 tūkst. gyventojų teko 2,2 mirusiųjų, 2021 m. – 2,4).
3.a. Taikomų tabako kontrolės ir vartojimo prevencijos priemonių nepakanka: didėja tabako gaminių (2018 m. 100 tūkst. gyventojų teko 1 164 cigarečių, 2021 m. – 1 233), elektroninių cigarečių suvartojimas.
3.b. Šalyje išaugo bendra grynoji oficiali parama vystymuisi, skiriama medicinos mokslinių tyrimų ir būtiniausių sveikatos priežiūros paslaugų sektoriams: 2018 m. skirta 5,1 tūkst. EUR, 2021 m. – 3,3 mln. EUR
3.c. Šalyje kito sveikatos priežiūros darbuotojų skaičius: neženkliai sumažėjo gydytojų skaičius (2018 m. 10 tūkst. gyventojų teko 49 gydytojai, 2021 m. – 46,9), padidėjo slaugos ir akušerijos personalo (2018 m. 10 tūkst. gyventojų teko 81,5 darbuotojų, 2021 m. – 82,1).
3.d. Lietuvoje padidėjo vidutinis pagrindinių 13 Tarptautinių sveikatos priežiūros taisyklių (TSPT) taikymo lygis (nuo 82 proc. 2018 m. iki 85 proc. 2020 m.)

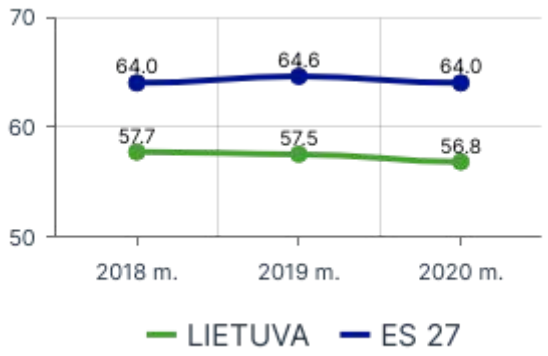
Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia.

REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

Visuomenės sveikatos stiprinimas yra tiek valstybės prioritetas, tiek prioritetinis šalies DVT. Įgyvendinant šį tikslą, siekiama stiprinti visų amžiaus grupių fizinę ir psichikos sveikatą, skatinti sveiką gyvenseną ir užtikrinti kokybišką bei prieinamą sveikatos priežiūrą, o pažangos vertinimas apima skirtingų visuomenės grupių sergamumo, mirtingumo, gyvensenos, prevencinių priemonių taikymo, sveikatos priežiūros prieinamumo rodiklius.

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

Lietuvoje gyventojų sveikatos būklė ne vienus metus nuolat gerėjo: 2010–2019 m. duomenimis, tikėtina gyvenimo trukmė Lietuvoje ilgėjo sparčiausiai ES (iki 2019 m. numatoma viso gyvenimo trukmė Lietuvoje pailgėjo daugiau kaip ketveriais metais – nuo 72,1 m. iki 76,5 m.) Tačiau šiai gerėjimo tendencijai sutrukdė COVID–19 poveikis – 2020 m. buvo užregistruota 17 proc. daugiau mirčių negu 2019 m., todėl tikėtina gyvenimo trukmė, palyginti su 2019 m., sutrumpėjo 1,4 m. Dėl pandemijos taip pat gali sulėtėti pažanga ligų prevencijos srityje, kadangi buvo sutrikdytas prioritetinių ankstyvo lėtinių ligų ir onkologinių susirgimų nustatymo programų įgyvendinimas. Reaguojant į COVID–19 sukeltas neigiamas pasekmes, LRV priėmė Ekonomikos skatinimo ir koronaviruso (COVID-19) plitimo sukeltų pasekmių mažinimo priemonių planą, kuriame numatė išteklius, reikalingus sveikatos ir visuomenės apsaugos sistemoms efektyviai veikti.

17 PAVEIKSLAS. SVEIKO GYVENIMO METŲ TRUKMĖ METAIS LIETUVOJE IR ES
Šaltinis: EUROSTAT, 2023 m.

STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

Visuomenės sveikatos gerinimas ir sveikos gyvensenos užtikrinimas yra vienas iš šalies strateginių tikslų – NPP įtvirtintas siekis iki 2030 m. sumažinti vidutinės gyvenimo trukmės skirtumą tarp vyrų ir moterų iki 5,2 metų bei padidinti vidutinę tikėtiną sveiko gyvenimo trukmę iki 62,6 m. vyrams ir iki 65 m. moterims. Be minėto tikslo, plane taip pat siekiama stiprinti visuomenės emocinį atsparumą, gerinant savižudybių, priklausomybių rodiklius, skatinti gyventojus tausoti ir stiprinti sveikatą, keičiant gyvenimo būdą ir elgseną, ugdyti atsakingą požiūrį į sveikatą, didinant vaikų ir suaugusiųjų fizinį aktyvumą, įsitraukimą į sporto veiklas, gerinti sveikatos priežiūros paslaugų kokybę, siekiant didinti gydymo priemonių veiksmingumą bei gerinti rezultatus, mažinant išvengiamo mirtingumo lygį.

Taip pat numatoma didinti sveikatos apsaugos sistemos efektyvumą ir atsparumą sukrėtimams: stiprinti gebėjimą reaguoti į kylančius iššūkius, pertvarkyti greitosios medicinos pagalbos paslaugų organizavimą, tobulinti žmogiškųjų išteklių kompetencijas, pertvarkyti ligoninių tinklą, toliau stiprinant pirminę sveikatos priežiūrą, plėtojant ambulatorines paslaugas, diegiant skaitmeninės sveikatos sistemos sprendiniais grįstas inovatyvias paslaugas. Numatoma daugiau dėmesio skirti sveikatos priežiūros paslaugų kokybės gerinimui – rengiant naujus paslaugų teikimo reikalavimus, tobulinant pacientų registravimosi vizitui pas gydytojus sistemą, tobulinant gydymo įstaigų veiklos stebėseną ir teikiamų paslaugų kokybės vertinimą, modernizuojant sveikatos priežiūros paslaugų infrastruktūrą. Pažymėtina, kad Lietuvoje sveikatos priežiūra finansuojama Privalomojo sveikatos draudimo (PSD) fondo lėšomis, kuriomis padengiamos beveik visų gyventojų (apie 98 proc.) sveikatos priežiūros išlaidos, taip absoliučiai daugumai gyventojų užtikrinant sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą. Suplanuotos ir įgyvendinamos sveikatos sistemos pertvarkos priemonės leis užtikrinti racionalesnį PSD fondo lėšų naudojimą ir paslaugų aprėpties gyventojams didinimą.

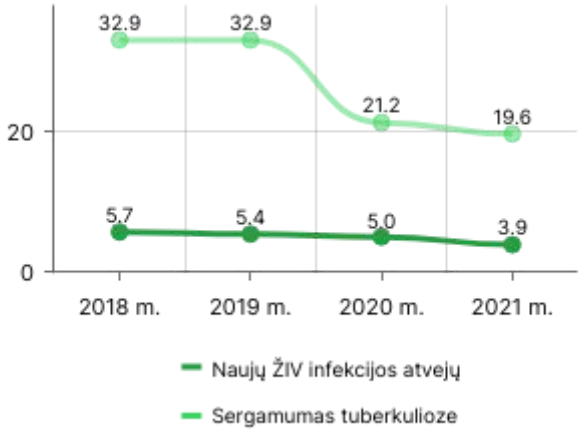
Išskirtina, kad NKKVD, siekiant 3 DVT pažangos, numatoma stiprinti visuomenės informavimą apie klimato pokyčius ir jų keliamas grėsmes žmonių sveikatai. Taip pat numatoma įgyvendinti ir tobulinti indikatorių (žiedadulkių kiekio ore, fenologinių stebėjimų ir kt.) stebėseną, prognozavimą, vykdyti galimai dėl klimato kaitos padarinių atsirandančių ir plintančių susirgimų prevenciją, infrastruktūrą, o gyvenamąsias ir negyvenamąsias patalpas projektuoti vertinant meteorologinių sąlygų pokytį dėl klimato kaitos. NKKVD įtvirtinta vykdyti karščio bangų prevenciją, vystant žaliosios infrastruktūros elementus urbanizuotose teritorijose, bei plėtoti tarpinstitucinį bendradarbiavimą.

(NE) PAŽANGOS ANALIZĖ

Siekį mažinti gimdyvių mirtingumą Lietuva jau yra sėkmingai įgyvendinusi, o nuo 2020 m. fiksuojamas absoliutus uždavinio 3.1. įgyvendinimas (100 tūkst. gyvų gimusių kūdikių buvo nustatytas 0 mirusiųjų skaičius, o kvalifikuotų sveikatos priežiūros darbuotojų priimtų gimdymų dalis sudarė 100 proc.). 2018–2021 m. išlieka mažas naujagimių ir vaikų iki penkerių metų mirtingumas – visu analizuojamu laikotarpiu vaikų (0–4 m.) mirtingumas nesiekia 1 atvejo / 1 tūkst. atitinkamo amžiaus gyventojų , o naujagimių – 3 atvejų / 1 tūkst. gyvų gimusių kūdikių (0–27 dienų amžiaus) (uždavinys 3.2.). Siekiant išlaikyti šias teigiamas tendencijas, Lietuvoje nuosekliai stiprinama neonatologija, o tai lėmusiu veiksniu laikoma regionalizacija, kai visa būtina pagalba mažiausiems neišnešiotiems ir sunkiausių būklių naujagimiams sutelkta keliose įstaigose. Remiantis užsienio valstybių gerąja praktika, regionalizuota pagalba gimdyvėms ir naujagimiams sudaro teigiamas prielaidas geresniems išgyvenamumo rodikliams.

SIEKĮ MAŽINTI GIMDYVIŲ MIRTINGUMĄ LIETUVA JAU YRA SĖKMINGAI ĮGYVENDINUSI, O NUO 2020 M. FIKSUOJAMAS ABSOLIUTUS UŽDAVINIO 3.1. ĮGYVENDINIMAS

Šalyje didelis dėmesys skiriamas užkrečiamųjų ligų prevencijai ir gydymui (uždavinys 3.3.). 2018–2021 m. fiksuojamas epidemiologinės situacijos pagerėjimas: sumažėjo naujai nustatytų ŽIV užsikrėtusių asmenų skaičius (nuo 5,7 naujų atvejų 2018 m. iki 3,9 atvejų 100 tūkst. gyventojų 2021 m.), sergamumas tuberkulioze (nuo 32,9 naujų atvejų 2018 m. iki 19,6 atvejų 100 tūkst. gyventojų 2021 m.), sergamumas ūminiu virusiniu hepatitu B (nuo 0,5 atvejų 100 tūkst. gyventojų 2018 m. iki 0,3 atvejų 100 tūkst. gyventojų 2021 m.). Tam įtakos turėjo ŽIV infekcijos valdymui plėtojamos žemo slenksčio paslaugos, užtikrinamas efektyvus ŽIV ligos gydymas visiems asmenims, kuriems diagnozuojama ši infekcija. Gerinant tuberkuliozės epidemiologinės situaciją svarbų vaidmenį atlieka pagal Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) rekomendacijas atnaujinti tuberkuliozės gydymo algoritmai, išplėtotas tiesiogiai stebimo trumpo gydymo kurso (DOTS) kabinetų tinklas bei visoje šalyje skiriama socialinė parama. Sergamumas hepatitu B sumažėjo dėl šalyje vykdomos skiepijimo nuo hepatito B politikos. Manytina, kad prie rodiklių gerėjimo prisidėjo ir COVID–19, kurios pradžioje buvo iš dalies apribotos sveikatos priežiūros paslaugos ir galimai buvo diagnozuota mažiau atvejų, tačiau tuo pačiu buvo apriboti kontaktai tarp visuomenės narių, kas iš dalies sumažino užsikrėtimo riziką. Nors išlieka nemažai iššūkių, susijusių su užkrečiamųjų ligų valdymu, išskirtina, kad Lietuvoje užtikrinama tinkama įvežtinių tropinių ligų (pavyzdžiui, maliarijos, denge karštligės) diagnostika ir gydymas, keliautojų, vykstančių į endemines šalis, informavimas, vakcinacija bei maliarijos chemoprofilaktika (maliarijos atvejų, sumažėjo nuo 0,3 naujų atvejų iki 0,01 atvejų 100 tūkst. gyventojų).

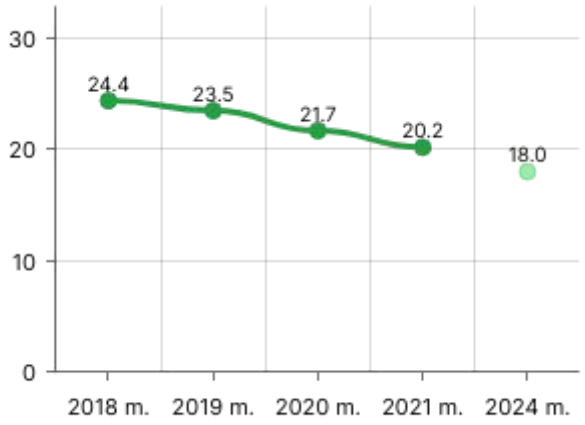

18 PAVEIKSLAS. SERGAMUMAS UŽKREČIAMOSIOMIS LIGOMIS (SUSIRGUSIŲJŲ SKAIČIUS, TEKĘS 100 TŪKST. GYVENTOJŲ)
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

Lietuva nuosekliai plėtoja nacionalinę vakcinavimo programą, atkreipdama dėmesį į tikslines grupes (uždavinys 3.b.1). Nuo 2018 m. atnaujintas vakcinų ir tikslinės rizikos grupių sąrašas sudaro prielaidas stiprinti užkrečiamųjų ligų prevenciją. Vykdant gyventojų COVID–19 vakcinaciją buvo pasitelkiami vakcinacijos centrai, vaistinės, taip užtikrinant platų šios vakcinos prieinamumą, taip pat buvo organizuotos mobilios komandos, atliekančios vakcinaciją ne medicinos įstaigose ir kt. Pagal pirminę schemą buvo paskiepyta daugiau kaip 70 proc. gyventojų viena iš registruotų COVID–19 vakcinų, o sustiprinančiąja doze – apie 30 proc. šalies gyventojų.

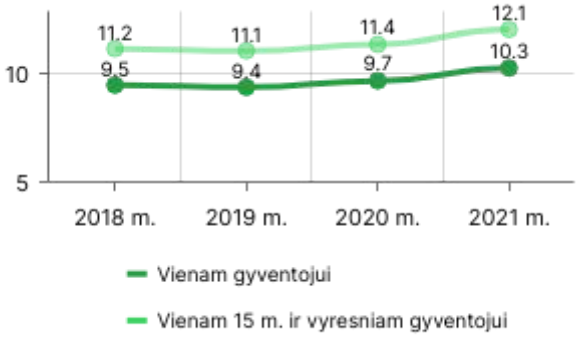
Vienu iš svarbiausių tikslų išlieka priešlaikinio mirtingumo nuo neužkrečiamųjų ligų mažinimas (uždavinys 3.4.). Pažymėtina, kad Lietuvos gyventojų mirties priežasčių struktūra jau daugelį metų yra nepakitusi ir išlieka trys pagrindinės mirties priežastys – kraujotakos sistemos ligos, piktybiniai navikai ir išorinės mirties priežastys. Gyventojų mirtingumas nuo kraujotakos sistemos ligų vis dar išlieka didelis ir yra beveik 2 kartus didesnis nei ES valstybių narių vidurkis. Siekiant mažinti gyventojų sergamumą ir ankstyvą mirtingumą nuo kraujotakos sistemos ligų, onkologinių susirgimų ir kt., aktyviai įgyvendinami projektai, skirti skatinti gyventojus koreguoti gyvenseną, mažinant rizikos veiksnių paplitimą, skatinti gyventojus dalyvauti prevencinėse bei ankstyvos diagnostikos programose, stiprinti antrinio ir (ar) tretinio lygio ambulatorinių asmens sveikatos priežiūros paslaugų plėtrą asmenims, sergantiems minėtomis ligomis. Įgyvendinamų projektų metu taip pat siekiama atnaujinti sveikatos priežiūros paslaugoms teikti reikalingą infrastruktūrą, kelti specialistų kvalifikaciją. Kartu įgyvendinamos informacinės kampanijos visuomenei, kuriomis skatinama rūpintis savo sveikata, sveika gyvensena, reguliariai tikrintis sveikatą.

Lietuvai taip pat svarbus psichinės sveikatos ir gerovės stiprinimas (uždavinys 3.4.). Stebima pažanga šių paslaugų teikime: nuo 2020 m. Lietuvoje pradėjo veikti mobiliųjų krizių įveikimo komandų, kurios gali atvykti į įvykio vietą ar teikti nuotolinę pagalbą, nutikus reikšmingoms psichologinėms krizėms, paslaugos. Šalyje stiprinami savivaldybių visuomenės sveikatos biurų darbuotojų gebėjimai ir kompetencijos, šioms įstaigoms keliami prioritetai šviesti savivaldos gyventojus bazinės savižudybių prevencijos temomis. 2017–2021 m. buvo apmokyti 20 177 asmenys, kaip atpažinti savižudybės rizikos ženklus, tinkamai į juos reaguoti ir nukreipti arba suteikti pirmąją psichologinę pagalbą. 2022 m. buvo atnaujinta pagalbos savižudybės grėsmę patiriantiems asmenims teikimo tvarka ir įgyvendinamos kompleksinės priemonės didinti pagalbos prieinamumą. Taip pat pradėta viešosios komunikacijos kampanija savižudybių prevencijos srityje, siekiant mažinti neigiamas visuomenės nuostatas šio reiškinio atžvilgiu. Numatytas šalies strateginis tikslas, kad 2025 m. Lietuvoje savižudybių būtų ne daugiau kaip 17,5 atvejų 100 tūkst. gyventojų, vertinant dabartines tendencijas, bus pasiektas.

19 PAVEIKSLAS. MIRTINGUMAS DĖL SAVIŽUDYBIŲ LIETUVOJE, 100 TŪKST. GYVENTOJŲ TEKUSIŲ MIRUSIŲJŲ SKAIČIUS
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

Siekiant pozityvių pokyčių mažinant susirgimus lėtinėmis ligomis, svarbi kova su žalingais įpročiais (uždaviniai 3.5 ir 3.a). Nuo 2018 m. Lietuvoje įsigaliojo šios PSO rekomenduojamos alkoholio kontrolės priemonės: sutrumpintas prekybos alkoholiu laikas, iki 20 metų padidintas amžiaus cenzas, nuo kurio leidžiama įsigyti, vartoti ir turėti alkoholinius gėrimus, uždrausta alkoholio reklama (nustatant baigtinį sąrašą informacijos, kuri gali būti skelbiama prekybos vietose, prekybininkų interneto svetainėse), 2020 m. patobulinta alkoholio vartojimo įpročių vertinimo ir trumposios intervencijos alkoholį vartojantiems asmenims teikimo ir stebėsenos tvarka, kuri leidžia pagerinti pagalbos paslaugų teikimą asmenims, turintiems žalingų alkoholio vartojimo įpročių. 2020–2022 m. buvo priimti teisinio reglamentavimo pakeitimai, griežtinantys tabako, tabako gaminių ir su jais susijusių gaminių kontrolę bei mažinantys jų prieinamumą, taip pat stiprinami sveikatos priežiūros specialistų gebėjimai teikti tabako vartojimo rizikos įvertinimo ir pagalbos rūkyti metantiems asmenims paslaugas, plėtojama metimo rūkyti pagalbos paslaugų įvairovė ir prieinamumas; patvirtintas Priklausomybės ligų gydymo ir žalos mažinimo priemonių prieinamumo ir kokybės gerinimo 2021–2024 metų veiksmų planas. Vis dėl to, tokių priemonių nepakanka, ir reikalingas papildomas dėmesys alkoholio, tabako vartojimo prevencijai ir pagalbos priklausomiems asmenims prieinamumo didinimui visoms amžiaus grupėms: tai pagrindžia ir nuo 2019 m. didėjantis gyventojų suvartojamo alkoholio kiekis (2019 m. vienam 15 m. ir vyresniam gyventojui teko 11,1 litrų absoliutaus alkoholio, 2021 m. – 12,1 litro) bei vis dar stabiliai išliekantis didelis tabako gaminių vartojimo paplitimas (2019 m. vienam 15 m. ir vyresniam gyventojui teko 1 145 tabako gaminių (cigaretėmis), 2021 m. – 1 233) bei augantis elektroninių cigarečių vartojimas (ypač tarp jaunų asmenų). Siekiant plėtoti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją, gerinti jos kokybę ir veiksmingumą, 2022–2030 m. laikotarpiu numatyta įgyvendinti eilę nacionalinių ir regioninių priemonių, finansuojamų ES paramos lėšomis.

20 PAVEIKSLAS. ABSOLIUTAUS ALKOHOLIO SUVARTOJIMO KIEKIS LIETUVOJE, 2018-2021. Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

Lietuvoje taip pat siekiama sumažinti mirčių ir sužalojimų kelių eismo avarijose skaičių (uždavinys 3.6.). Nuo 2018 m. fiksuojamas mažėjantis mirtingumas dėl kelių eismo įvykių metu patirtų traumų – nuo 8 mirties atvejų 100 tūkst. gyventojų 2018 m. iki 6,6 atvejų 2021 m. Tai lemia kompleksinės priemonės: tiek įvairios socialinės reklamos, tiek prevencinė informacija, tiek aktyvesni policijos reidai, gerėjanti kelių infrastruktūra, taip pat ir gyventojų pasirinkimas naudoti naujesnius, pažangesnes ir saugesnes transporto priemones. Tokioms teigiamoms tendencijoms ateityje išlaikyti būtinos nuolatinės bendros visų institucijų ir eismo dalyvių pastangos, atsakingas elgesys, atidumas ir pagarba vienų kitiems kelyje.

TARPTAUTINIŲ SVEIKATOS PRIEŽIŪROS TAISYKLIŲ PAJĖGUMŲ ĮGYVENDINIMO VIDURKIS SIEKIA

82% LIETUVOJE

75% EUROPOS REGIONE

Ekstremaliųjų visuomenės sveikatai situacijų valdyme (uždavinys 3.d.1) Lietuva pasiekė gerus rezultatus. Tarptautinių sveikatos priežiūros taisyklių pajėgumų įgyvendinimo vidurkis Lietuvoje 2021 m. siekė 82 proc., o PSO Europos regionui priklausančių valstybių vidurkis – 75 proc. Šalies stipriosiomis sritimis laikoma teisinė bazė, ekstremaliųjų sveikatai situacijų valdymas, maisto sauga ir radiacinė sauga, tačiau išskirtini ir tobulintini pajėgumai – infekcijų prevencija, kontrolė bei žmogiškųjų išteklių stiprinimas. 2018–2022 m. esminės taikytos priemonės buvo teisės aktų, skirtų ekstremaliųjų situacijų prevencijai ir valdymui rengimas, rizikos vertinimas, mokymų programų rengimas, specialistų mokymai.

KYLANTYS IŠŠŪKIAI

Nors bendros 3 DVT rodiklių tendencijos yra teigiamos, svarbu nepamiršti, kad Lietuvos sveikatos politika susiduria su ilgalaikiais iššūkiais: nepakankamas sveikatos apsaugos finansavimas, žmogiškųjų išteklių trūkumas, senėjanti visuomenė tiek Lietuvoje, tiek ES.

Senėjančios visuomenės iššūkis prisideda prie didesnio sveikatos paslaugų poreikių ir sveikatos priežiūros išlaidų augimo. COVID–19 prisidėjo prie šių iššūkių, ir turėjo didelę įtaką sveikatos politikos tikslų pasiekimui. Pažymėtina, jog pandemija išryškino sveikatos sistemos atsparumo spragas: sveikatos sistema, tiek vertinant turimą infrastruktūrą, tiek specialistų kompetenciją, turi būti pasirengusi greitai ir efektyviai reaguoti į kylančias krizes, gebėti greitai reaguoti į pokyčius ir juos efektyviai valdyti. Pandemijos metu sveikatos sistema susidūrė su specialistų, išteklių trūkumu, buvo sutrikdytas lėtinių ligų ankstyvosios diagnostikos ir prevencijos programų vykdymas, 26 proc. šalies gyventojų nurodė, kad per pandemiją atsisakė medicininės priežiūros. Išskirtinas ir energetinės krizės poveikis, kuomet finansinius resursus, kuriuos būtų galima skirti sveikatos paslaugų kokybės ar prieinamumo gerinimui, reikalinga skirti padidėjusioms energijos išteklių kainoms padengti.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Lietuvos pažangą nuo 2018 m. siekiant 3 DVT galima vertinti kaip vidutinę ir pakankamą tikslui pasiekti. Šalyje taikomos užkrečiamųjų ir neužkrečiamųjų ligų prevencinės, tabako ir alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos priemonės, stiprinamas visuomenės emocinis atsparumas bei fizinė sveikata, gyventojai skatinami tausoti ir stiprinti sveikatą, keičiant gyvenimo būdą ir elgseną.

Taip pat įgyvendinamos priemonės, skirtos gerinti sveikatos priežiūros paslaugų kokybę ir prieinamumą, siekiant didinti gydymo priemonių veiksmingumą ir gerinti rezultatus, mažinant išvengiamo mirtingumo lygį.

Vis dėlto, taikomų priemonių šalyje nepakanka aukštai tikslo pažangai pasiekti – tam trukdo šalies ilgalaikiai sveikatos politikos iššūkiai: nepakankamas sveikatos apsaugos finansavimas, žmogiškųjų išteklių trūkumas sveikatos sektoriuje, senėjanti visuomenė tiek Lietuvoje, tiek ES. COVID–19 pandemija prisidėjo prie šių iššūkių, ir turėjo didelę įtaką sveikatos politikos tikslų pasiekimui, išryškino sveikatos sistemos atsparumo spragas.

Ateityje, siekiant įgyvendinti šalies strateginiuose dokumentuose išsikeltus tikslus, būtina didinti sveikatos sistemos tvarumą ir atsparumą išorės grėsmėms, stiprinat tarpsektorinį bendradarbiavimą, gerinant visų sveikatos sistemos dalyvių veiklos koordinavimą, įgyvendinant priemones, padedančias veiksmingiau ir racionaliau naudoti turimus išteklius. Siekiant stiprinti visuomenės sveikatą, reikalinga ir toliau skirti dėmesio šalies gyventojų emocinio atsparumo ir fizinio aktyvumo didinimui, stiprinti pirminę ir profilaktinę sveikatos priežiūrą. Nemažiau svarbu visuomenės sveikatos sektoriuje mažinti neigiamą klimato kaitos poveikį žmonių sveikatai – tam reikalingas ir sėkmingas kitų DVT įgyvendinimas.

GEROSIOS PRAKTIKOS PAVYZDYS

Siekiant gerinti grėsmių bei rizikos sveikatai veiksnių valdymą, 2018– 2021 m., įgyvendinus ES lėšomis finansuojamą projektą „Sveikatos išsaugojimo priemonių įgyvendinimas tikslinėse teritorijose“ (Nr. 08.4.2–ESFA –V –628–01–0001), buvo įkurtas ir tikslinėse teritorijose išplėstas defibriliatorių ir turniketų tinklas, o pirmos pagalbos teikimo įgūdžių apmokyta daugiau nei 6 000 Lietuvos gyventojų. Po mokymų, didžioji dalis veiklose dalyvavusių asmenų, sutikę tapti pagalbos teikėjais, nelaimės atveju, gavus signalą, įsipareigojo suteikti pirmąją pagalbą nukentėjusiam asmeniui.

Siekiant išsaugoti gyvybę ir fiksuojant širdies ir kraujagyslių ligas, kaip pagrindines mirties priežastis visame pasaulyje, pirmoji pagalba turi būti suteikta ir defibriliacija atlikta kaip įmanoma skubiau. Šalyse, kuriose pavyko pasiekti, kad defibriliacija būtų atlikta per pirmąsias 3 minutes nuo klinikinės mirties pradžios, išgyvenamumas padidėjo 75 proc., todėl šio tinklo įsteigimas bei plėtimas Lietuvoje laikomas svarbiu žingsniu sveikatos priežiūros sistemoje.

Šaltinis: Pexels.

4 TIKSLAS.UŽTIKRINTI VISA APIMANTĮ IR LYGIAVERTĮ KOKYBIŠKĄ ŠVIETIMĄ IR SKATINTI VISĄ GYVENIMĄ TRUNKANTĮ MOKYMĄSI

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

- Skaitymo gebėjimų, matematinio ir gamtamokslio raštingumo stiprinimo skatinimas
- Įtraukios ugdymosi aplinkos visuose švietimo lygmenyse užtikrinimas
- Vienodo starto pozicijų užtikrinimas
- Žmogiškųjų išteklių trūkumas švietimo sektoriuje
- Inovacijų ir technologijų naudojimo švietimo procesuose užtikrinimas
- Mokymosi visą gyvenimą stiprinimas

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

4.1. Šalyje užtikrinamas nemokamas pradinis, pagrindinis ir vidurinis išsilavinimas. Vertinant mokymosi rezultatus, pastebima, kad vaikų ir jaunuolių skaitymo gebėjimų ir matematinio raštingumo lygis išlieka vidutinis, tačiau mokinių iš skirtingos socialinės, ekonominės ir kultūrinės (SEK) aplinkos pasiekimų atotrūkis nuosekliai didėja.

4.2. Lietuvoje sudaromos galimybės dalyvauti priešmokykliniame ugdyme. Absoliuti dauguma vaikų dalyvauja ankstyvajame ugdyme (dalyvavimo organizuotoje mokymo veikloje vieneri metai iki sukankant oficialiajam pradiniam mokykliniam amžiui lygis 2018 m. siekė 96,2 proc., 2021 m. 99,6 proc.)

4.3. Lyčių lygybės skirtumai neaplenkia ir švietimo srities: moterys rečiau nutraukia mokymąsi ir yra labiau įsitraukusios (30–34 m. amžiaus moterų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, dalis 2018 m. sudarė 68,2 proc., 2022 m. – 70,2 proc.; atitinkamai, vyrų 2018 m. 47,5 proc., 2022 m. 52 proc.)

4.4. Šalyje didėja jaunimo ir suaugusiųjų, turinčių informacijos ir komunikacijos technologijų įgūdžių, dalis. Pavyzdžiui, 2018 m. 16–74 m. gyventojų, kuriems per 12 mėn. teko keisti programinės įrangos nustatymus, įskaitant operacinę sistemą ar apsaugos programas, sudarė 27,5 proc., 2021 m. (per paskutinius 3 mėn.) programinę įrangą ar mobiliąsias programas atsisiuntė ar įdiegė 45 proc., programinę įrangą, mobiliąsias programėles ar įrenginio nustatymus keitė 39,7 proc. gyventojų.

4.5. Įgyvendinamos ilgalaikės iniciatyvos, orientuotos į vienodų švietimo galimybių užtikrinimą, nepriklausomai nuo socialinės, ekonominės ir kultūrinės (SEK) aplinkos, taip prisidedant ir prie mokinių pasiekimų atotrūkio mažinimo.

(tęsinys kitame puslapyje)

4 TIKSLAS.UŽTIKRINTI VISA APIMANTĮ IR LYGIAVERTĮ KOKYBIŠKĄ ŠVIETIMĄ IR SKATINTI VISĄ GYVENIMĄ TRUNKANTĮ MOKYMĄSI

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA (tęsinys):

4.6. 2015 m. 84,2 proc. 16–65 m. amžiaus asmenų šalyje turėjo skaitumo gebėjimus, skaičiuoti mokėjo 81,2 proc. Duomenys teikiami pagal kas 10 m. atliekamą tarptautinį suaugusiųjų kompetencijų tyrimą (PIAAC).

4.7. Nors nacionalinėse strategijose, formaliojo ir neformaliojo švietimo programose atliepiamas siekis ugdyti visuomenės įgūdžius, reikalingus DV skatinti, reikalinga skirti daugiau dėmesio šių nuostatų įgyvendinimui.

4.a. Absoliuti dauguma mokyklų yra aprūpintos elektra ir geriamuoju vandeniu (nuo 2010 m. – 100 proc. mokyklų), turi interneto prieigą (nuo 2018 m. – daugiau nei 94 proc. mokyklų) bei kompiuterinę įrangą (nuo 2018 m. – daugiau nei 86 proc. mokyklų).

4.b. Šalyje skatinamas užsienio studentų atvykimas, taikomos pagalbinės integracijos priemonės. Atvykusių studentų, kuriems skiriama stipendija ir išmoka, iš Rytų Europos, Kaukazo, Azijos, Pietų ir Šiaurės Amerikos, skaičius 2018 m. siekė 346 studentus, 2021 m. – 345.

4.c. Šalis nepasiekia užsibrėžto siekio, jog pedagogai atitiktų bent minimalius kvalifikacinius reikalavimus, taip pat mažėja mokytojų, turinčių pedagogų kvalifikaciją (2018 m. pedagogo kvalifikaciją turinčių ikimokyklinio ir priešmokylinio ugdymo mokytojų dalis sudarė 70,9 proc., pradinio ugdymo – 91,3 proc., pagrindinio ir vidurinio ugdymo – 94,1 proc. 2021 m., atitinkamai, 66,2 proc., 90,4 proc. ir 94 proc.) bei pačių pedagogų skaičius.

Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia.

REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

Kokybiškas švietimas yra laikomas kertiniu valstybės prioritetu. Šiuo DVT siekiama užtikrinti visą apimantį, lygiavertį formalųjį ir neformalųjį švietimą, suteikti visiems MVG galimybes. Pažymėtina, kad kokybiškas ugdymas ir įgytos kompetencijos prisideda prie kitų DVT įgyvendinimo sėkmės: padeda mažinti lyčių ir pajamų nelygybę, suteikti galimybę gyventi sveikesnį ir tvaresnį gyvenimą, prisideda prie taikios visuomenės kūrimo, tolerancijos skatinimo.

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

Lietuvos švietimo kokybė, tarptautinių organizacijų vertinimu, gerėja: 2022 m. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) gerovės indekse švietimas įvertintas 7,7 balo iš 10 (lyginant su 2019 m., vertinimas pagerėjo 0,4 balo), ir viršija strateginiuose dokumentuose numatytas siektinas reikšmes (siektina reikšmė 2025 m. – 7,5 balo). 94,9 proc. 25–64 metų amžiaus suaugusiųjų yra įgiję vidurinį ir aukštesnį išsilavinimą (3–8 Tarptautinio standartizuoto švietimo klasifikatoriaus (ISCED) lygiai), t. y. daugiau nei EBPO vidurkis (79,3 proc.). Ateityje būtina ir toliau stiprinti bendrojo ugdymo sistemos kokybę: 2018 m. Lietuvos mokiniai EBPO Tarptautiniame penkiolikmečių tyrime (PISA) vidutiniškai rinko 476 taškų iš skaitymo gebėjimų užduočių (EBPO šalių vidurkis – 487), matematinio raštingumo užduočių – 481 (EBPO šalių vidurkis – 489) ir gamtos mokslų raštingumo užduočių – 482 (EBPO šalių vidurkis – 489).

Taip pat pastebimi lyčių skirtumai švietime: pavyzdžiui, 2021 m. 4 kl. ir 8 kl. mergaičių skaitymo rezultatai šiek tiek aukštesni nei berniukų, matematikos – panašūs, o 10 kl. mergaičių rezultatai tiek lietuvių k. ir literatūros, tiek matematikos srityje yra geresni.

STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

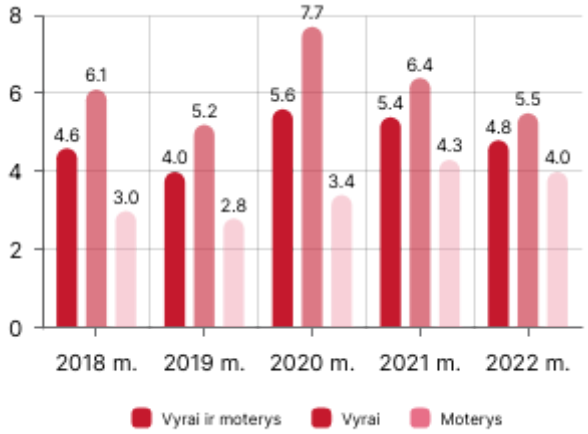
Lietuva, būdama tarptautinių organizacijų nare, turi ne tik nacionalinių, bet ir tarptautinių įsipareigojimų siekti kokybiško švietimo. Vienas svarbiausių – 2015 m. UNESCO patvirtinti „Švietimas 2030“: Incheono deklaracija ir veiksmų planas, skirtas įgyvendinti 4 DVT, kurių nuostatos integruotos NPP ir kt. dokumentuose. Taip pat svarbi ET 2021 m. patvirtinta Rezoliucija dėl Europos bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje strateginės programos, siekiant sukurti Europos švietimo erdvę ir imtis veiksmų vėlesniu laikotarpiu, kurioje nustatytos 5 svarbiausios prioritetinės kryptys apima ir pagrindinį šio DVT siekinį: kokybės, lygybės, įtraukties švietimo srityje gerinimą bei MVG skatinimą. Įsipareigojimai tobulinti švietimo sritį įtvirtinti svarbiausiuose šalies strateginiuose dokumentuose – Lietuva 2030, NPP, 2021–2030 m. švietimo plėtros programoje, Valstybinėje švietimo 2013–2022 m. strategijoje, LRV programoje, politinių partijų Susitarime dėl Lietuvos švietimo politikos (2021–2030) – ir apima įvairias švietimo sritis (įtrauktį ir dalyvavimą, švietimo kokybę, atitiktį darbo rinkos poreikiams, mokymosi aplinkai, finansavimui), lygmenis (visi ISCED lygiai) bei elementus, kurie yra tampriai susiję ir svarbūs kuriant pažangesnį, labiau asmens ir valstybės poreikius atliepiantį švietimą.

(NE) PAŽANGOS ANALIZĖ

DVT siekis didinti vaikų dalyvavimo ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme aprėptį yra beveik įgyvendintas – dalyvavimo organizuotoje mokymo veikloje, vieneri metai iki sukankant oficialiam pradiniam mokykliniam amžiui, vaikų lygis 2018–2021 m. didėjo nuo 96,2 proc. iki 99,6 proc. (uždavinys 4.2.) Išskirtina, kad 2021–2022 m. didėjo ir kaimo vietovėje gyvenančių, ir socialinę riziką patiriančių vaikų, dalyvaujančių ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programose, dalis. Augimo tendencija turėtų išlikti, atsižvelgiant į tai, kad nuo 2021 m. rugsėjo 1 d. vaikams, patiriantiems socialinę riziką, ugdymas pagal ikimokyklinio ugdymo programą yra privalomas, o nuo 2025 m. rugsėjo 1 d. ikimokyklinis ugdymas taps visuotiniu vaikams nuo 2 m. amžiaus. Siekiant užtikrinti visiems prieinamą ankstyvąjį ugdymą, nuo 2022 m. šalyje įgyvendinamos tiek ikimokyklinio ugdymo turinio atnaujinimo, tiek mokytojų kvalifikacijos tobulinimo ir aprūpinimo moderniomis darbo vietomis, tiek naudojamos infrastruktūros plėtros vertinimo veiklos. Siekiant užtikrinti ikimokyklinio ugdymo vietas visiems 2–5 metų amžiaus vaikams, Lietuvos savivaldybės planuoja sukurti 2 132 naujas ikimokyklinio ugdymo vietas

Įgyvendinant uždavinį 4.1., išskirtina, kad vaikų ir jaunuolių skaitymo gebėjimai ir matematinis raštingumas yra gana stabilūs. Iki 2018 m., stabilūs, bet žemesni nei EBPO vidurkis, Lietuvos mokinių pasiekimai stebimi 2018 m. PISA tyrime, gerėjantys – 2011–2019 m. tarptautiniame matematikos ir gamtos mokslų tyrime (TIMSS), 2006 m., 2011 m. ir 2021 m. tarptautiniuose skaitymo gebėjimų tyrimuose (PIRLS). 2021–2022 m. Lietuvoje vyko net keli tarptautiniai tyrimai, kurie pateiks naujų duomenų apie mokinių pasiekimų kaitą ir būklę tarptautiniame kontekste (PIRLS, PISA, Tarptautinio pilietinio ugdymo ir pilietiškumo, TIMSS). Išskirtina, kad nacionaliniai duomenys rodo pažangą: 2018–2021 m. padaugėjo pagrindinį ir aukštesnįjį pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo (PUPP) lietuvių kalbos ir literatūros bei matematikos pasiekimų lygį pasiekusių mokinių skaičius (atitinkamai 7,5 ir 27,3 proc.), 4,2 proc. punkto padaugėjo abiturientų, išlaikiusių 3 ir daugiau valstybinius brandos egzaminus (VBE). Visgi, ši pažanga nėra pakankama: šalies penkiolikmečiai nesiekia EBPO šalių vidurkio matematinio ir gamtamokslinio raštingumo srityse, reikalinga stiprinti skaitymo gebėjimus, 2022 m. 35,4 proc. abiturientų neišlaikė matematikos VBE. Analizuojant švietimo rezultatus, aktualiu išlieka ir mokinių pasiekimų atotrūkis – miesto mokyklų mokinių rezultatai aukštesni nei kaimo vietovių; skaitymo, lietuvių kalbos ir literatūros srityse – mergaičių aukštesni nei berniukų, besimokančiųjų lietuvių kalba – nei besimokančiųjų tautinių mažumų kalbomis. Atsižvelgiant į tai, ir siekiant stiprinti mokinių matematinius gebėjimus, Švietimo, mokslo ir sporto ministerija parengė matematikos mokymo stiprinimo planą, ruošiamos skaitmeninės priemonės, uždavinių bankas, bus stiprinamos mokytojų didaktikos kompetencijos. Siekiant mažinti mokinių pasiekimų atotrūkius ir sukurti integralias, optimalias ir kokybiškas ugdymo(–si) sąlygas kiekvienoje savivaldybėje, Lietuvoje nuo 2022 m. įgyvendinama „Tūkstantmečio mokyklos“ programa, kurios metu atnaujinamas mokyklų tinklas, taip pat stiprinamas įtraukus, STEAM, kultūrinis ugdymas, stiprinamos mokyklų vadovų kompetencijos, atnaujinama infrastruktūra.

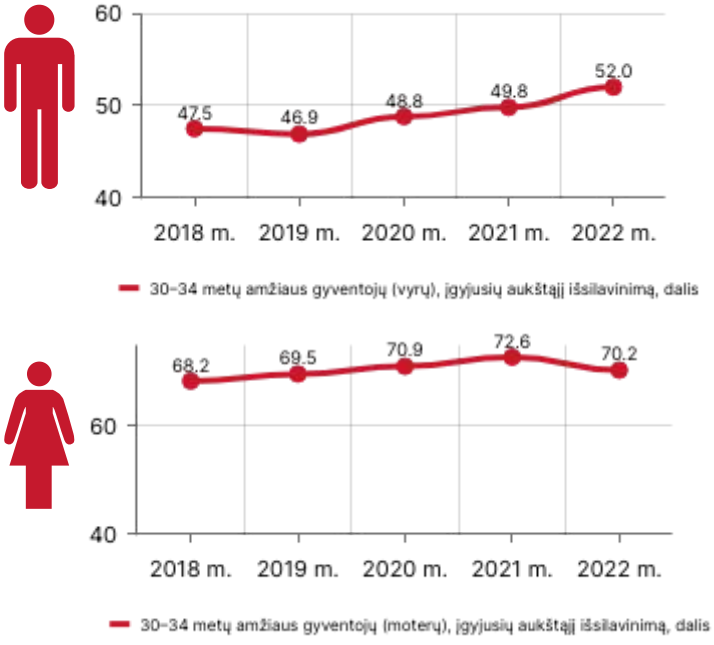
Išskirtina, kad Lietuvoje mažai susiduriama su ankstyvo pasitraukimo iš švietimo sistemos problema – šalyje absoliuti dauguma jaunuolių įgyja pagrindinį išsilavinimą, ir pasirenka tęsti mokymąsi, siekti vidurinio išsilavinimo. 2022 m. vidurinio išsilavinimo nebuvo įgiję ir toliau nesimokė 4,8 proc. 18–24 m. jaunuolių (2022 m. ES vidurkis – 9,6 proc.)

22 PAVEIKSLAS. 18–24 METŲ JAUNIMO, NEĮGIJUSIO VIDUTINIO IŠSILAVINIMO IR NESIMOKANČIO, DALIS, 2018–2022 M.
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

Vidutinis išsilavinimas - ISCED 3 ir 4 lygmenys, t. y. vidurinio ugdymo programos; profesinio mokymo programos kartu su vidurinio ugdymo programomis, taip pat profesinio mokymo programos, turint vidurinį išsilavinimą.

Lyčių skirtumų iššūkiai neaplenkia ir švietimo srities. Pavyzdžiui, analizuojant, bendrojo ugdymo rezultatus, pastebima, kad mokymosi pasiekimų skirtumai priklauso nuo tiriamų gebėjimų sričių. 2021 m. bendrajame ugdyme 21,5 proc. punktu daugiau mergaičių nei berniukų pasiekė pagrindinį ar aukštesnįjį PUPP lietuvių kalbos ir literatūros pasiekimų lygį (mergaičių – 85,9 proc., berniukų – 64,4 proc.). Tuo tarpu matematikos mokymosi skirtumai mažesni. Pastebima, jog moterys rečiau nutraukia mokymąsi ir yra labiau įsitraukusios – šalyje tarp moterų dominuoja aukštasis išsilavinimas, tarp vyrų – vidurinis.

23 PAVEIKSLAS. 30–34 METŲ AMŽIAUS GYVENTOJŲ, ĮGIJUSIŲ AUKŠTĄJĮ IŠSILAVINIMĄ, DALIS, 2018-2022 M.
metų amžiaus gyventojų, įgyjusių aukštąjį išsilavinimą, dalis, 2018-2022 m.
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

Išskirtina, kad nors 4.3 uždaviniu siekiama užtikrinti vienodas galimybes visoms moterims ir vyrams įgyti prieinamą ir kokybišką išsilavinimą, parinkti rodikliai labiau atspindi MVG tendencijas. Suaugusiųjų mokymasis Lietuvoje išlieka nepakankamai išplėtotas, nors 2018–2022 m. šalies mastu padaugėjo 25–64 metų suaugusiųjų, besimokančių pagal formaliojo ir neformaliojo švietimo programas: 2018 m. šių asmenų dalis sudarė 6,6 proc. visų gyventojų, 2022 m. – 8,5 proc.

Pagal 30–34 metų asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, dalį Lietuva yra 4 vietoje ES (Lietuvos reikšmė – 60,2 proc. (2022 m. – 61 proc.), 2021 m. ES šalių vidurkis – 41,9 proc. (2022 m. - 42,8 proc.)). Ypač žemas išlieka vyresnių (55–74 metų) suaugusiųjų dalyvavimas mokymuose: 2022 m. jų dalis siekia tik 3,7 proc. (ES vidurkis – 5 proc.). Pastebima, kad į suaugusiųjų mokymą dažniau įsitraukia moterys nei vyrai, bei miesto gyventojai (lyginant su kaimo vietovių gyventojais, beveik dvigubai). Plėtojant MVG galimybes visiems, siekiama stiprinti suaugusiųjų mokymąsi, karjeros konsultavimo ir ugdymo karjerai sistemą – 2022 m. pradėtas vieningos MVG ir karjeros planavimo sistemos sukūrimas. Tikimasi, kad ši sistema, kartu su karjeros konsultavimo paslaugų teikimu, padės išplėtoti profesinio orientavimo paslaugas Lietuvoje tiek mokiniams, tiek suaugusiems, o mažiau mokytis linkusioms visuomenės grupėms padės labiau įsitraukti į MVG. Siekiant užtikrinti lankstų perėjimą iš vienos švietimo lygmens į kitą, nuo 2023 m. numatomos vieno langelio principu teikiamos formaliojo, neformaliojo ir savarankiško mokymosi pripažinimo paslaugos.

24 PAVEIKSLAS. 25–64 METŲ ASMENŲ, KURIE MOKĖSI PAGAL FORMALIOJO IR NEFORMALIOJO ŠVIETIMO PROGRAMAS, DALIES (PROC.) KAITA 2018–2022 M. (TIRTAS MOKYMOSI MASTAS PER 4 SAVAITES).
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

Šalyje vis dažniau pabrėžiama IT raštingumo svarba (taip pat ir įgyvendinant 4.4. uždavinį), todėl svarbu, kad visi piliečiai įgytų gebėjimus prisitaikyti prie visuomenės skaitmeninimo procesų. Siekiama, kad kuo daugiau Lietuvos gyventojų turėtų bazinį kompiuterinio raštingumo lygį, o skaitmeninio raštingumo pagrindų vaikai įgytų dar ikimokyklinio ugdymo metu. IT raštingumo svarba stipriai išaugo COVID–19 metu, tačiau ugdymo įrankiai dažnu atveju buvo pasirenkami atsižvelgiant ne į atnešamą naudą bei individualių mokinių poreikių patenkinimą, bet į pedagogų, dėstytojų technologinį pasirengimą. Siekiant stiprinti skaitmeninį raštingumą, šalyje įgyvendinama skaitmeninė švietimo transformacija (EdTech): diegiamos naujausios edukacinės technologijos, sukuriant paskatų ir palaikymo sistemą skaitmeninėms švietimo inovacijoms kurtis ir išbandyti (EdTech inovacijų kūrimo ir išbandymo platforma), taip pat stiprinamos švietimo įstaigų darbuotojų skaitmeninės kompetencijos.

Atsižvelgiant į COVID–19 metu vykusį mokymo(si) procesą, kuriami nauji technologiniai sprendimai, reikiami skaitmeniniai ištekliai, kurie sudarytų tinkamas sąlygas nuotoliniam mokymuisi ne tik pandemijos metu. Tikimasi, kad šios priemonės sustiprins gyventojų bazinį kompiuterinio raštingumo lygį (2019 m. bazinį kompiuterinio raštingumo lygį pasiekė 56,2 proc. 16–74 m. Lietuvos gyventojų, 2021 m., vertinant pagal naują tyrimo metodiką – 48,8 proc.; šalies strateginis tikslas 2025 m. siekia 67 proc., 2030 m. – 80 proc.) Pastebima, kad nors daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų pasitiki savo gebėjimais naudotis naujausiomis technologijomis, piliečiai jaučia naudojimosi šiuolaikinėmis technologijomis įgūdžių stoką, technologijos suteikia ne tik naujų galimybių, bet ir kelia skaitmeninės atskirties grėsmę.

Siekiant aukštesnių mokinių gebėjimų, akcentuojamas modernios, įtraukios, nediskriminacinės, be smurto ir patyčių mokymosi aplinkos kūrimo siekis, kokybiškas ir aktualus mokymo(si) turinys. Nors nuo 2017 m. 4.7 uždavinį galima laikyti įgyvendintu – tokios temos, kaip pasaulio pilietybė, DV yra nacionalinėje politikoje, mokymo programose ir vertinime – reikalinga skirti daugiau dėmesio įgyvendinant šias nuostatas visuose švietimo lygmenyse. Pastebima, kad, pavyzdžiui, bendrojo ugdymo programose ugdymo turinys dažnai apribojamas tik tradiciškai suvokiama artimiausia aplinka ir vienos valstybės kontekstu, neatitinka šiuolaikinių ir ateities mokinių poreikių bei aktualijų, nestiprina švietimo vaidmens šalies ir pasaulio DV procesuose. Toks požiūris neatsižvelgia į ES, JT ir jos institucijų, EBPO, ET rekomendacijas švietimo kaitai. Ugdymo turinyje, aplinkosaugos problemų kontekste, pasigendama konkrečių nuorodų į klimato krizę, DVT.

KYLANTYS IŠŠŪKIAI

Siekiant kokybiško švietimo visuose lygmenyse, pastebima, kad Lietuvos švietimo sektoriuje dar pasigendama įtraukios mokymosi aplinkos, o tai sudaro sunkumus siekiant mažinti mokinių pasiekimų atotrūkį, stiprinti mokinių bendruosius gebėjimus, taip pat skatinti inovacijų ir technologijų naudojimą kasdienėse švietimo veiklose bei stiprinti MVG.

Šalyje išlieka poreikis skatinti mokinių skaitymo gebėjimų, matematinio ir gamtamokslio raštingumo stiprinimą. Kokybiškas ankstyvasis ugdymas turi būti prieinamas nepriklausomai nuo vaiko gyvenamosios vietos ir šeimos socialinio, ekonominio ir kultūrinio (SEK) statuso, kad visi vaikai turėtų vienodas starto pozicijas ir kokybiško ugdymo galimybes, jog būtų tinkamai pasirengę pradiniam ugdymui. Vykdant mokyklų tinklo optimizavimą nėra užtikrinamas neformaliojo vaikų švietimo prieinamumas kaimo vietovėse. Taip pat nėra užtikrinamas vaikų, turinčių individualiuosius bei specialiuosius ugdymo(si), poreikius, atliepimas, įtraukios neformaliojo vaikų švietimo sistemos plėtra. Nors švietimo įstaigose yra atliepiami baziniai poreikiai (mokyklos yra aprūpintos elektra, geriamuoju vandeniu, absoliučioje daugumoje mokyklų naudojamasi kompiuteriais ir internetu), pasigendama interaktyvių skaitmeninių priemonių: 2021 m. maždaug kas antra mokykla (47,3 proc.) aprūpinta laboratorijomis, kuriose galima atlikti su STEAM susijusius eksperimentus, o šalyje bendrojo ugdymo mokyklų, kuriose fizinė aplinka visiškai pritaikyta įtraukiajam ugdymui (atitinka universalaus dizaino principus) – tik viena. Susiduriama ir su aukštojo mokslo prieinamumo iššūkiu: aukštasis mokslas menkai prieinamas mažas pajamas turinčių šeimų atžaloms, specialiųjų ugdymo(si) poreikių turintiems asmenims, taip pat asmenims su negalia.

IŠVADOS IR STRATEGINIAI PASIŪLYMAI

Įgyvendinant 4 DVT, šalies pažanga vertinama kaip vidutinė. Šalyje visiems užtikrinamas nemokamas pradinis, pagrindinis, vidurinis išsilavinimas, sudaromos galimybės dalyvauti ankstyvajame ugdyme, įgyvendinami strateginiai švietimo kokybę ir prieinamumą gerinantys pokyčiai, pavyzdžiui, ilgalaikės iniciatyvos, orientuotos į vienodų švietimo galimybių užtikrinimą, nepriklausomai nuo socialinės, ekonominės ir kultūrinės (SEK) aplinkos, taip prisidedant ir prie mokinių pasiekimų atotrūkio mažinimo.

Visgi, šalyje susiduriama su ilgalaikiais iššūkiais. Lietuvoje pasigendama įtraukios mokymosi aplinkos, o tai sudaro sunkumus mažinant mokinių pasiekimų atotrūkį, stiprinant mokinių bendruosius gebėjimus, skatinant inovacijų ir technologijų naudojimą kasdienėse švietimo veiklose bei stiprinant MVG. Nors švietimo įstaigos yra aprūpintos bazinėmis technologijomis ir įranga, pasigendama interaktyvių priemonių, bendrojo ugdymo mokyklų fizinė aplinka yra prastai pritaikyta įtraukiajam ugdymui. Taip pat išskirtina, kad šalyje trūksta profesionalių pedagogų, dėstytojų.

Siekiant užtikrinti nuoseklią 4 DVT įgyvendinimo pažangą, reikalinga didinti vaikų dalyvavimo kokybiškame ikimokykliniame ugdyme aprėptį, atliepti vaikų ir jaunimo individualiuosius ir specialiuosius ugdymo(si) poreikius, užtikrinti įtraukios neformaliojo vaikų švietimo sistemos plėtrą, švietimo pagalbos paslaugų prieinamumą ir kokybę. Siekiant stiprinti ugdymo kokybę ir visuomenės informacinių komunikacinių technologijų gebėjimų lygį, ugdymo procese rekomenduojama naudoti daugiau interaktyvių, skaitmeninių įrankių.

Siekiant užtikrinti aukštojo mokslo prieinamumą, rekomenduojama daugiau dėmesio skirti Lietuvos aukštojo mokslo socialinei dimensijai tobulinti – numatyti priemones, skirtas padidinti aukštojo mokslo prieinamumą asmenims iš žemo socio–ekonominio statuso grupių, asmenims turintiems negalią ir vyresnio amžiaus stojantiesiems.

Siekiant 4 DVT pažangos bei didesnio visuomenės informuotumo apie DVT, reikalinga skirti daugiau dėmesio informavimui apie Darbotvarkę 2030 ir DV principų taikymą visuose švietimo lygmenyse. Įgyvendinant visų lygmenų ugdymo programas, rekomenduojama švietimo ir mokslo procesą orientuoti į tarpdisciplininius mokslo objektus, mokslinius tyrimus ir studijas.

5 TIKSLAS. PASIEKTI LYČIŲ LYGYBĘ IR MOTERŲ IR MERGAIČIŲ ĮGALĖJIMĄ

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

- Nelygus lyčių pasiskirstymas darbo rinkoje ir studijų pasirinkimas pagal lytį
- Nelygi lyčių pusiausvyra aukščiausiame verslo, pramonės lygyje
- Seksualinis smurtas ir smurtas lyties pagrindu
- Visuomenėje vyraujantys stereotipai moterų įgalinimo ir lyčių lygybės klausimais

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

5.1. Lietuvoje įtvirtinta teisinė bazė, skirta lyčių lygybei ir nediskriminavimui dėl lyties skatinti, įgyvendinti ir kontroliuoti, yra tik užimtumo bei ekonominės naudos srityse. Reikalingos papildomos pastangos šių teisių užtikrinimui santuokos ir šeimos teisinės bazės srityse.

5.2. Pastebimas smurto artimoje aplinkoje nusikaltimų mažėjimas (2018 m. šie nusikaltimai sudarė 17,8 proc. visų užregistruotų nusikaltimų, 2022 m. – 14,4 proc.).

5.3. Lietuvoje stabiliai mažėja moterų, kurios susituokė būdamos jaunesnės nei 18 metų, dalis (2018 m. 20–24 metų amžiaus moterų, kurios susituokė būdamos jaunesnės nei 15 ir nei 18 metų, dalis sudarė 0,4 proc, 2021 m. - 0,3 proc.)

5.4. 2018–2021 m. pastebimas ekonomiškai neaktyvių gyventojų (20–64 metų), nedirbančių dėl vaiko ar asmens su negalia priežiūros pareigų, dalies augimas (nuo 6,8 proc. iki 7,5 proc.) Europos lyčių lygybės instituto 2019–2021 m. duomenimis, išlieka didelis atotrūkis tarp moterų ir vyrų, besidalijančių artimųjų priežiūros pareigomis.

5.5. 2018–2021 m. Lietuvoje daugėjo moterų Seime (nuo 22,3 iki 28,4 proc.) bei savivaldybių tarybose (nuo 27,4 iki 31 proc.) dalis, tačiau mažėjo moterų merių dalis (nuo 10 iki 6,7 proc.) bei vadovaujamas pozicijas užimančių moterų dalis (nuo 39,2 iki 37 proc.).

5.6. Šalyje galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų, užtikrinančių 15 metų ir vyresnių moterų ir vyrų visišką ir vienodą prieigą prie lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūros paslaugų, informacijos ir švietimo, mastas didžiausias lytinio švietimo srityje (100 proc.), mažiausias - ŽIV ir ŽPV (80 proc.)

5.a. 2018–2021 m. nežymiai sumažėjo moterų žemės ūkio naudmenų valdytojų dalis (nuo 47 proc. iki 46 proc.)

5.c. Nuo 2010 m. Lietuvoje veikia valstybės lėšų, skirtų lyčių lygybei ir galių suteikimui moterims užtikrinti, skirstymo ir stebėsenos sistema.

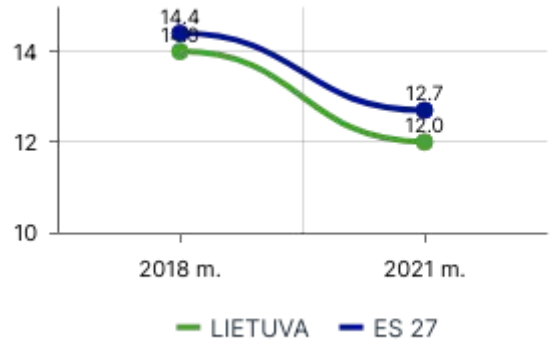
Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia.

REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

Lietuvai 5 DVT labai svarbus, kadangi moterų teisių ir lyčių lygybės problemų identifikavimas ir jų sprendimas yra orientuotas į demokratišką, teisingą bei įtraukų, žmogaus teises užtikrinantį visuomenės gyvenimą. Įgyvendindama šį tikslą, Lietuva taip pat siekia tolesnės pažangos lyčių lygybės srityje, kurioje vis dar matomas poreikis tobulėti: Europos lyčių lygybės instituto lyčių lygybės indekso duomenimis, Lietuva nuo ES vidurkio 2022 m. atsiliko 8 taškais (Lietuvos pasiekta indekso reikšmė buvo 60,6, o ES vidurkis – 68,6).

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

Žvelgiant į vieną pagrindinių EUROSTAT stebimų 5 DVT rodiklių – nekoreguotą moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumą – 2018–2021 m. fiksuojama stabili Lietuvos pažanga, o šalies rodiklio reikšmė 2021 m. buvo kiek mažesnė nei ES vidurkis (Lietuva – 12 proc., ES – 12,7 proc.). Visgi, 2018–2019 m. Lietuva turėjo 0,4 proc. punkto geresnę poziciją, lyginant su ES vidurkiu. Tai taip pat rodo, jog reikalingos tolesnės pastangos lyčių lygybės užtikrinimui, kadangi pažanga ES mastu yra spartesnė nei Lietuvoje.

25 PAVEIKSLAS. NEKOREGUOTO MOTERŲ IR VYRŲ DARBO UŽMOKESČIO SKIRTUMO (PROC. VYRŲ VIDUTINIO BRUTO VALANDINIO DARBO UŽMOKESČIO) PALYGINIMAS TARP EUROPOS VALSTYBIŲ, 2018-2021 M
Šaltinis: EUROSTAT, 2023 m.

STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

Lietuva lyčių lygybės bei moterų, mergaičių įgalėjimo siekia įvairiais strateginiais dokumentais, kurie neapsiriboja ekonomine dimensija (5.1. uždavinys). Siekis užtikrinti moterų ir vyrų lygybę darbo rinkoje, didinti šeimos ir darbo įsipareigojimų derinimo galimybes Lietuvai aktualus jau daugiau nei dešimtmetį. NPP įtvirtintas horizontalusis principas „lygios galimybės visiems“ įtvirtina prievolę įgyvendinant NPP uždavinius ir rengiant nacionalines plėtros programas, LRV teikiamus teisės aktų projektus, atsižvelgti į moterų ir vyrų bei kitų, diskriminaciją galinčių patirti grupių poreikius, ir numatyti lygių galimybių principą įgyvendinančias priemones bei rodiklius.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas numato įgyvendinimo mechanizmą visose srityse (užimtumo, mokslo, vartotojų teisių apsaugos, socialinės apsaugos ir kt.), kurį užtikrinti privalo kiekviena valstybės ir savivaldybių institucija – visuose šių institucijų teisės aktuose turi būti įtvirtintos lygios moterų ir vyrų teisės.

2023 m. patvirtintas Moterų ir vyrų lygių galimybių 2023–2025 m. veiksmų planas siekia sudaryti sąlygas įgyvendinti priemones lyčių lygybės, moterų švietimo, teisinio reglamentavimo, viešojo sektoriaus darbuotojų bei savanorių kompetencijų moterų ir vyrų lygių galimybių ugdymo srityse.

Svarbu pažymėti, kad Lietuvoje veikia nepriklausoma priežiūros institucija – Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba – kuri kontroliuoja Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo įgyvendinimą. Tiek Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, tiek ir aktyvios NVO organizacijos bei Lygių galimybių tinklas ne tik prisideda prie lyčių lygybės plėtros visuomenėje, (pavyzdžiui, taikant lygių galimybių liniuotę), bet ir dalyvauja įstatymų priėmimo lyčių lygybės klausimais procesuose, rengiant strateginius dokumentus bei įgyvendinant priemones.

(NE) PAŽANGOS ANALIZĖ

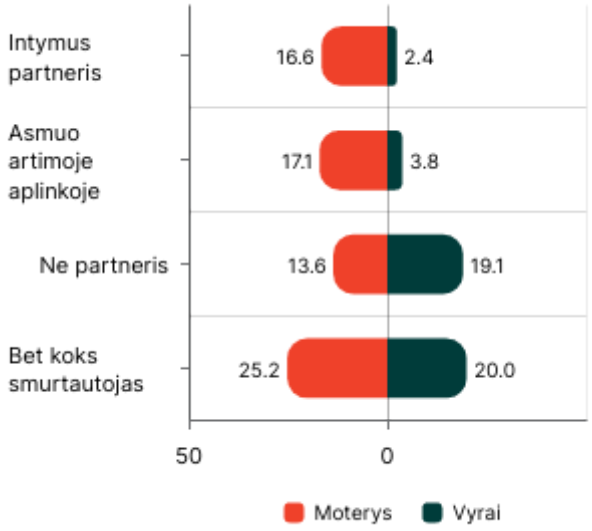
Strateginiuose Lietuvos dokumentuose pastebima, kad nepakanka dėmesio tokiems klausimams, kaip didelė buities ir vaikų priežiūros našta moterims (5.4 uždavinys), vaikų priežiūros įstaigų prieinamumas, darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimas. XVIII LRV programoje, SADM Įtraukios darbo rinkos plėtros programoje, SADM Šeimos politikos stiprinimo plėtros programoje įvardinamais tikslais ir numatytomis priemonėmis siekiama sukurti tinkamą, skatinančią, palankią šeimai aplinką, stiprinti moterų ir vyrų lygias galimybes, plėtoti kokybiškas, visoms šeimoms, auginančioms vaikus, prieinamas paslaugas.

Didinant ugdymo įtrauktį ir veiksmingumą siekiama įveikti švietimo sistemos kokybės įtraukties, prieinamumo ir lygių galimybių iššūkius, pakeisti stereotipais pagrįstą požiūrį į moterų ir vyrų darbo krūvio pasidalijimo šeimoje bei visuomenėje nelygybę. Visgi, remiantis Europos lyčių lygybės instituto 2019–2021 m. lyčių lygybės indekso duomenimis, Lietuvoje išlieka didelis atotrūkis tarp moterų ir vyrų, besidalijančių artimųjų priežiūros pareigomis. Lietuvoje namų ruošos darbus kasdien atlieka net 79 proc. moterų ir tik 29 proc. vyrų, 41 proc. moterų kasdien atlieka artimųjų priežiūros pareigas (tai yra 4 proc. daugiau nei ES vidurkis). Iki šiol įgyvendintos šeimos ir su vaiko ar sergančių, senyvų šeimos narių ar artimųjų su negalia priežiūra susijusios politikos priemonės neskatina lyčių lygybės ir šeimos bei darbo balanso, o dar labiau sustiprina ilgalaikę moterų naštą vaiko priežiūros srityje (2018 m. duomenimis, ekonomiškai neaktyvių gyventojų, nedirbančių dėl vaiko ar asmens su negalia priežiūros pareigų, buvo 6,8 proc., 2021– 7,5 proc.), skatina tradicinį darbų pasidalijimą tarp moterų ir vyrų bei palaiko vyro, kaip šeimos maitintojo, ir moters, kaip šeimos globėjos, modelį. Esant vaiko priežiūros paslaugų prieinamumo trūkumui ir nepakankamai gerai paslaugų infrastruktūrai sergančių, senyvų šeimos narių ar artimųjų su negalia priežiūros srityse, moterims tenka didesnė priežiūros namuose našta, ir tai nulemia kliūtis jų užimtumui, geresnėms darbo ir karjeros galimybėms, atlyginimo atotrūkio mažėjimui, taip pat ilgainiui lyčių lygybei įsitvirtinti visuomenėje.

79% moterų **29%** vyrų

kasdien atlieka namų ruošos darbus Lietuvoje

Lietuvoje plačiai paplitusi problema yra smurtas artimoje aplinkoje (5.2 uždavinys). Nuo 2018 m. fiksuojamas smurto artimoje aplinkoje nusikaltimų mažėjimas (2018 m. šie nusikaltimai sudarė 17,8 proc. visų užregistruotų nusikaltimų, 2022 m. – 14,4 proc.). Taip pat, nuo 2018 m. fiksuojamas spartus užregistruotų, suaugusių asmenų, nukentėjusių nuo nusikaltimų artimoje aplinkoje, skaičiaus mažėjimas (2018 m. 9 297 asmenys, 2021 m. – 5 362, 2022 m. – 5 488). Nepaisant šio pobūdžio rodiklių reikšmių mažėjimo, išlieka poreikis gerinti smurto artimoje aplinkoje prevenciją ir suteikti pagalbą nuo smurto nukentėjusiems asmenims. 2021 m. Valstybės duomenų agentūra atliko „Gyventojų saugumo statistinį tyrimą“, kuriame apklausė 10 000 18–74 m. amžiaus Lietuvos gyventojų. Šio tyrimo rezultatais, fizinį (įskaitant grasinimus) ar seksualinį bet kokio asmens smurtą yra patyrusi kas ketvirta (25,2 proc.) moteris ir kas penktas (20 proc.) vyras. 30,7 proc. moterų ir 19,5 proc. vyrų yra patyrę intymaus partnerio psichologinį, fizinį ar seksualinį smurtą, 13,6 proc. moterų ir 19,1 proc. vyrų yra patyrę fizinį ar seksualinį ne partnerio smurtą. Seksualinį priekabiavimą darbe patyrė 19,1 proc. kada nors dirbusių moterų ir 6,6 proc. vyrų.

26 PAVEIKSLAS. FIZINĮ (ĮSKAITANT GRASINIMUS) AR SEKSUALINĮ SMURTĄ PATYRUSIŲ GYVENTOJŲ DALIS PAGAL LYTĮ IR SMURTAUTOJO TIPĄ, PROC.
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

Siekiant panaikinti smurto dėl lyties apraiškas, apginti ir remti tokių nusikaltimų aukas, taikomas Smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2022–2023 m. veiksmų planas. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo pataisos, įsigaliosiančios 2023 m., turėtų padidinti visuomenės nepakantumą smurtui artimoje aplinkoje, pagerinti kriminogeninę situaciją, sumažinti nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai, sustiprinti tokių nusikalstamų veikų prevenciją bei mažinti smurto artimoje aplinkoje nematomumą.Šių įstatymo pakeitimų pagrindu pradės veikti nauja prevencinė apsaugos priemonė – apsaugos smurto artimoje aplinkoje orderis, bus teikiama operatyvi smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančių ar smurtą patyrusių žmonių apsauga, šiems asmenims skiriamos kokybiškos paslaugos, teikiamos akredituotų specializuotos kompleksinės pagalbos centrų. Nuo 2023 m. pradės veikti Smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje taryba, o kiekvienoje savivaldybėje – Smurto artimoje aplinkoje prevencijos komisija. Tikimasi, kad tai padės kokybiškiau suteikti pagalbą asmenims, nukentėjusiems nuo smurto.

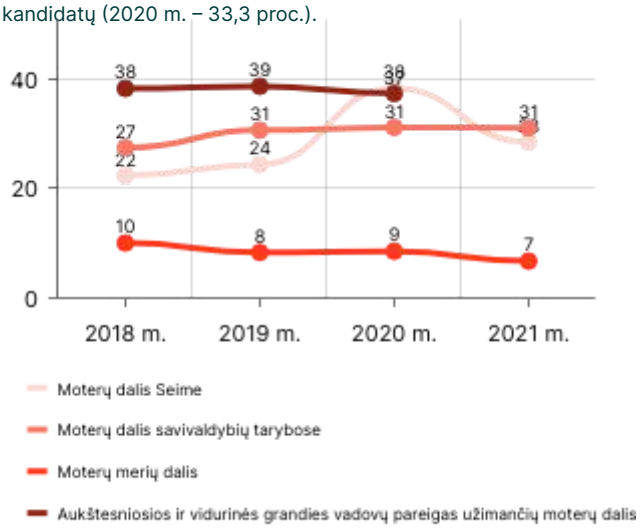
Sprendžiant seksualinio priekabiavimo problemas, 2022 m. įgyvendinti Darbo kodekso pakeitimai, kurie uždraudžia smurtą ir priekabiavimą darbe, nustato atitinkamas prievoles darbdaviams, siekiant užtikrinti smurto ir priekabiavimo prevenciją.

Nors įgyvendinant teisines reformas smurtui ir priekabiavimui darbo srityje padaryta pažanga, vis dar lieka neįgyvendinta dalis minėtų EK rekomendacijų. Pavyzdžiui, vis dar nėra ratifikuota Stambulo konvencija. Pažymėtina, kad turėtų būti toliau apibrėžiama valstybės institucijų, darbdavių ir darbuotojų atsakomybė, įgalinant juos imtis atitinkamų veiksmų. Pavyzdžiui, 2022 m. Valstybinėje darbo inspekcijoje įsteigtas Psichologinio smurto darbe prevencijos skyrius,kuriame inspektoriai registruoja ir tiria skundus dėl psichologinio smurto darbe bei jo apraiškas ir dalyvauja vykdant priežiūros politiką, rengia rekomendacijas, konsultuoja darbdavius ir darbuotojus, socialinius partnerius psichologinį smurtą darbe reglamentuojančių teisės aktų taikymo, prevencijos ir tyrimo klausimais.

Nepilnamečių santuokų Lietuvoje mažėja (5.3 uždavinys). 2021 m. šalyje įvyko 27 santuokos, kuriose bent vienas susituokęs asmuo buvo nepilnametis. Tai 16 santuokų mažiau negu 2018 m., kai tokių atvejų buvo 43. Nepilnamečių santuokų skaičiaus mažėjimas siejamas su vidutinių pirmą kartą susituokusių asmenų amžiaus senėjimu, todėl tikėtina, nepilnamečių santuokų skaičius ilgainiui ir toliau mažės.

2018–2019 m. atliktas Europos socialinis tyrimas leidžia analizuoti Lietuvos ir dar 28 valstybių gyventojų požiūrius apie tai, kokio amžiaus asmuo laikytinas įžengiantis į savo brandą ir tampantis suaugusiu. Tyrimo duomenimis, suaugusiais asmenimis Lietuvoje laikytini 21 m. jaunuoliai. 25 m. yra tinkamiausias metas tiek susituokti, tiek tapti tėvais, o 23 m. įvardijami kaip anksčiausia riba pradėti gyventi poroje.

Moterų dalyvavimas vietos valdžioje ir darbo rinkoje, užimant vadovaujamas pareigas ir (ar) vietas nacionaliniuose parlamentuose, vietos valdžios organuose, 2018–2021 m. buvo netolygus (5.5 uždavinys). Moterų dalis Seime 2018–2021 m. didėjo 6,1 proc. punkto, o moterų dalis savivaldybių tarybose tuo pačiu laikotarpiu didėjo 3,6 proc. punkto. Visgi, moterų, užimančių aukštesniosios ir vidurinės grandies vadovų pareigas, rodiklis 2018–2020 m. laikotarpiu sumažėjo 0,9 proc. punkto ir siekė 37,3 proc. 2020 m., o moterų merių dalis sumažėjo 3,3 proc. punktais (nuo 10 iki 6,7 proc.). Moterų merių dalies sumažėjimas nėra stebinantis, atsižvelgiant į tai, jog 2019 m. savivaldybių tarybų rinkimuose vyrų kandidatų buvo ženkliai daugiau – šiuose rinkimuose 78,1 proc. kandidatų į merus buvo vyrai ir tik 21,9 proc. moterys. 2019 m. rinkimuose 29,4 proc. išrinktų savivaldybių tarybų narių buvo moterys – tai yra 4,5 proc. punkto daugiau negu 2015 m. rinkimuose (kai buvo 24,9 proc.). 2018–2021 m. laikotarpiu pastebimas moterų Seime dalies augimas, galimai dėl to, kad 2016 m. Seimo rinkimuose moterys sudarė tik 31 proc. kandidatų (2020 m. – 33,3 proc.).

27 PAVEIKSLAS. JT RODIKLIŲ 5.5.1. „MOTERŲ UŽIMAMŲ VIETŲ (A) NACIONALINIUOSE PARLAMENTUOSE IR (B) VIETOS VALDŽIOS ORGANUOSE DALIS“ IR 5.5.2. „VADOVAUJAMAS POZICIJAS UŽIMANČIŲ MOTERŲ DALIS“ POKYTIS LIETUVOJE 2018–2021 M. (PROC.)
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

Kita vertus, moterų merių dalies bei aukštesniosios ir vidurinės grandies vadovų pareigas užimančių moterų dalies mažėjimas rodo, jog Lietuvoje reikalingi pokyčiai visuomenės mąstysenoje, kurie skatintų moterų įsitraukimą į aktyvią darbo rinką bei visuomeninį gyvenimą. Sugebėjimas užtikrinti tinkamai einamas vadovaujančias pareigas, derinant šeimos ir darbo įsipareigojimus, yra ilgalaikis procesas. Tačiau svarbu sudaryti ir institucines galimybes moterims siekti didesnio įsitraukimo darbo rinkoje ir visuomenėje – pavyzdžiui, 2022 m. į nacionalinę teisę buvo perkelta Direktyva dėl tėvų ir prižiūrinčiųjų asmenų profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros. Šie pokyčiai skatina tinkamą šeimos ir profesinių pareigų pusiausvyrą, pradedamos taikyti tikslinės priemonės lygioms galimybėms skatinti darbe, įtvirtinti neperleidžiami vaiko priežiūros mėnesiai, kurie leis subalansuoti šeimos pareigų pasidalijimą tarp tėvų ir skatins vaiko ir tėvų ryšio formavimąsi. Nuo 2023 m. įsigaliojo įstatymų pakeitimai, numatantys, kad vyrai taip pat privalo imti vaiko priežiūros atostogas. Šiais pokyčiais siekiama rasti balansą, derinant skirtingus įsipareigojimus ir tolygiau įtraukiant abiejų lyčių atstovus. Šie pokyčiai taip pat atliepia naujoje ES lyčių lygybės strategijoje 2020–2025 m. išreikštą pastebėjimą, kad, norint didinti moterų įsitraukimą į sprendimų priėmimą ir gerinti jų galimybes užimti aukščiausias pareigas, itin svarbus vienodas priežiūros pareigų bei neatlygintino darbo krūvio pasidalijimas namuose.

Būtinybė įteisinti tinkamus, galiojančius įstatymus ir kitus teisės aktus, užtikrinančius 15 metų ir vyresnių moterų ir vyrų visišką ir vienodą prieigą prie lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūros paslaugų, informacijos ir švietimo, yra itin svarbi (5.6 uždavinys). Nuo 2016 m. Sveikatos ir lytiškumo ugdymo bei rengimo šeimai bendrąja programa yra įtvirtinamas lytiškumo švietimas Lietuvos mokyklose. Programa siekiama padėti mokiniams įgyti visumines sveikatos ir lytiškumo sampratas, išsiugdyti sveikatai naudingus gebėjimus, įpročius, atsakomybę už savo ir kitų sveikatą, paskatinti juos rinktis sveiką gyvenimo būdą, ugdyti gebėjimą kurti ir palaikyti darnius ir brandžius tarpasmeninius santykius. Visgi, norint, kad paaugliai ir jaunimas lytiškumą vertintų teigiamai, suvoktų savo vertę ir lyčių lygybės principus, reikia teisingos informacijos ne tik lytiškumo tema, bet ir informacijos apie kontracepciją, jos efektyvumą ir naudojimą. Šalyje nėra valstybinių kontracepcijos tinklapių, trūksta pakankamai patikimos ir nešališkos informacijos apie kontracepcijos reikšmę, todėl bendras visuomenės informuotumas apie kontracepciją ir apsisaugojimą nuo neplanuoto nėštumo yra menkas, vyrauja įvairūs mitai, netiksli ir nepatikima informacija apie kontracepcijos priemones. Lietuvoje neįteisinta savanoriška chirurginė sterilizacija. Remiantis „Kontracepcijos atlasas 2023“ duomenimis, Lietuva įvardinama kaip vidutinio kontracepcijos prieinamumo šalis, surinkusi 50,6 proc.

KYLANTYS IŠŠŪKIAI

Svarbiausias iššūkis, trukdantis spartesnę Lietuvos pažangą, siekiant 5 DVT, yra visuomenėje vis dar vyraujantys stereotipai dėl moterų ir vyrų įsipareigojimų pasidalijimo šeimoje bei visuomenėje. Lygių galimybių plėtros centro 2020 m. atliktos reprezentatyvios visuomenės apklausos duomenimis, 40 proc. moterų ir 48 proc. vyrų vis dar mano, kad vyrui karjera turėtų būti svarbiau nei rūpinimasis vaikais. O su teiginiu, kad moteriai karjera turėtų būti svarbiau nei rūpinimasis vaikais, sutiko vos 6 proc. vyrų ir 11 proc. moterų. Siekis užtikrinti lyčių pusiausvyrą aukščiausiame verslo, pramonės lygyje, sudarant institucines galimybes moterims siekti didesnio įsitraukimo darbo rinkoje ir visuomenėje bei einamas vadovaujančias pareigas derinti su įsipareigojimais šeimai taip pat išlieka svarbiu iššūkiu.

Pastebima, kad mažėjanti smurtinių nusikaltimų artimoje aplinkoje tendencija nesprendžia seksualinio smurto ir smurto (ir priekabiavimo darbe) lyties pagrindu problemų: didžioji dalis asmenų nesikreipia pagalbos į institucijas, nepraneša apie patirtą smurtą. Tai siejama su asmenų, patyrusių smurtą, nepasitikėjimu savimi, artimaisiais bei institucijomis.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

5 DVT pažanga nuosekli ir didėjanti, tačiau pastebima, kad išlieka iššūkių, kurie turi būti sprendžiami. Vyraujant stereotipams, susijusiems su šeiminiais įsipareigojimais ir rengimu šeimai, šių diskusijų demokratinėje visuomenėje turėtų būti daugiau. Taip pat aktuali sritis yra švietimas: nors lyčių lygybės temos yra įtvirtintos ugdymo programose, praktiniu lygmeniu nėra skiriama pakankamai dėmesio šiems klausimams. Lyčių lygybė ir nediskriminavimas turėtų tapti vienomis svarbiausių švietimo srities darbuotojų, taip pat kitų profesijų, kurios susiduria su lyčių lygybės problema, darbuotojų (pavyzdžiui, policijos) kvalifikacijos kėlimo sričių. Todėl, siekiant tolesnės pažangos visuomenės švietime ir darbuotojų rengime, šalia parengtų įrankių (pavyzdžiui, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos parengto informacinio internetinio puslapio), reikalingos tinkamesnės su lytimi ir lyčių lygybe susijusios strategijos, kurių rengimui svarbūs kompetentingi specialistai bei mokslo tyrimai.

Siekiant spręsti smurto šeimoje ir artimoje aplinkoje problemą, būtina didinti informacijos apie smurtą ir apsisaugojimo nuo jo sklaidą: didinant visuomenės ir dirbančiųjų kovoje su smurtu artimoje aplinkoje asmenų informuotumą apie smurto priežastis, šio reiškinio vystymosi ypatumus, pasekmes visuomenei; užtikrinant koordinuotus institucijų veiksmus kovoje su smurtu artimoje aplinkoje, skatinant smurto artimoje aplinkoje formų atpažinimą. Situaciją turėtų keisti 2023 m. priimto įstatymo Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo pataisos, kuriomis numatoma mažinti smurto artimoje aplinkoje nematomumą, didinti savanoriškos smurtinio elgesio keitimo programų prieinamumą savivaldybėse.

Lietuvoje taip pat reikalinga stiprinti gebėjimus tinkamai parengti su lytimi ir lyčių lygybe susijusias strategijas bei didinti šios srities ir jos reikšmės supratimą, neapsiribojant tik šios srities specialistais, ir plačiau atskleidžiant lyčių lygybės, moterų ir mergaičių įgalinimo temą visuomenėje, vystant lyčių studijas ir mokslo tyrimus. Kadangi šioje srityje vis dar trūksta supratimo bei vyrauja stereotipai, lyčių studijos ir tyrimai gali prisidėti prie šių kliūčių šalinimo.

Nors teisiškai moterų ir vyrų galimybės yra apsaugotos, siekiant tolesnės pažangos, Lietuvai svarbu pripažinti, kad šioje srityje vis dar yra problemų, ir investuoti į švietimą bei stereotipų keitimą, ypatingai į jaunosios kartos ugdymą ir nuostatų keitimo strategijas, kadangi pakeisti nusistovėjusį visuomenės požiūrį yra sudėtingiausia.

Rekomenduojama daugiau dėmesio skirti šio DVT stebėsenai, pavyzdžiui, reguliariai atliekant tyrimus stebėsenos rodiklio 5.4.1a. „Neapmokamiems namų ruošos ir priežiūros darbams skiriamo laiko dalis pagal lytį ir amžiaus grupes“ reikšmei nustatyti, kuri padėtų įvertinti vyrų ir moterų skiriamo laiko darbams namų ūkyje pasiskirstymą bei valstybės vykdomos politikos poveikį.

6 TIKSLAS.UŽTIKRINTI VISIEMS VANDENS PRIEINAMUMĄ, DARNŲ VALDYMĄ IR SANITARIJĄ

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

- Nuoseklios plėtros, siekiant užtikrinti geriamojo vandens tiekimo bei nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumą kuo didesniam gyventojų skaičiui, įgyvendinimas
- Sąlygų tinkamai požeminio ir paviršinio vandens kokybei užtikrinimas
- Tinkamo surenkamų nuotekų išvalymo užtikrinimas

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

6.1. Šalies gyventojų aprūpinimas centralizuotai tiekiamu geriamu vandeniu neženkliai pagerėjo (2018 m. 82 proc., 2021 m. 83 proc.). Spartesnę pažangą stabdo netinkamas vandens tiekimo sistemų diegimo planavimas ir alternatyvių techninių sprendimų nediegimas – tai gali būti pagrindinės kliūtys strateginiams tikslams (iki 2030 m. – 90 proc.) pasiekti.

6.2. Lietuvoje saugias sanitarijos paslaugas naudojančių gyventojų skaičius nekinta (94 proc.). Nors asmenų, gyvenančių būste, kuriame nėra tualeto su nutekamuoju vandeniu, dalis nuosekliai mažėja (2018 m. 10,6 proc., 2020 m. – 7,6 proc.), ryškėja skirtumai tarp mieste ir kaime gyvenančių asmenų, kurių būstuose nėra tualeto su nutekamuoju vandeniu ar vonios arba dušo. Šalyje mažėja ir asmenų, gyvenančių būste, kuriame nėra vonios arba dušo, dalis (2018 m. 9,9 proc., 2020 m. – 7,2 proc.)

6.3. Stebimas iki nustatytų reikalavimų išvalytų nuotekų dalies augimas (2018 m. – 72,5 proc. 2020 m. – 74,8 proc.). Šalyje dėl vykdomos žemės ūkio veiklos (trašų naudojimo) didėja nitratų dalis požeminiame vandenyje (2018 m. – 6,8 mg/l, 2021 m. – 8,3 mg/l).

6.4. Fiksuojamas vandens naudojimo efektyvumo rodiklio augimas (2018 m. – 156,55 JAV dolerių /m³, 2019 m. – 163,55 JAV dolerių /m³), mažėjo požeminio gėlo geriamojo vandens paėmimas (2018 m. – 10,7 proc. 2021 m. – 10,3 proc.).

6.5. Pastebimas didėjantis kompleksinio vandens išteklių valdymo įdiegimo mastas (2017 m. – 57 proc., 2020 m. – 61 proc.)

6.6. Šalyje didėja ežerų ir upių sezoninių vandens telkinių pokytis (2018 m. – 15,7 proc., 2020 m. – 23,6 proc.), ežerų ir upių nuolatinių vandens telkinių pokytis (2018 m. – 2,07 proc., 2020 m. – 2,5 proc.)

6.a. Lietuvoje nuosekliai didėja oficiali parama besivystančioms šalims, skirta vandens ir sanitarijos sektoriams (nuo 0,2 tūkst. EUR 2018 m. iki 35,1 tūkst. EUR 2021 m.) Pažymėtina, kad šis rodiklis neįtraukia duomenų, susijusių su vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų plėtra šalyje.

6.b. Šalyje nuosekliai remiamas ir stiprinamas paslaugų naudotojų, vietos bendruomenių dalyvavimas vandens valdymo ir sanitarijos gerinimo procese.

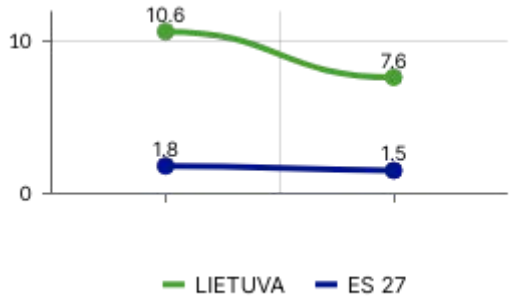
Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia.

REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

Švarus geriamas vanduo yra gyvybiškai svarbus žmonių gyvenimo kokybei. 6 DVT siekiama visiems šalies gyventojams užtikrinti kokybiško geriamojo vandens prieinamumą, tinkamas ir lygiateises sanitarijos bei higienos sąlygas, pagerinti vandens kokybę, užtikrinant kompleksinį vandens išteklių valdymą visais lygiais bei padidinti vandens naudojimo veiksmingumą ir su vandeniu susijusių ekosistemų išsaugojimą.

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

Analizuojant vieną pagrindinių EUROSTAT fiksuojamų 6 DVT rodiklių – asmenų, gyvenančių būste, kuriame nėra tualeto su nutekamuoju vandeniu, dalis – 2018–2020 m. pastebima stabili Lietuvos pažanga (2018 m. – 10,6 proc., 2020 m. – 7,6 proc.). Visgi, ES vidurkis yra žemesnis ir 2020 m. siekia 1,5 proc. (2018 m.– 1,8 proc.). Rodiklis rodo gerėjančią Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybę ir tuo pačiu indikuoja, kad ypač kaimo vietovėse taikomos priemonės yra nepakankamos sanitarijos ir higienos uždaviniams spręsti, o taikomų priemonių nepakanka norint pasiekti ES vidurkį.

28 PAVEIKSLAS. ASMENŲ, GYVENANČIŲ BŪSTE, KURIAME NĖRA TUALETO SU NUTEKAMUOJU VANDENIU, DALIS LIETUVOJE IR ES, 2018-2020 M.
ŠALTINIS: EUROSTAT, 2023 M.

STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

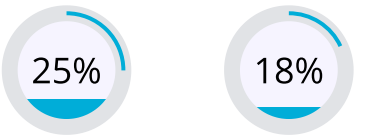
Geros aplinkos kokybės ir gamtos ištekių naudojimo užtikrinimas yra įvardinamas 6 NPP strateginiame tiksle. Tikslas apima tiek darnaus gamtos išteklių naudojimo, tiek atliekų prevencijos ir tvarkymo, įgyvendinant žiedinės ekonomikos tikslus, aplinkos oro ir vandens taršos mažinimo, ekosistemų stabilumo, biojvairovės išsaugojimo bei klimato kaitos švelninimo ir atsparumo klimato kaitos pokyčiams didinimo iššūkius. Šio DVT siekiniai atsispindi ir Nacionalinėje aplinkos apsaugos strategijoje, taip pat 2022–2030 m. AM Aplinkos apsaugos ir klimato kaitos valdymo plėtros programoje, pavyzdžiui, kad gyventojų, aprūpinamų geriamojo vandens tiekimo paslaugomis, dalis, palyginti su visais gyventojais, sudarytų bent 90 proc. iki 2030 m. Taip pat siekiama, kad būtų sumažinti geriamojo vandens nuostoliai tinkluose (2020 m. 25 proc., 2030 m. siekiama reikšmė – 18 proc.), visi Lietuvos vandens telkiniai 2030 m. būtų įvardinami kaip geros būklės (2015 m. – 53 proc.; 2025 m. – 90 proc.; 2030 m. – 100 proc.) ir kt. Išskirtina, kad 2023 m. patvirtintas Nacionalinio vandenų srities plėtros plano 2022–2027 m. įgyvendinimo veiksmų planas, įtvirtinantis priemones vandens telkinių taršai mažinti, nuotekų valymui gerinti, potvynių prevencijai, tvariam vandentvarkos valdymui.

GYVENTOJŲ, APRŪPINAMŲ GERIAMOJO VANDENS TIEKIMO PASLAUGOMIS, DALIS, PALYGINTI SU VISAIS GYVENTOJAIS

2018-2021 M. TIKSLAS 2030 M.

GERIAMOJO VANDENS NUOSTOLIAI TINKLUOSE

2020 M. TIKSLAS 2030 M.

LIETUVOS VANDENS TELKINIAI, LAIKOMI GEROS BŪKLĖS

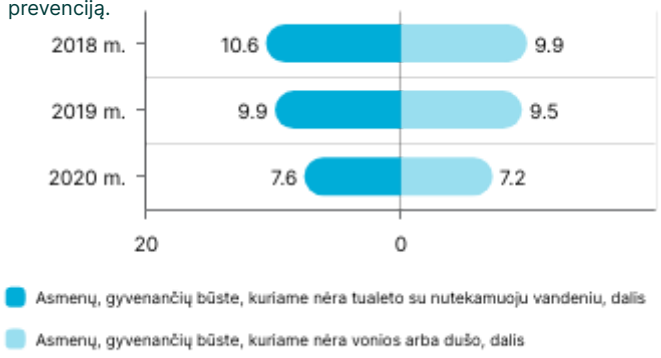

2015 M. TIKSLAS 2030 M.

(NE) PAŽANGOS ANALIZĖ

Siekiant užtikrinti vandens prieinamumą (6.1. uždavinys), stengiamasi visiems Lietuvos gyventojams sudaryti galimybes naudotis geriamojo vandens tiekimo paslaugomis. Nuo 2019 m. fiksuojamas nepakitęs rodiklis, jog 83 proc., šiek tiek mažiau nei EPBO vidurkis (84 proc.), visų Lietuvos gyventojų yra aprūpinami centralizuotai tiekiamu geriamu vandeniu. Tam buvo pasitelktos tokios intervencijos, kaip centralizuotų sistemų tarp individualius vandens teikimo ir nuotekų tvarkymo įrenginius turinčių asmenų diegimo skatinimas, investicijų į aplinkosauginiu požiūriu pažangias technologijas skatinimas. Išskirtina, kad taikomos priemonės taip pat prisidėjo prie gamtos išteklių, biologinės įvairovės tausojimo bei išsaugojimo. Nors minėtų priemonių vykdymas padeda pasiekti teigiamus rezultatus, visgi rodiklio lėta pažanga indikuoja, kad identifikuoti veiksmai gali būti nepakankami pasiekti strateginius šalies tikslus (2025 m. – 86 proc.; 2030 m. – 90 proc. gyventojų, aprūpinamų geriamojo vandens tiekimo paslaugomis, dalis, palyginti su visais gyventojais) ir įgyvendinti šio DVT uždavinį. Pagrindinės tokių veiksmų nepakankamumo priežastys siejamos su netinkamu vandens tiekimo sistemų diegimo planavimu, alternatyvių techninių sprendimų nediegimu, didelėmis išlaidomis diegiant vandens tiekimo sistemas gyvenamosiose teritorijose bei tuo, kad nuo 2017 m. visi finansiniai ištekliai buvo sutelkti miestų nuotekų direktyvos pažeidimo aplinkybių šalinimui ir gyventojų prijungimui prie nuotekų tinklų. Remiantis ES direktyva dėl žmonėms vartoti skirto vandens kokybės (2020/2184), ir vadovaujantis subsidiarumo principu, šalys narės įsipareigoja užtikrinti teisę į geriamą kokybišką vandenį bei sudaryti sąlygas, siekiant paspartinti vandens prieinamumo užtikrinimą didesnei gyventojų daliai.

6 DVT taip pat siekiama užtikrinti tinkamas ir lygiateises sanitarijos bei higienos sąlygas (6.2. uždavinys). Nuo 2018 m. nekinta saugias sanitarijos paslaugas naudojančių gyventojų dalies rodiklis (tiek 2018 m., tiek 2020 m. – 94 proc.) Remiantis EBPO, šalyje išlieka regioniniai tvaraus geriamojo vandens ir sanitarijos paslaugų skirtumai – dauguma asmenų, neturinčių prieigos prie šių paslaugų, gyvena kaimo vietovėse. Rodiklio stagnacija atspindi, kad taikomų priemonių gali nepakakti pasiekti siektinų rodiklių reikšmių, todėl reikalingos papildomos intervencijos, stiprinančios sanitarijos bei higienos sąlygas, ypatingai mažiau urbanizuotose vietovėse, daugiau dėmesio skirti visuomenės informavimui apie aplinkos (vandens, maisto produktų, oro, dirvožemio) apsaugą nuo užteršimo, infekcijų (plintančių dėl netinkamos sanitarijos bei higienos sąlygų) prevenciją.

29 PAVEIKSLAS. SAUGIAS SANITARIJOS PASLAUGAS IR VIETAS RANKOMS PLAUTI SU MUILU IR VANDENIU NAUDOJANČIŲ GYVENTOJŲ DALIS, PROC.
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

Pažymėtina, kad šalyje mažėja asmenų, gyvenančių būste, kuriame nėra tualeto su nutekamuoju vandeniu ar vonios arba dušo, dalis (atitinkamai, 2018 m. 10,6 proc. ir 9,9 proc., 2020 m. – 7,6 proc. ir 7,2 proc.) Tačiau akcentuotini regioniniai skirtumai: 2019 m. duomenimis, miesto vietovių būstuose be tualeto su nutekamuoju vandeniu gyveno 3 proc. asmenų, kaimo vietovių – 24 proc., be vonios ar dušo – atitinkamai, 4 ir 21 proc. Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugas gaunančių gyventojų skaičiaus skirtumus regionuose lemia netolygumus lemia skirtingi vandens tiekimo įmonių pajėgumai plėsti infrastruktūrą, gyventojų tankis, pragyvenimo lygis, didelės geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainos.

2018–2020 m. laikotarpiu mažėjusi iki nustatytų reikalavimų išvalytų nuotekų dalis (2018 m. saugiai tvarkomų nuotekų dalis sudarė 72,5 proc., 2020 m. – 71,9 proc.), 2021 m. padidėjo iki 74,8 proc. Tai siejama su nuolatos atnaujinamu, gerai organizuotu centralizuotu geriamojo vandens tiekimo ir komunalinių nuotekų tvarkymo tinklu bei reglamentuojamu nuotekų tvarkymu. Kadangi Lietuva siekia iki 2025 m. 85 proc. Lietuvos gyventojų aprūpinti centralizuotai teikiamomis nuotekų tvarkymo paslaugomis, galima teigti, kad dabartinės priemonės, nors ir yra sąlygojamos tokių veiksmų, kaip įgyvendinamų veiklų tinkamas koordinavimas, teikiamų paslaugų decentralizavimas, yra nepakankamos, ir būtinas skirti papildomo dėmesio šiems iššūkiams spręsti. Išlieka ir kitas svarbus iššūkis – neišvalytos (iki nustatytų normų) nuotekos. Nors tokios nuotekos sudaro iki ketvirtadalio visų nuotekų, į aplinką išleidžiamos neišvalytos (iki nustatytų normų) nuotekos, patekusios į paviršinius vandenis, tampa vienu iš pagrindinių sutelktosios taršos šaltinių.

Taip pat išskirtina ir paviršinių nuotekų taršos problema – ne visos paviršinės nuotekos išvalomos (iki nustatytų reikalavimų). Šalyje fiksuojamas nepakankamas paviršinių nuotekų tvarkymas jų susidarymo vietoje, per maži paviršinių (lietaus) nuotekų infrastruktūros urbanizuotose teritorijose pajėgumai surinkti ir išvalyti paviršines nuotekas, menkai taikomi žaliosios infrastruktūros sprendiniai, įgalinantys mažinti susidarančių paviršinių nuotekų kiekį, sumažinti paviršinių nuotekų tvarkymo infrastruktūros diegimo kaštus, pagyvinti urbanistinį ir agrarinį kraštovaizdį.

Vandens telkiniams valdyti Lietuva yra išskyrusi paviršinius ir požeminius vandens telkinius, kuriems nustatytas vandensaugos tikslas – pasiekti gerą būklę. 6 DVT taip pat siekiama užtikrinti vandens telkinių vandens (tiek paviršinio, tiek požeminio) kokybę (6.3. uždavinys). Lietuvos vandens telkiniai vertinami kaip neatitinkantys geros būklės. Ilgą laiką fiksuoto stabilaus vandens telkinių su geros kokybės vandeniu dalies rodiklio 2021 m. drastiškas sumažėjimas (2015–2019 m. 53 proc., 2021 m. 38 proc.) siejamas su keliais veiksniais: visų pirma, taikoma atnaujinta monitoringo programa, kuria surenkama daugiau ir kokybiškesnių duomenų apie vandens telkinių būklę; antra, besitęsianti ir didėjanti pasklidoji tarša, daugiausia iš žemės ūkio veiklos, kai dėl trąšimo į vandens telkinius patenka daug azotinių medžiagų, taip pat sutelktoji tarša, kai su nuotekomis į vandens telkinius patenka organinės, biogeninės ir pavojingos medžiagos. Požeminio vandens kokybė priklauso nuo gamtinės kilmės cheminių medžiagų (sulfatų, chloridų, amonio, geležies, mangano, fluorido, arseno ir kt.) koncentracijos požeminiame vandenyje, taip pat nuo didėjančios netinkamai tvarkomos taršos, kuri patenka į vandeningus sluoksnius ir didina sąlygas azoto junginių (nitritų, nitratų, amonio) koncentracijos didėjimui požeminiame vandenyje. Kyla grėsmė, kad į geriamąjį vandenį gali patekti ir kitų pavojingų medžiagų (pavyzdžiui, farmacinių preparatų, mikroplastikų, naujos kartos patvarių organinių teršalų). Nuo 2015 m. šalyje stebimas nitritų dalies požeminiame vandenyje didėjimas, pasiekęs aukščiausią 10,3 mg/l dalį 2020 m., o 2021 m. nukritęs iki 8,3 mg/l. Azoto junginių ir kitų pavojingų medžiagų koncentracijos požeminiame vandenyje didėjimo tendencijų siekiama išvengti skiriant daugiau dėmesio vandens telkinių taršos prevencijai, pasklidusios ir sutelktosios taršos šaltinių tinkamam kontroliavimui.

Siekiant spręsti vandens telkinių blogos kokybės iššūkį bei įgyvendinti šalies vandensaugos tikslus, išskirtinos kelios priemonių grupės: administracinės–teisinės priemonės, taikomos nacionaliniu mastu, bei inžinerinės priemonės, taikytinos lokaliai. Administracinėms priemonėms priskiriamas teisinio reglamentavimo stiprinimas, jog žalingos veiklos vandens telkiniams būtų draudžiamos, o atsakomybė ūkio subjektams už žalingą poveikį vandens telkiniams būtų sugriežtinta; taip pat prievolė taikyti neigiamo poveikio mažinimo priemones, mokesčių už gamtos išteklių (konkrečiai, vandens) naudojimą įvedimas ir kt. Inžinerinėms priemonėms priskiriamas upių vagų atkūrimas (renatūralizacija), šlapynių įrengimas, nuotekų valymo įrenginių modernizavimas; taip pat žuvų migracijos gerinimas, šalinant kliūtis ar įrengiant žuvų pralaidas, nešmenų sėsdintuvų įrengimas žuvininkystės ūkiuose, biomanipuliacija (žuvų įveisimas ar išgaudymas), perteklinės vandens augmenijos šalinimas ir kt. Tarptautiniu mastu, Lietuva, kartu su kitomis HELCOM narėmis, susitarė parengti priemones, skirtas mikro–plastiko ir į upes išleidžiamų miesto ir lietaus nuotekų problemoms spręsti, apsvarstyti ekonomiškai efektyvias klimato kaitos mažinimo priemones, skirtas seniesiems teršalams ir naujai atsirandantiems, įskaitant vaistus, mažinti.

Lietuvoje vandens valdymo ir sanitarijos gerinimo procesas yra centralizuotas ir valdomas savivaldybių lygmeniu, todėl vietos bendruomenių dalyvavimas vandens valdymo ir sanitarijos gerinimo procese yra aiškiai apibrėžiamas skirtingose programose ir identifikuojamas kaip aukštas pagal procedūrų apibrėžimo lygį (6.b. uždavinys). Tarptautiniu lygiu, Lietuva dalyvauja ES, JT, EBPO ir kitų tarptautinių organizacijų VB politikoje (6.a. uždavinys), teikia daugiašalę paramą vystymuisi, mokėdama privalomus ir savanoriškus įnašus ir įmokas į Europos plėtros fondą, kitus VB fondus ir tarptautines organizacijas, teikia humanitarinę pagalbą, tokiu būdu prisidėdama prie paramos įgyvendinant su vandeniu ir sanitarija susijusioms veikloms ir programoms skatinti.

Šalyje siekiama vandenį naudoti efektyviai ir veiksmingai (6.4. uždavinys). Nuo 2018 m. požeminio gėlo geriamojo vandens paėmimas kito nežymiai ir sudarė apie 10 proc. viso gėlo geriamojo vandens kiekio. Pažymėtina, kad Lietuvoje tiek požeminio, tiek paviršinio vandens paėmimo ir naudojimo tendencijos ilguoju laikotarpiu mažai kinta. Šalyje, 2018–2020 m. laikotarpiu, ūkio ir buities reikmėms buvo sunaudojama 67–69 proc. viso paimto požeminio vandens, pramonės reikmėms – 10–14 proc., maža požeminio vandens dalis tenka žemės ūkiui ir žuvininkystei (apie 3,0 proc.), apie 15–18 proc. paimamo vandens prarandama dėl nesandarių vamzdynų. Paviršinis vanduo daugiausiai naudojamas energetikos reikmėms (sudaro apie 94–98 proc. viso paimamo paviršinio vandens kiekio), po 1-2 proc. tenka žuvininkystės, pramonės sektoriui bei naudojama suskystintų gamtinių dujų terminalui. Siekiant efektyviai naudoti turimus vandens resursus, būtina užtikrinti tinkamą vandens panaudojimo efektyvumą, kuris apibrėžiamas kaip tam tikro pagrindinio sektoriaus pridėtinė vertė, padalinta iš sunaudoto vandens tūrio. 2018 m. duomenimis fiksuojama 156,55 JAV dolerių / m^3, 2019 m. duomenimis šis rodiklis kilo iki 163,55 JAV dolerių / m^3 ir yra aukštoje (8) pozicijoje tarp JT priklausančių šalių. Taip pat siekiama kompleksiškai valdyti vandens išteklius (6.5. uždavinys). Pažymėtina, kad kompleksinio vandens išteklių valdymo įdiegimo mastas analizuojamu laikotarpiu didėjo: 2017 m. siekęs 57 proc., 2020 m. padidėjo iki 61 proc. Tarpvalstybinių upių ir ežerų baseinų, apimamų veikiančių susitarimų dėl bendradarbiavimo vandens naudojimo srityje, ploto dalis siekia ketvirtadalį, ir nuo 2017 m. nekito.

Nuo 2018 m. stebimas vandens ekosistemų atkūrimas (6.6. uždavinys): ežerų ir upių nuolatinių vandens telkinių pokytis nuo 2018 m. iki 2020 m. yra 0,43 proc. punkto (2018 m. – 2,07 proc., 2020 m. – 2,5 proc.). Pažymėtina, kad staigus vandens telkinių pokyčiai daro stiprų neigiamą poveikį upių ekosistemai (ypatingai žuvų), todėl toks nuoseklus didėjimas yra vertinamas teigiamai. Ženkliai didesnis, 7,9 proc. punkto, yra ežerų ir upių sezoninių vandens telkinių pokytis (2018 m. – 15,7 proc., 2020 m. – 23,6 proc.), kuris siejamas su klimato kaita ir fiksuojamu iškritusių kritulių kiekio didėjimu. Išskirtina, kad dėl klimato kaitos didėjantis audrų ir intensyvių liūčių skaičius, jūros lygio kilimas, gali padidinti kylančių potvynių skaičių bei jų keliamą pavojų. Atsižvelgiant į tai, šalyje įgyvendinama potvynių direktyva: išsamiai įvertintas galimas potvynių pavojus ir numatytos įvairios priemonės jo mažinimui, dauguma svarbiausių inžinerinių apsaugos nuo potvynių priemonių pradėtos ir sėkmingai įgyvendinamos. Tad nors šalyje nuosekliai atkuriamos vandens ekosistemos, atsižvelgiant į klimato kaitą ir jos sukeliamus padarinius, būtina tęsti potvynių rizikos valdymo tikslus bei nuolat vertinti vandens ekosistemų kaitą.

KYLANTYS IŠŠŪKIAI

Siekiant 6 DVT pažangos, Lietuvai kyla iššūkių, kurių įgyvendinimas yra itin reikšmingas. Šalyje trūksta nuoseklios geriamojo vandens tiekimo, nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtros, apimančios efektyvų vandens tiekimo sistemų diegimo planavimą, alternatyvių techninių sprendimų diegimą, o tai mažina šių paslaugų prieinamumą kuo didesniam gyventojų skaičiui.

Tarša išlieka vienu iš pagrindinių veiksnių, trukdančių pasiekti gerą ekologinę šalies vandenų būklę. Į paviršinius vandens telkinius tarša patenka iš pasklidosios taršos šaltinių (žemės ūkio, prie centralizuoto nuotekų surinkimo sistemų neprisijungusių namų ūkių), sutelktosios taršos šaltinių (miestų nuotekų valyklų, lietaus nuotekų išleistuvų, žuvininkystės ūkių ir pan.), taip pat reikšmingą poveikį gali turėti ir antrinė tarša (daugiausiai iš susikaupusių dugno nuosėdų atpalaiduojama). Neišvalytos (iki nustatytos ribos) nuotekos, pramonės, energetikos, žemės ūkio sektorių sukeliama tarša patenka ir į požeminius vandenis, didina požeminių vandens telkinių užterštumą.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Įgyvendinant 6 DVT tikslą, Lietuvos pažanga vertintina kaip nuosekli ir pakankama tikslui pasiekti. Šalyje 83 proc. gyventojų yra aprūpinami centralizuotai tiekiamu geriamu vandeniu, 94 proc. naudojasi saugiomis sanitarijos paslaugomis, taip pat mažėja asmenų, gyvenančių būste, kuriame nėra tualeto su nutekamuoju vandeniu ar vonios arba dušo, dalis. Visgi, dar susiduriama su iššūkiais: trūksta nuoseklios geriamojo vandens tiekimo, nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtros, siekiant, kad gyventojų, aprūpinamų centralizuotai teikiamu geriamu vandeniu, dalis nuosekliai didėtų ir pasiektų strateginį šalies tikslą.

Visoje šalyje siekiama vandenį naudoti efektyviai ir veiksmingai, kompleksiškai valdyti vandens išteklius. Pažymėtina, kad Lietuvoje išlieka taršos (pasklidosios, sutelktosios, antrinės taršos), neišvalytų (iki nustatytos ribos) nuotekų, patenkančių į šalies vandenis, problemos. Nuo 2021 m. šalyje suprastėjo vandens telkinių su geros kokybės vandeniu dalis. Siekiant užtikrinti vandens telkinių vandens (paviršinio ir požeminio) kokybę, reikalinga tęsti administracinių–teisinių bei inžinerinių priemonių taikymą. Ilgalaikėje perspektyvoje svarbu orientuotis ne tik į paviršinių nuotekų infrastruktūros (ypač miestuose) atnaujinimą, bet ir užtikrinti, kad individualiai tvarkomos nuotekos atitiktų nustatytus reikalavimus. Atsižvelgiant į tai, reikalinga sukurti paviršinių nuotekų infrastruktūros inventorizavimo sistemą bei sudaryti tinkamas sąlygas taikyti žaliuosius paviršinių nuotekų tvarkymo sprendimus.

Išskirtina, kad vietos bendruomenės aktyviai dalyvauja vandens valdymo ir sanitarijos gerinimo procesuose, o šis dalyvavimas yra vertinamas kaip aukštas pagal procedūrų apibrėžimo lygį. Tarptautiniu lygiu, Lietuva dalyvauja tarptautinių organizacijų VB politikoje. Atsižvelgiant į gerąją praktiką, kuomet vietos bendruomenės aktyviai dalyvauja vandens valdymo ir sanitarijos gerinimo procesuose, rekomenduojama, pasitelkiant vietos bendruomenes, skirti daugiau dėmesio visuomenės informavimui apie aplinkos (vandens, maisto produktų, oro, dirvožemio) apsaugą nuo užteršimo, infekcijų (plintančių dėl netinkamos sanitarijos bei higienos sąlygų) prevenciją.

Siekiant tiksliau stebėti 6 DVT pažangą, rekomenduojama tikslinti 6.a. uždavinio rodiklį „Oficiali parama vystymuisi, skirta vandens ir sanitarijos sektoriams“: fiksuoti duomenis, atspindinčius ne tik su vandens ištekliais ir sanitarija susijusios oficialios paramos vystymuisi, kuri yra valdžios sektoriaus koordinuojamo išlaidų plano dalis, suma, bet papildomai įtraukti ir duomenis, susijusius su vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų plėtra.

7 TIKSLAS. UŽTIKRINTI VISIEMS GALIMYBĘ NAUDOTIS PRIEINAMA, PATIKIMA, DARNIA IR MODERNIA ENERGIJA

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

- Energetinio saugumo užtikrinimas
- Energetinės priklausomybės nuo importo mažinimas
- Atsinaujinančių energijos išteklių dalies padidinimas, pereinant prie energijos, gautos iš AEI naudojimo

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

7.1. Lietuvoje nuo 2010 m. visiems užtikrinamos galimybės naudotis elektra (100 proc.), o gyventojai naudoja daugiausia švarų kurą ir technologijas (daugiau nei 95 proc.)

7.2. Lietuvoje didėjo AEI sukuriamos energijos dalis (nuo 25,5 2018 m. iki 28,1 proc. 2021 m.), palyginti su bendruoju galutiniu energijos suvartojimu, tačiau nebuvo pasiekti 2020 m. kelti tikslai.

7.3. Lietuvoje nežymiai mažėjo, tačiau išliko reikšmingai didelė, šalies energetinė priklausomybė nuo importo (nuo 74,1 proc. 2018 m. iki 73,6 proc. 2021 m.), taip pat didėjo bendrosios vidaus sąnaudos (nuo 7 750,9 iki 7 918,7 tūkst. t 2018-2021 m. laikotarpiu), galutinės energijos sąnaudos (nuo 5 594,5 iki 5 725,6 tūkst. t 2018-2021 m.) bei galutinės energijos suvartojimas namų ūkiuose, tenkantis vienam gyventojui (0,54 iki 0,58 t).

7.a. 2021 m. šalis skyrė 898,3 tūkst. EUR besivystančioms šalims, remiant švarios energijos mokslinius tyrimus ir plėtrą bei atsinaujinančiosios energijos, įskaitant hibridines sistemas, gamybą.

7.b. Elektros energijos gamyba iš AEI pajėgumų 2018–2021 m. didėjo nuo 299,5 iki 397 vatų vienam gyventojui.

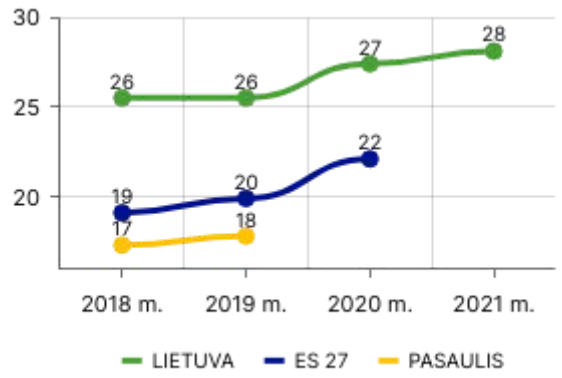
Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia.

REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

Lietuva išskyrė 5 prioritetines DVT įgyvendinimo sritis, tarp kurių patenka 7 tikslas. Šis tikslas nukreiptas į galimybes visiems gauti prieinamas, patikimas ir darnias energetikos paslaugas, taip pat siekiama padidinti AEI dalį bei energijos vartojimo efektyvumą, skatinti šalis bendradarbiauti, palengvinant prieigą prie švarios energijos mokslinių tyrimų ir technologijų. Lietuvai yra svarbu turėti patikimą ir modernią elektros energiją, siekiant prisidėti prie valstybės augimo stabilumo bei gyventojų saugumo.

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

Perėjimas prie nulinės emisijos ekonomikos iki XXI amžiaus vidurio yra vienas svarbiausių ilgalaikių ES tikslų. 7 DVT siekimui itin didelę reikšmę turi valstybių AEI dalis galutiniame energijos suvartojime. Žemiau esančiame grafike yra nurodyta AEI dalis, palyginti su bendruoju galutiniu energijos suvartojimu, Lietuvoje, ES bei pasaulyje. Fiksuojama, jog Lietuvoje AEI dalis 2019 m. beveik 8 proc. punktais viršijo pasaulio vidurkį ir daugiau nei 5 proc. punktais 2020 m. viršijo ES šalių vidurkį.

30 PAVEIKSLAS. AEI DALIS, PALYGINTI SU BENDRUOJU GALUTINIU ENERGIJOS SUVARTOJIMU LIETUVOJE, ES, PASAULYJE (PROC.)
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, EUROSTAT, Energy Statistics Pocketbook 2021, 2022

STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

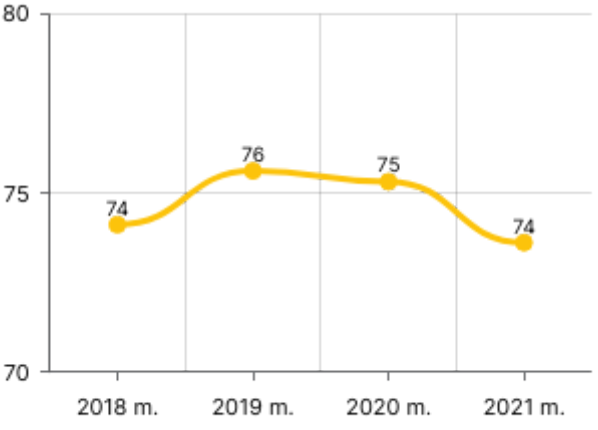
Pagrindiniai Lietuvos energetikos sektoriaus politikos tikslai, kryptys ir jų įgyvendinimo uždaviniai iki 2020 ir 2030 m., pateikiant viziją iki 2050 m., yra išdėstyti Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijoje (NENS), NKKVD. Laikantis Energetikos Sąjungos Valdymo reglamento, Lietuva parengė Nacionalinį energetikos ir klimato srities veiksmų planą 2021–2030 m. (NEKSVP), kuriame integruoti energetikos ir klimato kaitos valdymo politikos elementai 5 tarpusavyje susijusiose politikos dimensijose: priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo, energijos vartojimo efektyvumo, energetinio saugumo, energijos vidaus rinkos bei mokslinių tyrimų, inovacijos ir konkurencingumo. Energetikos plėtros programa siekiama įgyvendinti pažangos priemones, padėsiančias sustiprinti energetikos inovacijų ekosistemą, integruoti Lietuvos gamtinių dujų rinką į bendrą ES dujų rinką, sujungti Lietuvos elektros energetikos sistemą su kontinentinės Europos elektros energetikos sistema darbui sinchroniniu režimu, didinti vidaus energijos gamybos ir bendrojo galutinio energijos vartojimo AEI dalį bei diegti taršos mažinimo priemones. Penkiuose (konkrečiai, 1, 2, 5, 6, 9) NPP strateginiuose tiksluose nustatyti rodikliai, kurie yra skirti 7 DVT tikslo siekimui.

XVIII LRV programoje taip pat skiriamas dėmesys bei iškeliami tikslai, kurių siekiama kuriant patikimą, darnią ir modernią energiją. 7 DVT įgyvendinimui didelis dėmesys skiriamas ir stipresnės energetikos infrastruktūros bei Žaliosios energetikos projektuose, kuriais planuojama plėsti žaliosios elektros energijos generaciją, skatinti gaminančių vartotojų plėtrą, diegti šiuolaikinius balansavimo pajėgumus.

(NE) PAŽANGOS ANALIZĖ

Lietuvoje yra užtikrintos galimybės visiems gauti prieinamas, patikimas ir modernias energetikos paslaugas (uždavinys 7.1.) Šioje srityje nuo 2017 m. fiksuojamas pasiektų aukščiausių rodiklio rezultatų palaikymas – Lietuvoje visiems užtikrinamos galimybės naudotis elektra (100 proc.), o gyventojai naudoja daugiausia švarų kurą ir technologijas (daugiau nei 95 proc.). Dėl nuosekliai vykdomos AEI plėtros, Lietuvoje 2018–2021 m. laikotarpiu didėjo AEI sukuriamos energijos dalis, palyginti su bendruoju galutiniu energijos suvartojimu – buvo fiksuotas 2,6 proc. punktų augimas (nuo 25,5 iki 28,1 proc.) (uždavinys 7.2.). Visgi išskirtina, kad toks augimas nėra pakankamas – NENS buvo numatyta, jog 2020 m. AEI dalis, palyginti su bendruoju galutiniu energijos suvartojimu, turėtų siekti 30 proc.

Vertinama, kad AEI dalies didėjimo lėtėjimui daugiausiai įtakos turėjo užsitęsę Vilniaus ir Kauno kogeneracinių elektrinių statybos etapai, AEI dalis (biomasė) namų ūkiuose, kuri sudarė 38,7 proc. (2019 m.), taip pat neefektyvi ir pernelyg lėta AEI integracija į transporto sektorių, kuri sudaro tik 5 proc. Vertinant AEI dalį galutiniame transporto sektoriaus energijos suvartojimo balanse, Lietuva yra viena tarp labiausiai atsiliekančių ES valstybių narių. Remiantis 2020 m. duomenimis, Lietuva nuo bendro ES vidurkio (10,2 proc.) atsiliko beveik dvigubai bei nepasiekė iškelto tikslo (AEI dalies tikslas transporto sektoriuje –10 proc.) Siekiant paspartinti šį procesą, 2021 m. buvo priimtas Alternatyvių degalų įstatymas ir perkeltos Direktyvos 2018/2001 nuostatos. Užsibrėžtas tikslas, jog 2030 m. Lietuvos AEI dalis, palyginti su bendruoju galutiniu energijos suvartojimu, turi siekti 45 proc.

31 PAVEIKSLAS. ENERGETINĖ PRIKLAUSOMYBĖ NUO IMPORTO LIETUVOJE 2018-2021 M.
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

Lietuvoje įgyvendinamomis priemonėmis siekiama padvigubinti energijos vartojimo efektyvumo rodiklį (uždavinys 7.3.). 2018–2021 m. didėjo bendrosios vidaus sąnaudos, galutinės energijos sąnaudos bei galutinės energijos suvartojimas namų ūkiuose, tenkantis vienam gyventojui – šiuo laikotarpiu buvo fiksuojamas neigiamas išskirtų rodiklių pokytis. Svarbu pažymėti, jog šio rodiklio, matuojančio

galutinės energijos intensyvumą, rezultatas 2018–2021 m. laikotarpiu gerėjo. Šiuo laikotarpiu nežymiai mažėjo, tačiau išliko reikšmingai didelė šalies energetinė priklausomybė nuo importo (2018 m. – 74,1 proc., o 2021 m. – 73,6 proc.)

Siekiant energijos vartojimo efektyvumo rodiklio gerėjimo, reikalinga užtikrinti priemonių tąsą, kurios leido pasiekti rezultato gerėjimą: skatinti kompleksišką daugiabučių gyvenamųjų ir viešųjų pastatų atnaujinimą (prioritetą teikiant gyvenamųjų kvartalų renovacijai) ir iki 2030 m. atnaujintuose daugiabučiuose gyvenamuosiuose ir viešuosiuose pastatuose sutaupyti (sumuojant kiekvienais metais sutaupytą energiją) 5–6 TWh energijos, taip pat sparčiai plėtoti mažai energijos suvartojančias ir energijos vartojimo efektyvumą didinančias pramonės šakas, diegti ir įsigyti naujausias bei aplinkai palankias technologijas ir įrenginius, didinti energijos vartojimo efektyvumą transporto sektoriuje, atnaujinant automobilių parką, pereinant prie modernaus ir efektyvaus viešojo transporto, optimizuojant transporto ir alternatyvių degalų panaudojimo infrastruktūrą, ją elektrifikuojant ar naudojant alternatyvius degalus.

Lietuvoje siekiama išplėsti infrastruktūrą ir modernizuoti technologijas, skirtas modernias ir darnias energijos paslaugas teikti visiems (uždavinys 7.b.). Šioje srityje 2018–2021 m. fiksuojamas progresas: elektros energijos gamybos iš AEI pajėgumai didėjo nuo 299,5 iki 397 vatų vienam gyventojui. Lietuvoje veikiantys vėjo jėgainių parkai, kartu su pavienėmis vėjo elektrinėmis, didina pagaminamos elektros energijos kiekį (2020 m. pagamintos energijos kiekis sudarė daugiau kaip 11 proc. visos šalies energijos) – kartu su pavienėmis vėjo elektrinėmis 2020 m. pabaigoje bendra įrengtų elektrinių galia sudarė 534 MW. Įrengtos AEI saulės elektrinės 2020 m. pagamino 128,8 mln. kilovatvalandžių (kWh) elektros energijos, arba 41,4 proc. daugiau nei 2019 m. Taip skatinama vietinė elektros energijos gamyba ir prisidedama prie tarptautinių klimato kaitos stabdymo tikslų įgyvendinimo. Šio tikslo siekimas akcentuojamas ir strateginiuose dokumentuose: NENS numatoma, jog 2030 m. 45 proc. elektros energijos šalyje bus gaminama iš AEI, o XVIII LRV programoje numatomas dar ambicingesnis tikslas: 2030 m. 50 proc. šalyje suvartojamos elektros energijos planuojama, jog turėtų būti iš AEI. Šio tikslo planuojama siekti spartinant saulės ir vėjo jėgainių plėtrą, organizuojant skaidrius, atvirus ir nediskriminacinius aukcionus bendrai visoms AEI naudojančioms technologijoms, didinant elektros energiją gaminančių vartotojų (individualiuose namuose ir daugiabučiuose) dalį iki 30 proc., palyginti su visų elektros energijos vartotojų skaičiumi; šilumos sektoriuje ir toliau skatinant biokuro deginimo įrenginių diegimą bei modernizavimą, įvertinant saulės šviesos ir šilumos energiją naudojančių technologijų ir šilumos saugyklų centralizuotai tiekiamos šilumos gamyboje panaudojimo galimybės, transporto sektoriuje skatinant elektrinių transporto priemonių naudojimą ir išlaikant biodegalų iš I kartos žaliavų gamybą bei II kartos biodegalų gamybą ir vartojimą.

2021 m. atsinaujinančioji energija sudarė 28,1 proc. visos Lietuvoje suvartotos energijos, todėl AEI yra svarbus komponentas didinant šalies energetinę nepriklausomybę. Lietuva kryptingai didina savo AEI dalį pagal tarptautinius aplinkosaugos rodiklius, tačiau, atsižvelgiant į visame pasaulyje didėjančias klimato kaitos, taršos, buveinių ir biologinės įvairovės nykimo grėsmes, svarbu, kad didinant AEI naudojimą, būtų saugoma ir atkuriama gamta, kurios būklė yra labai svarbi žmonių gerovei.

Kaip gerąjį pavyzdį būtų galima išskirti rengiamą pirmąjį Lietuvos jūrinio vėjo parką Baltijos jūroje, kuris ženkliai padidintų vietinės elektros energijos iš AEI gamybą, ir taip sumažintų Lietuvos priklausomybę nuo elektros importo, bei užtikrintų mažas elektros kainas gyventojams. Padėti pamatai naujos energijos rūšies atsiradimui – jūrinio vėjo energetikai: parengta reikalinga įstatyminė bazė ir pasirengta konkursų jūrinio vėjo parkų vystytojams skelbimui. 2028 m. Lietuvoje turėtų pradėti veikti du 1,4 GW bendros instaliuotos galios jūrinio vėjo parkai, kurie užtikrins maždaug pusę dabartinio Lietuvos elektros energijos poreikio. Taip pat patvirtintas „Proveržio paketas“, kuriuo siekiama įgyvendinti sklandžią ir greitą žaliosios energetikos plėtrą, mažinti biurokratinius trukdžius ir perteklinius ribojimus saulės ir vėjo elektrinėms statyti, skatinti energetinių bendrijų kūrimąsi bei atliepti gyventojų poreikius.

KYLANTYS IŠŠŪKIAI

2022 m. Rusijos pradėtas karas Ukrainoje, taip pat energetinė krizė, sudaro prielaidas, jog Lietuva, kuri yra ypač priklausoma nuo energijos importo, dar daugiau investuos į AEI. Siekiant rasti alternatyvų pirminiams energijos šaltiniams, vienintelė reali alternatyva Lietuvai padidinti energetinę nepriklausomybę yra savos energetikos skatinimas, daugiausiai dėmesio skiriant AEI. Šiems procesams yra svarbus efektyvus leidžiamosios ir vykdomosios valdžių darbas, tinkamas teisinis reglamentavimas bei pakankamas finansavimas. Galima matyti teigiamų tendencijų – Lietuvoje saulės elektrinėms leidimai išduodami vidutiniškai per 10 mėn. (Lietuva pirmauja ES), vėjo jėgainėms – per 40 mėn. (4 vieta ES), kai tuo tarpu Bendrijos Atsinaujinančios energijos direktyva nurodo ne ilgesnį nei 24 mėn. laikotarpį.

Brangi elektros kaina sumažino bendrą energijos vartojimą, o kurią ateityje turėtų mažinti augantis gaminančių vartotojų skaičius. Svarbu paminėti, jog stipriai išaugus paramos saulės elektrinės įsirengimui paklausai, šios elektrinės įrengimas užtrunka kur kas ilgiau – tiek dėl išaugusios paklausos, rangovų užimtumo, tiek dėl sutrikusių tiekimo grandinių. Dėl šios priežasties galimas prijungimo sąlygų išdavimo termino prailgėjimas. Išskirtina, jog AEI plėtra kelia iššūkius Lietuvos elektros energetikos sistemai: palaipsniui didinant AEI dalį, 2050 m. pagrindinis gamybos šaltinis būtų jūros vėjas, kuris AEI generacijos struktūroje sudarys apie 50 proc., dar maždaug 30 proc. poreikio patenkins sausumos vėjo ir saulės energija.

Esminis AEI trūkumas ir skirtumas nuo tradicinių iškastinio kuro generavimo būdų yra tai, jog elektra gaminama ne nuolatos, ir pajėgumų dirbtinai negalima padidinti ar sumažinti, kai to prireikia. Atsižvelgiant į tai, reikia numatyti papildomas priemones (pavyzdžiui, susijusias su kaupikliais ar kitomis technologijomis, taip pat elastingu ir konvenciniu elektros energijos gamybos būdų derinimu) elektros energetikos sistemos balansavimui, kad visuomet būtų patenkinami vartotojų poreikiai, net ir tuo metu, kai AEI negalima panaudoti, t. y. nepučia vėjas ir nešviečia saulė.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

7 DVT pažangą galima laikyti nuoseklia ir didėjančia. Perėjimas prie nulinės emisijos ekonomikos iki XXI a. vidurio yra vienas svarbiausių ilgalaikių ES valstybių tikslų. 2022 m. Rusijos pradėtas karas Ukrainoje, kuris sukėlė ir energetinę krizę Europoje, dar labiau sustiprino energetinės nepriklausomybės bei perėjimo prie AEI svarbą. 2018–2021 m. laikotarpiu Lietuva padidino elektros energijos gamybos iš AEI pajėgumus, taip pat Lietuvoje didėjo AEI sukuriamos energijos dalis, palyginti su bendruoju galutiniu energijos suvartojimu. Vis dėlto, augimas ne visose srityse yra pakankamas, pavyzdžiui, AEI sukuriamos energijos dalies, palyginti su bendruoju galutiniu energijos suvartojimu, tikslas iki 2020 m. nebuvo pasiektas; Lietuvoje egzistuoja neefektyvi ir lėta AEI integracija į transporto sektorių.

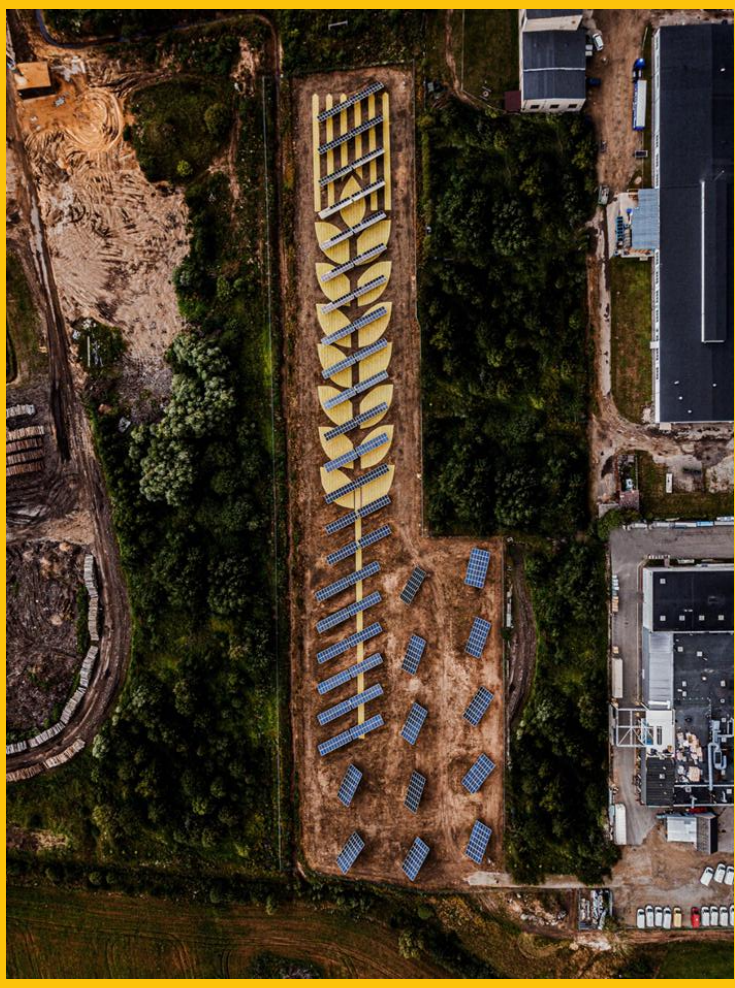
Įgyvendinant 7 DVT, rekomenduojama įgyvendinti sklandžią ir efektyvią žaliosios energetikos plėtrą, tęsti integraciją į Europos elektros energijos tinklus, vystyti AEI kaupimo ir saugojimo sprendimus, spręsti energetinio skurdo problemas, peržiūrėti teisinį reglamentavimą užtikrinant, jog nėra sudaromi pertekliniai ribojimai. Taip pat skatinama pagalba gyventojams, pramonei ir įmonėms atsisakyti iškastinio kuro naudojimo, pereinant prie AEI bei paskatinti juos didinti energijos vartojimo efektyvumą, diegti ir įsigyti naujausias bei aplinkai palankias technologijas ir įrenginius, didinti energijos vartojimo efektyvumą transporto sektoriuje, skatinti ir informuoti gyventojus apie energijos taupymo būdus. Be to, itin svarbu tvariai didinti AEI naudojimą, jog būtų nedaroma žala bioįvairovei.

GEROSIOS PRAKTIKOS PAVYZDYS

Vienoje iš Lietuvos savivaldybių, Biržuose, įrengta tvari 450 kW saulės jėgainė – viena moderniausių Lietuvoje. Beveik dviejų hektarų plote išsidėsčiusi saulės elektrinė nuo kitų šalyje veikiančių jėgainių išsiskiria tuo, kad jos saulės moduliai sumontuoti taip, jog galėtų sekti ne tik saulės judėjimą horizonte – iš rytų į vakarus – bet ir keisti savo padėtį priklausomai nuo saulės pakilimo aukščio virš horizonto. Tai padeda maksimaliai „pagauti“ ir išnaudoti saulės energiją.

Moduliai, kurie gali judėti priklausomai nuo saulės padėties danguje, yra apie 35 proc. efektyvesni nei savo padėties nekeičiantys – preliminariais skaičiavimais, ši elektrinė pagamina 30 proc. metinio įmonės elektros energijos poreikio.

Tarp jėgainės modulių menininkė A. Kišonaitė įkomponavo stilizuotą rugio varpą, atspindinčią įmonės veiklos prigimtį. Pažymėtina, jog ši tvarumo idėja pateko į Gineso rekordų knygą.

Šaltinis: BNS, 2020.

8 TIKSLAS. SKATINTI TVARŲ, ĮTRAUKŲ IR DARNŲ EKONOMIKOS AUGIMĄ, PRODUKTYVŲ ĮDARBINIMĄ IR DERAMĄ DARBĄ

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

- Ilgalaikio nedarbo mažinimas
- Tvarių darbo vietų užtikrinimas ir „žaliųjų“ darbo vietų kūrimas
- Lygių galimybių ir vienodų atlyginimų už tą patį darbą užtikrinimas
- Inovacijų ir technologijų naudojimo pramonės sektoriuje stiprinimas

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

8.1. Šalyje siekiama palaikyti ekonomikos augimą vienam gyventojui pagal nacionalines aplinkybes: metinio realiojo BVP, tenkančio vienam gyventojui, augimo tempas pakilo nuo 5 proc. 2018 m. iki 5,5 proc. 2021 m.

8.2. Šalyje siekiama aukštesnio ekonomikos našumo lygio: metinio realiojo BVP, tenkančio vienam užimtajam, augimo tempas pakilo nuo 2,6 proc. 2018 m. iki 4,7 proc. 2021 m.

8.4. Išlieka didėjantis neatsinaujinančių energetikos išteklių naudojimas pramonės ir vartojimo srityse (bendras šalies medžiagų vidaus vartojimas išaugo 49,58 mln. t 2018 m. iki 58,1 mln. t 2021 m.) bei individualiuose namų ūkiuose.

8.5. Iki COVID-19 pandemijos buvo stebima užimtumo didėjimo tendencija; 2020 m.padidėjo nedarbas, kuris 2021 m. per rekordiškai trumpą laiką sumažėjo (nedarbo lygis 2018 m. siekė 6,1 proc., 2020 m. 8,5 proc., 2021 m. 7,1 proc.). Pastebima, kad šalyje išlieka dideli regionų ir atskirų socialinių grupių dalyvavimo darbo rinkoje skirtumai, darbo rinka nėra pakankamai įtrauki, išlieka atotrūkis tarp vyrų ir moterų darbo užmokesčio (2018 m. moterų ir vyrų darbo užmokesčio atotrūkis buvo 14 EUR, 2021 m. – 12 EUR).

8.6. Iki-krizinių situacijų augantis BVP paskatino ir vidutinio darbo užmokesčio didėjimą, tačiau ilgalaikės problemos, kaip niekur nedirbančio, nestudijuojančio ir nesimokančio (NEET) jaunimo problematika, nebuvo išspręstos: 15-24 m. amžiaus NEET dalis 2018 m. buvo 8 proc., 2021 m. – 10,9 proc.

8.8. Nustatytų nelaimingų atsitikimų skaičius darbe 2018–2021 m. svyravo, tačiau bendra tendencija (išskyrus 2020 m. COVID-19 pandemijos paveiktą laikotarpį) išliko didėjanti (dėl nelaimingų atsitikimų darbe 2018 m. žuvo 39 darbuotojai, 2021 m. – 48).

8.9. COVID-19 pandemija susilpnino turizmo sektoriaus plėtrą ir kuriamą pridėtinę vertę: palyginti su BVP, turizmo sektoriuje sukurta pridėtinė vertė sumažėjo nuo 2,9 proc. 2018 m. iki 1,7 proc. 2021 m.

8.10. Nors mokėjimo sąskaitas turinčių asmenų skaičius Lietuvoje nekito (2018-2021 m. 9 iš 10 vyresni nei 18 m. gyventojai turėjo mokėjimo sąskaitas banke ar kredito unijoje), mokėjimo paslaugų teikėjų bankomatų, klientų aptarnavimo skaičius mažėjo (100 tūkst. suaugusių gyventojų 2018 m. teko 249, 2021 m. – 195).

Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia.

REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

Siekiant konkuruoti pasaulyje ir kurti aukštą pridėtinę vertę, ypač svarbu, kad ekonomika gebėtų prisitaikyti prie pasaulinių procesų ir būtų panaudojamas visuomenės kūrybinis potencialas. Įgyvendinant 8 DVT, siekiama tvaraus ekonomikos augimo ir aukšto lygio ekonominio produktyvumo, kartu užtikrinant tinkamas ir gerai apmokamas darbo sąlygas bei efektyvų išteklių naudojimą.

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

Lietuvos ekonomika pasižymi atvirumu kitoms rinkoms – pagal integracijos į tarptautines rinkas laipsnį (tiesioginių užsienio investicijų į šalį ir iš šalies vertė procentais nuo BVP) Lietuvos integracijos intensyvumas yra didesnis nei ES vidurkis. Pažymėtina, kad 2018 m. Lietuva tarp EBPO šalių ir pagrindinių EBPO partnerių turėjo vieną aukštesnių dalyvavimo globaliose vertės grandinėse mato rodiklių (52 proc.); šalis buvo 15 tarp 43 šalių pagal didžiausią įsitraukimo lygį. Aukštesnis Lietuvos įsitraukimo lygis rodo, kad daugiau šalies gamintojų yra tiesiogiai ar netiesiogiai (per kitas eksportuojančias šalies įmones) susiję gamybos, pardavimų, pirkimų kanalais su įmonėmis kitose šalyse.

Dėka pritraukiamų užsienio investicijų, vis didėjančio skaičiaus užsienio įmonių, kurios kuriasi ir vykdo veiklą Lietuvoje, dėl intensyvios ir sėkmingos prekybos partnerių paieškos ir augančio lietuvių gamintojų pažinimo bei pripažinimo Europoje ir kitose pasaulio šalyse, Lietuvos įsitraukimo į globalias vertės grandines tempas išliko augantis.

STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

Šalies strateginėje darbotvarkėje įtvirtinta, jog siekiant didesnio konkurencinio pranašumo, būtina išnaudoti ir dar labiau padidinti ekonomikos atvirumą. Atvirą ir darnią ekonomiką numatoma įgyvendinti pasitelkiant pramonės žiedinę ir skaitmeninę transformaciją. NPP įtvirtintas siekis didinti išteklių produktyvumą, skatinti žiedinės ekonomikos principais paremtą projektavimą ir gamybą, antrinių žaliavų gamybą ir naudojimą, pavojingų cheminių medžiagų naudojimo mažinimą, skaitmeninių ir inovatyvių aplinkai draugiškų ir energiją tausojančių sprendimų taikymą; skatinti pažangiųjų technologijų ir inovatyvių ilgai tarnaujančių, perdirbamų produktų, kūrimą, diegimą ir sklaidą, skatinti šalies ekonomikos ir viešojo sektoriaus inovacijas, remonto, atnaujinimo, daiktų nuomos ir pakartotinio naudojimo paslaugų ir dalijimosi daiktais plėtrą, vykdyti aktyvias viešinimo kampanijas, skatinančias tvaraus vartojimo įpročių ir tvaraus požiūrio ugdymą.

Šalyje mažėjant vietinių žmogiškųjų išteklių pasiūlai ir esant kvalifikuoto darbo paklausai, svarbu sukurti palankias sąlygas visiems darbingo amžiaus asmenims įsitraukti į darbo rinką. NPP akcentuojamas poreikis didinti darbo ieškančių asmenų įsidarbinimo galimybes ir užimtumo rėmimo sistemos veiksmingumą ir efektyvumą (2.3 uždavinys), taip pat verslo atsakomybės skatinimas (8.8 uždavinys), socialinio dialogo ir darbo vietos kokybės didinimas (2.9 uždavinys).

(NE) PAŽANGOS ANALIZĖ

Įgyvendinant 8 DVT, Lietuvoje dedamos pastangos palaikyti ekonomikos augimą vienam gyventojui, tačiau infliacija bei ekonomiką destabilizuojantys veiksniai (pavyzdžiui, COVID–19) lėmė, kad nuo 2020 m. metinio realiojo BVP, tiek šalies gyventojui, tiek užimtajam, augimo tempas drastiškai sulėtėjo (uždaviniai 8.1–8.2.). 2019 m. metinio realiojo BVP augimo tempas vienam gyventojui buvo 4,9 proc., vienam užimtajam – 4 proc., 2020 m., atitinkamai, 0,2 proc. ir 1,5 proc. Taikant ekonomikos gaivinimo priemones, šis dydis 2021 m. atsistatė beveik iki ikipandeminio lygio (metinio realiojo BVP augimo tempas vienam gyventojui buvo 4,5 proc., vienam užimtajam – 3,8 proc.)

32 PAVEIKSLAS. METINIO REALIOJO BVP, TENKANČIO VIENAM GYVENTOJUI IR VIENAM UŽIMTAJAM, AUGIMO TEMPAS, PROC. 2018–2021 M.
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

Iki COVID–19 buvo stebima užimtumo didėjimo tendencija (uždavinys 8.5.). 2019 m. 20–64 metų asmenų užimtumo lygis sudarė 78,2 proc., ir buvo aukštesnis už 2020 m. ES tikslą (75 proc.) bei viršijo Lietuvos nacionalinį 2020 m. tikslą (72,8 proc.). Bendras nedarbo lygis 2019 m. siekė 6,3 proc. ir buvo 0,2 proc. mažesnis nei 2018 m.

Dėl COVID–19 padarinių ekonomikai nedarbas 2020 m. išaugo nuo 6,3 proc. iki 8,5 proc., o 2021 m. per rekordiškai trumpą laiką sumažėjo iki 7,1 proc. Vis dėlto, ilgalaikio nedarbo problema (žr. paveikslą žemiau) ir niekur nedirbančio, nestudijuojančio ir nesimokančio jaunimo dalis COVID–19 metu išaugo (nuo 8 proc. 2018 m. iki 10,9 proc. 2021 m.) ir po pandemijos taip greitai neatsistatė (uždavinys 8.6.). Nors daugumos asmenų atveju darbo netekimas sietinas su COVID–19 nulemtais darbo aplinkos pasikeitimais, išskirtina, kad kvalifikuotų darbuotojų ir reikiamų įgūdžių stokos problema, kylanti dėl nepakankamos švietimo sistemos atitikties darbo rinkos poreikiams, menko dalyvavimo suaugusiųjų mokymosi programose, taip pat išlieka aktuali.

33 PAVEIKSLAS. NEDARBO IR ILGALAIKIO NEDARBO LYGIS (PROC.), 2018–2021 M.
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

Pastebima, kad išlieka dideli regionų ir atskirų socialinių grupių dalyvavimo darbo rinkoje skirtumai, darbo rinka nėra pakankamai įtrauki – gana aukštas pažeidžiamoms grupėms priklausančių asmenų nedarbo lygis, daug žemos kvalifikacijos asmenų arba neįgaliųjų nedirba ir nesimoko, dalyvavimą darbo rinkoje riboja nepakankamai palankios sąlygos derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus. Svarbu pastebėti, kad jaunimo (15–29 metų) nedarbo lygis nuo 2018 m. didėjo (2018 m. – 7,5 proc., 2019 – 8,7 proc., 2020 m. – 13,4 proc., 2021 – 10 proc.). Jaunimas įvardijamas kaip viena iš labiausiai darbo rinkoje dėl pandemijos nukentėjusių grupių. Pažymėtina, kad prieš pandemiją aktyvios darbo rinkos politikos priemonių, padedančių darbo ieškantiems asmenims didinti jų užimtumo galimybes, aprėptis mažėjo, o dalyvavimo suaugusiųjų mokymosi programose lygis buvo žemas. Siekiant padėti bedarbiams kuo anksčiau grįžti į darbo rinką, turi būti didinama aktyvios darbo rinkos politikos priemonių ir kitų priemonių, skirtų darbo jėgos kvalifikacijai keisti ir kelti, aprėptis. Nuo 2022 m. Užimtumo tarnyba įgyvendina bedarbių galimybių įsidarbinti ar grįžti į darbo rinką didinimo intervencijas, numatomos kvalifikacijų kėlimo, kompetencijų įgijimo bei persikvalifikavimo priemonės.

Lietuvoje išlieka atotrūkis tarp vyrų ir moterų darbo užmokesčio, kuris, visų pirma, susidaro dėl horizontaliosios ir vertikaliosios darbo rinkos segregacijos. Nenuoseklus 5 DVT įgyvendinimas bei socialiniai–ekonominiai veiksniai lemia, jog šalyje vyrauja profesijų grupės, priskirtinos „labiau moterims“ ir „labiau vyrams“, pavyzdžiui, vyrai dažniausiai dirba IT srityje, moterys – švietimo, sveikatos priežiūros srityje. Taip pat skiriasi ir užimamos pareigos: daugiausia – 70 proc. – moterų dirba specialistėmis, tarnautojomis, paslaugų sektoriaus darbuotojomis. Tarp įvairių lygių vadovų daugiausia vyrai – per 60 proc. Moterys dažniau pasirenka laikinai pasitraukti iš darbo rinkos auginant vaikus, slaugant artimuosius ar rūpinantis šeima, o tai turi įtakos nuosekliam darbo mokesčio atotrūkio didėjimui. Tad dažnu atveju, didžiausias darbo pajamų skirtumas tarp lyčių atsiranda auginant mažus vaikus. Visgi, pastebimas mažėjantis atotrūkis tarp vyrų ir moterų senatvės pensijų. 2015–2021 m. atotrūkis tarp visų vyrų ir moterų pensijų kasmet mažėjo nuo beveik 18,3 proc. iki beveik 15,4 proc.

MOTERŲ IR VYRŲ DARBO UŽMOKESČIO ATOTRŪKIS

2018 m.	2021 M.
14 EUR	12 EUR

Kokybiškoms darbo sąlygoms užtikrinti reikalingos ne tik valstybės taikomos kompleksinės priemonės, bet ir privataus sektoriaus iniciatyvos. Lietuvoje darbo vietų kokybę didžiąja apimtimi lemia nepakankamas socialinio dialogo (ypač darbdavio lygmeniu) lygis ir menkas verslo socialinės atsakomybės principų suvokimas. 2018–2020 m. socialinės atsakomybės suvokimas įmonėse buvo itin formalus – vykdomas reikalavimas teikti įmonių socialinės atsakomybės ataskaitas, tačiau, kaip rodo atlikti tyrimai, socialinės atsakomybės suvokimas buvo menkas.

Visgi, nuo 2020 m. pastebima vis daugiau iniciatyvų, kuriomis skatinama socialinė verslo atsakomybė, nacionaliniu lygiu remiamos socialiai atsakingo verslo iniciatyvos. Ateityje būtina skatinti glaudesnį pramonės ir mokslo institucijų bendradarbiavimą, rengiant aukštos kvalifikacijos specialistus, galinčius dirbti su inovatyviomis technologijomis.

Numatoma, kad tiek šalies Sostinės regione, tiek Vidurio ir vakarų regione bus vystomas socialinis dialogas, siekiant kurti kokybiškas darbo vietas ir didinti būtent to regiono konkurencingumą. Pažymėtina, kad šiuo metu privatus sektorius skiria dėmesio tvarios ir veiksmingos inovacijų, pramonės ir verslo ekosistemos sukūrimui, glaudesnio tarptautinio ir vietinio bendradarbiavimo ir jungimosi į klasterius (mokslo, verslo ir valstybės, taip pat tarptautinį) skatinimui, MTEP rezultatų komercinimui, privataus kapitalo aktyvumui kuriant infrastruktūrą, inovacijų pasiūlos ir jų paklausos viešajame sektoriuje skatinimui, tačiau įgyvendinamų iniciatyvų nepakanka ženkliai DVT pažangai pasiekti.

Siekiant tvarių darbo vietų, dirbantiems asmenims svarbu užtikrinti saugias darbo vietas, apsaugoti darbo teises (uždavinys 8.8.). Nustatytų nelaimingų skaičius darbe 2018–2021 m. svyravo, tačiau bendra tendencija (išskyrus 2020 m. COVID-19 paveiktą laikotarpį) išliko didėjanti: 2018 m. darbuotojų, netekusių darbingumo dėl nelaimingų atsitikimų darbe, skaičius buvo 409,2 / 100 tūkst. dirbančiųjų; 2021 m. 435,8 / 100 tūkst. dirbančiųjų. Kaip ir kitose ES šalyse, daugiausia nelaimingų atsitikimų įvyksta statybos, transporto, apdirbamosios pramonės, žemės ūkio sektoriuose. Siekiant užtikrinti darbuotojų saugumą, rengiami darbo tvarkos patikrinimai (tiek planuoti, tiek neplanuoti), stiprinamas darbuotojų pasirengimas, informavimas apie saugių darbo vietų būtinuosius aspektus.

Pažymėtina, kad siekiant didesnio ekonominio augimo, šalyje nėra užtikrinamas veiksmingas pasaulinių išteklių naudojimas vartojimo srityje – šalies ūkio augimas nėra atskirtas nuo aplinkos būklės blogėjimo (uždavinys 8.4.). Medžiagų vidaus vartojimas (tiek bendras, tiek tenkantis vienam gyventojui) analizuojamu laikotarpiu sparčiai didėjo: nuo 49,8 mln. tonų 2018 m. iki 58,1 mln. tonų 2021 m. Didėjo ir medžiagų vidaus vartojimas, tenkantis vienam gyventojui – 17,7 tonų 2018 m., 2021 m. – 20,7 tonų. Taip pat pažymėtina, kad 2018–2021 m. sumažėjo medžiagų produktyvumas (bendrojo vidaus produkto ir medžiagų vidaus vartojimo santykis): nuo 0,92 EUR/ kg 2018–2019 m. iki 0,79 EUR/kg 2021 m. Atsižvelgiant į šiuos rodiklius, reikalingas didesnis dėmesys žiedinės ekonomikos principų įgyvendinimui visuose ūkio sektoriuose, AEI išteklių naudojimui. Rekomenduojama skatinti taršias technologijas keisti mažiau taršiomis, taikyti žiedinės ekonomikos principus, pritaikyti įvairiausius pažangius sprendimus, skatinti beatliekę ir mažaatliekę gamybą, atliekų pakartotinį naudojimą ir perdirbimą, racionalų išteklių, antrinių ir klimatui palankesnių žaliavų naudojimą.

ŠALYJE DIDĖJA MEDŽIAGŲ VIDAUS VARTOJIMAS

2018 M. VIENAM ŠALIES GYVENTOJUI TEKO	2021 M. VIENAM ŠALIES GYVENTOJUI TEKO
17,7 TŪKST. TONŲ	20,7 TŪKST. TONŲ

KYLANTYS IŠŠŪKIAI

Siekiant konkuruoti pasaulyje ir kurti aukštą pridėtinę vertę, ypač svarbu, kad šalies ekonomika būtų gebanti prisitaikyti prie kintančių sąlygų. Iki krizinių situacijų augantis BVP paskatino šalies gyventojų vidutinio darbo užmokesčio didėjimą - analizuojamu laikotarpiu šalies ekonominiai rodikliai nepandeminiu laikotarpiu didėjo.

Tačiau ilgalaikės problemos, kaip moterų ir vyrų darbo užmokesčio atotrūkis, ilgalaikis nedarbas, NEET situacija nebuvo išspręstos. Lietuvos pramonės sektoriuose išlieka poreikis stiprinti inovacijų ir naujausių technologijų naudojimą, užtikrinti darbo vietų tvarumą – tokiu būdu išvengiant darbo vietų praradimo ir skatinant „žalių“ darbo vietų kūrimą. Atsirandant naujoms technologijoms ir sektoriams, tvarių darbo vietų kūrimas padės apsaugoti aplinką, stabdyti klimato kaitą, tuo pačiu užtikrinant ilgalaikį ekonomikos augimą, užimtumą ir konkurencingumą.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

8 DVT pažanga yra vertinama kaip vidutinė. Šalies ekonomika pasižymi atvirumu kitoms rinkoms, siekia pritraukti užsienio investicijas ir didinti integraciją į tarptautines rinkas. Lietuvoje siekiama palaikyti ekonomikos augimą, tačiau susiduriama iššūkiais. Visų pirma, šalies infliaciją ir ekonomiką destabilizuojantys veiksniai, kaip COVID-19 pandemija, karas Ukrainoje, energijos kainų krizė, stabdo BVP ir užimtumo augimą. Nors yra įgyvendinamos priemonės, mažinančios nedarbą – organizuojamos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, padedančių darbo ieškantiems asmenims didinti jų užimtumo galimybes, suaugusiųjų mokymosi programos - tačiau tiek tokių programų aprėptis, tiek ir dalyvavimas jose yra mažėjantis. Taip pat pastebima, kad išlieka dideli regionų ir atskirų socialinių grupių dalyvavimo darbo rinkoje skirtumai, darbo rinka nėra pakankamai įtrauki, nors ir mažėja, išlieka darbo užmokesčio atotrūkis tarp vyrų ir moterų.

Pažymėtina, kad siekiant didesnio ekonominio augimo, šalyje nėra užtikrinamas veiksmingas pasaulinių išteklių naudojimas vartojimo srityje – šalies ūkio augimas nėra atskirtas nuo aplinkos būklės blogėjimo, didėja medžiagų vidaus vartojimas.

Įgyvendinant 8 DVT, rekomenduojama plėsti įgyvendinamas intervencijas, orientuotas į socialinės pajamų nelygybės mažinimą, mokslo ir verslo bendradarbiavimo stiprinimą, užtikrinant tvarią ir efektyvią inovacijų ir naujausių technologijų plėtrą pramonės sektoriuose bei vystant tam reikalingus įgūdžius. Siekiant, kad šalies ekonomikos augimas būtų daugiau atskirtas nuo aplinkos būklės blogėjimo, reikalingas didesnis finansavimas gamybos transformacijos perėjimui prie žiedinės ekonomikos bei išskirti šį siekį atskiru strateginiu prioritetu. Todėl reikalingas didesnis dėmesys žiedinės ekonomikos principų įgyvendinimui visuose ūkio sektoriuose, numatant tiek konkrečias valstybines intervencijas verslo subjektams, tiek ir intervencijas darbuotojams ir užimtiesiems, skatinant visuomenės sąmoningumą. Pažymėtina, kad šalies ekonomika gebėtų prisitaikyti prie kintančių sąlygų, taip pat būtinas stiprus tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

Šaltinis: Joana Burn.

Šaltinis: Startup Lithuania.

9 TIKSLAS.TIKSLAS. KURTI ATSPARIĄ INFRASTRUKTŪRĄ, SKATINTI VISA APIMANČIĄ INDUSTRIALIZACIJĄ IR NAUJOVES

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

- Inovacinės veiklos skatinimo sistemos sukūrimas ir inovacijų naudojimo visuose pramonės sektoriuose plėtra
- Mokslo ir verslo bendradarbiavimo sustiprinimas, mokslinių tyrimų skaičiaus didinimas
- Transporto ir turizmo infrastruktūros tobulinimas
- Skaitmeninės žiedinės pramonės transformacijos skatinimas

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

9.1. Kaimo gyventojų, gyvenančių 2 km spinduliu nuo visus metus funkcionuojančio kelio, dalis 2021 m., palyginti su 2011 m., padidėjo nuo 96,7 iki 97,3 proc.

9.1. 2018-2021 m. Lietuvos susisiekimo sektoriuje išaugo vežamų krovinių skaičius visų rūšių transportu (nuo 165 175 iki 183 562 tūkst. t), tačiau sumenko vežamų keleivių skaičius visų rūšių transportu (nuo 380 163 2018 m. iki 208 854 tūkst. 2021 m.)

9.2. Lietuvoje daugėjo apdirbamojoje gamyboje užimtų gyventojų (nuo 15,9 proc. 2018 m. iki 16,6 proc. 2021 m.), tačiau sumažėjo apdirbamojoje gamyboje sukurta pridėtinė vertė, palyginti su BVP (nuo 16,6 proc. 2018 m. iki 16,1 proc. 2021 m.)

9.3. 2018–2021 m. sumažėjo (nuo 19,5 iki 17,5 proc.) mažų pramonės įmonių sukurta pridėtinė vertė, palyginti su pramonėje sukurta pridėtine verte.

9.4. Šalyje mažėjo (nuo 0,27 iki 0,23 kt/mln. EUR BPV) energetikos sektoriaus išmetamo CO_2 kiekis, tenkantis pridėtinės vertės vienetui, 2018–2021 m.

9.5. 2018–2021 m. augo tiek išlaidos moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai, palyginti su BVP (nuo 0,94 proc. iki 1,12 proc.), tiek sąlyginis MTEP darbuotojų skaičius (nuo 4268 iki 5302 darbuotojų), tačiau didelis MTEP potencialas nėra pilnai panaudojamas sukurti realiai ekonominei naudai.

9.b. 2018-2021 m. pažangiųjų ir vidutiniškai pažangių technologijų gamybos sektoriaus sukurtos pridėtinės vertės dalis apdirbamosios gamybos sukurtoje pridėtinėje vertėje išaugo nuo 23,7 iki 31,5 proc.

9.c. 99,99 proc. Lietuvos gyventojų patenka į judriojo ryšio tinklo zoną.

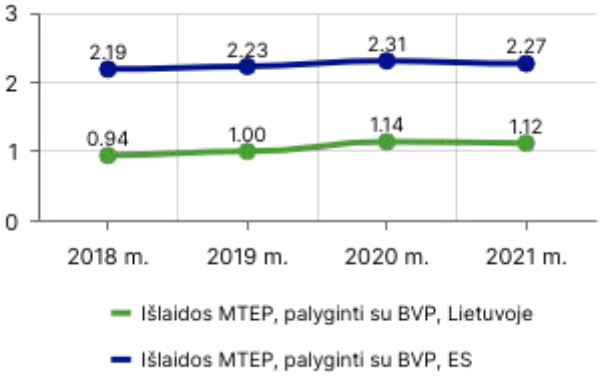
Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia.

REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

9 DVT nukreiptas į tvarų ekonomikos sektoriaus augimą, kuriant atsparią, visuomenės poreikius atitinkančią infrastruktūrą, skatinant įtraukią ir darnią industrializaciją, pramonės augimą bei inovacijų diegimą.

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

9 DVT siekimui itin didelę reikšmę turi valstybių išlaidos, skiriamos MTEP. Žemiau esančiame grafike yra nurodytos išlaidos MTEP, palyginti su BVP, Lietuvoje ir ES. Remiantis duomenimis galima teigti, jog Lietuvoje išlaidos MTEP, palyginti su BVP, 2018–2021 m. didėjo, tačiau nesiekė ES vidurkio ir atsiliko daugiau nei 1 proc. punktu.

35 PAVEIKSLAS. IŠLAIDOS MOKSLINIAMS TYRIMAMS IR EKSPERIMENTINEI PLĖTRAI, PALYGINTI SU BVP, LIETUVOJE IR ES (PROC.)
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, EUROSTAT, 2023 m.

STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

9 bei kitų DVT Lietuva siekia atsižvelgdama į poveikį aplinkai – NKKVD yra nustatyti Lietuvos klimato kaitos valdymo politikos iki 2030 m., 2040 m. ir 2050 m. tikslai bei uždaviniai klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo prie klimato kaitos padarinių srityse. Darbotvarkėje numatoma iki 2030 m. sumažinti išmetamą ŠESD kiekį – 30 proc., palyginti su 2005 m., įskaitant –žemės naudojimo, žemės naudojimo keitimo ir miškininkystės (ŽNŽNKM) sektoriaus absorbavimą, ekonomikos sektoriuose pereinant prie inovatyvių, mažo išmetamų ŠESD kiekio ir aplinkai palankių technologijų ir AEI panaudojimo. 2050 m. numatytas pasiekti poveikio klimatui neutralumas: sumažinti 100 proc. išmetamų ŠESD kiekį, palyginti su 1990 m., visuose ekonomikos sektoriuose, pereinant prie inovatyvių, mažo išmetamų ŠESD kiekio, aplinkai palankių technologijų ir AEI panaudojimo, iki 20 proc. padengiant natūraliais ŽNŽNKM sektoriaus absorbentais, ir taikant aplinkosaugos požiūriu saugias anglies dioksido sugavimo ir panaudojimo technologijas (*angl. CCU*), siekiant kompensuoti išmetamų ŠESD kiekį sektoriuose, kuriuose nebus atrasta technologinių galimybių visiškai neišmesti ŠESD. Darbotvarkėje akcentuojamas tikslas didinti energijos vartojimo efektyvumą pramonės sektoriuje, skatinti taršias technologijas keisti mažiau taršiomis, taikyti žiedinės ekonomikos principus, pritaikyti įvairiausius pažangius sprendimus, diegti naujus verslo modelius, skatinti beatliekę ir mažaatliekę gamybą, atliekų pakartotinį naudojimą ir perdirbimą, racionalų išteklių, antrinių ir klimatui palankesnių žaliavų naudojimą.

Lietuvos prisitaikymo prie klimato kaitos keliamų aplinkos pokyčių politikos tikslas – sumažinti esamą ir numatyti galimą gamtinių ekosistemų ir šalies ekonomikos sektorių pažeidžiamumą, sustiprinti gebėjimą prisitaikyti, ekonomiškai efektyviai sumažinti riziką ir žalą, išlaikyti ir padidinti atsparumą klimato kaitos pokyčiams, siekiant užtikrinti palankias visuomenės gyvenimo ir darnios ūkinės veiklos sąlygas, kad nekiltų grėsmė maisto gamybai. Viena iš prisitaikymo prie klimato kaitos pagrindinių ilgalaikių iki 2050 m. krypčių yra užtikrinti inžinerinės infrastruktūros atsparumą klimato kaitos pokyčiams ir tausų gamtos išteklių – vandens, biologinės įvairovės ir dirvožemio – naudojimą, skatinti žaliosios infrastuktūros (pavyzdžiui, tvarios alternatyvos „pilkajai“ infrastruktūrai ir gyvenamosios aplinkos atsparumą didinančios priemonės), kitų gamtos procesais pagrįstų sprendimų plėtrą.

Klimatui neutralios pramonės bei infrastruktūros plėtra akcentuojama ir NEKSVP, kuriame suplanuotos priemonės pramonės modernizavimui ir perėjimui prie klimatui neutralaus poveikio: alternatyvaus kuro įdiegimo bei AEI naudojimo pramonės įmonėse, energijos vartojimo efektyvumo didinimo, akmens anglių, kokso ir lignito naudojimo mažinimo pramonėje, pramonės skaitmeninimo skatinimo, taip pat inžinerinės infrastruktūros atsparumo klimato kaitos keliamoms grėsmėms didinimo energetikos, transporto, pramonės sektoriuose.

Įgyvendinant 9 DVT, Lietuva siekia kurti kokybišką, patikimą, tvarią ir atsparią infrastruktūrą. NPP tikslai transporto sektoriuje yra įgyvendinami 2022-2030 m. Susisiekimo plėtros programa (pakeista Nacionalinė susisiekimo plėtros 2014–2022 metų programa), kuria siekiama gerinti transporto junglumą šalies viduje, su ES valstybėmis narėmis ir trečiosiomis šalimis, užtikrinti eismo saugumą, gerinti skaitmeninį junglumą ir didinti susisiekimo infrastruktūros panaudojimo efektyvumą bei sektoriaus kuriamą vertę, taip pat didinti energijos iš AEI dalį ir alternatyviųjų degalų vartojimą transporto sektoriuje, skatinti darnų įvairiarūšį judumą ir mažinti transporto sukeliamą aplinkos taršą, sukurti ir pritaikyti transporto infrastruktūrą, reikalingą tarptautiniam kariniam judumui. Be to, 2022–2030 m. Ekonomikos transformacijos ir konkurencingumo plėtros programa siekiama įgyvendinti priemones, padėsiančias kurti kokybišką, patikimą, tvarią ir atsparią infrastruktūrą, skirtą ekonominei plėtrai ir žmonių gerovei didinti, įskaitant susisiekimo priemonių plėtrą, kompetencijų didinimą.

Pagrindiniai ateinančio dešimtmečio pokyčiai, užtikrinantys pažangą socialinėje, ekonominėje, aplinkos ir saugumo srityse, yra nustatyti NPP 3 strateginiuose (1, 5, 9) tiksluose. XVIII LRV programoje įtvirtinti tikslai, skatinantys kurti tvarų ekonomikos sektoriaus augimą bei atsparią, visuomenės poreikius atitinkančią infrastruktūrą. Ateities susisiekimo sistemos, Tvarių ir pasiekiamų miestų, Veržlios inovacijų ekosistemos, Žiedinės ir neutralaus poveikio klimatui ekonomikos projektuose skiriamas didžiausias dėmesys, siekiant įgyvendinti 9 DVT.

(NE) PAŽANGOS ANALIZĖ

Kaimo gyventojų, gyvenančių 2 km spinduliu nuo visus metus funkcionuojančio kelio, dalis 2021 m., palyginti su 2011 m., padidėjo nuo 96,7 iki 97,3 proc. (uždavinys 9.1.).

Kito rodiklio, parodančio keleivių vežimo skaičių ir krovinių kiekį pagal transporto rūšis, reikšmės 2018–2021 m. keitėsi dalyje transporto rūšių: transportu vežamų keleivių skaičius padidėjo vandens transporto srityje, o sumažėjo geležinkelių, kelių, oro transporto srityse. Tuo tarpu transportu vežamų krovinių skaičius padidėjo kelių, vandens, oro transporto, naftotiekio srityse, o sumažėjo geležinkelių transporto srityje. Nors šiuo laikotarpiu svarios įtakos rodiklio pokyčiui turėjo COVID–19 ir jos suvaldymo priemonės, lėmusios mažesnį gyventojų mobilumą, ekspertų teigimu, pagrindinė struktūrinė problema šioje srityje buvo detalių, ilgalaikių infrastruktūros plėtros ir atnaujinimo planų trūkumas – be tęstinių investicijų ir apgalvoto planavimo nebuvo įmanoma užtikrinti infrastruktūros projektų sėkmės ir tvarumo. Rezultato sumažėjimui įtakos taip pat turėjo esama geležinkelių infrastruktūra, kuri neužtikrina greito ir patogaus susisiekimo, dalies kelių infrastruktūros kokybiniai techniniai parametrai, neatitiko nustatytų reikalavimų, taip pat trūko būtinų infrastruktūros komponentų. Reikalingus pokyčius, remiantis 2022–2030 m. susisiekimo plėtros programa, apsunkina teisiniai ir aplinkosauginiai reikalavimai, kurie lėtina susisiekimo susisiekimo infrastruktūros plėtrą – pagal LRV patvirtintus visuomenės informavimo nuostatus, teritorijų planavimo organizatoriui nėra sudaromos tinkamos sąlygos ir galimybės informuoti visus suinteresuotus asmenis, todėl dažnu atveju nėra galimybės nustatytais terminais įgyvendinti teritorijų planavimo veiklų. Nacionalinis, ES ir tarptautinis teisinis reglamentavimas gali apriboti galimybes įgyvendinti projektus nustatytais terminais, be to, projektų įgyvendinimą lemia ilgi procedūrų atlikimo terminai.

Oro transportu pervežamų keleivių skaičiaus sumažėjimui įtakos turėjo žemas Lietuvos oro uostų junglumo ir teikiamų paslaugų kokybės vertinimas (2018 m. Lietuvos oro transportas įvertintas 4,64 balo, t. y. 22 vieta tarp visų ES šalių). Esama oro uostų infrastruktūra neatitiko išaugusių keleivių srautų pajėgumų: kyla iššūkių užtikrinant aplinkosaugos bei skrydžių saugos reikalavimus, taip pat trūksta tiesioginių skrydžių krypčių, mažas esamų bei naujų skrydžių dažnis. Šioms problemos spręsti 2022 m. buvo patvirtintas Lietuvos transporto infrastruktūros plėtros iki 2030 m. planas.

Lietuvos susisiekimo sektoriuje vis dar yra veikiančių valstybės valdomų įmonių, kurių teisinis statusas riboja šių įmonių galimybes plėtoti joms priklausantį turtą, efektyviau valdyti verslo riziką, įgyvendinti naujas veiklas. Teisinis statusas taip pat neleidžia pritraukti įvairesnių formų kapitalo ir investicijų, išplėsti teikiamų paslaugų spektro, savarankiškai konkuruoti su privataus kapitalo bendrovėmis. Siekiant, kad prasčiau vertinami transporto sektoriai turėtų daugiau galimybių konkuruoti su kitų šalių atitinkamais transporto sektoriais, būtina peržiūrėti teisinę, reguliacinę ir mokestinę aplinką, kuri skatintų ir didintų sektorių kuriamą pridėtinę vertę.

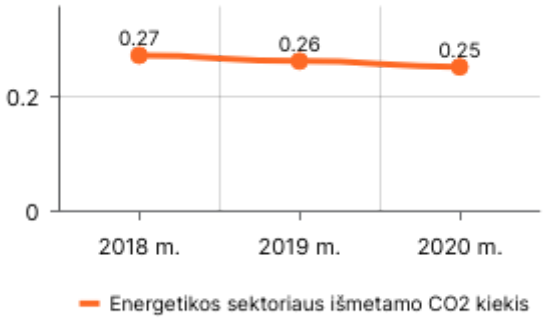
Vis dėlto išskirtina, kad, siekiant 9.1 uždavinio rodiklių rezultato gerėjimo, yra sukurtos priemonės, kuriomis siekiama gerinti judėjimo galimybes. Viena tokių priemonių – Lietuvos miestų darnaus judumo planai. Tokius planus parengė 20 savivaldybių, planai finansuoti ES fondų lėšomis. Šiais planais teikiamas prioritetas viešajam keleiviniam transportui ir jo infrastruktūrai, pėsčiųjų, bevariklio transporto ir mikromobilumo priemonių infrastruktūrai, netaršioms, alternatyviaisiais degalais varomoms transporto priemonėms ir jų infrastruktūrai. Taip pat šie planai numato įvairias priemones, skirtas mažinti ŠESD išmetimą, skatinti darnų judumą. Įgyvendindamos planus, savivaldybės mažina transporto priemonių sukeliamą taršą ir triukšmą miestuose, skatina gyventojus rinktis alternatyvius keliavimo būdus kasdienėms kelionėms, išnaudoja ir atnaujina esamą ir diegia naują infrastruktūrą, skirtą šioms transporto priemonėms eksploatuoti.

Nors Lietuvos transporto infrastruktūros išvystymas ir teikiamų paslaugų kokybė vis dar nesiekia ES vidurkio, o susisiekimo sistemos potencialas nėra pilnai išnaudojamas, Lietuvos susisiekimo sektoriuje pastaraisiais metais buvo stebimas tvarus augimas – Lietuvos vežėjai investavo ir išplėtė savo transporto parkus, įsitvirtino ES rinkose ir toliau didino transporto sektoriaus bendrosios pridėtinės vertės, transporto paslaugų eksporto ir pajamų apimtis.

Įgyvendinant 9 tikslą, Lietuva taip pat siekia skatinti visa apimančią ir darnią industrializaciją, ir iki 2030 m. ženkliai padidinti pramonės sektoriaus dalį, atsižvelgiant į užimtumo ir BVP rodiklius (uždavinys 9.2.). Šioje srityje 2018–2021 m. laikotarpiu fiksuojama dalinė pažanga: nors didėjo apdirbamojoje gamyboje sukurta pridėtinė vertė, tenkanti vienam gyventojui, bei daugėjo apdirbamojoje gamyboje užimtų gyventojų, tačiau šiuo laikotarpiu šiek tiek sumažėjo apdirbamojoje gamyboje sukurta pridėtinė vertė, palyginti su BVP – nuo 16,6 iki 16,1 proc.

Šio rodiklio rezultato sumažėjimui svarią įtaką galėjo turėti COVID–19. Nors pandemijos įtaka 2020 m. atskiroms ekonominės veiklos rūšims buvo skirtinga, pandemijos poveikis buvo stipriai jaučiamas paslaugų sektoriuje (apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų, meninėje, pramoginėje ir poilsio organizavimo, kitose aptarnavimo veiklose fiksuotas didžiausias pridėtinės vertės kritimas). 2021 m. buvo pastebima rodiklio gerėjimo tendencija. Be to, 2018–2021 m. Lietuvoje išaugo pažangiųjų ir vidutiniškai pažangių technologijų gamybos sektoriaus sukurtos pridėtinės vertės dalis apdirbamosios gamybos sukurtoje pridėtinėje vertėje (uždavinys 14.b.) nuo 23,7 iki 31,5 proc.

Lietuva siekia skatinti industrializaciją bei naujoves didindama mažų pramonės ir kitų įmonių galimybes (uždavinys 9.3.). Šioje srityje nuo 2018 m. fiksuojama dalinė pažanga: nors mažų pramonės įmonių sukurta pridėtinė vertė, palyginti su pramonėje sukurta pridėtine verte, 2018–2021 m. laikotarpiu sumažėjo nuo 19,5 iki 17,5 proc., tačiau šiuo laikotarpiu šiek tiek sumažėjo mažų pramonės įmonių, turinčių paskolą ar kredito liniją, dalis. Lietuvai gerai sekėsi daugelyje sričių, įskaitant verslų tarptautiškumą, verslumą ir atsakingą, į poreikius atsižvelgiantį administravimą, suteikiamą valstybės pagalbą ir viešuosius pirkimus. Vis dėl to išskirtina, jog jaunos įmonės patiria daugybę kliūčių, siekdamos integruotis į esamas rinkas. Ekspertų teigimu, nors Lietuvoje egzistuoja verslo augimą ir konkurencingumą skatinančios agentūros, ši sistema fragmentuota, tarp įstaigų trūksta bendradarbiavimo, žinių dalinimosi, todėl reikalinga kurti konsoliduotą paslaugų teikimo sistemą bei vientisą strateginę politiką, skirtą įmonėms remti. Taip pat egzistuoja poreikis apjungtoms, kartu teikiamoms finansinėms bei kompetencijų kėlimo, tokių kaip teisinis konsultavimas, priemonėms.

36 PAVEIKSLAS. ENERGETIKOS SEKTORIAUS IŠMETAMO CO2 KIEKIS, TENKANTIS PRIDĖTINĖS VERTĖS VIENETUI, LIETUVOJE (KILOTONOS/MLN. EUR BPV)
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

Įgyvendinant 9 DVT, Lietuva taip pat siekia iki 2030 m. modernizuoti infrastruktūrą ir aprūpinti naujais įrenginiais pramonės sektorius, kad jie taptų tvaresni (uždavinys 9.4.). Šioje srityje 2018–2020 m. fiksuojama pažanga: mažėjo (nuo 0,27 iki 0,25 kilotonų / mln. EUR BVP) energetikos sektoriaus išmetamo CO2 kiekis, tenkantis pridėtinės vertės vienetui. Modernizuojant infrastruktūrą ir pramonę auga produktyvumas, mažėja aptarnavimo ar remonto kaštai bei yra efektyviau naudojami ištekliai, taip pat skatinamas žalos aplinkai mažinimas dėl darnios gamybos procesų. Tam įtakos turėjo įgyvendinamos priemonės, skirtos skatinti pramonės įmones didinti AEI vartojimą. Vis dėlto išskirtina, jog siekiant ir tolesnio rodiklio gerėjimo, būtina pakeisti teikiamą pirmenybę pirminių žaliavų naudojimui ir užtikrinti holistinį tarpžinybinį ir ateities poreikius atitinkantį požiūrį į neutralią klimatui ekonomiką – skatinti įmones pereiti link neutralios klimatui ekonomikos bei skatinti talentų ir kompetencijų pasiūlą pažangiai ekonomikai.

Įgyvendinant 9 DVT, vertinamuoju laikotarpiu yra pasiektas rodiklis, kuriuo užsibrėžta aprėpti mobiliojo ryšio tinklu visus šalies gyventojus (uždavinys 9.c.). Šiuo metu Lietuvoje mobiliojo ryšio tinklu gali naudotis 99,99 proc. gyventojų. Naujos kartos ryšys 5G yra svarbus ekonomikos pažangos variklis bei skaitmeninės visuomenės vystymosi pagrindas. 2019 m. pabaigoje Susisiekimo ministerija parengė ir tarptautinėje konferencijoje pristatė 5G ryšio plėtros 2020–2025 m. gaires, o nuo 2020 m. 5G ryšys tapo prieinamu vartotojams – 25,7 proc. 2020 m. ir 31,9 proc. 2021 m. gyventojų gyveno 5G ryšio tinklo teritorijoje.

KYLANTYS IŠŠŪKIAI

Svarbu išskirti, jog 2022 m. Rusijos pradėtas karas Ukrainoje bei ištikusi energetinė krizė, labai tikėtina, jog paskatins Lietuvą atnaujinti teisės aktus ir plačiau atverti galimybes pramonės sektoriui modernizuoti infrastruktūrą. Taip būtų sudaromos sąlygos įveikti iššūkius, atsiradusius dėl drastiškai pakilusių energijos kainų, tuo pačiu – investuoti į atsinaujinančią energetiką, siekiant rasti alternatyvų kitiems pirminiams energijos šaltiniams. Šie pokyčiai sudarytų galimybes padidinti išteklių naudojimo veiksmingumą, o pramonės sektorius taikytų daugiau švarių ir aplinkai nekenksmingų technologijų ir gamybos procesų.

Siekiant 9 DVT pažangos, vienu didžiausių iššūkių išlieka nepakankamas finansavimas – Lietuvai būtina toliau investuoti į inovacijų ekosistemos tobulinimą. Tokie rodikliai, kaip informacinių ir komunikacinių technologijų, paslaugų eksportas, patentų paraiškos, verslo išlaidos MTEP, pajamos iš intelektinės nuosavybės vis dar patenka tarp 20 silpniausių Lietuvos GII rodiklių, taigi, būtina tolesnė pažanga.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

9 DVT pažanga yra vertinama kaip vidutinė – siekiant ekonominės plėtros ir žmonių gerovės yra itin svarbu kurti kokybišką, patikimą, tvarią ir atsparią infrastruktūrą, vykdyti visa apimančią ir aplinkos apsaugą užtikrinančią industrializaciją, diegti inovacijas, skatinant mokslinius tyrimus ir technologijų plėtrą bei pramonės sektoriaus technologinio atsinaujinimo galimybes.

2018–2020 m. Lietuvoje mažėjo energetikos sektoriaus išmetamo CO2 kiekis, tenkantis pridėtinės vertės vienetui. Išskirtina, jog siekiant tolesnio rodiklio gerėjimo, būtina pakeisti teikiamą pirmenybę pirminių žaliavų naudojimui. Be to, nors Lietuvos transporto infrastruktūros išvystymas ir teikiamų paslaugų kokybė vis dar nesiekia ES vidurkio, o susisiekimo sistemos potencialas yra pilnai neišnaudojamas, Lietuvos susisiekimo sektoriuje tvarų augimą pastaraisiais metais lėmė atsigavusi ES ekonomika, taip pat prisidėjo Lietuvoje parengti darnaus judumo mieste planai. Paminėtina, jog Lietuvoje neišnaudojamas didelis mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros potencialas nėra pilnai panaudojamas sukurti realiai ekonominei naudai.

Įgyvendinant 9 DVT, rekomenduojama skatinti įmones pereiti link žiedinės ir neutralios klimatui ekonomikos bei didinti Pramonei 4.0., automatizacijai ir robotizacijai reikalingą talentų ir kompetencijų pasiūlą, užtikrinti MTEPI infrastruktūros panaudojimą koordinuotomis priemonėmis, todėl iki 2030 m. didžiausias investicijas rekomenduojama skirti jos įveiklinimui. Lietuvos susisiekimo sektoriuje yra reikalingi teisinio reglamentavimo pokyčiai, kurie įgalintų efektyvesnę susiekimo sektoriaus kaitą.

Šaltinis: R. Venclova.

10 TIKSLAS. MAŽINTI NELYGYBĘ TARP ŠALIŲ IR PAČIOSE ŠALYSE

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

- Skurdo lygio šalyje mažinimas
- Imigrantų integracijos sistemos stiprinimas
- Valstybės pasirengimo krizinėms situacijoms užtikrinimas
- Pajamų atotrūkio tarp regionų mažinimas

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

10.1. 2019 m. neturtingiausių 40 proc. gyventojų namų ūkių pajamų, tenkančių vienam gyventojui, augimo tempai siekė 8,2 proc., ir 1,7 proc. punkto atsiliko nuo visų gyventojų namų ūkių pajamų, tenkančių vienam gyventojui, augimo tempo (kuris siekė 9,9 proc.).

10.2. Nuo 2018 m. skurdo rizikos lygis (gyventojų, gyvenančių žemiau 50 proc. pajamų medianos, dalis) Lietuvoje sumažėjo penktadaliu ir 2021 m. siekė 12,4 proc. (2018 m. 15,8 proc.) Įgyvendinamos reformos padėjo reikšmingai sumažinti vaikų skurdą, tačiau esminiu iššūkiu išlieka senyvų asmenų skurdo rizika.

10.4. Lietuvoje ir toliau auga dirbančių asmenų pajamos, santykyje su BVP (nuo 44,8 proc. 2018 m. iki 48 proc. 2021 m.), o tai atspindi gerėjančią gyvenimo kokybę bei valstybės ekonominę situaciją. Nuo 2018 m. taip pat nepertraukiamai mažėja pajamų nelygybė.

10.5. Pastaraisiais metais ryškėjanti problema yra spartus nominaliųjų būsto kainų metinis augimas (2018 m. siekė 7,4 proc., 2021 m. - 19,8 proc.), tačiau ir toliau mažėja bankų sektoriaus neveiksnių paskolų lygis.

10.6. Lietuva 2018-2021 m. laikotarpiu išlaikė nuoseklų atstovavimą tarptautinėse organizacijose.

10.7. Lietuva susiduria su augančiu nelegalių migrantų skaičiumi, ypatingai dėl Baltarusijos režimo sukeltos nelegalios migracijos krizės.

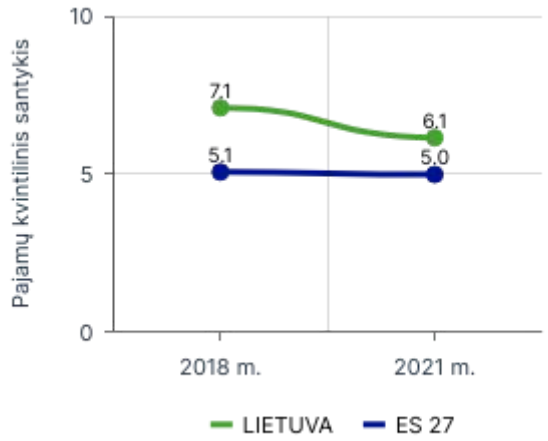
Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia.

REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

Nelygybės mažinimas yra vienas svarbiausių Lietuvos uždavinių, kadangi nelygybės problema yra glaudžiai susijusi su skurdo mažinimo, lygių galimybių užtikrinimo uždaviniais. Nelygybės mažinimas yra svarbus tikslas, siekiant užtikrinti vienodas galimybes bei sąlygas gyventojams įsitraukti į visuomeninį gyvenimą, darbo rinką.

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

Nuo 2018 m. Lietuva padarė didžiausią pažangą ES, mažindama pajamų pasiskirstymo nelygybę. Skirtumas tarp 20 proc. gyventojų, gaunančių didžiausias pajamas, disponuojamų pajamų ir 20 proc. gyventojų, gaunančių mažiausias pajamas, disponuojamų pajamų nuo 2018 iki 2021 m. sumažėjo beveik šeštadaliu, nuo 7,09 iki 6,14 karto. Nepaisant šios ženklios pažangos, pajamų pasiskirstymo nelygybė Lietuvoje išlieka viena didžiausių ES – Lietuva pagal pajamų pasiskirstymo nelygybę užima penktąją vietą ES po Bulgarijos, Rumunijos, Latvijos bei Ispanijos, ir penktadaliu viršija ES vidurkį (kuris 2021 m. buvo 4,97 karto).

37 PAVEIKSLAS. PAJAMŲ PASISKIRSTYMAS PAGAL VALSTYBES, 2018-2021 M. (PAJAMŲ KVINTILINIS SANTYKIS TARP AUKŠČIAUSIOJO IR ŽEMIAUSIOJO KVINTILIŲ)
Šaltinis: EUROSTAT, 2023 m.

STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

Siekdama įgyvendinti 10 DVT, Lietuva visų pirma siekia sukurti efektyvią įstatyminę bazę, kuri sudarytų sąlygas nelygybės mažinimui šalyje. NPP įtvirtintas strateginis tikslas „Didinti gyventojų socialinę gerovę ir įtrauktį, stiprinti sveikatą ir gerinti Lietuvos demografinę padėtį“ atkreipia dėmesį, jog pajamų nelygybę Lietuvoje lemia dideli žemos ir aukštos kvalifikacijos darbuotojų užimtumo skirtumai, ribotas mokesčių sistemos progresyvumas ir nepakankamai adekvati socialinės apsaugos sistema. Atsižvelgiant į tai, nelygybės problemą imtasi spręsti gerinant mokesčių ir socialinių išmokų sistemos struktūrą, didinant mokesčių sistemos progresyvumą. Šalyje siekiama, kad socialinė parama būtų teikiama kuo arčiau žmogaus ir kuo geriau atitiktų asmenų poreikius, padėtį ir galimybes. Siekiant gerinti padėtį, numatoma didinti nedirbančiųjų įtraukimą į darbo rinką, geriau naudoti laisvų darbo išteklių potencialą ir spręsti kvalifikuotų darbuotojų stygiaus problemą. Anksčiau minėta 2021–2030 m. Pajamų nelygybės mažinimo plėtros programa siekiama didinti mokesčių sistemos progresyvumą ir gerinti mokestinės sistemos struktūrą, spręsti minimalios mėnesinės algos nustatymo metodikos, gyventojų pajamų apmokestinimo sistemos, viešojo sektoriaus darbuotojų darbo apmokėjimo disproporcijos, neproduktyvios ūkio struktūros ir mokesčių vengimo problemas.

2022-2030 m. Regionų plėtros programoje, tarp numatytų spręsti regioninės plėtros problemų, 2 problemos skirtos skirtingam regionų ekonominio augimo potencialui, netolygiai ekonomikos plėtrai bei atskiriems regionams būdingai didesnei skurdo rizikai ir socialinei atskirčiai. Šie iššūkiai bus sprendžiami pasitelkiant regionų plėtros tarybų rengiamus ir tvirtinamus regionų plėtros planus, įgyvendinant NPP 7 strateginį tikslą.

Taip pat svarbus jau minėtas NPP įtvirtintas horizontalusis principas „lygios galimybės visiems“, kurio taikymas užtikrina, kad įgyvendinant NPP uždavinius ir rengiant nacionalines plėtros programas, privaloma atsižvelgti į neįgaliųjų, moterų ir vyrų, skirtingų amžiaus grupių, tautinių mažumų ir kitų galinčių patirti diskriminaciją grupių poreikius, ir numatyti lygių galimybių principą įgyvendinančias priemones bei rodiklius.

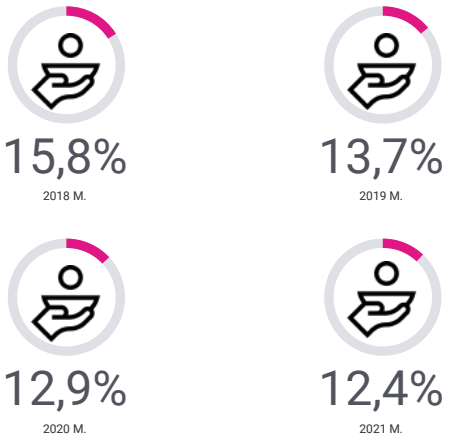
Lietuvos kova su nelygybe neapsiriboja ekonomine dimensija – siekiama mažinti ir kitas nelygybės apraiškas, tokias kaip diskriminacija. Šioje srityje svarbus Nediskriminavimo skatinimo 2021–2023 m. veiksmų planas, kuriuo siekiama ugdyti pagarbą žmogui, užtikrinti teisės aktų, nustatančių nediskriminavimo ir lygių galimybių principus, nuostatų įgyvendinimą, didinti visuomenės teisinį sąmoningumą, supratingumą dėl diskriminacijos pagrindų, informuoti visuomenę apie vykdomas lygių galimybių ir nediskriminavimo skatinimo priemones, taip pat stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą lygių galimybių srityje. 2021–2030 m. Socialinės sutelkties plėtros programa taip pat sprendžiami diskriminacijos, lyčių nelygybės, smurto artimoje aplinkoje iššūkiai. Šia plėtros programa įgyvendinami NPP uždaviniai, skirti didinti neįgaliųjų ir jų šeimų, senyvo amžiaus žmonių bei kitų pažeidžiamų ir socialinėje atskirtyje esančių grupių gerovę, taip pat stiprinti socialinio aktyvumo ir socialinės atsakomybės nuostatas visuomenėje bei bendruomeniškumą.

LR Lygių galimybių įstatymas taip pat siekia užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Konstitucijos nuostatos, įtvirtinančios asmenų lygybę ir draudimą varžyti žmogaus teises ir teikti jam privilegijas lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu. Šio įstatymo 2022 m. pakeitimai užtikrina apsaugą nuo priekabiavimo ir seksualinio priekabiavimo vartotojų teisių bei organizacijų ir asociacijų srityje, bei leidžia Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai nagrinėti platesnį spektrą piliečių skundų. Įstatymo pakeitimai taip pat praplėtė apsaugą nuo persekiojimo pateikus skundą – dabar apsauga nuo persekiojimo taikoma ir švietimo, vartotojų teisių apsaugos, organizacijų ir asociacijų srityse.

Lietuva taip pat prisideda prie nelygybės mažinimo tarptautiniu mastu: SADM 2021-2023 m. strateginiame veiklos plane įtvirtinta priemonė, skirta perduoti Lietuvos patirtį ES Rytų partnerystės šalims ir kitoms besivystančioms valstybėms socialinės apsaugos srityje, taip pat rengiami renginiai, vizitai ar konsultacijos su ES Rytų partnerystės šalimis.

Į 10 bei kitų DVT įgyvendinimo procesą siekiama įtraukti ir visuomenę – SADM veikia atskiras NVO plėtros skyrius, kuris siekia skatinti valstybės ir savivaldybių institucijas konsultuotis su pilietine visuomene ir įtraukti NVO į sprendimų priėmimo procesus, planuoti NVO plėtrą, siekiant užtikrinti didesnį visuomenės dalyvavimą ir kokybišką institucijų partnerystę su NVO. Vienas pagrindinių bendradarbiavimo su nevyriausybiniu sektoriumi principų yra skelbiami vieši NVO projektų atrankos konkursai, kuriuose siūlomos įvairios skatinančios priemonės projektams įgyvendinti.

LIETUVOJE SKURDO RIZIKOS LYGIS MAŽĖJA

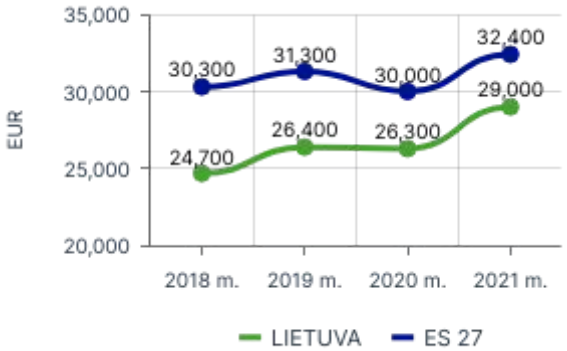

38 PAVEIKSLAS. SKURDO RIZIKOS LYGIS (GYVENTOJŲ, GYVENANČIŲ ŽEMIAU 50 PROC. PAJAMŲ MEDIANOS, DALIS) LIETUVOJE 2018-2021 M.
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

(NE) PAŽANGOS ANALIZĖ

Įgyvendinant 10 DVT, Lietuva siekia mažinti nelygybę tarp gyventojų, ir šioje srityje nuo 2018 m. pastebima pažanga. Skurdo rizikos lygis (gyventojų, gyvenančių žemiau 50 proc. pajamų medianos, dalis) 2018–2021 m. Lietuvoje stabiliai mažėjo (nuo 15,8 iki 12,4 proc.) – tai galėjo lemti įgyvendinamos SADM 2018–2020 m. ir vėlesnių strateginių veiklos planų priemonės, skirtos mažinti skurdą ir integruoti socialiai pažeidžiamus gyventojus į darbo rinką, užtikrinti kokybiškas ir efektyvias socialines paslaugas bei kt. Taip pat aktualūs 1 DVT aprašyme minėti paramos būdai, kaip piniginė socialinė parama, išmokos vaikams, taip pat valstybės pagalba apsirūpinant būstu, socialinė parama mokiniams. Kita vertus, esmine problema išlieka 65 metų ir vyresnių asmenų skurdas, kadangi šios grupės skurdo rizikos lygis 2021 m. siekė 21,3 proc. – t. y. 8,9 proc. punkto aukščiau negu bendras skurdo rizikos lygis šalyje.

Stabiliai augant Lietuvos ekonomikai, mažėja gyventojų perkamosios galios atotrūkis, lyginant su ES vidurkiu. 2018-2021 m. mažėjo Lietuvos atotrūkis nuo ES, lyginant BVP vienam gyventojui, pakoreguotą pagal perkamąją galią: 2018 m. skirtumas siekė 5 600 EUR arba 22,7 proc., o 2021 m. skirtumas buvo 3 400 EUR arba 11,7 proc. (žr. 39 paveikslą).

39 PAVEIKSLAS. BVP VIENAM GYVENTOJUI, PAKOREGUOTAS PAGAL PERKAMĄJĄ GALIĄ (EUR), LIETUVOS IR ES (27) PALYGINIMAS 2018-2021 M.
Šaltinis: EUROSTAT, 2023 m.

Nors pandemijos laikotarpis neretai siejamas su pajamų nelygybės išaugimu ES, Lietuvoje 2019-2020 m. pastebimas tiek priešmokestinių, tiek pomokestinių pajamų Gini koeficiento mažėjimas (žr. 40 paveikslą), kuris rodo, jog pajamų nelygybė Lietuvoje ir toliau kryptingai mažėjo. Prie šio pokyčio prisidėjo pandemijos sukeltai krizei įveikti skirti priemonių paketai, kurių didelę dalį sudarė ES skirta finansinė parama. Kita vertus, svarbu pabrėžti, jog pandemijos laikotarpiu vienų sektorių profesijų atlyginimai augo greičiau, negu kitų, todėl nors 2019-2020 m. pastebima bendra nelygybės mažėjimo tendencija, tam tikrose srityse (pavyzdžiui, tarp didelių miestų ir kaimo vietovių) buvo sudaryta terpė nelygybei didėti. Teigiamą poveikį pajamų nelygybės mažinimui taip pat turėjo gyventojų pajamų mokesčio pakeitimai, kurie padidino neapmokestinamų pajamų dydį, siekiant didinti mažiausius atlyginimus uždirbančių asmenų pajamas.

40 PAVEIKSLAS. POMOKESTINIŲ IR PRIEŠMOKESTINIŲ PAJAMŲ GINI KOEFICIENTO LIETUVOJE POKYTIS 2018-2020 M. (PROC.)
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

KYLANTYS IŠŠŪKIAI

Nepaisant apžvelgtų teigiamų pokyčių, svarbu pastebėti, jog skurdo rizikos lygis Lietuvoje išlieka pakankamai aukštas, lyginant su kitomis ES šalimis, todėl siekiant tolesnio rodiklio gerėjimo, reikalinga stiprinti šalies socialinės apsaugos sistemą bei gerinti socialinių išmokų sistemos struktūrą, didinti mokesčių sistemos progresyvumą, skatinti minimalios mėnesinės algos augimą, taip pat spręsti neproduktyvios ūkio struktūros (neproduktyvių sektorių) ir mokesčių vengimo problemas. Taip pat svarbu spręsti gana didelį atotrūkį tarp regionų Lietuvoje, kuris taip pat prisideda prie pajamų nelygybės bei netolygaus vystymosi šalies mastu. 2021 m. duomenimis, perkamosios galios standartas vienam gyventojui, lyginant su ES vidurkiu, šalies Sostinės regione sudarė 133 proc., o Vidurio ir Vakarų Lietuvos regione – tik 72 proc. ES vidurkio. Vėlgi, svarbu pažymėti aukštą infliaciją bei netolygų atlyginimų kilimą pastaraisiais metais, kuris veikiausiai prisidėjo prie skurdo rizikos lygio bei pajamų nelygybės rodiklių augimo.

Atsižvelgiant į pastaraisiais metais išaugusias imigracijos apimtis, ypatingai dėl Baltarusijos nuo 2021 m. vykdomos hibridinės atakos prieš Lietuvą ir kitas regiono ES valstybes, pasitelkiant neteisėtą migraciją, svarbu stiprinti imigrantų integracijos sistemą, kuri Lietuvoje vis dar yra griežta ir neleidžia išnaudoti imigrantų indėlio valstybės ekonomikai bei Darbotvarkės 2030 įgyvendinimui (Lietuva yra paskutinėje vietoje ES pagal natūralizaciją arba pilietybės suteikimą imigrantams).

Svarbu suvokti teisėtos ir valdomos migracijos indėlį į tvarų šalies vystymąsi, kuris pasireiškia tiek ekonomine (pinigų perlaidomis, darbuotojų ir verslo atvykimu), tiek intelektine nauda (tyrėjų, mokslininkų atvykimas ir jų kuriamos inovacijos). SADM Užsieniečių integracijos į visuomenę 2018-2020 m. veiksmų plane išskiriama daug priemonių siekti pažangos šioje srityje, tačiau dažnai, pasibaigus integracijos laikotarpiui, užsieniečiui, gerai nemokančiam kalbos, neturinčiam būsto, ne visuomet tvirtai įsitvirtinusiam darbo rinkoje, neturinčiam giminių ir kitokios pagalbos, išgyventi šalyje vis dar yra sudėtinga.

Migracija yra visuotinis reiškinys ir Lietuva bei tarptautinė bendruomenė nuolat susiduria su masinės, nevaldomos ir neteisėtos migracijos iššūkiais. Šiame kontekste vis aktualesnis tampa JT susitarimas dėl saugios, tvarkingos ir reguliarios migracijos, kuriame išdėstyti 23 siekiai dėl geresnio migracijos srautų valdymo. Visgi, atsižvelgiant į augantį asmenų, imigruojančių į Lietuvą, skaičių bei Rusijos karinę agresiją prieš Ukrainą, kuri sukėlė didžiausią migracijos krizę Europoje nuo Antrojo pasaulinio karo, reikalinga tolesnė pažanga integracijos srityje.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Lietuvos pažangą siekiant 10 DVT galima vertinti kaip vidutinę. Nuo 2018 m. pastebima nelygybės mažinimo pažanga pajamų pasiskirstyme, teisiniame reglamentavime, taip pat mažėja skurdo rizikos lygis bei Lietuvos perkamosios galios atotrūkis, lyginant su ES vidurkiu. Visgi, nepaisant šių teigiamų pokyčių, svarbu pastebėti, jog skurdo rizikos lygis Lietuvoje išlieka pakankamai aukštas, lyginant su kitomis ES šalimis ir yra išskirtinos kelios esminės problemos, kurios trukdo siekti tolesnės 10 DVT pažangos: Lietuvoje vyrauja didelis pajamų atotrūkis tarp regionų, skurdo rizikos lygis išlieka pakankamai aukštas (ypatingai tarp senyvo amžiaus asmenų), šalies imigrantų integracijos sistemoje reikalingi platesni pokyčiai, o valstybės pasirengimas krizinėms situacijoms vis dar nėra pilnai įgyvendintas.

Siekiant įgyvendinti šį DVT, būtinas darnus tarpinstitucinis darbas, kuris dar nėra pasiektas – vis dar egzistuoja griežta skirtis tarp ministerijų atsakomybių, trūksta bendradarbiavimo sprendžiant platesnes problemas, kaip nelygybė, kuriai spręsti reikalingas platesnis ir kompleksiškesnis požiūris. Siekiant tikslo taip pat svarbu efektyviai pasitelkti savivaldybes bei jų institucijas, kurios turi didelę įtaką nelygybės problemos sprendimui vietos lygiu. Nors pastaraisiais metais pastebima stabili pažanga, būtina ir toliau skirti dėmesį skurdo lygio mažinimui šalyje, taip pat stiprinti imigrantų integracijos sistemą, pasitelkti tarptautines organizacijas ir NVO, teikiančias pagalbą migrantams (pavyzdžiui, Tarptautinę migracijos organizaciją, UNHCR), atsižvelgiant į augančias imigracijos apimtis. Reikalinga mažinti išsivystymo skirtumus tarp skirtingų Lietuvos regionų, skatinant investicijas ir už didmiesčių ribų. Galiausiai, remiantis COVID-19 metu taikytomis praktikomis valdyti pandemiją, svarbu užtikrinti valstybės pasirengimą krizinėms situacijoms. Menkas pasirengimas ar jo nebuvimas gali prisidėti prie nelygybės didėjimo krizių metu. Siekiant pažangos šio tikslo įgyvendinime taip pat labai svarbu užtikrinti šalies stebėsenos rodiklių reguliarų atnaujinimą.

GEROSIOS PRAKTIKOS PAVYZDYS

Siekiant mažinti nelygybę tarp visuomenės narių, SADM kasmet inicijuoja jautrią žinutę siunčiančias socialines iniciatyvas „Lygink rūbus, ne žmones“. Kampanija formuoja nuostatas, kad kiekvienas žmogus, turėdamas reikalingas kompetencijas, gali būti lygiavertis kolega, o jo praeitis, gyvenimo patirtis, fizinės savybės ar kiti bruožai neturėtų gąsdinti. Kiekvienas gali prisidėti ugdant toleranciją ir pagarbą greta esančiam žmogui, kurio patirtis ir praeitis yra kitokia. Kampanijos metu buvo kuriami video klipai bei šalies darbdaviai ir gyventojai kviečiami išreikšti solidarumą socialinę atskirtį patiriantiems žmonėms dėvint kampanijos simboliu tapusius nelygintus drabužius.

Šaltinis: P. Peleckis, 2019.

11 TIKSLAS. PASIEKTI, KAD MIESTAI IR GYVENVIETĖS TAPTŲ ĮTRAUKŪS, SAUGŪS, ATSPARŪS IR DARNŪS

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

- Tvari miesto plėtra, užtikrinanti įtraukias ir darnias gyvenamąsias sąlygas
- Viešųjų paslaugų teikimas ir prieiga prie jų pagal gyvenamąją vietą

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

11.1. Taikoma kryptinga socialinė politika Lietuvoje yra nepakankama užtikrinti galimybes visiems turėti tinkamą saugų ir prieinamą būstą (fiksuojamas nežymus benamystės didėjimas: 2011 m. 0,03 proc., 2021 m. 0,05 proc.)

11.2. Taikomi išmanieji judumo, ITS sprendimai kol kas nesudaro sąlygų gyventojams patogiai naudotis viešuoju transportu tiek Lietuvos miestuose, tiek ir regioniniu lygiu: namų ūkių, teigiančių, kad viešojo transporto paslaugomis naudotis labai lengva arba lengva, mažėja (2012 m. 79,7 proc., 2021 m. 79,02 proc.).

11.3. Duomenų atvėrimas, vienodos konsultavimosi su visuomene praktikos įdiegimas, viešojo valdymo procesų atvirumo skatinimas ir visuomenės įtraukimas į šiuos procesus sudarė sąlygas į sprendimų priėmimo procesus labiau pritraukti visuomenę, tačiau tik iki pandemijos - 2018 m. buvo 34 proc. gyventojų, kurie per paskutinius 12 mėnesių dalyvavo sprendžiant vietos viešuosius reikalus, 2020 m. - 38 proc., 2021 m. - 33 proc.

11.4. Lietuvoje užtikrinama kultūros vertybių tvarkyba, aktualizavimas ir įveiklinimas, stebimas lėšų, skiriamų šiai sričiai, augimas (2018 m. – 50,37 mln. EUR, 2021 m. – 69,49 mln. EUR).

11.5. Pradėta krizių ir ekstremaliųjų situacijų valdymo pertvarka ir įsteigtas NKVC sudaro prielaidas sustiprinti įvairaus pobūdžio krizių ir ekstremaliųjų situacijų valdymo koordinavimą. Šalyje vykusios ekstremaliosios situacijos (COVID-19 pandemija, gaisras Alytuje ir kt.) pareikalavo didesnių savivaldybių rezervo lėšų skyrimo (2018 m. 293,8 tūkst. EUR, 2021 m. - 1,5 mln. EUR).

11.6. Lietuvos miestų oro kokybė prastėja: vidutinė metinė smulkių kietųjų dalelių (KD_{10}) koncentracija miestų foninėse oro kokybės tyrimo stotyse auga (2018 m. - 18,49 μg/m^3, 2021 - m. 21,83 μg/m^3).

11. a. Nuo 2015 m. absoliuti dauguma šalies gyventojų gyvena miestuose, įgyvendinančiuose miestų ir regionų vystymo planus, kuriuose atsižvelgiama į gyventojų skaičiaus prognozes ir išteklių poreikius.

11. b. Nuo 2012m. visos šalies savivaldybės rengia ir įgyvendina ekstremaliųjų situacijų prevencijos priemonių planus.

Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia.

REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

Lietuvoje siekiama, kad miestai taptų gyvybingi ekonominio augimo, kultūrinio ir socialinio gyvenimo centrai, kurie skatintų sveiką gyvenseną, žaliosios infrastruktūros plėtrą, gamtos procesais pagrįstus sprendimus, atsakingą gamybą ir vartojimą bei užtikrintų gamtinės aplinkos kokybę, sudarytų sąlygas švelninti klimato kaitą ir didinti atsparumą neigiamiems klimato kaitos pokyčiams.

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

ES lygiu Lietuva, kartu su kitų valstybių narių įstaigomis, organizacijomis, miestais dalyvauja ES miestų partnerystėje „Tausus žemės naudojimas ir gamtiniai problemų sprendimo būdai“, kurios tikslas – užtikrinti miestų aplinkos ir kokybės gerinimą, pasitelkiant miestuose vykstančius procesus. Tiek ES miestų darbotvarkė, tiek Naujoji miestų darbotvarkė orientuojasi į tą pačią viziją, kuria siekiama sukurti atvirą ir skaidrų daugiapakopį ir tarpsektorinį valdymo metodą siekiant platesnių ES miestų darbotvarkės tikslų. Įgyvendindama 11 DVT, Lietuva rodo pažangą daugelyje uždavinių, visgi išlieka iššūkių, kuriuose Lietuva turi pasiekti pažangos.

STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

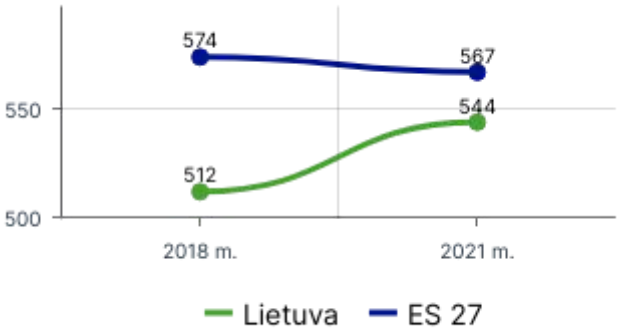
11 DVT nuostatos įtvirtintos keliuose NPP strateginiuose tiksluose bei kituose, ilgalaikiuose šalies strateginiuose dokumentuose. Lietuvos regioninės politikos Baltojoje knygoje įtvirtintas siekis suderinti nacionalinės valdžios ir vietos savivaldos institucijų bei socialinių ir ekonominių partnerių teritorinės sanglaudos vizijas ir veiksmus joms pasiekti. Lietuvos urbanistinės politikos pagrindinių krypčių ir jų įgyvendinimo rekomendacijose nustatoma darnaus vystymosi tikslų svarba planuojant ir vystant urbanizuotas ir urbanizuojamas teritorijas. LR Bendrajame teritorijų plane, kuris yra erdvinio teritorijų planavimo dokumentas, nustatantis teritorijos erdvinio vystymo kryptis ir teritorijų naudojimo funkcinius prioritetus, užtikrinantis Lietuvoje galiojančių ir kuriamų strateginių planavimo dokumentų, turinčių erdvinę (teritorinę) išraišką, suderinamumą, siekiama miestus plėtoti darnesniais, atsparesniais klimato kaitai bei kompaktiškesniais, besivadovaujančiais žiedinės ekonomikos principais. Pažymėtina, jog šis planas laikomas vieninga šalies sistema, užtikrinančia visų šalies strategijų erdvinį integralumą.

(NE) PAŽANGOS ANALIZĖ

Lietuva siekia iki 2030 m. užtikrinti galimybes visiems turėti tinkamą, saugų, prieinamą būstą ir naudotis būtiniausiomis paslaugomis (11.1 uždavinys). Kryptinga Lietuvos socialinė politika, skatinanti įperkamo kokybiško būsto ir savivaldybės būsto pasiūlą, kompensuojant būsto nuomą, remtinoms socialinėms grupėms, jaunoms šeimoms, vienišoms mamoms ir tėvams, daugiavaikėms šeimoms, yra itin reikšminga, siekiant mažinti socialinio būsto laukiančiųjų eiles ir užtikrinti orias apgyvendinimo sąlygas. Visgi pastebėtina, kad didėjant asmenų, laukiančių socialinio būsto (2018 m. paramos būstui išsinuomoti laukė 10 486 namų ūkiai, 2019 m. laukė 10 993 asmenys (šeimos)) bei nežymiai didėjant benamių, palyginus su nuolatiniais gyventojais, skaičiui (2012 m. 0,03 proc., 2021 m. 0,05 proc.), taikoma socialinė politika vertinama kaip nepakankama, benamystės situacija yra labiau valdoma nei sprendžiama.

Būsto atskirties ir augančios benamystės iššūkiai turi būti sprendžiami pasitelkiant integralius ir tvarius sprendimus, kurie apima prevenciją ir paramą, plečiant socialinio būsto fondą, ieškant alternatyvių apgyvendinimo būdų, taip pat gerinant sąlygas vienišiems asmenims pasinaudoti būsto nuomos kompensacija. Siekiant užtikrinti efektyvesnes bei daugiau į asmens poreikius orientuotas paslaugas, tikslinga į šių paslaugų teikimą kaip partnerius įtraukti ir NVO.

Siekiant didinti Lietuvos gyventojų naudojimąsi darniomis transporto sistemomis (11.2 uždavinys), ypatingas dėmesys skiriamas viešojo transporto sistemos vystymui tiek miestuose, tiek regioniniu lygmeniu. Pažymėtina, kad 2018 – 2021 m. sparčiai augo asmeninių transporto priemonių skaičius: 2018 m. duomenimis, šalyje 1 tūkst. gyventojų teko 512 automobiliai, 2021 m. – 574 automobiliai. Lietuvos rodiklis viršija ES vidurkį (2018 m. – 544 automobiliai 1 tūkst. gyventojų, 2021 m. – 567). Individualaus transporto dominavimas individualiose kelionėse nėra darnaus miestų vystymosi dalis, daro miestą ekonomiškai ir socialiai bei aplinkosaugine prasme netvariu, todėl šalies gyventojai skatinami naudotis viešuoju transportu. Vis dėlto, Lietuvoje planuoti keliones „nuo durų iki durų“ viešuoju transportu vis dar nėra patogu: 2021 m. duomenimis, 79,02 proc. namų ūkių teigia, kad viešojo transporto paslaugomis naudotis labai lengva arba lengva, o palyginus su 2012 m., tokių gyventojų sumažėjo 0,58 proc. punkto (2012 m. 79,7 proc.). Siekiant didinti gyventojų naudojimąsi darniomis transporto sistemomis bei stiprinti viešojo transporto paslaugas, Lietuvoje taikomi išmanieji judumo sprendimai, taip pat intelektualių transporto sistemų (ITS) sprendimai, didelis dėmesys skiriamas transporto priemonių įvairių rūšių jungčių bei maršrutų integralumui, taip užtikrinant susisiekimą su kitomis savivaldybėmis ir prisidedant prie darnaus judumo. Kartu rūpinamasi ir kelių kokybe: gerinamas suminės dangos būklės indeksas, taikomi kompaktiškumo principai planuojant šalies urbanizuotas teritorijas, plėtojant tarptautinio ir regioninio lygmenų urbanistines struktūras.

41 PAVEIKSLAS. ASMENINIŲ TRANSPORTO PRIEMONIŲ SKAIČIUS, TENKANTIS 1 TŪKST. GYVENTOJŲ, ES27 IR LIETUVOJE, 2018-2021 M. a
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, EUROSTAT, 2023 m.

Ypatingai didelis dėmesys skiriamas darnių, kompaktiškų, visapusiškų miestų planavimui (11.3 uždavinys). Vykstantys demografiniai pokyčiai šalyje lemia gyvenamųjų vietovių skaičiaus mažėjimą, gyvenamųjų vietovių tinklo silpimą ir retėjimą. Nuo 2018 m. pastebimas nežymus gyventojų tankio didėjimas tiek 5 didžiausių Lietuvos miestų užstatytose teritorijose (2018 m. 38 gyventojai / ha, 2021 m. 39 gyventojai / ha), tiek ir visoje Lietuvos teritorijoje (2018 m. 42,9 tūkst./1 kv. km., 2021 m. – 43 tūkst./1 kv. km.). Visgi, Europos kontekste Lietuvos tiek užstatytų teritorijų, tiek gyventojų tankio rodikliai yra vieni mažiausių, nėra fiksuojami plėtros procesai.

Siekiant darnios ir įtraukios miestų plėtros, tarpsektorinės sinergijos, naudojantis Lietuvos Bendrajame plane įvardintais sprendiniais, sudaromos prielaidos formuotis naujoms ekonominės plėtros, demografinės, socialinės raidos, savivaldybių savarankiškumo ir atsakomybės tendencijoms regionuose. Dėmesys skiriamas savivaldos skatinimui kurti patogius miestus ir miestelius, numatant strategines miesto vystymo zonas, infrastruktūros koridorius, viešąsias erdves, visuomeninių pastatų vietas ir žaliąją infrastruktūrą visuomenės poreikiams tenkinti, į sprendimo priėmimo procesus įtraukiant ir gyventojus.

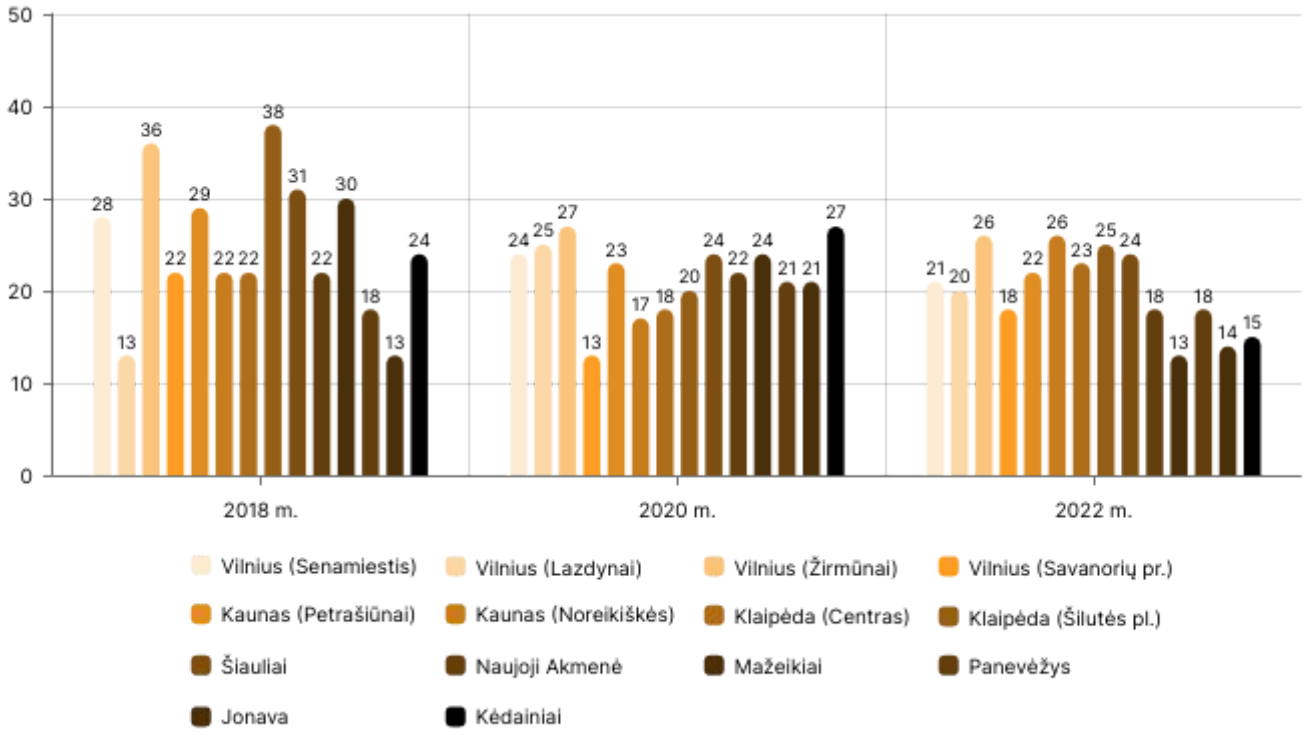
Duomenų atvėrimas, vienodos konsultavimosi su visuomene praktikos įdiegimas, viešojo valdymo procesų atvirumo skatinimas ir visuomenės įtraukimas į šiuos procesus sudarė sąlygas į sprendimų priėmimo procesus labiau pritraukti visuomenę. Nuo 2018 m. iki 2020 m. stebimas „Gyventojų, kurie per paskutinius 12 mėnesių dalyvavo sprendžiant vietos viešuosius reikalus, dalies“ rodiklio augimas (2018 m. 34 proc., 2020 m. 38 proc.), tačiau, palyginus su Vakarų ir Šiaurės Europos valstybėmis, šis rezultatas nėra aukštas. Lietuvoje 2021 m. stebimas šio rodiklio reikšmės kritimas (33 proc.) siejamas su COVID-19 ir su ja susijusių apribojimų taikymo pasekmėmis. Atsižvelgiant į tai, skatinamos tolesnės visuomenės įtraukimo į viešųjų reikalų sprendimą iniciatyvos, kurios apimtų švietimą, komunikaciją bei institucinių galimybių kūrimą, taip pat skatinama kurti galimybes didesniam NVO įtraukimui į viešąjį valdymą, diegti įrankius ir IT sprendimus, didinančius institucijų informacijos prieinamumą.

Siekiant užtikrinti galimybę naudotis saugiomis, įtraukiomis ir prieinamomis žaliosiomis ir viešomis erdvėmis (11.7 uždavinys), urbanistiniai centrai Lietuvoje planuojami remiantis kompaktiškumo principais. T.y., tam tikroje teritorijoje sutelkiama ne tik urbanistinių teritorijų regeneracija, vietinės paslaugos, optimali susisiekimo infrastruktūra, efektyvus mobilumas, darnus būstas, bet ir miestų žaliosios ir viešosios erdvės, taikant universalaus dizaino ir integruoto planavimo bei viešųjų erdvių ir gatvių humanizavimo principus, kad ta pačia aplinka ir infrastruktūra galėtų naudotis visi asmenys, neišskiriant specialiųjų poreikių.

Toks planavimas leidžia pasiekti, kad miestai ir gyvenvietės taptų įtraukūs, saugūs, atsparūs ir darnūs.

Šalyje daug dėmesio skiriama urbanistinės policentrinės hierarchinės struktūros, sudarančios prielaidas tolygiai teritorijų raidai, užtikrinimui (11.a uždavinys). Metropolinių centrų urbanistinės aglomeracijos turi didelį poveikį regioninio lygmens urbanistinės struktūros elementų (susisiekimo, energetinių ir inžinerinių mazgų, viešųjų paslaugų, išteklių naudojimo) gyvybingumui, todėl regioninių urbanistinių struktūrų išlaikymui taikomi kelias savivaldybes apimantys sprendiniai, kuriamos verslo ir viešojo sektoriaus partnerystės. Nuo 2019 m. pastebimas nežymus mažuose ir vidutinio dydžio miestuose (iki 100 tūkst. gyventojų), įgyvendinančiuose miestų ir regionų vystymo planus, kuriuose atsižvelgiama į gyventojų skaičiaus prognozes ir išteklių poreikius, gyvenančių gyventojų dalies padidėjimas, kuris 2021 m. sumažėjo 0,6 procentinio punkto (2018 m. – 75,7 proc., 2019 m. – 76,2 proc., 2020 m. – 76,1 proc., 2021 m. – 75,6 proc.). Ši dinamika iš dalies siejama su COVID-19, neigiama demografine kaita.

Daug dėmesio skiriama siekiui sumažinti neigiamą miestų poveikį aplinkai, tenkantį vienam gyventojui (11.6 uždavinys). Lietuvoje yra urbanizuota tik 4 proc. teritorijos – tai yra pagrindinės judėjimo, vartojimo ir taršos zonos, kurios susiduria su specifinėmis aplinkos problemomis, tokiomis kaip prasta oro kokybė, triukšmas, išmetamas didelis ŠESD kiekis, atliekų ir nuotekų susidarymas ir kt. 2022 m. daugelyje tyrimo stočių, palyginti su 2018 m., buvo fiksuotos žemesnės metinės smulkių kietųjų dalelių (KD_{10}) rodiklio reikšmės, o vidutinė metinė smulkių kietųjų dalelių (KD_{10}) koncentracija miestų foninėse oro kokybės tyrimo stotyse sumažėjo (2018 m. 18,49 $\mu g/m^3$, 2022 m. 17,35 $\mu g/m^3$). Siekiant tolesnės pažangos, būtina toliau vykdyti ekologinius (pavyzdžiui mažų taršos zonų steigimo miestų centruose), infrastruktūrinius pokyčius (pavyzdžiui, netaršūs šildymo sprendimai, pramonines zonas koncentruoti periferijoje), įtraukiant darnaus judumo planus, ypatingai orientuojantis į miestų planavimą, renovaciją bei kuriant ir pritaikant miestuose gamtos procesais pagrįstus sprendimus.

42 PAVEIKSLAS. VIDUTINĖ METINĖ SMULKIŲ KIETŲJŲ DALELIŲ (KD_{10}) KONCENTRACIJA MIESTŲ FONINĖSE ORO KOKYBĖS TYRIMO STOTYSE
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

Siekiant 11 DVT pažangos, Lietuva rodo proveržį įgyvendindama daugelį uždavinių. Šalyje nuo 2018 m. komunalinių atliekų tvarkymo sistema prieinama daugumai Lietuvos gyventojų (99 proc.). Nors komunalinių atliekų paslauga yra plėtojama, taip pat svarbu mažinti susidarančių atliekų skaičių, tinkamai rūšiuoti susidariusias atliekas, skatinti visuomenę vartoti tvariai, rinktis ilgalaikius patvarius, daugkartinius, naudotus ir (ar) dėvėtus daiktus, produktus, pakuotes, ir mažai naudojamus daiktus ir įrangą naudoti pasitelkiant nuomos ir remonto paslaugas. Tiek namų ūkiuose, tiek ir maisto pramonėje svarbu mažinti maisto švaistymą. Vadovaujantis žiedinės ekonomikos principais, reikalinga didinti rūšiavimo apimtis, paruošiant atliekas pakartotinam naudojimui, ieškant racionalių, inovatyvių sprendimų, kaip didesnį kiekį visų rūšių atliekų perdirbti ir sugražinti jas žaliavos pavidalu į gamybą, taikyti tinkamą atliekų tvarkymą.

91% LIETUVOS GYVENTOJŲ, RŪŠIUOJA KASDIENINĖJE VEIKLOJE SUSIDARANČIAS ATLIEKAS

Remiantis Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija, Lietuva nuosekliai vykdo įsipareigojimus tarptautinėms organizacijoms, siekiant išsaugoti kultūros ir gamtos paveldo vertybes (11.4 uždavinys). Šalyje skatinama šių vertybių tvarkyba, aktualizavimas ir įveiklinimas, kuriant paskatas kultūros paveldo objektų valdytojams ir privačioms investicijoms bei įtraukiant vietos bendruomenes, o tai padeda užtikrinti nuoseklų tarptautinių organizacijų įsipareigojimų vykdymą. Siekiant aktyvesnio kultūros ir paveldo vertybių pažinimo yra įtraukiamos vietos bendruomenės, aktyvinamos turizmo ir aptarnavimo paslaugos. Nuo 2018 m. iki 2019 m. stebimas skiriamų iš valstybės ir savivaldybės biudžeto lėšų kultūros paveldo išsaugojimui augimas, kuris šiek tiek krito 2020 m. ir gali būti paaiškinamas lėšų perskirstymu dėl COVID-19 pandemijos atsiradusiems padariniams šalinti (2018 m. – 50,37 mln. EUR, 2019 m. – 62,75 mln. EUR, 2020 m. – 57,77 mln. EUR.).

2020–2022 m. siekis valdyti situacijas, susijusias su gaivalinėmis nelaimėmis ir jų sukeltomis mirtimis, bei asmenimis, paveiktais šių nelaimių, tapo itin aktualus (11.5 uždavinys). Dažnėjant stichinėms nelaimėms, ekstremaliosioms situacijoms reikšmingai išauga savivaldybių skiriamos lėšos, kurios panaudojamos ekstremaliosioms situacijoms ir (arba) ekstremaliems įvykiams likviduoti, jų padariniams šalinti ir padarytiems nuostoliams iš dalies apmokėti. 2018 m. tokių lėšų buvo skirta 293,8 tūkst. EUR, 2020 m. – 1 261,2 tūkst. EUR, o 2021 m. – 1 535 tūkst. EUR. Siekiant didinti miestų atsparumą klimato kaitos grėsmėms, ypatingai svarbu kontroliuoti veiksnius, sukeliančius klimato kaitos pokyčius (11.b uždavinys). Su klimato kaita siejami sprendiniai integruojami į rengiamas valstybinio ir regioninio lygmens gamtinės (gaivalinės) grėsmės valdymo programas, ekstremaliųjų situacijų prevencijos priemonių planus, rengiant miestų žalinimo planus, mažinant išmetamų ŠESD kiekį ir didinant jų absorbavimą, „karščio salų“ miestuose susidarymo riziką, įrengiant pralaidžias žaliąsias liūčių vandens susikaupimo vietas (pavyzdžiui, dirbtinius vandens telkinius), vandeniui pralaidžias žemės paviršiaus dangas.

COVID–19 padariniai (2020 m. dėl COVID–19 mirė 2 266 asmenys, 2021 m. – 7 018) paspartino suplanuotos krizių ir ekstremaliųjų situacijų valdymo sistemos kūrimą ir įgyvendinimą. 2022 m. buvo priimtas Krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymas, Vyriausybės lygmenyje įsteigtas Nacionalinis krizių valdymo centras, kuris tapo pagrindine valstybės įvairaus pobūdžio krizių ir ekstremaliųjų situacijų valdymo koordinavimo institucija. Pabrėžtina, kad kuriama sistema leidžia užtikrinti ne tik koordinuotą valstybės pasirengimą valdyti krizes ir ekstremaliąsias situacijas, bet ir greitesnius bei ekspertų ir specialistų vertinimu paremtus sprendimus dėl krizių ir ekstremaliųjų situacijų valdymo, padarinių šalinimo ir žalos mažinimo priemonių.

KYLANTYS IŠŠŪKIAI

Įgyvendinant 11 DVT vis dar susiduriama su iššūkiais, trukdančiais pasiekti geresnę tikslo pažangą. Šalyje sudėtinga įgyvendinti tvarią miestų plėtrą, užtikrinant įtraukias ir darnias gyvenamąsias sąlygas, teikti viešąsias paslaugas pagal gyventojų gyvenamąją vietą. Kuriami ir vykdomi strateginiai pokyčiai, planuojant žalesnius miestus ir gyvenvietes, planuojant viešųjų paslaugų teikimą kuo arčiau gyventojų, prisideda prie šių iššūkių mažinimo. Siekiant tvarios ir darnios miestų plėtros svarbu užtikrinti sąlygas, jog visos visuomenės grupės, nepaisant jų ekonominės padėties, galėtų naudotis kokybiškomis viešosiomis paslaugomis.

Vienas pagrindinių uždavinių, įgyvendinant 11 DVT Lietuvoje, siejamas su viešojo transporto sistemos vystymu, siekiant užtikrinti išmaniųjų judumo, ITS sprendimų taikymą, formuojant skirtingas transporto jungtis ir tokiu būdu užtikrinant galimybes Lietuvos gyventojams naudotis šiomis paslaugomis.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Šalyje įgyvendinant kryptingą socialinę politiką, darnių miestų ir gyvenviečių plėtrą, absoliuti dauguma gyventojų gyvena miestuose, kurie įgyvendina miestų ir gyvenviečių vystymo planus. Šalyje dedamos pastangos užtikrinti darnias gyvenamąsias sąlygas, įgyvendinant gyvybingų miestų planavimą, tačiau taikomų priemonių nepakanka: šalyje dar nėra užtikrintos galimybės visiems turėti tinkamą saugų ir prieinamą būstą, gyventojams nėra patogu naudotis viešuoju transportu ir patogiai pasiekti kokybiškas viešąsias paslaugas. Tvarių miestų plėtra apima ir visuomenės narių įtraukimą į sprendimų priėmimo procesą, socialinį atsakingumą bei saugumą. Lietuvoje duomenų atvėrimas, vienodos konsultavimosi su visuomene praktikos įdiegimas, sudarė sąlygas į sprendimų procesus labiau pritraukti visuomenės narius, tačiau tik iki pandemijos.

Šalies patirtis valdant COVID–19 bei kitas ekstremaliasias situacijas paspartino suplanuotos krizių ir ekstremaliųjų situacijų valdymo sistemos kūrimą ir įgyvendinimą. Didėjant rizikai su klimato kaita susijusioms gaivalinėms nelaimėms atsirasti ir siekiant užtikrinti nelaimių rizikos prevenciją, rekomenduojama tęsti tarpregioninį bendradarbiavimą, visų pirma civilinės saugos ir ekstremaliųjų situacijų prevencijos politikos srityje, numatant dideles ar regionines stichines nelaimes joms pasirengiant, planuojant ir taikant efektyvias perspėjimo sistemas, reaguojant į jas ir vykdant atkūrimą po nelaimių.

12 TIKSLAS. UŽTIKRINTI DARNIUS VARTOJIMO IR GAMYBOS MODELIUS

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

- Žiedinės ekonomikos (ciklo uždarymo) bei žiedinių verslo modelių diegimas
- Tvaraus išteklių naudojimo skatinimas bei vartojimo mažinimas
- Darnaus, derančio su aplinkos stiprinimu bei bendruomenių kultūromis, turizmo skatinimas

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

12.1. Lietuvoje įgyvendinama 10 m. trukmės darnaus vartojimo ir gamybos programų sistema: perėjimas prie žiedinės ir klimatui neutralios ekonomikos įtvirtintas NPP, parengta Nacionalinės klimato kaitos valdymo darbotvarkė, Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo planas, Lietuvos pramonės perėjimo prie žiedinės ekonomikos kelrodis, rengiamos Lietuvos perėjimo prie žiedinės ekonomikos iki 2035 m. gairės.

12.2. Dėl žemo medžiagų ciklų žiediškumo, didėja Lietuvos medžiagų vidaus vartojimo indikatorius (2018 m. - 17,7 t vienam gyventojui, 2021 m. - 20,7 t).

12.4. Šalyje auga susidariusių pavojingų atliekų kiekis (2018 m. 1 000 gyventojų teko 64 t, 2021 m. - 72 t). Siekiant tvarkyti susidariusias pavojingas atliekas, išaugo šių medžiagų naudojimas (2018 m. tokiu būdu buvo sutvarkyta 47,4 proc., 2020 m. - 50 proc.), sumažėjo pavojingų atliekų deginimas (nuo 6,4 proc. 2018 m. iki 5,9 proc. 2020 m.), šių atliekų eksportavimas (2018 m. eksportuota 25,9 proc. pavojingų atliekų, 2020 m. - 24,1 proc.).

12.5. Šalyje stebimas komunalinių atliekų kiekio, tenkančiam vienam gyventojui, kitimas (2018 m. 1 gyventojui teko 464 kg komunalinių atliekų, 2020 m. - 483 kg, 2021 m. sumažėjo iki 479 kg). Išskirtina, kad 2021 m. Lietuvoje šis rodiklis sumažėjo, o ES išliko stabilus augimas. Tačiau susidariusios atliekos perdirbamos mažiau: 2018 m. perdirbtų komunalinių atliekų kiekis, palyginti su susidariusiomis komunalinėmis atliekomis, sudarė 52,58 proc., 2021 m. – 44,3 proc.

12.7. Lietuvoje padarytas proveržis vykdant žaliuosius viešuosius pirkimus: šių pirkimų vertė, lyginant su bendra viešųjų pirkimų verte, pakilo nuo 4,5 proc. 2018 m. iki 60,2 proc. 2022 m. ir nuosekliai kyla toliau.

12.8. Nuo 2010 m. šalies nacionalinėje politikoje bei mokymo programose, rengiant mokytojus, įgyvendinamas darnus vystymasis.

12.a. Lietuvoje stiprinama atsinaujinančios energijos gamyba: elektros energijos gamybos iš atsinaujinančių energijos išteklių pajėgumai, tenkantys vienam šalies gyventojui, padidėjo nuo 299,5 W 2018 m. iki 397 W 2021 m.

12.b. Analizuojamu laikotarpiu keitėsi standartinių apskaitos priemonių, skirtų stebėti ekonominius ir aplinkosauginius turizmo aspektus, įgyvendinimas: nors turizmo palydovinių sąskaitų lentelių skaičius nekito (2018-2020 m. - 7), nuo 2019 m. atsisakyta aplinkos sąskaitų lentelių (2018 m. -2, 2020 m. - 0).

12.c. Šalyje racionalizuojamos neveiksmingos iškastinio kuro subsidijos: subsidijų iškastiniam kurui (vartojimui ir gamybai), palyginus su BVP, dalis sumažėjo nuo 0,63 proc. 2018 m. iki 0,53 proc. 2020 m.

Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia

REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

Perėjimas prie žiedinės ir klimatui neutralios ekonomikos šalies strateginėje darbotvarkėje yra laikomas strateginiu prioritetu (pavyzdžiui, NPP, NKKVD nuostatos ir kt.) Šalyje siekiama,kad iki 2050 m. Lietuvos ekonomika taptų pilnai žiediška ir neutrali klimato atžvilgiu. Šiuo pagrindu žiedinės ekonomikos plėtros svarba skirtingomis kryptimis yra akcentuojama ir kituose strateginiuose šalies dokumentuose. Visapusiškai žvelgiant į žiedinę ekonomiką siekiama maksimaliai padidinti išteklių vertę remiantis darnios visuomenės vizija, kurioje atsižvelgiama į ekologinius, socialinius, kultūros, finansinius išteklius ir gaminius.

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

Lietuva daro didelę pažangą atliekų tvarkymo bei išteklių ir energijos vartojimo efektyvumo srityse. 2022 m. duomenimis, Lietuva pagal Aplinkos gerovės indeksą (reitinguojamą pagal šalių aplinkosauginį veiksmingumą) tarp 180 vertintų šalių užėmė 31 vietą ir surinko 55,9 balus (2018 m. – 29 vietą ir 69,33 balus).

43 PAVEIKSLAS. LIETUVA PAGAL APLINKOS GEROVĖS INDEKSĄ
Šaltinis: YALE, 2023 m.

Lietuvos ekonomika turi apčiuopiamą žiedinį potencialą: ŠESD emisijų mažinimas, medžiagų išteklių taupymas, naujų darbo vietų kūrimo skatinimas, išlaidų taupymas įvairiose pramonės srityse – visa tai gali būti pasiekiama turint tinkamą reguliavimo sistemą, didinant išteklių efektyvumą, įvairiomis fiskalinėmis lengvatomis, technologijomis bei inovacijomis stiprinant konkurencingumą.

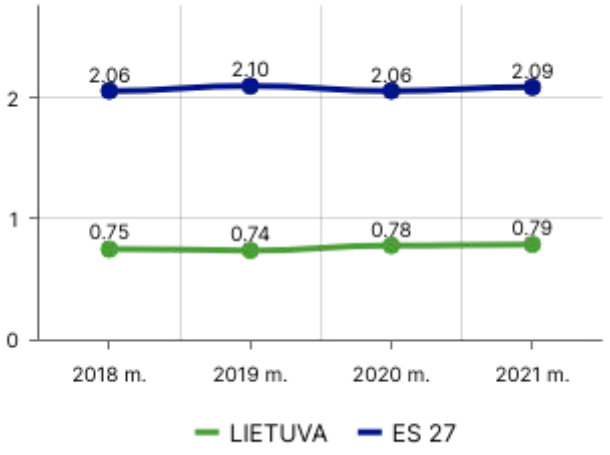
STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

ES lygiu formuojama žiedinės ekonomikos politika turi reikšmingą poveikį ir Lietuvos veiksmams nacionaliniu lygiu, kuriant tvarią, mažai anglies dioksido į aplinką išskiriančią, efektyviai išteklius naudojančią ir konkurencingą ekonomiką. NPP, NKKVD nuostatose ir kituose strateginiuose dokumentuose įtvirtintas ar planuojamas įtvirtinti (Žiedinės ekonomikos veiksmų plane) siekis iki 2050 m. tapti pilnai žiediška Lietuvos ekonomika formuoja poreikį aktyviau planuoti ir įgyvendinti žiedinės ekonomikos darbotvarkę įvardinamose šešiose intervencinėse kryptyse: žiedinė pramonė, žiedinė statyba, žiedinė bioekonomika, žiedinis transportas, žiedinis atliekų naudojimas bei žiedinis vartojimas. Ilgalaikiai trišaliai šalies masto sektoriniai susitarimai dėl didėjančių taršos mokesčių, valstybės subsidijų ir žaliųjų inovacijų politikos, glaudus mokslo, verslo ir valstybės institucijų bendradarbiavimas garantuoja sklandų perėjimą prie neutralaus poveikio klimatui ir žiedinės ekonomikos, didinant šalies įmonių konkurencingumą ir atitiktį aukščiausiems tarptautiniams tvarumo standartams, šalies ekonomikos augimą atsiejant nuo gamtinių išteklių naudojimo.

(NE) PAŽANGOS ANALIZĖ

Siekiant darniai valdyti ir efektyviai naudoti gamtos išteklius (12.2 uždavinys), Lietuvoje skatinami tvarūs, išteklius tausojantys ir gamtą saugantys gavybos būdai, taip pat antrinis žaliavų panaudojimas, išsenkančių išteklių keitimas atsinaujinančiais ištekliais, efektyvesnės žemės gelmių valdymo sistemos kūrimas, geologinių procesų ir reiškinių bei žemės gelmių savybių tyrimų įgyvendinimas. Išplėtus gamintojų atsakomybę, naikinant mokesčių lengvatas naudojamam iškastiniam kurui, siekiama atspindėti tikrąją gamtos išteklių kainą.

Lietuvos medžiagų vartojimo pėdsakas 2018 m. duomenimis sudarė 19,8 t vienam gyventojui. Žaliavų suvartojimo indikatorius (RMC) (medžiagų pėdsakų matas, rodantis medžiagos kiekį, išreikštą žaliavų ekvivalentu, kurio reikia tam tikroje geografinėje teritorijoje pagaminamam produktui) 2018 m. siekė 20,2 t vienam gyventojui, 2020 m. duomenimis šis indikatorius pakilo iki 22,7 t. vienam gyventojui ir gerokai viršija ES vidurkį (ES vidurkis: 2018 m. 14,5 t vienam gyventojui, 2020 m. – 13,7 t). Tai galima paaiškinti į žemą pridėtinę vertę orientuotos produkcijos gamyba, pasenusių ir (ar) neefektyviai išteklius naudojančių technologijų vyravimu, ribotu skaitmeninių sprendimų taikymu, lemiančiu santykinai žemą išteklių produktyvumą Lietuvoje. 2018 m. duomenimis, medžiagų produktyvumo rodiklis siekė 0,75 EUR/kg, o 2021 m. – 0,79 EUR/kg. Vertinant su ES vidurkiu (2021 m. – 2,09 EUR/kg), skirtumas yra ženklus. Atsižvelgiant į tai, siekiant skatinti didesnę vertę kuriantį išteklių naudojimą, svarbu orientuotis į naujų verslo modelių plėtrą bei modernių mažataršių, skaitmeninių technologijų ir juos palaikančių procesų diegimą.

44 PAVEIKSLAS. MEDŽIAGŲ PRODUKTYVUMAS (BENDROJO VIDAUS PRODUKTO IR MEDŽIAGŲ VIDAUS VARTOJIMO SANTYKIS (BVP/MVV) ES IR LIETUVOJE
Šaltinis: EUROSTAT, 2023 m.

Siekiant mažinti CO2 išmetimą į atmosferą ir prisidėti prie kovos su klimato kaita, didėja būtinybė apsirūpinti tvaria žaliąja energija (12.a. uždavinys). Plėtojant žaliosios elektros generaciją ir vadovaujantis palaipsniu AEI integravimo į rinką, skaidrumo bei aktyvaus energijos vartotojų dalyvavimo principais, Lietuvoje siekiama išgauti 30 proc. iki 2025 m. ir 50 proc. iki 2030 m. šalyje suvartojamos elektros energijos iš atsinaujinančių elektros energijos šaltinių.

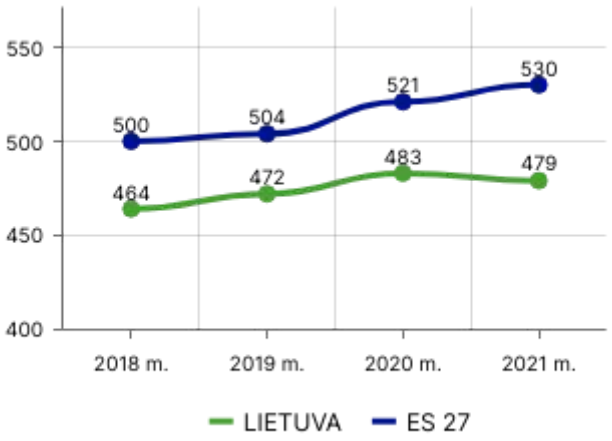
Nuo 2018 m. elektros energijos gamybos iš AEI pajėgumai vatais gyventojui išaugo 3 proc. (2018 m. – 299,5 vatai vienam gyventojui, 2021 m. 397 vatai vienam gyventojui). Pagrindinės strateginio AEI srities tikslo pasiekimo kryptys yra orientuotos į vartojamos elektros energijos iš AEI dalies didinimą bei maksimalų AEI dalies, centralizuotai gaminamos šilumos vartotojams, individualiai šildomiems namų ūkiams ir individualiai šildomiems nebuitiniams vartotojams, didinimą.

Subsidijų iškastiniam kurui panaikinimas, kartu su aplinkosauginiais mokesčiais, prisideda prie žiedinės ekonomikos kūrimo (12.c uždavinys). Lietuvoje subsidijos iškastiniam kurui (vartojimui ir gamybai) nuo 2018 m. mažėjo nuo 0,2898 mlrd. JAV dolerių iki 0,2549 mlrd. JAV dolerių 2020 m. Nuo 2023 m. šalyje siekiama laipsniškai atsisakyti iškastinio kuro subsidijų ir tuo pačiu didinti dyzelino akcizo tarifą. Įgyvendinant šiuos planus, siekiama išsaugoti Lietuvos ekonomikos konkurencingumą, todėl aktyviai dalyvauta kuriant ES pasienio anglies dioksido korekcinį mechanizmą (*angl. a carbon border adjustment mechanism*), užtikrinant, kad tiek importuojami, tiek ES viduje gaminami produktai būtų apmokestinami vienodu anglies dioksido mokesčiu. Numatoma, jog šių priemonių taikymas sudarys sąlygas mažinti dėl iškastinio kuro naudojimo išmetamą ŠESD kiekį ir skatins inovatyvių mažo ŠESD kiekio technologijų diegimą.

Skatinant atliekų prevenciją ir siekiant, kad gamybos ir kitos ūkinės veiklos atliekų kiekis nedidėtų, ar didėtų lėčiau nei gamyba, ypač daug dėmesio skiriama gamybos ir kitos ūkinės veiklos atliekų, ypač pavojingų atliekų, susidarymo prevencijai (12.4. uždavinys). Nuo 2018 m. pavojingų atliekų, tenkančių 1 tūkst. gyventojų, kiekis išaugo (2018 m. – 64 t 1 000 gyventojų, 2021 m. – 72 t). Šis ryškus pokytis siejamas ne tik su AM įgyvendinamu projektu HAZ–IDENT. Pažymėtina, kad šio projekto tikslas – pagerinti aplinkos apsaugos institucijų ir ūkio subjektų atstovų gebėjimus tinkamai identifikuoti ir klasifikuoti pavojingąsias atliekas, sukurti nacionalinę vieningą pavojingųjų atliekų identifikavimo metodiką, skirtą valstybės, savivaldos institucijoms ir įstaigoms, ūkio subjektams. Prie pastebimo pokyčio prisidėjo ir šalies prisiimti tarptautiniai įsipareigojimai, pasirašant aplinkosaugos susitarimus dėl pavojingų atliekų ir kitų cheminių medžiagų tvarkymo tarptautiniu lygiu (2020 m. pasirašyti 6 susitarimai, 2021 m. – 7 susitarimai).

Siekiant tvaraus išteklių naudojimo ir atliekų mažinimo (12.5. uždavinys), Lietuva orientuojasi į atliekų susidarymo prevenciją, pakartotinį daiktų naudojimą, efektyvų atliekų surinkimą ir perdirbimą, gamybą iš antrinių žaliavų bei išplėstą gamintojo atsakomybę – žiediškumo – principo taikymą. Dėl ekonomikos stabilumo ir perkamosios galios augimo, komunalinių atliekų kiekis, tenkantis vienam gyventojui, nuo 2016 m. tiek Lietuvoje, tiek ir ES šalyse augo. Nuo 2018 m. iki 2021 m. pastebimas 3 proc. komunalinių atliekų kiekio tenkančiam vienam gyventojui augimas Lietuvoje (2018 m. – 464 kg 1 gyventojui, 2021 m. – 480 kg). Tokia pati tendencija pastebima ir vertinant ES vidurkį (2018 m. 500 kg 1 gyventojui, 2021 m. 530 kg).

Nuo 2018 m. perdirbtų komunalinių atliekų kiekis, palyginti su susidariusiomis komunalinėmis atliekomis, mažėjo (2018 m. sudarė 52,58 proc., 2021 m. – 44,3 proc.). Visgi, norint pasiekti užsibrėžtus šalies strateginius tikslus (2025 m. sąvartynuose šalinamų komunalinių atliekų dalis turėtų sudaryti 15 proc., o 2030 m. – 5 proc., taip pat numatoma, jog 2030 m. ne mažiau kaip 60 proc. komunalinių atliekų Lietuvoje bus pakartotinai panaudojama ir perdirbama) būtina orientuotis į tinkamą atliekų paruošimą perdirbimui bei tolesnį jų panaudojimą.

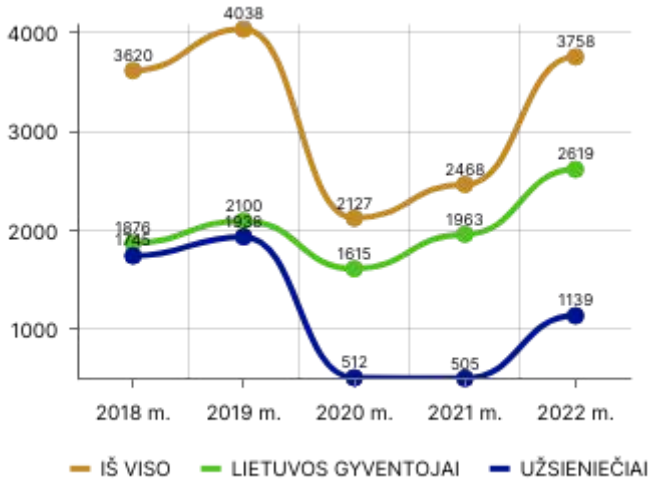
45 PAVEIKSLAS. KOMUNALINIŲ ATLIEKŲ, TENKANČIŲ VIENAM GYVENTOJUI, KIEKIS KG ES IR LIETUVOJE
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, EUROSTAT, 2023 m.

Skatinant darnią viešųjų pirkimų praktiką (12.7. uždavinys), Lietuvoje orientuojamasi į viešojo sektoriaus, kaip modus operandi pavyzdį, kuomet valstybinės įstaigos siekia vartoti tik žaliąją elektros ir šilumos energiją, naudoti netaršų transportą, darbus ir paslaugas įsigyti tik ŽPV būdu. 2020 m. ŽVP Lietuvoje tesudarė 5 proc. nuo visų pirkimų pagal vertę, todėl 2021 m. buvo inicijuota teisinė ŽVP reforma ir LRV nutarimu paskelbti nauji ŽVP tikslai, kuriais nustatyta, jog 2021 m. – 10 proc., 2022 m. – 50 proc., o nuo 2023 m. – visi pirkimai turi būti žali. Tobulinant ŽVP vykdymo stebėseną sukurtas atvirų duomenų įrankis, skirtas realiu laiku stebėti ir analizuoti ŽVP rodiklius. Remiantis šio įrankio duomenimis, 2021 m. ŽVP vertė pasiekė 16,2 proc., 2022 m. – 60,2 proc. Tai reiškia, jog ŽVP pažanga, vertinant užsibrėžtus valstybinius tikslus, yra nuolatinė ir kasmet viršija lūkesčius. Visgi pastebėtina, kad dėl susidariusios padėties (karo Ukrainoje, kylančios infliacijos, energetinės kainų krizės), ŽVP vis dar išlieka iššūkiu, reikalaujančiu efektyvesnio visų sričių atstovų įsitraukimo. 2023 m. ŽVP vykdymas kol kas viršija 80 proc., tačiau tolesniam ŽVP progresui reikalinga platesnė komunikacija, bendradarbiavimas su skirtingų sričių specialistais bei prekių ir paslaugų tiekėjais, ŽPV vykdymui reikalingų kompetencijų ugdymas (tiek viešojo sektoriaus, tiek privataus sektoriaus darbuotojams).

Įgyvendinant 12 DVT taip pat svarbu yra sumažinti vienam gyventojui tenkantį pasaulinį maisto švaistymą ir praradimą (12.3. uždavinys). Didžioji dalis maisto atliekų, dėl ne(si)įvertinto vartojimo ir įpročių, susidaro namų ūkiuose. Vertinama, kad Lietuvoje maisto atliekų, susidariusių namų ūkyje, kiekis tenkantis vienam gyventojui 2018 m. duomenimis siekė 37 kg, pasikeitus metodikoms, 2020 m. duomenimis, šis atliekų kiekis sudarė 86 kg, ir tai viršija ES vidurkį (2020 m. – 70 kg maisto atliekų tenka vienam ES gyventojui). Fiksuojama, kad 2020 m. ES iš viso buvo prarasta 127 kg maisto vienam ES gyventojui, Lietuvoje šis kiekis siekė 137 kg maisto vienam gyventojui. Dėl ekonomikos stabilumo ir perkamosios galios augimo, taip pat ir COVID–19 įtakos, keičiasi gyventojų įpročiai, kas sąlygoja didesnį maisto atliekų susidarymą. NEKSVP bei Žiedinės ekonomikos veiksmų plane atkreipiamas dėmesys į maisto švaistymo problemą, skatinamas finansinių priemonių taikymas mažmeninėje prekyboje, visuomenės švietimas, siekiama maisto atliekų, susidariusių namų ūkyje, kiekį sumažinti 10 proc. iki 2030 m., o tai palaipsniui mažintų išmetamų ŠESD kiekį.

Darnios turizmo sektoriaus ir regionų plėtros aktualumas matomas kaip potencialas šalies pažangai (12.b uždavinys). Išskirtinio šalies įvaizdžio, ypač vaizdo turinio kūrimas, vietinio turizmo proveržis sudarė sąlygas turizmo sektoriaus plėtrai. Tačiau neigiama COVID-19 pandemijos padarinių įtaka, turizmo sektoriui buvo milžiniška: pastebima, kad 2020 m. lyginant su 2019 m. bendras turistų skaičius sumažėjo 58 proc. Visgi, nuo 2021 m. stebima auganti turistų tendencija.

Turizmo sektoriaus plėtrai Lietuvoje keliamas tikslas – iki 2030 m. pasiekti 49 vietą kelionių ir turizmo konkurencingumo indekse (2017 m. – 56 vieta, 2019 m. – 59 vieta tarp 140 šalių). Darniojo turizmo gairėse išskiriamas siekis kasmet pakelti Lietuvos poziciją kelionių ir turizmo konkurencingumo indekse per tris vietas nuo prieš tai buvusių metų lygio bei skatinti užsienio turistų lankymąsi Lietuvos regionuose (iki 2025 m. Lietuvos regionuose apsilankytų mažiausiai 30 proc. užsienio turistų), skatinti tarptautinius sertifikatus turinčių turizmo paslaugų teikėjų skaičiaus augimą bei kasmetinio turizmo sukuriamo BVP augimą (vidutiniškai po 3 proc., skaičiuojant nuo praėjusių metų lygio). Pagrindiniai prioritetai orientuojami į regioninio turizmo plėtrą, skatinant žaliąjį (ekologinį) turizmą, kultūros kelių plėtrą, Lietuvos turizmo centrų teikiamų paslaugų gerinimą, į turizmo sektorių aktyviau įtraukiant tautinį paveldą kuruojančias institucijas bei etnines grupes, sukuriant glaudesnį kelionių organizatorių ir jau veikiančių Turizmo informacinių centrų bendradarbiavimą.

46 PAVEIKSLAS. LIETUVOS APGYVENDINIMO ĮSTAIGOSE APSISTOJĘ TURISTAI, TŪKST.
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra,, 2023 m.

Visiems prieinamo turizmo plėtra skatinama pasitelkiant informavimo priemones, kuriant visiems prieinamo turizmo paslaugų ženklinimo sistemą, gerinant turizmo prieinamumą asmenims su specialiaisiais poreikiais. Verslumas turizmo sektoriuje skatinimas kuriant verslumo programas, teikiant konsultavimosi paslaugas turizmo smulkiojo verslo atstovams. Šiuo metu plačiai atpažįstami tarptautiniai sertifikatai „Žaliasis raktas“, „Mėlynoji vėliava“ Lietuvoje vis dar nėra plačiai naudojami, todėl turizmo paslaugų sertifikavimas ne tik paskatintų atsakingą gamtos resursų naudojimą ir poveikio aplinkai mažinimą, bet ir prisidėtų prie sėkmingesnio Lietuvos, kaip šiuolaikiškos ir tarptautinius turizmo standartus atitinkančios šalies, įvaizdžio formavimo. Tai turėtų būti siekiama pasitelkiant finansinę valstybės paramą sertifikuotam paslaugų tiekėjui bei kuriant glaudesnį bendradarbiavimą su tarptautinėmis organizacijomis, platinančiomis darniojo turizmo paslaugų sertifikatus.

KYLANTYS IŠŠŪKIAI

Lietuva susiduria su aktyvesnio žiedinės ekonomikos diegimo, taikant žiedinius verslo modelius ir ciklo uždarymo sprendimus, iššūkiais. Žiedinė ekonomika šalyje vystosi lėtai apimant tik kelis pramonės sektorius, o plėtra vyksta netolygiai. Pažymėtina, jog nors yra siekiama nuo išteklių naudojimo atsieto ekonominio augimo, kuris yra kertinis žiedinės ekonomikos principas, Lietuva (kartu su kitomis ES valstybėmis) turi skirti dideles lėšas gamybos transformacijai. Lietuvoje nuo išteklių naudojimo atsietas ekonominis augimas nėra išskirtas atskiru strateginiu prioritetu, todėl jo skatinimas daugiausiai vykdomas remiant efektyvų išteklių naudojimą.

Tvaraus išteklių naudojimo skatinimas bei vartojimo mažinimas taip pat išskiriamas kaip dar vienas iššūkis. Šalies žaliavų medžiagų panaudojimas išlieka augantis – labiausiai prie to prisideda į žemą pridėtinę vertę orientuotos produkcijos gamyba, pasenusių ir (ar) neefektyviai išteklius naudojančių technologijų naudojimas, ribotu skaitmeninių sprendimų taikymas. Šalyje taip pat nėra išnaudojamas turizmo potencialas, kuris galėtų prisidėti prie atsparios infrastruktūros kūrimo, inovacijų kūrimo galimybių didinimo bei sėkmingo jų įgyvendinimo ne tik didžiuosiuose miestuose, bet ir vietos lygmeniu.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Lietuvos pažanga įgyvendinant 12 DVT vertintina kaip nepakankama: šalis neįgyvendina reikšmingų pokyčių tikslui pasiekti, padėtis yra stagnuojanti. Nors žiedinės ekonomikos skatinimas įtvirtintas strateginiuose Lietuvos dokumentuose, o šalies ekonomika turi apčiuopiamą žiedinį potencialą (numatomos priemonės mažinti ŠESD emisijos, taupyti žaliavų medžiagų išteklius ir kt.), tai gali būti pasiekiama tik turint tinkamą reguliavimo sistemą, didinant išteklių efektyvumą, įvairiomis fiskalinėmis lengvatomis, technologijomis bei inovacijomis stiprinant konkurencingumą. Didelis medžiagų vartojimas, didėjantis gyventojų generuojamų komunalinių atliekų kiekis, mišrios komunalinės atliekos, sudarančios reikšmingą atliekų dalį, skatina ieškoti ekonomiškai pagrįstų dalies medžiagų perdirbimo technologijų, sukuriant naujo pobūdžio verslus ir darbo vietas, žiedinės ekonomikos principais grįstų verslo modelių plėtrą. Gamybos ir pramonės sektoriuose išlieka poreikis diegti inovatyvias, aplinką tausojančias technologijas, mažinti priklausomybę nuo įvežtinių žaliavų, užtikrinti apsirūpinimą vietinėmis antrinėmis žaliavomis ir mažinti imlumą ištekliams, integruojant žiedinės ekonomikos valdymo sistemas, atsižvelgiant į gaminių gyvavimo ciklą ir poveikį aplinkai.

Darnaus turizmo skatinimas matomas kaip potencialas šalies pažangai. Visgi susiduriama su šiais pažangą ribojančiais veiksniais: mažas Lietuvos, kaip patrauklios turizmui šalies žinomumas pasaulyje, lėta turizmo sektoriaus transformacija, infrastruktūros spragos bei kliūtys ir neefektyvus turizmo valdymas. Siekiant plėtoti efektyvią šalies turizmo strategiją ir vystymo kryptis turi būti orientuojamasi į infrastruktūros vystymą, verslo ir kompetencijų auginimą bei į duomenų atvėrimą, kas sudarytų sąlygas verslumui skatinti, įgalintų valstybę priimti efektyvesnius ir duomenimis grįstus turizmo valdymo sprendimus.

GEROSIOS PRAKTIKOS PAVYZDŽIAI

Lietuvoje ir kitose šalyse veikia sukurti bei naujai įgyvendinami įvairūs dalijimosi ar keitimosi daiktais būdai, tačiau iš jų išsiskiria UAB „VAATC“ įgyvendinama idėja – dalijimosi daiktais stotelės DĖK'UI. Šiose stotelėse, gyventojų patogumui, yra sukurta galimybė daiktus matyti ne tik realioje, bet ir virtualioje stotelėje – interneto svetainėje www.stoteledekui.lt. Patikusius daiktus galima rezervuoti, o atvykus, pasiimti ne tik rezervuotus, bet ir pasirinkti iš dar nerezervuotų daiktų.

Šaltinis: STOTELĖ DĖK'UI.

Tokios dalijimosi stotelės yra tikras bendruomeniškumo pavyzdys, o jų suteikiama nauda abipusė: gyventojams sudaromos galimybės nereikalingais, bet geros būklės daiktais atsikratyti neteršiant aplinkos, legaliai ir patogiai. Už pristatytus daiktus iš žmonių nėra imamas mokestis, šie daiktai nėra įskaičiuojami į gyventojui nustatytus kasmetinius nemokamai pristatomų atliekų kiekius.

Tikimasi, jog stotelių tinklas paskatins visuomenę atsakingiau vartoti, rinktis pakartotinį ir daugkartinį daiktų panaudojimą, padės taupyti finansinius išteklius bei užtikrinti tvarkingesnę atliekų tvarkymo sistemą.

Šalies didžiuosiuose miestuose aktyviai veikia darnų judumą skatinančios platformos, kurių pagalba, neturint savo asmeninės transporto priemonės, galima patogiai keliauti mieste ar visoje šalyje. Išskirtini keli segmentai:

1) platformos, kurių pagalba galima keliauti viešuoju transportu - patogiai internetu planuoti keliones, maršrutus, nusipirkti bilietus, o prisijungus teleofnu - matyti ir realią transporto judėjimo situaciją;

2) platformos, kurių pagalba galima išsinuomoti mažai taršias ar netaršias judumo priemones - net kelios platformos Lietuvoje siūlo paslaugas išsinuomoti paspirtukus, dviračius ar elektroninius automobilius. Šių platformų prieigai tereikia užsiregistruoti platformose, ir galima naudotis teikiamomis paslaugomis viso sezono metu;

3) platformos, kurių pagalba galima išsinuomoti reikiamą transporto priemonę - vėlgi, net kelios platformos siūlo paslaugas, esant poreikiui, išsinuomoti automobilį asmeninėms kelionėms, arba didesnę transporto priemonę, pavyzdžiui, persikraustant.

Tikimasi, jog šios platformos paskatins visuomenę rinktis darnaus judumo, mažiau taršias priemones ir prisidės prie išteklių tausojimo.

13 TIKSLAS. IMTIS SKUBIŲ KOVOS SU KLIMATO KAITA IR JOS POVEIKIU VEIKSMŲ

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

• Kylanti globali temperatūra ir jos neigiamas poveikis gamtinėms ekosistemos, visuomenės gyvenimo sąlygoms ir ekonomikos sektorių darniai plėtrai

• Būtinos papildomos investicinės, mokestinės ir inovatyvių technologijų diegimo priemonės visų ūkio sektorių spartesniam dekarbonizavimui, neutralaus poveikio klimatui iki 2050 m. tikslui pasiekti ir atspariai klimato kaitos pokyčiams plėtrai užtikrinti

• Gamtinių ekosistemų būklės (vandens telkinių rūgštėjimas, biologinės įvairovės nykimas) gerinimas ir ūkio sektorių infrastruktūros atsparumo klimato kaitos pokyčiams didinimas

• Visų suinteresuotų visuomenės grupių informuotumo klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo prie jos pokyčių didinimas, švietimas ir darbuotojų kvalifikacijos kėlimas

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

13.1. Nuo 2012 m. visos Lietuvos savivaldybės, rengia ir įgyvendina ekstremaliųjų situacijų prevencijos priemonių planus.

13.2. Lietuva parengė NKKVD, NEKSVP, tačiau išmetamų ŠESD kiekis nežymiai padidėjo – nuo 5,1 tonų 2018 m. iki 5,3 tonų vienam gyventojui 2020 m.

13.3. Lietuva klimato kaitos švelninimo, prisitaikymo prie klimato kaitos atsparumo didinimo ir prevencijos klausimus yra įtraukusi į pradinio, pagrindinio, vidurinio bendrojo, vidurinio profesinio ir aukštojo mokslo programas.

13.a. 2020 m. iš viešųjų finansų skirta parama tarptautiniam klimato kaitos finansavimui besivystančiose šalyse sudarė 1,15 mln. EUR, o 2021 m. ši suma padidinta iki 1,94 mln. EUR. Didžiausią dėmesį Lietuva skiria dvišaliams projektams Rytų partnerystės šalyse.

Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia.

REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

Lietuva išskyrė 5 prioritetines DV įgyvendinimo sritis, tarp kurių patenka 13 DVT. Klimato krizė, kelianti egzistencinę grėsmę natūralioms ekosistemoms ir žmonijai, didinanti rizikos veiksnius nacionaliniam saugumui ir visuomenės stabilumui, yra vienas svarbiausių žmonijos iššūkių. Pastarieji aštuoneri metai buvo šilčiausi per visą meteorologinių stebėjimų istoriją: 2020 m. vidutinė pasaulio oro temperatūra buvo 1,2°C aukštesnė už iki–pramoninio laikotarpio lygį, 2020 m. Lietuvoje buvo šilčiausi per visą meteorologinių stebėjimų istoriją. 13 DVT skatina imtis skubių veiksmų ir kovoti su klimato kaita ir jos pasekmėmis.

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

13 DVT siekiama kovoti su klimato kaita bei jos neigiamu poveikiu. 13 DVT siekimui itin didelę reikšmę turi valstybių išmetamųjų ŠESD kiekio mažinimas. 1990–2021 m. laikotarpiu Lietuva ŠESD kiekį sumažino 57,7 proc., o BVP išaugo 78 proc., kas parodo šalies darnią plėtrą. Lietuva įvykdė tarptautiniais JT Bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolo Dohos pakeitimu ir ES klimato ir energetikos paketo teisės aktais nustatytus išmetamųjų ŠESD mažinimo per 2013–2020 m. laikotarpį tikslus: 2020 m. ES apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemoje (ES ATLPS) dalyvaujančiuose sektoriuose išmetamųjų ŠESD kiekis sumažėjo 37 proc. (tikslas – 21 proc.), o ATLPS nedalyvaujančiuose sektoriuose (transportas, pramonė, žemės ūkis, atliekos, mažosios energetikos sektoriai) neviršijo leistino 15 proc. padidėjimo ir siekė 11 proc. Vis dėlto energijos vartojimo išmetamo ŠESD kiekio intensyvumas Lietuvoje išlieka didesnis nei ES vidurkis. Žemiau esančiame paveiksle pateikti duomenys rodo, kad Lietuvoje ŠESD intensyvumo indeksas 2018 m. skyrėsi nuo ES rezultato beveik 14 proc. punktų, o 2020 m. skirtumas išaugo iki 23,4 proc. punktų.

47 PAVEIKSLAS. ENERGIJOS VARTOJIMO IŠMETAMO ŠILTNAMIO EFEKTĄ SUKELIANČIŲ DUJŲ KIEKIO INTENSYVUMAS LIETUVOJE IR ES
Šaltinis: EUROSTAT, Europos aplinkos duomenys, 2023 m.

STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

Lietuva yra ratifikavusi ir kartu su ES valstybėmis narėmis įgyvendina JT Bendroji klimato kaitos konvencijos (JT BKKK), Kioto protokolo ir Paryžiaus susitarimo įsipareigojimus. Nacionalinė ŠESD apskaitos ataskaita, kurioje pateikti Lietuvos teritorijoje išmetamų ŠESD kiekio duomenys, kasmet teikiama EK ir JT BKKK sekretoriatui.

Perėjimas prie klimatui neutralios ekonomikos iki XXI a. vidurio yra vienas svarbiausių ilgalaikių ES tikslų. NPP 6 strateginiuose tiksluose (konkrečiai, 1, 2, 3, 5, 6, 10) nustatyti rodikliai, skirti 13 DVT tikslo siekimui. Įgyvendindama Energetikos sąjungos ir klimato politikos veiksmų valdymo reglamentą, Lietuva patvirtino NEKSVP, kuriame suplanuotos priemonės klimato kaitos švelninimui, prisitaikymui prie neigiamų klimato pokyčių bei perėjimui prie klimatui neutralaus poveikio. XVIII LRV programoje taip pat skiriamas dėmesys bei iškeliami tikslai klimato kaitos krizei valdyti ir mažinti išmetamųjų ŠESD kiekį – įgyvendinant ES Žaliojo kurso tikslus visuose ūkio sektoriuose.

Vykdant XVIII LRV programos nuostatas patvirtinta atnaujinta NKKVD, kurioje nustatyti ambicingi klimato kaitos švelninimo (išmetamųjų ŠESD mažinimo) ir prisitaikymo trumpalaikiai (iki 2030 m.), vidutinės trukmės (iki 2040 m.) ir ilgalaikiai (iki 2050 m.) tikslai ir uždaviniai. Iki 2030 m. NKKVD nustatyti šie tikslai: sumažinti 30 proc. ŠESD kiekį, palyginti su 2005 m., arba 70 proc., palyginti su 1990 m., ES ATLPS sektoriuose pasiekiant ŠESD sumažinimą 50 proc., o ES ATLPS nedalyvaujančiuose sektoriuose – 25 proc., įskaitant žemės naudojimo, žemės naudojimo keitimo ir miškininkystės sektoriaus absorbavimą, palyginti su 2005 m. Taip pat nustatyti ŠESD kiekio iki 2030 m. sumažinimo tikslai atskiruose ES ATLPS nedalyvaujančiuose sektoriuose: transporte – 14 proc., pramonėje – 19 proc., žemės ūkyje – 11 proc., atliekų tvarkyme – 65 proc. ir mažoje energetikoje – 26 proc. 2040 m. įtvirtintas 85 proc. ŠESD sumažinimo tikslas, o 2050 m. – klimato neutralumo tikslas – 100 proc. sumažinant ŠESD ir 20 proc. padengiant natūraliais ir technologiniais absorbentais.

Padidintiems klimato kaitos švelninimo tikslams įgyvendinti atnaujinamas NEKSVP, o siekiant kokybiško NEKSVP priemonių atnaujinimo, AM, kartu su Energetikos ministerija, įsteigė atskirų sektorių dekarbonizacijos darbo grupes, kuriose verslo, mokslo, NVO atstovams buvo suteikta galimybė susitarti dėl efektyviausių ŠESD mažinimo priemonių.

(NE)PAŽANGOS ANALIZĖ

Įgyvendinant 13 DVT, Lietuvoje siekiama stiprinti visų ūkio sektorių atsparumą neigiamiems klimato kaitos padariniams ir gaivalinėms nelaimėms bei gebėjimą prisitaikyti prie jų padarinių (uždavinys 13.1.). Nuo 2012 m. visos Lietuvos savivaldybės, rengia ir įgyvendina ekstremaliųjų situacijų prevencijos priemonių planus. Įgyvendinant 2012 m. patvirtintos ir iki 2020 m. galiojusios Nacionalinė klimato kaitos valdymo politikos 2013–2050 m. strategijos prisitaikymo prie klimato kaitos ir klimato kaitos švelninimo tikslus ir uždavinius, Lietuva minėtus tikslus siekė integruoti į nacionalinę politiką, atskirų ūkio sektorių strategijas ir plėtros programas (uždavinys 13.2.).

Nors buvo įgyvendinami Nacionalinės klimato kaitos valdymo politikos strategijos tikslai ir uždaviniai, vykdomos šios strategijos įgyvendinimo tarpinstitucinio priemonių plano priemonės ir 2019 m. patvirtintas NEKSVP, tačiau išmetamųjų ŠESD kiekis nežymiai padidėjo – nuo 5,1 tonų 2018 m. iki 5,3 tonų vienam gyventojui 2020 m. Tai nulėmė gyventojų skaičiaus mažėjimas ir sparčiai augantis šalies BVP. Ekspertai pabrėžia ambicingos tarpsektorinės klimato kaitos politikos įgyvendinimo būtinybę, aplinkosauginių mokesčių didinimą ir iškastinio kuro subsidijų atsisakymą. Be šių priemonių Lietuvos ŠESD kiekis, ypač transporto ir žemės ūkio sektoriuose, nemažės būtinu greičiu ir bus sudėtinga vykdyti išmetamųjų ŠESD kiekio mažinimo tikslus. NKKVD nustatyti ambicingi atskirų ūkio sektorių ŠESD mažinimo tikslai išlieka svarbūs, siekiant prisidėti prie Lietuvos ŠESD mažinimo tikslų pasiekimo tiek nacionaliniu, tiek savivaldos lygmeniu. Be to, būtina tobulinti nacionalinį DV ir klimato kaitos politikos koordinavimo mechanizmą, užtikrinant visų suinteresuotų visuomenės grupių įsitraukimą. Svarbu pastebėti, jog paminėtų dekarbonizacijos grupių veikla skatina tarpinstitucinį bendradarbiavimą įtraukiant tiek aukščiausias pozicijas užimančius viešojo sektoriaus atstovus, tiek privatųjį ir nevyriausybinį sektorius.

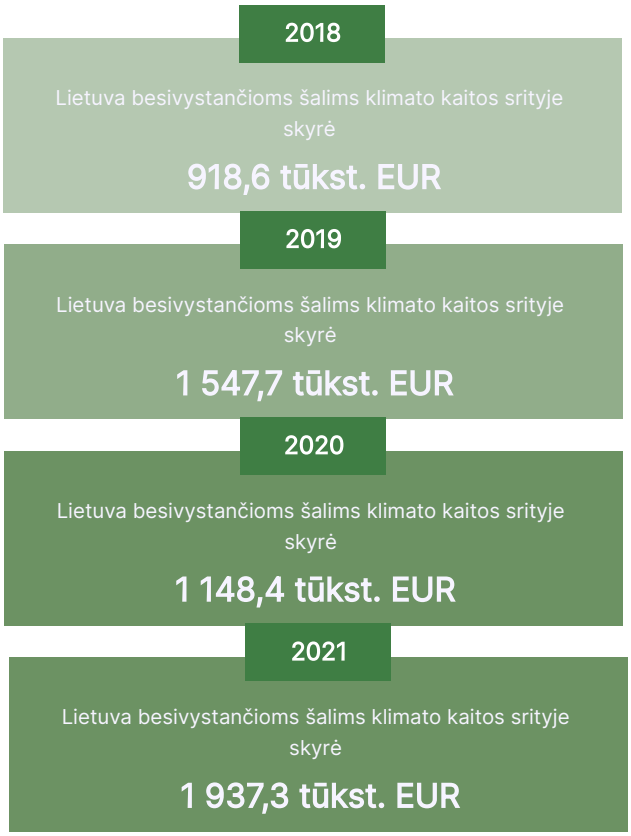
Siekiant sumažinti išmetamųjų ŠESD kiekį visuose ūkio sektoriuose, įgyvendinamos energijos vartojimo efektyvumo didinimo, geležinkelių transporto elektrifikavimo, elektromobilių naudojimo skatinimo priemonės. ŠESD absorbentų kiekio didinimui numatytas naujų miškų įveisimas, darni miškininkystė bei atkūrimas, kitų organinę anglį kaupiančių gamtinių buveinių atkūrimas (pievos, pelkės, šlapžemės) ir kt. priemonės.

Siekiant sumažinti žemės ūkio sektoriuje išmetamą ŠESD kiekį, būtina parengti ir įgyvendinti papildomas priemones: skatinti tvarų ūkininkavimą, sėjomainą, didinti daugiamečių pievų plotus, didinti dirvožemio derlingumą, taikyti inovatyvias mėšlo tvarkymo technologijas, biodujų gamybą, gerinti sintetinių trąšų apskaitą ir skaidrumą, skatinti jų keitimą organinėmis trąšomis, keisti gyvulių pašarų sudėtį (metano ir azoto oksido kiekio sumažinimui), organizuoti ūkininkų švietimą ir informavimą, peržiūrėti subsidijų ir mokesčių lengvatų naudojimą ir kitas priemones.

Pagrindinės priemonės, kuriomis siekiama sumažinti išmetamą ŠESD kiekį transporto sektoriuje, yra susijusios su lengvųjų transporto priemonių išmetamo ŠESD kiekio mažinimu. Šalyje turėtų būti įgyvendintos papildomos teisinės ir ekonominės priemonės, skirtos išmetamųjų ŠESD kiekiui transporto sektoriuje mažinti – skatinti alternatyvių degalų infrastruktūros diegimą ir energijos vartojimo efektyvumą, atsisakant senų transporto priemonių ir įsigyjant mažos galios mažataršes, alternatyviais degalais varomas transporto priemones, be to, svarbu skatinti darnų judumą, plėtoti viešąjį transportą, dviračių takus, elektromobilių įkrovimo stotelių infrastruktūrą, elektrifikuoti geležinkelius, didinti transporto pralaidumą ir kitas panašias priemones.

Šalyje siekiama stiprinti švietimą, visuomenės informuotumo didinimą bei žmogiškuosius ir institucinius gebėjimus klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo prie jos srityse (uždavinys 13.3.). Klimato kaitos švelninimo, prisitaikymo prie klimato kaitos atsparumo didinimo ir prevencijos klausimai yra įtraukti į formaliojo ir neformaliojo švietimo programas, perkvalifikuojant darbuotojus dirbti su inovatyviomis mažo ŠESD kiekio technologijomis. Tačiau siekiant geresnio klimato kaitos švietimo įgyvendinimo, būtini papildomi veiksmai. Pedagogų žinios klimato kaitos srityje yra ribotos, nėra reguliarių galimybių kelti kvalifikacijas šioje srityje bei trūksta metodinės medžiagos. Švietimo programose vis dar trūksta horizontalaus, disciplinų sąsajas pabrėžiančio požiūrio į klimato kaitos problemas, aktualizuojant problemą ir jos pasekmes. Klimato kaitos iššūkiams suprasti ir įsisavinti, svarbu naudoti aktyvaus ir įtraukaus mokymo principus, vystyti besimokančiųjų praktinius įgūdžius. Taip pat reikalinga gerinti institucijų gebėjimus, tokius kaip geresni prognozavimo įgūdžiai ar žalos stebėsena.

Taip pat Lietuva prisideda prie tarptautinio klimato kaitos finansavimo tikslo sukaupti kasmet 100 mlrd. JAV dolerių iki 2025 m. besivystančiose šalyse klimato kaitos priemonėms įgyvendinti (uždavinys 13.a.) 2018–2020 m. fiksuojama pažanga: Lietuvos teikiamas finansavimas padidėjo, atitinkamai, nuo 918,6 tūkst. EUR iki 1 148,4 tūkst. EUR. 2014–2021 m. laikotarpiu Lietuva skyrė 5,3 mln. eurų subsidijų klimato kaitos švelninimo projektams besivystančiose šalyse iš Klimato kaitos programos. Iš viso šių projektų vertė, įskaitant privačias lėšas, siekė apie 7,5 mln. eurų, 2020 m. iš viešųjų finansų skirta parama sudarė 1,32 mln. eurų, o 2021 m. ši suma padidinta iki 1,94 mln. eurų.

48 PAVEIKSLAS. BENDRAS LIETUVOS TEIKIAMAS FINANSAVIMAS BESIVYSTANČIOMS ŠALIMS KLIMATO KAITOS SRITYJE (TŪKST. EUR)
Šaltinis: Aplinkos ministerija, 2023 m.

Didžiausią dėmesį Lietuva skiria dvišaliams AEI technologijų diegimo projektams Rytų Europos partnerystės šalyse, pritraukiant privataus sektoriaus investicijas. Pastaraisiais metais Lietuvos vystomasis bendradarbiavimas klimato srityje nuolat didėjo. Vystomojo bendradarbiavimo projektams įgyvendinti 2022-2025 m. Aplinkos ministerija iš Klimato kaitos programos skirs 8 mln. eurų (po 2 mln. eurų kasmet). Planuojama, kad 2022-2025 m. vystomojo bendradarbiavimo projektams įgyvendinti iš privačių lėšų bus pritraukta dar bent 2,4 mln. eurų.

KYLANTYS IŠŠŪKIAI

Sumažėjus COVID–19 pavojingumui bei stipriai sumažėjus nuo šios pandemijos mirusiųjų skaičiui, šios pasaulinės krizės vietą užėmė kita krizė – 2022 m. Rusijos pradėtas karas Ukrainoje, taip pat Europą ištikusi energetinė krizė. Ženkliai padidėjus pirminių energijos išteklių kainai ir neišplėtojus AEI bei mažiau taršios šilumos energijos gamybos infrastruktūros (pavyzdžiui, Vilniaus kogeneracinė jėgainė) planuojama, jog dalis Lietuvos miestų artimiausias žiemas gali grįžti prie taršesnių šildymo būdų (pavyzdžiui, mazutas). Nepakankama infrastruktūra, finansavimas, artimiausiu metu neleis visiems norintiems apsirūpinti AEI energija. Taip pat iškilusios elektros kainos, elektromobilių krovimo stotelių apmokestinimas gali sulėtinti išmetamų ŠESD kiekio mažėjimą. 2020 m., palyginti su 2019 m., buvo stebimas išmetamų ŠESD kiekio sumažėjimas. Šiam sumažėjimui galėjo turėti įtakos ir su COVID–19 kovoti pasitelktos priemonės bei pasikeitusi darbo kultūra (pavyzdžiui, nuotolinis darbas, mokymasis iš namų, kas lemia mažesnį automobilių kiekį keliuose). Dėl minėtų priežasčių galima tikėtis, jog 2021–2023 m. bus fiksuojamas didesnis ŠESD kiekio išmetimas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

13 DVT pažanga vertinama kaip vidutinė. Prisitaikymo gebėjimų stiprinimas ir atsparumo didinimas, atsižvelgiant į DVT, padeda kuo labiau sumažinti klimato kaitos poveikį, reaguoti į neišvengiamus padarinius socialiai subalansuotu būdu.

Siekiant sustabdyti klimato kaitą ir taip išvengti jos sukeliamų nuostolių ir žalos, itin svarbu didesniu mastu įgyvendinti klimato kaitos švelninimo priemones, keisti mokestinę politiką, kuri skatintų palaipsniui atsisakyti iškastinio kuro naudojimo ir didintų darnias investicijas į AEI, kitų alternatyvių energijos šaltinių (pavyzdžiui, vandenilis) panaudojimui, elektrifikavimui.

Svarbu išskirti, jog išmetamųjų ŠESD kiekis 2018–2020 m. Lietuvoje padidėjo – nuo 5,1 iki 5,3 tonų vienam gyventojui 2020 m. Todėl svarbu nustatyti ambicingus ŠESD mažinimo tikslus atskiruose ūkio sektoriuose ir įgyvendinti tam skirtas priemones. Taip pat svarbu gerinti švietimą bei informavimą, stiprinti su klimato kaitos švelninimu susijusio planavimo ir valdymo pajėgumus Lietuvoje bei teikti paramą labiausiai pažeidžiamoms, mažiausiai išsivysčiusioms šalims. Pažymėtina, jog pastaraisiais metais Lietuvos VB klimato kaitos srityje nuolat didėjo, o VB projektams įgyvendinti 2022–2025 m. AM skirs po 2 mln. eurų kasmet.

Įgyvendinant 13 DVT būtina užtikrinti visų ūkio sektorių transformaciją prie neutralaus poveikio klimatui, atsparios klimato kaitos pokyčiams plėtros. Rekomenduojama kurti, vystyti ir diegti inovatyvias mažo ŠESD kiekio technologijas, AEI, įgyvendinti energijos vartojimo efektyvumo didinimo, žiediškumą skatinančias priemones visuose ūkio sektoriuose bei skatinti darnų ūkininkavimą.

Siekiant kokybiškai vertinti šio tikslo rodiklių pažangą, rekomenduojama pakeisti JT rodiklio „Dėl nelaimių (stichinių, ekonominių, socialinių, aplinkosauginių ir kt.) mirusių, be žinios dingusių ir tiesiogiai nukentėjusių žmonių skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų“ Lietuvos rodiklį 13.1.1. „Mirusiųjų nuo COVID19 skaičius“, kuris tiksliau atspindėtų JT uždavinio bei rodiklio tikslų apimtį, o ne tik nuo COVID–19 mirusių žmonių skaičių.

GEROSIOS PRAKTIKOS PAVYZDYS

Siekdamos skatinti ir didinti visuomenės, valdžios institucijų ir privataus verslo žinias ir gebėjimus DV ir aplinkosaugos srityje bei plėtoti vietinį, regioninį ir tarptautinį bendradarbiavimą, įvairios NVO vykdo veiklą DV, klimato kaitos, integruoto gamtos išteklių valdymo, aplinkosauginio švietimo ir informavimo bei kitose srityse.

2022 m. startavęs mobilus „Klimato muziejus“ įrengė keturis 12 metrų ilgio jūrinius konteinerius, kuriuose galima apžiūrėti juose įrengtą interaktyvią klimato kaitos ekspoziciją. Lietuvos visuomenė gali sužinoti, kad pėdsaką klimatui palieka net tai, ką dedame į savo lėkštę, kaip keliaujame, džioviname plaukus ir kokius sportinius batelius dėvime. Lietuvoje Klimato muziejų koordinuoja asociacija „Aktyvus jaunimas“. Taip pat, šio muziejaus iniciatorių dėka buvo kuriama „Tvarumo metodologija”, kaip įrankis visų disciplinų mokytojams bei jaunimo darbuotojams, kurio pagalba moksleiviai nuo 10 iki 18 metų gali iš arčiau susipažinti, pamatyti ir pačiupinėti klimato kaitos temas bei su aplinkosauga susijusias idėjas.

Šaltinis: Klimato muziejus

14 TIKSLAS. IŠSAUGOTI IR TAUSIAI NAUDOTI VANDENYNUS, JŪRAS IR JŪRŲ IŠTEKLIUS DARNIAM VYSTYMUISI

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

- Baltijos jūros eutrofikacija
- Komerciniams tikslams naudojamų žuvų populiacijų eksploatavimo intensyvumo neviršijimo saugioms biologinėms riboms užtikrinimas
- Baltijos jūros mitybos tinklo struktūros išsaugojimas

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

14.1. 2021 m. duomenimis, eutrofikacija - pagrindinė Baltijos jūros problema Lietuvoje ir visame regione, - yra paveikusi apie 97 proc. visos Baltijos jūros.

14.2. Lietuvos pajūrio juostos plotis nuo jūros iki apsauginio paplūdimio kopagūbrio 2018–2021 m. laikotarpiu sumažėjo nuo 45-60 iki 44-51 m.

14.3. 2018–2021 m. laikotarpiu sėkmingai mažinama jūros rūgštėjimo problema: vidutinis jūros vandens rūgštingumas sumažėjo nuo 7,91 iki 8,13 pH.

14.5. 2021 m. saugomų jūros zonų dalis sudarė 18,2 proc. ir viršijo iki 2020 m. užsibrėžtą 10 proc. tikslą.

14.6. Tiek 2018 m., tiek 2020 m. Lietuvoje pažanga įgyvendinant tarptautines kovos su neteisėta, nedeklaruota ir nereglamentuota žvejyba priemones vertintinas aukščiausiu balu (5 balai iš 5). Visgi, 2021 m. žuvų bendrijos būklė Baltijos jūros Lietuvos priekrantėje buvo vertintina kaip vidutinė.

14.7. 2019 m. duomenimis, tvarios žuvininkystės dalis, palyginti su BVP, nekito nuo 2017 m.

14.a. Žemės ūkio ministerijos lėšos, kurios skirtos jūriniams tyrimams, 2018-2021 m. sumažėjo nuo 45,8 tūkst. EUR iki 28,6 tūkst. EUR, tačiau Lietuvos skiriamas bendras finansavimas jūriniams tyrimams buvo ženkliai didesnis ir 2022 m. siekė daugiau nei 500 tūkst. eurų.

14.b. Tiek 2018 m., tiek 2020 m. Lietuvoje teisinių, strateginių ir (arba) institucinių programų, kuriose pripažįstamos ir ginamos mažų žuvininkystės ūkių teisės į jūrų išteklius ir rinkas, taikymo mastas vertintinas gerai (4 balai iš 5).

Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia.

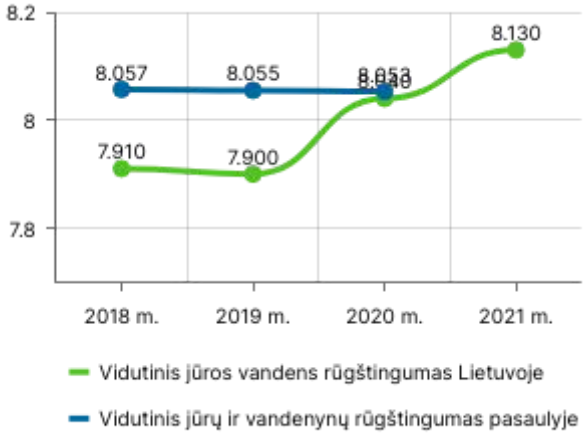
REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

Vanduo veikia visas žmogaus gyvenimo sritis, o aplinkoje vykstant intensyviai vandens apykaitai net toli nuo vandens telkinių vykdoma veikla daro įtaką vandens telkiniams.

Dėl specifinių hidrografinių ir klimatinių sąlygų Baltijos jūra – vienas didžiausių druskėto vandens telkinių planetoje. Itin jautrios ir tarpusavyje susijusios jūrinės ekosistemos sukūrė terpę unikaliai Baltijos jūros augalijai ir gyvūnijai. Tai irgi lėmė išskirtinį Baltijos jūros jautrumą ir pažeidžiamumą. Hidrodinaminės savybės ir žmogaus veikla lėmė, kad ši jūra šiandien eutrofikuota, užteršta pavojingomis medžiagomis ir šiukšlėmis, susiduria su biojvairovės nykimo problemomis. Lietuvai priklausančiame Baltijos jūros rajone vykdoma intensyvi ūkinė veikla. Todėl šio tikslo įgyvendinimas prisideda prie pagrindinių iššūkių sprendimo ir Baltijos jūros, jos ekosistemos išsaugojimo.

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

Siekiant 14 DVT įgyvendinimo, daug dėmesio turi būti skiriama jūros vandens rūgštėjimo stabdymui. Žemiau esančiame grafike yra nurodytas vidutinis jūros vandens rūgštingumas Lietuvoje ir vandenynų bei jūrų vandens rūgštingumas pasaulyje. Remiantis surinktais duomenimis galima teigti, jog nors 2017 m. Lietuvoje fiksuotas Baltijos jūros rūgštingumo (pH) rezultatas (7,96) žymiai atsiliko nuo pasaulio vidurkio (8,058), tačiau 2020 m. Lietuva (8,04) beveik susilygino su pasaulio vidurkiu (8,053), o 2021 m. Lietuvos rezultatas dar pagerėjo ir fiksavo teigiamą rūgštingumo mažėjimą. Vis dėlto, negalima teigti, kad tai ilgalaikė gerėjimo tendencija.

49 PAVEIKSLAS. VIDUTINIS JŪROS RŪGŠTINGUMAS LIETUVOJE IR VIDUTINIS JŪRŲ IR VANDENYNŲ RŪGŠTINGUMAS PASAULYJE (PH)
Šaltinis: Aplinkos ministerija, Koperniko jūrų tarnyba, 2023 m.

STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

Aplinkos apsaugos ir klimato kaitos valdymo plėtros programa bei Žemės ir maisto ūkio, kaimo plėtros bei žuvininkystės plėtros programa siekiama įgyvendinti priemones, padėsiančias gerinti Baltijos jūros bei jos pakrančių būklę, užtikrinti tausų jūrų išteklių naudojimą. Kadangi vanduo ir su juo susijusi veikla turi labai didelę reikšmę valstybei, visuomenei, šalies ūkiui ir gyventojams, buvo parengta Vandenų srities plėtros 2017–2023 metų programa. Programos paskirtis – nustatyti Lietuvos vandenų srities tikslus, uždavinius ir siekiamus rezultatus iki 2023 metų, kurie derėtų su kitų susijusių sričių politika, grįsta šalies tradicijomis, ES teisės normų, tarptautinių konvencijų, rezoliucijų, susitarimų ir programų reikalavimais.

2022 m. pabaigoje LRV patvirtino AM parengtą Nacionalinį vandenų srities planą 2022–2027 m., kuris užtikrina tvarų ir integruotą vandens telkinių, jūros aplinkos, potvynių rizikos, vandentvarkos valdymą ateityje. NPP 6 strateginiame tiksle nustatyti rodikliai, kurie skirti įgyvendinti 14 DVT – siekiama didinti jūrų ir pakrantės ekosistemų, vandens išteklių ir pajūrio krantų atsparumą klimato kaitos poveikiui, taip pat gerinti vandens telkinių (Baltijos jūros, paviršinių ir požeminių vandenų) būklę. XVIII LRV programoje taip pat skiriamas dėmesys jūrai – numatoma užtikrinti migruojančių žuvų rūšių apsaugą, peržiūrėti verslinės žvejybos reguliavimą bei pagerinti Baltijos jūros būklę.

Svarbu paminėti, kad 1992 m. Lietuva ratifikavo Helsinkio konvenciją dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos (HELCOM). Šiai konvencijai priklausančios valstybės ir ES susitarė užtikrinti ekologinį Baltijos jūros atstatymą. 2021 m. buvo atnaujintas HELCOM Baltijos jūros veiksmų planas – tai ambicinga priemonių programa, apimanti visus jūros ekosistemos elementus ir jų patiriamus poveikius. Jame numatyta apie 200 konkrečių veiksmų ir priemonių, skirtų biologinei įvairovei, eutrofikacijai, pavojingoms medžiagoms, laivybai ir žuvininkystei, kurias bus siekiama įgyvendinti ne vėliau kaip iki 2030 m.

(NE)PAŽANGOS ANALIZĖ

Įgyvendinant 14 DVT, Lietuva siekia iki 2025 m. žymiai sumažinti jūros taršą, visų pirma, taršą, kurią sąlygoja sausumoje vykdoma veikla (uždavinys 14.1.). Pažymėtina, jog 2018–2021 m. laikotarpiu mažėjo Chlorofilas „a“ (nuo 6,247 iki 5,345 µg/l) ir bendro azoto kiekis (nuo 0,441 iki 0,412 mg/l), tačiau pakilo bendras fosforo kiekis (nuo 0,22 iki 0,31 mg/l). Toks medžiagų pokytis atsitiko dėl maistinių medžiagų (azoto ir fosforo) pertekliaus – Baltijos jūra kenčia nuo eutrofikacijos, kai intensyviau vystosi fitoplanktono organizmai, pradeda žydėti dumbliai, trūksta deguonies, mažėja vandens skaidrumas. Eutrofikacija yra pagrindinė Baltijos jūros problema Lietuvoje ir visame regione bei yra paveikusi apie 97 proc. visos jūros. Eutrofikacijai didžiausią poveikį turi žemės ūkio veikla ir netinkamai išleidžiamos (iki nustatytų normatyvų) išvalytos nuotekos.

Remiantis 2014–2020 m. tyrimų duomenimis, Kuršių marios ir Baltijos jūros priekrantė nesiekė geros ekologinės būklės. Viena blogos ekologinės būklės priežasčių – per didelė bendrojo azoto koncentracija. 2010–2020 m. centrinėje ir šiaurinėje Kuršių marių dalyse, bendrojo azoto koncentracija apie 32 proc. tyrimų atitiko labai blogą, apie 23 proc. – blogą ekologinę būklę, taip pat sparčiai augo su Nemunu iš Lietuvos į Baltijos jūrą patenkantis bendrojo azoto (maistinių medžiagų) kiekis. Eutrofikacija Lietuvoje kyla dėl žemės ūkio veiklos ir buitinių vandenų (pramonės ir komunalinėse nuotekose esamų chemikalų). Šis procesas gali būti valdomas naudojant mažiau chemikalų su žalingomis sudedamosiomis dalimis ir vykdant tinkamas nuotekų valdymo (valymo) praktikas.

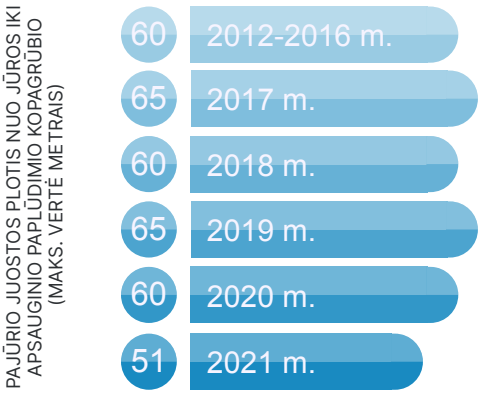
Siekiant sumažinti eutrofikaciją skatinančių biogeninių medžiagų patekimą į jūrą, Lietuvoje 2021 m. buvo vykdytas fitoplanktono biomasės surinkimo Kuršių marių akvatorijoje bandomasis projektas, panaudojant plaukiojančias priemones, ir surinktą biomasę šalinant bioreaktoriuose, pritaikant agrotechnologiniams poreikiams ar kitoms reikmėms.

Taip pat buvo sukurta priemonė, kuria buvo siekiama įvertinti biologinių procesų įtaką (azoto fiksaciją, denitrifikaciją ir cianotoksinų produkciją) biogeninių medžiagų balansui Kuršių mariose ir maistmedžiagių prietakai į Baltijos jūrą.

Pagal Helsinkio konvenciją, siektinos bendro azoto apkrovos iš Lietuvos į centrinę jūros dalį iki 2021 m. buvo ne daugiau kaip 25 827 t / m. ir ne daugiau kaip 703 t / m. bendro fosforo. Tačiau tyrimų duomenys parodė, kad tarša iš Lietuvos, kaip ir iš kitų aplinkinių Baltijos jūros valstybių, buvo didesnė nei leistina. Remiantis 1995–2019 m. duomenimis, vidutiniškai iš Lietuvos į centrinę Baltijos jūros dalį pateko 38 289 t bendro azoto ir 1 351 t bendro fosforo per metus. Atsižvelgiant į tai, 2021 m. visos devynios aplinkui Baltiją esančios valstybės (Danija, Estija, Suomija, Vokietija, Latvija, Lietuva, Lenkija, Rusija, Švedija) ir ES patvirtino Baltijos jūros veiksmų planą (BJVP) iki 2030 m., kuris parodo, kad vykdytas Baltijos jūros būklės gerinimo valdymas iki 2021 m. nebuvo efektyvus. Atnaujintoje BJVP versijoje daug dėmesio skiriama eutrofikacijai, pavojingoms medžiagoms, jūrų veiklai ir biologinei įvairovei, tačiau taip pat bus atsižvelgta ir į naujus iššūkius, tokius kaip povandeninis triukšmas ar jūros šiukšlės. Tikėtina, jog atnaujintas BJVP prisidės ir prie tarpvalstybinio bendradarbiavimo skatinimo.

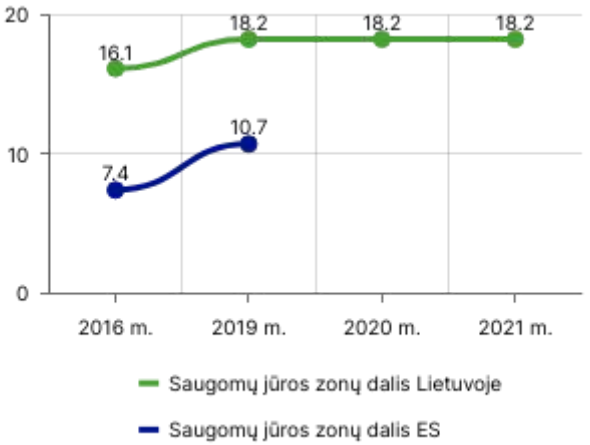
Lietuva taip pat siekia kuo labiau sumažinti ir spręsti Baltijos jūros rūgštėjimo sukeliamo poveikio problemą, įskaitant ir glaudesnio mokslinio bendradarbiavimo skatinimą (uždavinys 14.3.). Vidutinis jūros vandens rūgštingumas 2018–2021 m. laikotarpiu mažėjo (nuo 7,91 iki 8,13 pH), tačiau dar negalima teigti, kad tai ilgalaikė gerėjanti tendencija. Visgi, tai iš dalies gali būti susietas su sumažėjusiu išmetamo CO2 kiekiu Lietuvoje 2020 m. Sėkmingai vykdant kitus DVT ir sumažinus išmetamą CO2 kiekį, galima ženkliai prisidėti prie stabilaus jūros rūgštingumo lygio išlaikymo. Lietuvos ir pasaulio rūgštėjimo stabdymo rezultatų palyginimas apžvelgtas šio DVT skyriaus pradžioje.

Vienas iš strateginių Lietuvos tikslų yra tausiai valdyti bei saugoti Baltijos jūros ir jos pakrančių ekosistemas (uždavinys 14.2.). Šioje srityje 2018–2021 m. fiksuojamas regresas: pajūrio juostos plotis nuo jūros iki apsauginio paplūdimio kopagūbrio sumažėjo nuo 45–60 iki 44–51 m. Svarbu pastebėti, jog per metus kranto linija bei birių sąnašų kiekis gali žymiai susiaurėti ir (ar) išplatėti, todėl, siekiant tikslesnių rezultatų, yra svarbu išskirti daugiametę pokyčių tendenciją. 2021 m. atliktoje studijoje nurodoma, kad Kuršių nerijos ir žemyninės Baltijos kranto dalis yra intensyviai veikiama audrų sukeliamos vandens erozijos. Kranto būklę lemia vis dažnesnės pakrantę ardančios uraganinės audros, sumažėjęs su pagrindinėmis vandens srovėmis atkeliaujantis smėlio nešmenų srautas, antropogeniniai veiksniai. Besikeičiantys Baltijos jūros krantodaros procesai nėra pakankamai tiriami, ko pasekoje trūksta žinių priimant strateginius sprendimus dėl optimaliausių krantotvarkos priemonių (paplūdimių papildymo atvežtiniu smėliu, apsauginio kopagūbrio apsaugos nuo išpustymo ir jūros erozijos), be to, pabrėžiamas dažnai vėluojantis ir nereguliarus krantotvarkinių darbų finansavimas ir krantotvarkinių priemonių įdiegimo kainos augimas. Tačiau dalis vykdytų priemonių buvo veiksmingos: nuo 2014 m. yra vykdomi kopagūbrio apsaugą ir jo regeneraciją skatinantys krantotvarkiniai darbai, pavyzdžiui, smėlio kaupimas kopagūbryje, kurie laikomi prevencine priemone, padedančia sušvelninti klimato kaitos sukeltas problemas.

50 PAVEIKSLAS. PAJŪRIO JUOSTOS PLOČIO NUO JŪROS IKI APSAUGINIO PAPLŪDIMIO KOPAGRŪBIO KAITA 2012-2021 M. (MAKS. VERTĖ METRAIS)
Šaltinis: Aplinkos ministerija, 2023 m.

Iki 2020 m. šalyje siekta išsaugoti bent 10 proc. pakrantės ir jūros zonų, vadovaujantis nacionaliniais ir tarptautiniais teisės aktais ir geriausia turima moksline informacija (uždavinys 14.5.). 2018–2021 m. laikotarpiu fiksuojamas stabilus pasiektų tikslų išlaikymas: saugomų jūros zonų dalis (taip pat priklausanti NATURA 2000) sudarė 18,2 proc. Vis dėlto išskirtina, jog Lietuvoje nebuvo parengti jūrinėms saugomoms teritorijoms būtini gamtotvarkos planai, o nepakankamai sureguliuota žmogaus ūkinė veikla prisideda prie jūros teršimo šiukšlėmis, nafta ir kitomis kenksmingomis medžiagomis, žvejybos įrankiais, nevietinių rūšių patekimu ir triukšmu.

51 PAVEIKSLAS. SAUGOMOS JŪRŲ ZONOS DALIS LIETUVOJE IR ES (PROC.)
Šaltinis: Aplinkos ministerija, EUROSTAT, 2023 m.

Lietuva yra įsipareigojusi kovoti su neteisėta, nedeklaruota ir nereglamentuota žvejyba, taip pat siekia didinti tausaus jūrų išteklių naudojimo ekonominę naudą (uždaviniai 14.6. ir 14.7.). Tvarios žuvininkystės dalis, palyginti su BVP, 2017–2019 m. išliko stabili ir siekė 0,05 proc., o Lietuvos pažanga, įgyvendinant tarptautines kovos su neteisėta, nedeklaruota ir nereglamentuota žvejyba priemones, 2018–2020 m. laikotarpiu buvo įvertinta kaip fiksuojanti aukščiausios pažangos rezultatą (5). Žuvininkystės planavimas yra vykdomas tiek pagal ES (pavyzdžiui, įgyvendinant BŽP), tiek pagal nacionalinius įsipareigojimus. Svarbiausi strateginio planavimo dokumentai žuvininkystės srityje minėtuoju laikotarpiu buvo Lietuvos žuvininkystės sektoriaus veiksmų programa, Baltijos jūros aplinkos apsaugos strategija, Nacionalinė aplinkos apsaugos strategija bei Vandenų srities plėtros programa.

Siekiant apsaugoti žuvų išteklius, būtina vengti perteklinio žuvų išteklių naudojimo, ir rekomenduojama taikyti atsargumo principą planuojant žvejybos politiką. Svarbu išskirti, jog nepaisant aukščiausio pažangos rezultato, 2021 m. atliktame tyrime teigiama, kad, Baltijos jūros priekrantės vandenų būklės vertinime 4 iš 6 pagrindinių žuvų rodiklių (Žuvų bendrijos gausumo indeksas, Žuvų bendrijos įvairovės indeksas, Kertinių priekrantės žuvų bendrijų rūšių gausumas ir Kertinių priekrantės žuvų funkcinių grupių gausumas) vertės atitinka gerą aplinkos būklę pagal Jūros strategijos pagrindų direktyvos kriterijus. Tačiau, 2 iš 6 rodiklių – Žuvų bendrijos dydžio indeksas ir Žuvų bendrijos trofinis indeksas – neatitinka geros aplinkos būklės. Tokio rodiklių rezultatų priežastimis buvo išskiriama intensyvi žvejyba ne tik priekrantėje, bet ir Kuršių mariose (išgaudomos didesnės nei 30 cm dydžio ir natūraliai dominuojančios žemesnio trofinio lygmens žuvys). Dėl kritinės menkių populiacijos būklės Baltijos jūroje, menkių žvejyba uždrausta visoje Baltijos jūroje ES sprendimu. Svarbu pastebėti, jog dugniniais tralais vykdyta menkių žvejyba (vyko intensyvus saugomų jūrinių teritorijų dugno trikdymas) sustabdyta nuo 2020 m. Dar viena žuvininkystės sektoriaus problema – pametami arba tikslingai išmetami žvejybos įrankiai, kurie veikia kaip spąstai jūros paukščiams ir žinduoliams. Tokiuose tinkluose gaišta ir žuvys, kurios tikslingai negaudomos, tačiau įkliūva tokiuose pamestuose žvejybos įrankiuose.

Regioninė Baltijos jūros baseino analizė atskleidžia, kad nors daugumos Baltijos jūros regiono šalių laivyno rezultatai per pastaruosius kelerius metus pagerėjo, Lietuvos Baltijos jūros laivynas patyrė nuostolių – didžioji dalis Lietuvos Baltijos jūros laivyno daug metų buvo orientuoti į menkių žvejybą, todėl mažėjant menkių kvotoms, prastėjant jų kokybei bei visiškai uždraudus komercinę menkės žvejybą, įmonių žvejybos veiklos rezultatai prastėjo. Tuo tarpu pelaginių žuvų rūšių žvejybos segmento rezultatai gerėjo, bet bendras Baltijos jūros ir priekrantės laivyno rezultatas išliko neigiamas, kurį visgi pavyksta stabilizuoti pasitelkiant Europos jūros reikalų ir žuvininkystės fondo lėšas. Subalansavus žvejybos pajėgumus su žvejybos galimybėmis Baltijos jūroje, o likusioms žvejybos įmonėms investavus į veiklos efektyvumą, laimikio kokybę ar pridėtinę vertę, siekiama, kad iki 2030 m. Baltijos jūros laivynas taptų subalansuotas.

Lietuva taip pat siekia nedidelio masto žvejyba besiverčiantiems žvejams suteikti galimybes naudotis jūros ištekliais ir rinkomis. Pagal teisinių, strateginių ir (arba) institucinių programų, kuriose pripažįstamos ir ginamos mažų žuvininkystės ūkių teisės į jūrų išteklius ir rinkas (uždavinys 14.b.) taikymo masto rodiklį, Lietuva surinko 4 balus (iš 5 galimų). Viena iš priežasčių, kuri šiame uždavinyje trukdo pasiekti aukščiausią rezultatą yra tai, jog dauguma labai mažų, mažų ir vidutinių žvejybos jūrų vandenyse įmonių turi ribotas finansines galimybes investuoti į pridėtinės vertės kūrimą ir pardavimų plėtrą, taip pat yra mažas šių įmonių pelningumas.

Vis dėlto, vadovaujantis rinkos stebėjimo tarnybos (EUMOFA) pateikiamais vertinimais, galima pagrįstai tikėtis, kad žuvininkystės sektoriaus atsigavimas po COVID19 pandemijos sukeltų padarinių gali būti sklandesnis nei bendrai visos ekonomikos, nes iš principo nei viename iš šių sektorių veikla nebuvo visiškai sustabdyta, nors ir susidūrė su rimtais sunkumais. Preliminariais Žuvininkystės mokslo, technikos ir ekonomikos komiteto vertinimais, COVID-19 poveikis akvakultūros sektoriui yra mažesnis nei žvejyboje. Labiausiai nukentėjo mažos apimties priekrantės žvejybos segmentas: nuo 2017 m. didėjusios Baltijos jūros žvejybos pajamos 2020 m. krito ir buvo žemiausios nuo 2009 m. Siekiant padidinti žuvininkystės sektorių atsparumą panašioms globalioms krizėms, siekiama, kad iki 2030 m. būtų paskatintas trumpųjų tiekimo grandinių, technologinių sprendimų diegimas.

Lietuvoje siekiama didinti mokslinių tyrimų biudžeto lėšų (uždavinys 14.a.), skiriamų tyrimams jūrų technologijų srityje, dalį. Vis dėlto, 14.a. uždavinio įgyvendinimo rodikliu pasirinktas ŽŪM finansavimas, skirtas jūriniams tyrimams, 2018–2021 m. sumažėjo: Lietuva 2018 m. skyrė 45,8 tūkst. EUR jūriniams tyrimams, o 2021 m. šis finansavimas sumenko iki 28,6 tūkst. EUR. Vis dėlto pažymėtina, jog ŽŪM, kartu su Žuvininkystės tarnyba prie ŽŪM, Klaipėdos universitetu ir Žemės ūkio duomenų centru, įgyvendina Duomenų rinkimo programą, kuriai 2022 m. buvo suplanuotas daugiau nei 500 tūkst. EUR finansavimas, todėl 14.a. uždavinio Lietuvos rodiklio įgyvendinimui yra skiriama kur kas daugiau dėmesio, nei atsispindi DVT statistikoje.

KYLANTYS IŠŠŪKIAI

Bendradarbiavimas tarp valstybių yra itin svarbus, siekiant užtikrinti Baltijos jūros apsaugą. Išskirtina, jog viena iš problemų yra bendradarbiavimo trūkumas dėl HELCOM BJVP įgyvendinimo klausimų. Bendradarbiavimo trūkumas pasireiškė su Lietuvos kaimyninėmis valstybėmis, o didžiausia problematika egzistuoja santykiuose su Rusijos Federacija, kadangi nuo 2015 m. nevyksta tarpvalstybinis bendradarbiavimas: nėra sudaryta galimybių keistis tarpvalstybinių paviršinių vandens telkinių monitoringo duomenimis ir informacija, derinti priemones, skirtas tarpvalstybinių vandens telkinių būklei gerinti, koordinuoti operatyvų reagavimą į taršos incidentus, spręsti kitus su Baltijos jūros taršos prevencija susijusius klausimus. Pažymėtina, jog dėl Rusijos vykdomų geopolitinių veiksmų tarpvalstybinis bendradarbiavimas artimiausiu metu nėra įmanomas. Be to, itin svarbu, jog valstybėms pavyktų įgyvendinti atnaujinto BJVP tikslus iki 2030 m. ir nebūtų pakartotos BJVP įgyvendinimo iki 2021 m. klaidos. Sėkmingas atnaujinto plano įgyvendinimas ženkliai prisidėtų prie Lietuvos 14 DVT uždavinių tikslų įgyvendinimo.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

14 DVT pažanga vertinama kaip vidutinė – nors Baltijos jūros aplinkos būklė pagal eutrofikacijos rodiklius yra ypač bloga, tolstama nuo maistinių medžiagų prietakos į jūrą mažinimo tikslų, tačiau 2018–2021 m. gerėjo Baltijos jūros rūgštingumo rodiklis. Vis dėlto, negalima teigti, kad tai ilgalaikė gerėjanti tendencija. Siekiant išsaugoti jūras ir jūrų išteklius bei užtikrinti tausų jų naudojimą, ypač svarbu vykdyti jūrų ir pakrančių ekosistemų apsaugą, taip pat jūrų taršos ir vandenynų rūgštėjimo prevenciją ir padarinių mažinimą, gilinti mokslo žinias, mokslinių tyrimų pajėgumus ir jūrų technologijas. Be to, pažymėtinas gilesnis įsitraukimas į tarpvalstybinio bendradarbiavimo mechanizmus, kadangi Baltijos jūros kokybei įtakos turi ne tik Lietuva, bet ir kitos Baltijos jūros regiono valstybės.

Įgyvendinant 14 DVT, siūloma daugiau dėmesio skirti žmogaus ūkinės veiklos sureguliavimui: reguliariai vykdyti krantotvarkinius darbus, plėsti tarpvalstybinį bendradarbiavimą, parengti jūrinėms saugomoms teritorijoms būtinus gamtotvarkos planus.

Siekiant tiksliau vertinti tikslo įgyvendinimo pažangą, siūloma išplėsti 14.a. rodiklio „Žemės ūkio ministerijos lėšos, skirtos jūriniams tyrimams“ finansavimo šaltinių sąrašą, jog būtų tikslesnis pažangos pasiekimo rezultatas.

15 TIKSLAS. SAUGOTI, ATKURTI IR SKATINTI DARNŲ SAUSUMOS EKOSISTEMŲ NAUDOJIMĄ, DARNIAI VALDYTI MIŠKUS, KOVOTI SU DYKUMĖJIMU, SUSTABDYTI ŽEMĖS BŪKLĖS BLOGĖJIMĄ IR PAKEISTI ŠĮ PROCESĄ PRIEŠINGA KRYPTIMI BEI SUSTABDYTI BIOLOGINĖS ĮVAIROVĖS PRARADIMĄ

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

- Saugomų teritorijų plėtra ir saugomų rūšių apsauga, ekosistemų silpnėjimo stabdymas, biologinės įvairovės nykimo iššūkio sprendimas
- Tvaraus sausumos ekosistemų naudojimo užtikrinimas

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

15.1. 2018-2021 m. Lietuvoje padidėjo miškingumo (nuo 33,6 iki 33,7 proc.) bei saugomų teritorijų (nuo 17,6 iki 17,7 proc.) plotas.

15.2. 2018-2021 m. Lietuvoje sumažėjo įveistų naujų miškų plotas nuo 1 018 ha iki 882,5 ha per metus. Pažymėtina, kad nualintos žemės dalies, palyginti su visu žemės plotu, rezultatas 2016-2019 m. siekė 12,4 proc. (7 919 km2);

15.5. Raudonosios knygos indeksas 2021 m. buvo įvertintas 0,99 balo. Vis dėl to šis rodiklis neatskleidžia visos informacijos apie buveinių būklę ir biologinę įvairovę Lietuvoje.

15.6. Lietuva yra priėmusi teisines, administracines ir strategines priemones siekiant užtikrinti sąžiningą ir lygiateisį dalijimąsi genetinių išteklių teikiama nauda, tačiau nuo 2001 m. galiojanti teisės aktų sistema yra tobulintina.

15.7., 15.c. 2018-2021 m. Lietuvoje išaugo nelegaliai sumedžiotų gyvūnų dalis (nuo 0,03 iki 0,06 proc.).

15.8. Lietuva nuo 2010 m. yra priėmusi nacionalinius teisės aktus svetimų invazinių rūšių plitimo prevencijai ir kontrolei.

15.9. Lietuva yra integravusi biologinės įvairovės rodiklius į nacionalines apskaitos ir ataskaitų teikimo sistemas.

15.a., 15.b. 2018-2021 m. išaugo (nuo 8,1 iki 11,76 mln. eurų) Lietuvos skiriamas finansavimas biologinės įvairovės apsaugai, kraštovaizdžio tvarkymui ir išsaugojimui.

Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia.

REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

Natūralios ir pusiau natūralios ekosistemos užima daugiau kaip trečdalį Lietuvos teritorijos. Didžiausia laukinės gamtos įvairovė telkiasi miškuose ir šlapynėse. Lietuvoje vyrauja spygliuočių medynai, užimantys 55,7 proc. miškų ploto, po jų seka minkštųjų lapuočių miškai (40,9 proc.), kietųjų lapuočių miškai užima 3,4 proc. ploto. Siekiant išsaugoti miškus bei visus juose gyvenančius organizmus Lietuva visoje šalyje yra įsipareigojusi bei stengiasi saugoti vertingus kraštovaizdžius, buveines ir svarbius kitus biologinės įvairovės elementus, taip pat saugoti ir atkurti sunaikintas ar nusilpusias ekosistemas. Tam, kad miškas teiktų įvairiapusę naudą visuomenei, miškuose reikalinga išsaugoti biologinę įvairovę, didinti kraštovaizdžio stabilumą, gerinti aplinkos kokybę ir didinti miško ekosistemų tvarumą.

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

15 DVT siekiama apsaugoti, atkurti ir skatinti sausumos, vidaus vandenų, miškų, pelkių, sausumų ekosistemų išsaugojimą ir tausų jų naudojimą. Žemiau esančiame grafike yra nurodytas saugomų teritorijų plotas, palyginti su šalies plotu, Lietuvoje ir ES (proc.). Remiantis duomenimis galima teigti, jog 2021 m. saugomų teritorijų plotas (nuo visos teritorijos ploto) Lietuvoje buvo 8,7 proc. mažesnis nei ES valstybių vidurkis.

52 PAVEIKSLAS. SAUGOMŲ TERITORIJŲ PLOTAS, PALYGINTI SU ŠALIES PLOTU, LIETUVOJE IR ES (PROC.)
Šaltinis: EUROSTAT, Aplinkos ministerija, 2023 m.

STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

Perėjimas prie klimatui neutralios ekonomikos iki šio amžiaus vidurio yra vienas svarbiausių ilgalaikių ES tikslų. Laikantis Energetikos sąjungos valdymo ir klimato politikos veiksmų valdymo reglamento Lietuva parengė NEKSVP, kuriame suplanuotos priemonės klimato kaitos švelninimui ir prisitaikymui bei pramonės perėjimui prie klimatui neutralaus poveikio – pertvarkyti medynus ir krūmynus, atkurti šlapynes, skatinti daugiamečių augalų auginimą. XVIII LRV programoje taip pat skiriamas dėmesys bei iškeliami tikslai siekiant darnaus sausumos ekosistemų, miškų naudojimo, veiksmingai apsaugoti natūralias buveines ir saugomas rūšis. Šiems tikslams pasiekti įgyvendinamas projektas „Gamtinio kapitalo apsauga ir tvarus naudojimas“.

Aplinkos apsaugos ir klimato kaitos valdymo plėtros programa siekiama įgyvendinti priemones, padėsiančias darniai valdyti miškus, saugoti biologinę įvairovę. Nacionaline aplinkos apsaugos strategija siekiama užtikrinti darnaus gamtos išteklių naudojimą, ekosistemų išsaugojimo stabilumą – išsaugoti ir formuoti tvarias miško ekosistemas. Šia strategija siūloma taikyti artimos gamtai miškininkystės priemones, skatinti pagrindinius neplynuosius miško kirtimus, tobulinti miško ūkines priemones atskirose miškų grupėse, užtikrinti, kad iškertamas medienos kiekis neviršytų jos prieaugio visuose Lietuvos miškuose.

Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 metų veiksmų planu siekiama tobulinti teisinį reguliavimą saugomų rūšių apsaugos srityje, pagerinti ir išlaikyti tinkamas gamtines sąlygas saugomų rūšių buveinėms (pavyzdžiui, parengti ir įgyvendinti praeityje pažeistų ekosistemų ir biologinės įvairovės atkūrimo projektą), įvertinti ekosistemų ir jų paslaugų būklę, atlikti svarbiausių ekosisteminių paslaugų socio–ekonominį vertinimą ir nustatyti ekosistemų ir jų teikiamų paslaugų vertinimo integravimo į sprendimų priėmimo procesus, efektyviau vykdyti gyvosios gamtos monitoringą, duomenų surinkimą, kaupimą bei saugojimą, atlikti invazinių ir svetimžemių rūšių būklės tyrimus Lietuvoje, įgyvendinti invazinių rūšių gausos reguliavimo ir valdymo priemones, užtikrinti sąžiningą ir teisingą genetinių išteklių naudojimą.

Vienas pagrindinių strateginių dokumentų, prisidedančių prie 15 DVT įgyvendinimo, yra Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023-2027 m. strateginis planas. Atliktas Strateginis pasekmių aplinkai vertinimas atskleidė, kad strateginis planas prisidės siekiant nacionalinių ir tarptautinių aplinkos, klimato bei darnaus vystymosi tikslų, o patobulinta aplinkosaugos priemonių architektūra bei išaugusios priemonių įgyvendinimo apimtys užtikrins didesnį indėlį saugant aplinką bei siekiant klimato švelninimo tikslų, lyginant su ankstesniu laikotarpiu programos (Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programa). Svarbu pažymėti, kad šis vertinimas atskleidžia ir reikšmingus neigiamus Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros plano įgyvendinimo aspektus bei saugiklių ir priemonių nepakankamumą strateginiams biologinės įvairovės, kraštovaizdžio apsaugos, klimato švelninimo, oro taršos mažinimo, vandensaugos tikslams pasiekti.

(NE)PAŽANGOS ANALIZĖ

Įgyvendinant 15 DVT, Lietuva siekia užtikrinti sausumos ir vidaus gėlo vandens ekosistemų ir jų paslaugų, pirmiausia miškų, pelkių, išsaugojimą, atkūrimą bei tausų naudojimą, pažangą darnaus miškų valdyme (uždaviniai 15.1. ir 15.2.) ir šiose srityje nuo 2018 m. fiksuojamas stabilus progresas: miškingumo bei saugomų teritorijų plotas šiek tiek padidėjo ir, atitinkamai, 2021 m. siekė 33,7 ir 17,7 proc. Miškingumo didėjimui įtakos turėjo įgyvendinamos priemonės, įtvirtintos Nacionalinėje miškų ūkio sektoriaus plėtros 2012–2020 metų programoje. Vis dėlto pažymėtina, jog Lietuvoje 2018–2021 m. laikotarpiu nuo 1 018 iki 882,5 ha sumažėjo per metus įveistų naujų miškų plotas. Siekiant spręsti šią padėtį, 2022 m. pradžioje buvo palengvintos administracinės procedūros asmenims, siekiantiems veisti miškus, bei sudarytos palankesnės sąlygos mišką veisti derlingesnėje žemėje. Tai sąlygojo, kad vėl stebima įveisiamo miško ploto didėjimo tendencija (preliminariais duomenimis, 2022 m. įveista 1 013 ha naujų miškų).

METAI	ĮVEISTŲ NAUJŲ MIŠKŲ PLOTAS LIETUVOJE (HA)
2018 m.	1 018
2019 m.	1 004
2020 m.	875
2021 m.	882

2019 m. EK pateiktoje Buveinių direktyvos įgyvendinimo ataskaitoje, nurodoma, kad Lietuvoje tik 1 iš 13 Europos Bendrijos svarbos miškų buveinių tipų būklė buvo įvertinta kaip palanki, o net 6 – kaip nepalanki. Taip pat svarbu pažymėti, kad miškai Lietuvoje naudojami neintensyviai ir tausojančiai: kasmet iškertama mažiau kaip 2 proc. viso miškuose sukaupto medynų tūrio arba tik apie 70 proc. grynojo medienos prieaugio, kaupiant vis didesnį rezervą ateičiai. Tokiu būdu, dėl ypač tausojančio miško naudojimo, per pastaruosius daugiau kaip 50 m. nuolatos didėjo miškuose kaupiamas medienos potencialas. Pasiekiama riba, kuomet didėja natūraliai atkritančios, ir, todėl, racionaliai nepanaudojamos medienos kiekiai. Negyva antžeminė mediena šalies miškuose sudaro daugiau nei 10 proc. miškuose augančių medžių stiebų tūrio – kasmet hektare visiškai suyra ir į CO_2 pavirsta apie 1,03 m^3 žuvusių medžių stiebų.

Tarp visų veiklos sektorių Lietuvoje miškų ūkio sektorius yra didžiausias ŠESD sugėriklis (absorbentas). Per metus šalies miškai vidutiniškai absorbuoja apie 18 mln. t CO_2 ekv., tačiau numatoma, kad, nesiimant jokių priemonių, Lietuvos miškai jau 2026 m. išskirs daugiau anglies dioksido, nei pajėgs jo absorbuoti. Siekiant nurodytų problemų sprendimo yra itin svarbu taikyti darnaus miško valdymo principus. EK nurodo, kad aktyvūs miškų savininkų ir ūkininkų veiksmai, siekiant padidinti miškuose ir žemės ūkio naudmenų dirvožemiuose kaupiamos anglies kiekį, svariai prisidėtų prie bendrų ES įsipareigojimų sumažinti išmetamų ŠESD kiekį. Siekiant, kad miškas sukauptų daugiau anglies dioksido nei jo išskirtų, būtina jį tinkamai prižiūrėti: atkurti, sodinti, prižiūrėti jaunuolynus, saugoti medžius ir miško paklotę nuo pažeidimų, netoleruoti miško sunaikinimo atvejų. NKKVD taip pat yra nustatyti tikslai, kurių įgyvendinimas turėtų prisidėti prie darnaus miško valdymo – didinti miškuose ir medienos produktuose kaupiamos organinės anglies atsargas, intensyvinti (didinti) kasmetinį organinės anglies absorbavimą plėtojant darnią miškininkystę, plačiau naudoti vietines žaliavas medienos produktų gamyboje, taip pat iki 2024 m. padidinti šalies miškingumą ne mažiau kaip iki 35 proc. (nuo 33,7 proc.) prioritetą teikiant plotams, savaime apaugusiems medžiais ir krūmais, laikantis ekologinių principų. Kita svarbi priemonė, kuri galėtų prisidėti prie miškų plėtros problemos sprendimo – diskusijos su įvairių sektorių, ypač žemės ūkio atstovais, kadangi būtent jų žemėse labiausiai (potencialiai) galima didinti miško plotus.

Ne tik naujų miškų kūrimas, tačiau ir jau esančių apsaugojimas yra itin svarbi ekosistemų apsaugos dalis. Miško gaisrų stebėjimui naudojama antžeminė automatinė miško gaisrų stebėjimo sistema (AAMGSS), kuri 2010–2013 m. buvo įdiegta visuose Lietuvos miškuose, priskirtuose I –am ir II –am gaisrų rizikos laipsniui (17 VĮ VMU regioninių padalinių). Kokybiškas, nuolatinis aukštos rizikos miško gaisrų kilimo vietų stebėjimas užtikrina savalaikį miško gaisrų kilimo vietų nustatymą ankstyvoje gaisrų fazėje, neleidžiant jiems išplisti, todėl sumažėja gaisrų padaryti ekonominiai nuostoliai, žala gamtai, atmosferos oro užterštumas, užtikrinamas ekosistemų ir biologinės įvairovės išsaugojimas. Tačiau, remiantis Aplinkos apsaugos ir klimato kaitos valdymo plėtros programos pažangos priemone „Skatinti miškų plėtrą ir darnų miškų sektoriaus vystymąsi“, AAMGSS įranga naudojama jau 8–10 m., yra pasenusi (optiniams detektoriams, kompiuterinei, ryšių perdavimo ir kitai analogiškai įrangai šis terminas – naudojimo riba). Dėl technologiškai ir fiziškai pasenusios AAMGSS (nebegaminamos AAMGSS naudojamų detektorių dalys, pasenusi programinė įranga ir kt.), buvo identifikuota, jog galimi sistemos veiklos sutrikimai ir atitinkamai neigiamos miško gaisrų suvaldymo pasekmės. Siekiant išvengti šios problemos buvo suplanuota skirti daugiau nei 23 mln. eurų ES ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšų (įskaitant bendrojo finansavimo lėšas) – šiam tikslui panaudojus skirtą finansavimą ir įgyvendinus priemonę, Lietuvoje bus modernizuota AAMGSS.Be to, siekiant didinti miškų ekosistemų atsparumą klimato kaitos pokyčių sukeltoms stichinėms nelaimėms ir dažnėjantiems miško kenkėjų ir ligų masinio išplitimo židiniams, būtina didinti miškų biologinę įvairovę, keisti požiūrį ir taikyti gamtą tausojančias miškininkystės metofus ir technologijas: suformuoti atsparius klimato kaitai įvairiaamžius ir įvairiarūšius spygliuočių–lapuočių medynus, išnaudoti savaiminio miško atžėlimo galimybes.

Diskutuojant apie išmetamųjų ŠESD absorbciją dažniausiai minimi miškai, tačiau itin svarbus vaidmuo tenka ir pelkėms. Pastarosios neretai laikomos efektyviausiomis anglies dioksido saugyklomis iš visų sausumos ekosistemų. Siekiant užtikrinti ekosistemų apsaugą ir biologinę įvairovę, svarbu užtikrinti pelkių atkūrimą – filtruoti teršalus pelkėse, šalinti nendrynus ir netipingą sumedėjusią augaliją, patvenkti vandens tėkmes, kad pelkėje kuo ilgiau išsilaikytų tirpsmo ir poplūdžių vanduo. Žemės ūkis prie klimato kaitos švelninimo gali prisidėti stiprindamas dirvožemio ŠESD kaupimo ir (ar) absorbavimo funkciją, užsiimdamas tvaria ir aplinką tausojančia žemdirbyste.

Lietuva siekia stabdyti žemių degradavimą ir atkurti dirvožemį (uždavinys 15.3), tačiau padėtis prastėja: šalyje nualintos žemės dalies, palyginti su visu žemės plotu, rezultatas 2016–2019 m. siekė 12,4 proc. (7 919 km2), kai 2000–2015 m. laikotarpiu šio rodiklio rezultatas siekė 6,6 proc. (4 202 km2) Dykumėjimo problemos Lietuvai kol kas negresia, tačiau dirvožemio ir žemių degradavimo klausimai, kuriuos apima JT konvencija dėl kovos su dykumėjimu, itin svarbūs bei aktualūs. Prie blogėjančios Lietuvos dirvožemio būklės prisideda ne tik vėjo ir lietaus sukelta dirvos erozija, bet ir neatsakingas ūkininkavimas, t. y. pernelyg intensyvus žemės dirbimas, nepagrįstas žemės ūkio technikos naudojimas, gausus trąšų naudojimas. Pabrėžtina, jog Lietuva aktyviai dalyvauja sprendžiant žemių degradavimo ir dykumėjimo problemas, yra įsipareigojusi rinkti, analizuoti ir keistis su dykumėjimu susijusia informacija, dalytis patirtimi, technologinėmis žiniomis šiai problemai spręsti.

Siekdama išsaugoti ir tausiai naudoti biologinę įvairovę ir ekosistemas, Lietuva padidino finansavimą, skirtą apsaugoti biologinę įvairovę, tvarkyti ir išsaugoti kraštovaizdį, nuo 8,1 mln. EUR 2018 m. iki 11,76 mln. EUR 2021 m. (uždavinys 15.a., 15.b.) Pažymėtina, jog valstybės biudžeto lėšos, kartu su ES parama, 2021 m. siekė virš 25 mln. EUR, kurios buvo panaudotos tiek tiesioginių projektų biojvairovės ir kraštovaizdžio apsaugos priemonių įgyvendinimui finansuoti, tiek priemonėms susijusioms su švietimu, teisės aktų projektų rengimu, inventorizavimo dokumentų rengimu ir pan. Savivaldybės iš savo biudžeto biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio apsaugos priemonių įgyvendinimui, įskaitant gamtos paveldo objektų apsaugą, 2021 m. skyrė apie 7,6 mln. EUR.

SIEKDAMA IŠSAUGOTI IR TAUSIAI NAUDOTI BIOLOGINĘ ĮVAIROVĘ, LIETUVA PADIDINO FINANSAVIMĄ, SKIRTĄ APSAUGOTI BIOLOGINĘ ĮVAIROVĘ, TVARKYTI IR IŠSAUGOTI KRAŠTOVAIZDĮ, NUO 8,1 MLN. EUR 2018 M. IKI 11,76 MLN. EUR 2021 M.

Kita vertus, remiantis 2022 m. EK pateikta Lietuvos Prioritetinių veiksmų programa, skirta įgyvendinti ES Buveinių ir Laukinių paukščių direktyvas, prioritetiniams „Natura 2000“ veiksmams apskaičiuotas finansavimo poreikis 2021–2027 m. siekia 851,97 mln. EUR (arba 121,71 mln. EUR per metus). Šis skaičiavimas įtraukia su „Natura 2000“ susijusias horizontaliąsias priemones ir administracines išlaidas, su „Natura 2000“ teritorijomis susijusių rūšių ir buveinių geros būklės palaikymo ir atkūrimo priemones, papildomos žaliosios infrastruktūros priemones, taip pat papildomas konkrečioms rūšims išsaugoti ir atkurti skirtas priemones, nesusijusias su konkrečiomis ekosistemomis ar buveinėmis.

Vis dėlto pažymėtina, jog iki 2022 m. nevisoms „Natura 2000“ teritorijoms buvo parengti konkretūs vietovės apsaugos tikslai. Tai mažino teisinį aiškumą, kurie plotai turi būti išsaugoti planuojant ir vykdant ūkinę veiklą, arba iki kokios ekologinės būklės buveinės ir rūšys turi būti atkurtos suplanuojant ir įgyvendinant aktyvias ir pasyvias apsaugos priemones.

Lietuva įsipareigojusi imtis skubių ir būtinų veiksmų, siekiant sumažinti gamtos buveinių būklės blogėjimą, sustabdyti biologinės įvairovės praradimą ir apsaugoti nykstančias rūšis (uždavinys 15.5.). Šioje srityje 2018–2021 m. fiksuojamas pasiekto tikslo palaikymas: Raudonosios knygos indeksas sudaro 0,99 balo. Siekiant tolesnio Raudonosios knygos indekso rodiklio palaikymo būtina prioretizuoti ekosistemų išsaugojimą bei atkūrimą, kadangi taip būtų užtikrintas ir pavienių rūšių, kurioms kyla išnykimo grėsmė, apsauga – Raudonoje knygoje atsiduriančios rūšys yra ekosistemų neapsaugojimo pasekmė. Ekspertų teigimu, vienos rūšies išgelbėjimui reikalingi labai dideli ištekliai, tad tokie projektai dažnai sulaukia skeptiškumo iš visuomenės dėl jų įgyvendinimo, nors ekosistemų atkūrimas svarbus tiek žemės ūkio sektoriui, turizmui, pramonei, energetikai, tiek visuomenės sveikatai bei gerovei. Pasak šios srities specialistų, svarbu vengti nepagrįstų sprendimų (pavyzdžiui vienkartinis vandens telkinių įžuvinimas), kurie ilgainiui nepasiteisina dėl prastos buveinės būklės.

Vis dėlto pažymėtina, jog šis Raudonosios knygos indekso rodiklis neatskleidžia visos informacijos apie buveinių būklę, biologinę įvairovę. Lietuvoje pagal 2019 m. Buveinių direktyvos ataskaitą tik 8 proc. Lietuvos miško buveinių tipų apsaugos būklė buvo vertinama kaip palanki, 46 proc. miškų buveinių apsaugos būklė nepalanki (netinkama), o kitų 46 proc. – nepalanki (bloga). Taip pat nebuvo nei vieno Europos Bendrijos svarbos pievų buveinės tipo, kurio apsaugos būklė būtų vertinama kaip palanki (25 proc. Europos Bendrijos svarbos pievų ir joms artimų buveinių būklė yra nepalanki netinkama, o 75 proc. – nepalanki bloga).

Be to, nyksta agrarinio kraštovaizdžio paukščiai ir vabzdžiai, visų pirma apdulkintojai. 21 paukščių rūšies, kurios susiję su pievų ir šlapynių buveinėmis, populiacijos Lietuvoje mažėjo. 11 iš 54 Lietuvoje aptinkamų Bendrijos svarbos natūralių buveinių tipų (be paplitusių Baltijos jūroje) taip pat yra susijusios su pelkių ekosistemomis, tačiau tyrimų duomenimis, daugumos šių pelkinių buveinių būklė Lietuvoje buvo nepalanki. Siekiant spręsti paminėtas problemas yra svarbu imtis veiksmų: nustatyti ir įgyvendinti būtinas apsaugos priemones buveinėse, atitinkančias buveinėje esančių rūšių ir buveinių ekologinius poreikius, kadangi, uždelsus su priemonių įgyvendinimu, bus reikalingos didesnės finansinės investicijos sunykusių buveinių atkūrimui, o kai kurios rūšys gali būti prarastos negrįžtamai.

Lietuvoje siekiama sustabdyti neleistiną saugomų augalijos ir gyvūnijos rūšių naikinimą ir neteisėtą prekybą jais (uždavinys 15.7). 2018–2021 m. nelegaliai sumedžiotų gyvūnų proporcinė dalis šalyje padidėjo nuo 0,03 proc. iki 0,06 proc. Šalyje teisinėmis, administracinėmis priemonėmis siekiama užtikrinti, kad veikla, kurios metu kuriami, apdirbami, naudojami, perduodami ir išleidžiami gyvieji genetiškai modifikuoti organizmai ir mikroorganizmai, atsirandantys taikant šiuolaikinę biotechnologiją, ir galintys daryti neigiamą poveikį biologinės įvairovės išsaugojimui, tausiam jos naudojimui, būtų vykdoma laikantis nustatytų reikalavimų (uždavinys 15.6.). 2021–2023 m. priemonėmis, skirtomis genetinių miško medžių išteklių išsaugojimui ir selekcijos plėtrai, siekiama išsaugoti genetinių miško medžių išteklius jų kilmės vietose bei, perkėlus juos į kitą aplinką, įveisti pagrindinių ir retų miško medžių rūšių plantacijas, užtikrinti jų priežiūrą, dalyvauti tarptautinių organizacijų veikloje. Vis dėlto, nuo 2001 m. galiojanti suformuota augalų nacionalinių genetinių išteklių apsaugą ir naudojimą reglamentuojanti teisės aktų sistema yra tobulintina: sistema nėra pritaikyta pagal šioje srityje tarptautinėje teisėje padarytą pažangą, dubliuojasi ir (ar) nėra aiškiai apibrėžtos kai kurių nacionalinių genetinių išteklių apsaugos ir naudojimo srityje veikiančių subjektų funkcijos.

Lietuva yra priėmusi nacionalinius teisės aktus svetimžemių ir invazinių rūšių plitimo prevencijai ir kontrolei (uždavinys 15.8.) bei yra integravusi biologinės įvairovės rodiklius į nacionalinės apskaitos ir ataskaitų teikimo sistemas (uždavinys 15.9.). Invazinės rūšys yra grėsmė vietinėms gyvūnų ir augalų rūšims ir ekosistemoms – jos kelia žalą žemės ūkiui, vietinei bioįvairovei, ekonomikai ar net žmonių sveikatai. Pažymėtina, jog invazinių rūšių plitimo ribojimas ar jų išnaikinimas yra ypač sunkiai valdomas procesas dėl naikinimo metu kartu pažeidžiamų ir vietinių augalijos bei gyvūnijos rūšių. Norint tinkamai spręsti šias problemas, parenkant efektyviausius ir veiksmingus naikinimo būdus bei priemones, reikalinga užtikrinti ir atitinkamą bei specializuotą darbuotojų kompetencijų kėlimą.

Siekiant apsaugoti biologinę įvairovę, įvairias ekosistemas, gyvūnų ir augalų rūšis, didelė svarba tenka ir šios srities profesionalams (ekologams, biologų, miškininkams, želdynų specialistams). Ekspertų teigimu, dėl mažo profesijos patrauklumo ir mažų atlyginimų, šalyje trūksta miškininkystės ir ekologijos specialistų, lauko darbus atliekančių mokslininkų, o dėl šių priežasčių trūksta ir biologinių tyrimų, skirtų įvertinti buveinių būklę. Pasitelkus švietimą, būtina skatinti visuomenės įsitraukimą, skiriant daugiau dėmesio gamtos apsaugos edukacijai mokyklose. Tikėtina, kad šios srities specialybės poreikis ateityje tik augs dėl bioįvairovės ir ekosistemų išsaugojimo reikšmės didėjimo, todėl svarbu jau dabar investuoti į jos populiarinimą ir plėtrą. Be to, Lietuvoje trūksta mokslinių tyrimų apie klimato kaitos įtaką miško ekosistemų gyvybingumui, patikimos, moksliniais tyrimais pagrįstos, informacijos, visuomenės informavimo. Nors atliekama nemažai fundamentaliųjų tyrimų, susijusių su prisitaikymu prie klimato kaitos, tačiau trūksta šių mokslinių tyrimų sąsajų su miškų srityje priimamais politikos sprendimais.

Atsižvelgiant į finansavimo poreikį, minėtas finansavimo 2018–2021 m. laikotarpiu padidėjimas yra palyginti nedidelis ir nepakankamas, todėl būtinas intensyvesnis investicijų augimas ateityje. Taip pat pažymėtina, jog, siekiant spartesnio ir efektyvesnio rodiklio gerėjimo, svarbu užtikrinti ne tik saugomų teritorijų gamtos apsaugą, tačiau darniai plėtoti visą šalies žaliąją infrastruktūrą. Tuo tikslu svarbu vykdyti reguliarią žaliųjų teritorijų inventorizaciją, vertinant ekosistemų kokybinę būklę.

KYLANTYS IŠŠŪKIAI

Siekiant užtikrinti miškų teikiamą naudą, kovojant su ŠESD, yra itin svarbu veisti, sodinti naujus miškų plotus. Nors valstybiniuose miško medelynuose sudaryta galimybė kasmet išauginti pakankamai miško sodmenų naujiems miškams veisti, tačiau VĮ „Valstybinių miškų urėdija“ naujiems miškams veisti valstybinės žemės plotų turi tik artimiausiems 2 metams – iš viso 967 ha. Vis dėlto, 2021 m., atlikus miškų plėtros šalyje galimybių studiją, nustatyta, kad Lietuvoje yra beveik 158 tūkst. ha ne miško žemės, kurioje būtų galima veisti mišką. Didžioji dalis šios žemės apleista arba netinkama žemės ūkio veiklai, tačiau priklauso senyvo amžiaus ar mieste įsikūrusiems privačių žemių savininkams, neketinantiems ūkininkauti, todėl jie galėtų ją perleisti atlygintinai valstybei, kad ši veistų naujus miškus.

Svarbu paminėti ir kylantį finansavimo iššūkį – norint užtikrinti saugomų teritorijų plėtrą ir saugomų rūšių apsaugą, stabdyti ekosistemų silpnėjimą, spręsti biologinės įvairovės nykimo iššūkius, užtikrinti tvarų sausumos ekosistemų naudojimą yra itin svarbios didėjantis finansavimo poreikis – pagal ankstesniame skyriuje apžvelgiamus skaičiavimus, yra reikalingas beveik 5 kartus didesnis, lyginant su esamu, finansavimas, skirtas užtikrinti prioritetiniams „Natura 2000“ veiksmams.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

15 DVT pažanga vertinama kaip vidutinė. 2018°2023 m. Lietuvoje šiek tiek išaugo miškų bei saugomų teritorijų plotas, tačiau siekiant, kad miškas sukauptų daugiau anglies dioksido nei jo išskirtų, būtina jį tinkamai prižiūrėti. Siekiant apsaugoti, atkurti ir skatinti sausumos, vidaus vandenų, miškų, pelkių, sausumų ekosistemas ir tausų jų naudojimą, ypač svarbu vykdyti veiksmingas priemones bei užtikrinti šių priemonių įgyvendinimui skirtus finansinius išteklius, siekiant tvariai valdyti miškus ir užtikrinti jų tinkamą atkūrimą, kovoti su dykumėjimu, atkurti degradavusias žemes ir dirvožemį, sustabdyti biologinės įvairovės nykimą ir apsaugoti nykstančias rūšis.

Siekiant tikslesnės 15 DVT pažangos, rekomenduojama daugiau dėmesio skirti darnaus miško valdymo priemonėms, kadangi ne visi 15 DVT Lietuvos rodikliai atspindi darnumą – Lietuvos rodiklyje „Pažanga darnaus miškų valdymo srityje" atsispindi daugiausiai ekonominė dimensija ir trūksta dėmesio ekologiniams bei socialiniams klausimams. Be to, siūloma praplėsti gamtos buveinių būklės stebėjimo rodiklį, kadangi Raudonosios knygos indekso rodiklis neatskleidžia visos informacijos apie buveinių būklę, biologinę įvairovę. Taip pat svarbu atnaujinti degraduojančios žemės dalies, palyginti su visu žemės plotu, Lietuvos rodiklio statistinius duomenis. Pažymėtina, jog itin svarbu užtikrinti ilgalaikį ir efektyvų biologinės įvairovės išsaugojimą, efektyviai integruoti kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės apsaugos, ekosistemų paslaugų nuostatas (sprendimus) į miškų ūkio, žemės ūkio, teritorijų planavimo ir kitus viešojo valdymo arba ūkio sektorius bei planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimus.

Pažymėtina, jog viešai prieinamoje tarptautinėje 2022 m. DV Lietuvai ataskaitoje yra nurodoma, jog Lietuva yra įgyvendinusi 15 DVT rodiklius ir sėkmingai palaiko šiuos rezultatus. Visgi, toks duomenų interpretavimas nėra visiškai teisingas.

Šis neatitikimas atsiranda dėl to, jog tarptautinėje Lietuvos ataskaitoje yra pateikiami duomenys apie vidutinį ploto, kuris yra saugomas biologinei įvairovei svarbiose sausumos ir gėlųjų vandenų teritorijose, dydį. Tuo tarpu bendroje Lietuvos DVT pažangos statistikoje atsispindi tik viso saugomų teritorijų ploto, palyginti su šalies plotu, rodiklis.

Šių rodiklių dydžiai yra skirtingi, ir lemia, kad vienu atveju, rodiklis yra sėkmingai įgyvendinamas, kitu atveju - pažanga yra vidutinė.

16 TIKSLAS. SKATINTI TAIKIAS IR ĮTRAUKIAS VISUOMENES DARNIAM VYSTYMUISI, SUTEIKTI VISIEMS GALIMYBES REIKALAUTI TEISINGUMO IR KURTI VEIKSMINGAS, ATSAKINGAS IR ĮTRAUKIAS INSTITUCIJAS VISAIS LYGIAIS

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

- Visų rūšių smurtinių nusikaltimų mažinimas
- Pasitikėjimo politiniais procesais, viešuoju administravimu ir teismų sistema skatinimas

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

16.1. Lietuvoje sėkmingai mažinamas visų formų smurtas ir jo sukeltų mirčių skaičius - užregistruotų nužudymų aukų skaičius sumažėjo nuo 92 2018 m. iki 72 2021 m.

16.2. Pagrindinė ryškėjanti problema yra smurtas prieš vaikus - vaikų, galimai patyrusių fizinį smurtą, skaičius nuo 2018 m. išaugo beveik ketvirtadaliu (2018 m. - 1 254, 2021 m. - 1 538), o seksualinį – 1,5 karto (2018 m. 148, 2021 m. 225).

16.3. Suimtų, bet dar nenuteistų, asmenų dalis, palyginti su bendru kalinių skaičiumi, Lietuvoje nuo 2018 m. mažėjo, tačiau 2021 m. pastebėtas nežymus augimas (nuo 10,9 proc. 2020 m. iki 11,3 proc. 2021 m.)

16.4. 2021 metais Lietuvoje buvo paimti 701 neteisėtai laikyti ginklai (2018 m. - 116).

16.5. Lietuva ir toliau tikslingai sprendžia korupcijos problemas – gyventojų bei įmonių, per paskutinius 12 mėn. davusių kyšį, dalys nuo 2018 m. sumažėjo, atitinkamai, penktadaliu (2018 m. 12 proc., 2021 m. 10 proc.) ir kiek daugiau nei trečdaliu (2018 m. 8 proc., 2021 m. 5 proc.)

16.6. Valstybės biudžeto išlaidų plano vykdymas pagal funkcijas pastaraisiais metais mažėjo. Taip pat mažėjo gyventojų, patenkintų viešosiomis ir administracinėmis paslaugomis, dalis (nuo 88 proc. 2018 m. iki 82 proc. 2021 m.), tačiau šiam pokyčiui didelę įtaką daryti galėjo COVID-19 pandemija ir jos suvaldymo priemonės.

16.7. Lietuva ir toliau optimizuoja viešąjį sektorių – valstybės tarnautojų skaičius 2018-2021 m. sumažėjo 6,15 proc.

16.10. Pandemijos laikotarpiu mažėjo gyventojų, teigiamai vertinančių viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainėse pateikiamos informacijos kokybę, dalis, tačiau 2021 m. šio rodiklio reikšmė beveik grįžo į 2018 m. lygį (81 proc. 2021 m., palyginti su 76 proc. 2020 m.).

16.c. Nuo 2017 m. šalyje veikia nacionalinės žmogaus teisių apsaugos institucijos, atitinkančios Paryžiaus principus.

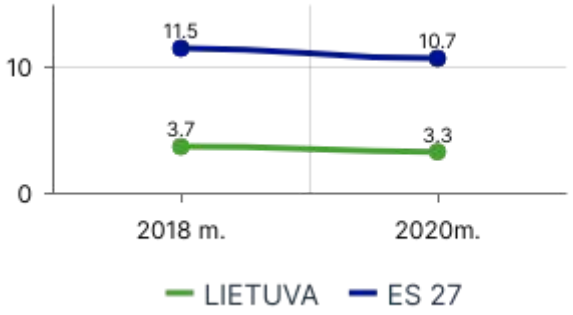
Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia.

REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

Įgyvendinant 16 DVT, Lietuvai svarbu kurti veiksmingas, atsakingas ir įtraukias institucijas, užtikrinti kompetentingą ir efektyvų viešąjį sektorių, kuris prisidėtų prie tinkamo valstybės funkcijų vykdymo ir atitiktų visuomenės lūkesčius, taip pat užtikrinti visuomenės saugumą bei galimybes visiems reikalauti teisingumo.

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

Lietuva išlieka viena saugiausių ES valstybių pagal gyventojų, pranešusių apie nusikaltimų, smurto arba vandalizmo apraiškas savo gyvenamoje vietoje, dalies rodiklį, ir užima antrąją vietą ES po Kroatijos. 2018–2020 m. laikotarpiu šiame rodiklyje pastebima nedidelė pažanga – Lietuvos gyventojų, pranešusių apie nusikaltimų, smurto arba vandalizmo apraiškas savo gyvenamoje vietoje, dalis sumažėjo nuo 3,7 iki 3,3 proc. Ši pažanga rodo, jog visuomenės saugumo jausmas didėja, tačiau svarbu toliau spręsti ryškėjančias smurto, ypatingai vaikų atžvilgiu, problemas. Visgi, 16 DVT neapsiriboja saugumo užtikrinimu – svarbią poziciją užima institucinė plotmė, visuomenės įtraukimas į valstybės veiklą.

53 PAVEIKSLAS. PAJAMŲ PASISKIRSTYMAS PAGAL VALSTYBES, 2018-2021 M. (PAJAMŲ KVINTILINIS SANTYKIS TARP AUKŠČIAUSIOJO IR ŽEMIAUSIOJO KVINTILIŲ)
Šaltinis: EUROSTAT, 2023 m.

STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

Šio tikslo siekiama įgyvendinant nacionaliniuose šalies dokumentuose numatytas priemones ir tikslus, visų pirma, pasitelkiant 8 NPP strateginį tikslą – didinti teisinės sistemos ir viešojo valdymo veiksmingumą. Šiuo NPP tikslu teisinės sistemos veiksmingumo srityje siekiama didinti teisingumo sistemos efektyvumą, veiksmingumą, teisingumo prieinamumą ir visuomenės pasitikėjimą teismais, mažinti neproporcingai didelį realia laisvės atėmimo bausme nuteistų asmenų skaičių ir užtikrinti tinkamas, nacionaliniuose ir tarptautiniuose standartuose nustatytas įkalintų asmenų laikymo sąlygas, taikyti pažangias resocializacijos priemones. Visuomenės saugumo užtikrinimui taip pat svarbus 10 NPP tikslas – stiprinti nacionalinį saugumą – kuriuo įgyvendinami uždaviniai, skirti sunkaus nusikalstamumo ir terorizmo grėsmių mažinimui (10.7 uždavinys) bei viešojo saugumo institucijų veiklos efektyvumo ir veiksmingumo didinimui (10.8 uždavinys). Tuo tarpu 8 NPP strateginiu tikslu viešojo valdymo veiksmingumo srityje siekiama stiprinti valdžios gebėjimus formuoti ir įgyvendinti patikimą politiką, įgyvendinti į rezultatus orientuotą valdymą ir sistemišką politikos intervencijų vertinimą, stiprinti viešojo sektoriaus įstaigų sistemą bei gerinti šių įstaigų valdymą, siekti teisės viršenybės ir reguliavimo kokybės, stiprinti gebėjimus sparčiai prisitaikyti prie kintančių sąlygų ir užtikrinti atskirų valstybės veiklos sričių (sveikatos, švietimo ir kt.) atsparumą irgyvybingumą iki gebėjimo iniciatyviai ir sutelktai veikti krizinėse situacijose, taip pat stiprinti viešojo sektoriaus žmogiškųjų išteklių sistemą, stiprinti šių išteklių pajėgumus, gebėjimus, užtikrinti stiprias viešojo sektoriaus vadovų grandis. Įgyvendinant 8 bei kitus NPP strateginius tikslus bei uždavinius, taip pat siekiama tobulinti korupcijos prevencijos sistemą, darniai integruoti į teisės sistemą korupcijos prevencijos priemones, leidžiančias institucijoms veikti efektyviau, skaidriau ir įgyvendinti teisės viršenybės principą, stiprinti institucijų bendradarbiavimą korupcijos prevencijos srityje.

Prie korupcijos mažinimo prisideda ir Lietuva 2030, kurioje akcentuojamas šios problemos mastas ir svarba, taip pat Nacionalinė kovos su korupcija 2015–2025 m. programa, kurią 2022 m. pakeitė 2022–2023 m. nacionalinė darbotvarkė korupcijos prevencijos klausimais. Lietuvos Nacionalinio saugumo strategija, kuri buvo atnaujinta 2021 m., taip pat prisideda prie šio tikslo siekimo, numatydama plėtoti nacionalinio lygmens teisėsaugos sistemą ir specializuotų padalinių, skirtų kovoti su organizuotomis nusikalstamomis grupėmis, veiklą, tobulinti gebėjimus rasti nusikalstamu būdu įgytą turtą, užtikrinti efektyvų tarptautiniu mastu organizuotų didelę žalą valstybės biudžetui darančių finansinių nusikaltimų, susijusių su pridėtinės vertės mokesčio grobstymu, akcizų, pelno ir kitų mokesčių slėpimu ir vengimu, pinigų plovimu, neteisėtu praturtėjimu, atskleidimą ir tyrimą, taip pat visais tarptautiniais formatais siekiant, kad būtų gerbiamos tarptautinės teisės normos ir principai, žmogaus teisės. Strategija taip pat numato siekti, kad bendradarbiavimas daugiašaliais formatais, įskaitant JT, ET ir Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizaciją (ESBO), prisidėtų prie taisyklėmis ir tarptautine teise paremtos tvarkos užtikrinimo, skatinti globalų demokratijų bendradarbiavimą, glaudesnį ES ir JT bendradarbiavimą saugumo srityje.

NPP 8 strateginį tikslą įgyvendina 2022–2030 m. Viešojo valdymo plėtros programa, kuria siekiama tobulinti viešojo valdymo sistemą, didinti jos efektyvumą ir atvirumą, visuomenės dalyvavimą viešojo valdymo sprendimų rengimo ir priėmimo procesuose, tobulinti paslaugų pasiekiamumą ir prieinamumą. Taip pat 2021–2030 m. Teisingumo sistemos plėtros programa, kuria įgyvendinami NPP siekiamo pokyčio teisingumo srityje uždaviniai, skirti didinti teisingumo sistemos efektyvumą ir veiksmingumą bei didinti bausmių vykdymo sistemos efektyvumą. XVIII LRV programoje taip pat akcentuojama daug tikslų, susijusių su 16 DVT įgyvendinimu: skiriamas dėmesys institucijų atvirumui visuomenei (pavyzdžiui, viešinant duomenis) ir skaidrumui, atsakomybės didinimui, tarpinstituciniam bendradarbiavimui, viešojo valdymo institucijų lankstumui, modernizacijai (teikiant e. paslaugas), vadovų korpuso centralizuoto valdymo institucionalizavimui ir kt.

Įgyvendinant 16 DVT svarbu užtikrinti visiems vienodą teisę reikalauti teisingumo. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir įstatymai garantuoja kiekvienam asmeniui, kurio teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisę kreiptis į teismą. Asmenims, kurie dėl sunkios materialinės padėties ar kitų ypatingų aplinkybių negali savarankiškai tinkamai apginti savo pažeistų ar ginčijamų teisių, teisės aktų nustatyta tvarka gali būti suteikta valstybės garantuojama teisinė pagalba.

Didinant valstybės užtikrinamų teisinių paslaugų prieinamumą 2022 m. baigti Teisinės pagalbos paslaugų informacinės sistemos (TEISIS) diegimo darbai, suteikiant galimybę gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą paprastai ir patogiai nuotoliniu būdu.

Didinant teisingumo prieinamumą ir proceso viešumą sudarytos galimybės nuotoliniam teismo procesui organizuoti bei nuotoliniu būdu vykstančių teismo posėdžių viešam stebėjimui. Siekiant pagreitinti ginčų nagrinėjimo procesą dalis ne ginčo klausimų iš teismų perduoti spręsti notarams, įgyvendinamos teismų darbo krūvio subalansavimo priemonės, skatinami alternatyvūs ginčų sprendimo būdai, tokie kaip 2019 m. plačiai pradėtas taikyti mediacijos institutas, patobulintas neteisminis vartotojų ginčų nagrinėjimas, grupės ieškinio institutas ir kt.

(NE) PAŽANGOS ANALIZĖ

Įgyvendinant 16 DVT, Lietuva pirmiausia siekia didinti gyventojų saugumą. Šioje srityje svarbus rodiklis – užregistruotų nužudymų aukų skaičius – 2018–2021 m. ženkliai mažėjo (ketvirtadaliu arba nuo 3,3 iki 2,6 atvejų, tenkančių 100 tūkst. gyventojų). Tai galėjo lemti įgyvendinamos 2015–2025 m. Viešojo saugumo plėtros programos priemonės, skirtos užkardyti nusikalstamas veikas, didinti teisėsaugos veiksmingumą ir kovoti su organizuotu nusikalstamumu. Šie darbai bus tęsiami įgyvendinant rengiamą naują Viešojo saugumo stiprinimo ir plėtros programą.

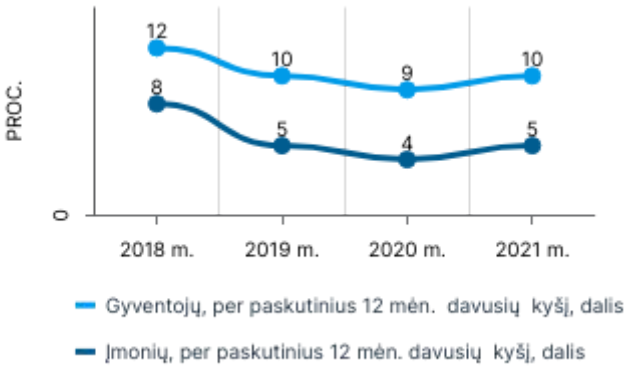

54 PAVEIKSLAS. UŽREGISTRUOTŲ NUŽUDYMŲ AUKŲ SKAIČIUS (TEKO 100 TŪKST. GYVENTOJŲ) LIETUVOJE 2018-2021 M.
Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.

Nepaisant šios pažangos, kitas svarbus rodiklis – vaikai, galimai patyrę smurtą – nerodo tokių teigiamų pokyčių. Nors nuo 2018 m. mažėjo psichologinio smurto apraiškų, daugėjo fizinį bei seksualinį smurtą galimai patyrusių vaikų (tiek berniukų, tiek mergaičių) skaičius. Tai rodo, jog esamos priemonės nėra pakankamos ir reikalingas tolesnis švietimas prieš į vaikus nukreiptą smurtą bei papildomos saugumo priemonės tiek artimoje aplinkoje, tiek viešosiose erdvėse. Būtina sukurti veiksmingą nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos organizavimo ir įgyvendinimo sistemą ir užtikrinti sklandų jos funkcionavimą.

Kita vertus, svarbu pastebėti, kad asmenų, ikiteisminiu tyrimu pripažintų nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis (tarp jų ir nuo išnaudojimo priverstiniam darbui), skaičius nuo 2018 m. Lietuvoje mažėjo beveik dvigubai. Visgi, atsižvelgiant į Baltarusijos nuo 2021 m. vykdomą hibridinę ataką prieš Lietuvą ir kitas regiono ES valstybes, pasitelkiant neteisėtą migraciją, bei į šalį atvykus dideliam skaičiui karo pabėgėlių iš Ukrainos, kurie dėl patirtų išgyvenimų ir sudėtingos materialinės padėties tampa labiau pažeidžiami, svarbu ir toliau teikti dėmesio kovai su prekyba žmonėmis bei sienos kontrolei.

Šalyje mažėjo suimtų, bet dar nenuteistų, asmenų dalis, palyginti su bendru kalinių skaičiumi.

55 PAVEIKSLAS. GYVENTOJŲ IR ĮMONIŲ, PER PASKUTINIUS 12 MĖN. DAVUSIŲ KYŠĮ, DALIS (PROC.) LIETUVOJE 2018-2021 M.
Šaltinis: Specialiųjų tyrimų tarnyba, 2023 m.

Taip pat svarbu paminėti, jog 2018–2021 m. mažėjo gyventojų ir įmonių, per paskutinius 12 mėn. davusių kyšį, dalis. Tai rodo, jog Lietuva tikslingai sprendžia vieną svarbiausių socialinių problemų (korupciją), išskiriamų keliuose strateginiuose dokumentuose. Šį teigiamą pokytį galėjo lemti įgyvendinamos antikorupcinės priemonės, visų pirma numatytos Nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 m. programos įgyvendinimo 2015–2019 m. tarpinstituciniame veiklos plane, kurios apėmė platų spektrą iniciatyvų (švietimo, kontrolės, stebėsenos bei kitų) tiek viešajame sektoriuje, tiek visuomenėje. Šią pažangą iliustruoja ir gerėjanti Lietuvos pozicija Korupcijos suvokimo indekse, kuris kryptingai auga nuo 2012 m. (2022 m. Lietuvai skirti 62 balai iš 100 ir užimta 12 vieta tarp ES valstybių narių). Antrus metus iš eilės augantis (po 1 balą) Korupcijos suvokimo indeksas rodo, kad taikomos antikorupcinės politikos formavimo ir antikorupcinio sąmoningumo didinimo priemonės kuria teigiamą pokytį valstybėje ir visuomenėje. Nepaisant to, svarbu ir toliau nuosekliai spręsti korupcijos problemą, užtikrinant antikorupcinių priemonių įgyvendinimą visuose Lietuvos regionuose, toliau vykdant viešinimo bei korupcijos stebėjimo ir prevencijos veiklas. Prie šio tikslo prisideda ir 2022 m. Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo pakeitimai, kurie įtraukia virtualių valiutų reglamentavimą bei kontrolę.

Siekiant toliau tobulinti valstybės institucinę sąrangą bei didinti įstaigų gebėjimus ir kompetencijas, šiuo metu yra rengiami du stambūs įstatymų projektų paketai: Biudžetinių įstaigų įstatymo projektas bei Viešųjų įstaigų įstatymo projektas. Šiais projektais siūloma stiprinti viešąją valdyseną, diegiant naują valdysenos modelį, paremtą gerąja valdysenos praktika tarptautiniu mastu. Taip pat svarbi naujoji Vietos savivaldos įstatymo redakcija, įsigaliojusi 2023 m. balandžio 1 d., kurioje yra įtvirtintas kokybiškai naujas vietos savivaldos modelis. Gyventojų renkamas meras tampa savivaldybės vykdomąja institucija ir savivaldybės vadovu, tiesiogiai ir asmeniškai atsakingu už įstatymų, LRV nutarimų ir savivaldybės tarybos sprendimų įgyvendinimą, visos savivaldybės biudžeto asignavimų administravimą. Siekiant demokratinių procesų plėtros vietos savivaldoje, šiuo įstatymu išplečiamos savivaldybės tarybos mažumos ir opozicijos galimybės veikti. Naujasis vietos savivaldos modelis turėtų sąlygoti didesnį savivaldybių savarankiškumą ir jų veiklos efektyvumą.

Siekiant 16 bei kitų (4 , 8 ir 11) DVT svarbu atkreipti dėmesį ir į kultūros politikos įgyvendinimą. EK ataskaitoje *„Neramūs laikai. Gamta ir žmonės: kultūrinė drąsa imtis pokyčių: 11 veikti skatinančių žinučių Europai ir iš jos“* skiriamas dėmesys 11 žinučių ir rekomendacijų, kuriose siūlomos veiksmų sritys ir permainų kryptys, padėsiančios išnaudoti DV kultūrinio aspekto potencialą, kurio indėlis Darbotvarkės iki 2030 m. sistemoje pripažįstamas nepakankamai.

Šios ataskaitos, kuria taip pat remiasi Lietuvos kultūros politikos įgyvendinimas, 7 bei 8 žinutės siejasi su 16 DVT ir akcentuoja, jog siekiant veiksmingo į žmones orientuoto požiūrio į DV yra itin svarbu užtikrinti kultūrines teises, taip pat reikia užtikrinti geresnes galimybes imtis pokyčių, kuriant teigiamą motyvaciją ir didinant atsparumą, suvokiama kaip kultūrinė teisė ir kaip ateičiai būtinas resursas. ES privalės aktyviau ginti ir skatinti meninę bei kultūrinę laisvę, žiniasklaidos laisvę, kuri yra būtina kultūrų įvairovės ir susijusių kultūrinių laisvių sąlyga. Šioje srityje pastebima ženkli Lietuvos pažanga pagal žiniasklaidos laisvės indeksą, kuriame pasaulio mastu Lietuva iš 28 vietos (2021 m.) pakilo į 9-tą (2022 m.)

Lietuvos viešojoje tarnyboje skiriamas dėmesys ir organizacinei kultūrai, kuri taip pat yra plėtojama ir puoselėjama – valstybės institucijose aktyviai diegiami kokybės vadybos metodai, pavyzdžiui LEAN projektas, kuriuo siekiama sukurti ir įdiegti veiklos valdymo sistemą, leidžiančią efektyviau organizuoti viešojo sektoriaus institucijų veiklą, nuolat gerinti jų atliekamų funkcijų kokybę ir efektyviau tenkinti visuomenės bei kitų suinteresuotų šalių poreikius. Šiame LEAN projekte dalyvauja 11 valstybės institucijų, iš kurių 7 – ministerijos.

Išskirtina, kad tarp 17 DVT tiesiogiai kultūrą galima pastebėti tik fragmentiškai, tačiau tai nemenkina jos svarbos DV kontekste, o tik patvirtina prielaidą, kad kultūros poveikis DV procese gali būti lygiavertis kitoms dimensijoms (ekonominei, socialinei ir aplinkosauginei).

Lietuvoje pažymėtinas akcentas bibliotekoms. 2022 m. duomenimis, Lietuvoje veikė 2 152 įvairių tipų ir dydžių bibliotekos (iš jų – 1 183 savivaldybių viešosios bibliotekos, 5 apskričių viešosios, 34 aukštųjų mokyklų, 774 bendrojo lavinimo mokyklų bibliotekos ir kt.) Šios bibliotekos prie DV tikslų įgyvendinimo prisideda pagal savo veiklų apimtis ir galimybes. Manytina, kad daugiausia savo veiklomis DV tikslų įgyvendinimą atliepia Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, kuri, kaip nacionalinė kultūros įstaiga, formuojanti valstybės informacijos politikos įgyvendinimą šalies mastu.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Apibendrinant, Lietuvos pažangą siekiant 16 DVT galima vertinti kaip nuoseklią ir didėjančią. Pastaraisiais metais pastebima Lietuvos pažanga mažinant visų formų smurtą ir nužudymų aukų skaičių, toliau tikslingai sprendžiama korupcijos problema, optimizuojamas ir reformuojamas viešasis sektorius tiek savivaldos, tiek nacionaliniu lygmenimis. Kita vertus, svarbu tęsti visuomenės saugumo užtikrinimo tobulinimą – mažinti visų rūšių smurtinius bei nesmurtinius nusikaltimus, dėmesio skiriant švietimui ir prevencinėms priemonėms, skirtoms mažinti smurto (įskaitant psichologinio) prieš vaikus apraiškas.

Atsižvelgiant į pandemijos laikotarpiu kritusį gyventojų pasitenkinimą viešosiomis ir administracinėmis paslaugomis bei viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainėse pateikiamos informacijos kokybę, svarbu turėti krizinėms situacijoms paruoštą infrastruktūrą ir veiklos planus bei tobulinti institucijų internetinių svetainių ir jose pateikiamos informacijos kokybę. Taip pat, svarbu skatinti visuomenės pasitikėjimą politiniais procesais, viešuoju administravimu ir teismų sistema, kuris, palyginti su kitomis ES valstybėmis, yra žemas. Atsižvelgiant į vis mažėjantį jaunų (18–30 m. amžiaus) valstybės tarnautojų skaičių, taip pat svarbu ieškoti būdų, kaip sudominti bei motyvuoti jaunimą rinktis viešąjį sektorių. Spręsti šį iššūkį gali padėti vykdomi valstybės tarnybos pokyčiai.

LIETUVOS NACIONALINĖ MARTYNO MAŽVYDO BIBLIOTEKA

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka teikia prieigą prie informacijos visiems. Įgyvendindama savo veiklą biblioteka prisideda prie DVT: padeda aptarnaujamai bendruomenei siekti kokybiško išsilavinimo (4 DVT), bendradarbiauja su šalies ir tarptautiniais partneriais, kuriant partnerystės tinklus bendriems tikslams (17 DVT), prisideda įgyvendinant iniciatyvas dėl darnaus miesto ir bendruomenių kūrimo (11 DVT), o per COVID-19 teikė vartotojams emocinės paramos priemones, taip pat prevencines apsaugos priemones darbuotojams ir vartotojams (3 DVT).

Šaltinis: We Love Lithuania, 2018.

17 TIKSLAS. STIPRINTI ĮGYVENDINIMO PRIEMONES IR ATGAIVINTI PASAULINĘ DARNAUS VYSTYMOSI PARTNERYSTĘ

PAGRINDINIAI IŠŠŪKIAI:

- Privataus sektoriaus investicijų, kurios prisideda prie tvaraus vystymosi, didinimas
- Vystomojo bendradarbiavimo svarbos suvokimo visuomenėje ir šalies institucijose didinimas
- Perėjimas prie labiau subalansuoto daugiašalės ir dvišalės Lietuvos skiriamos OPV santykio

PAGRINDINIŲ RODIKLIŲ (NE)PAŽANGA:

17.1. Augant Lietuvos ekonomikai, didėja ir bendros valdžios sektoriaus pajamos, santykyje su BVP (nuo 34,5 proc. 2018 m. iki 36,5 proc. 2021 m.).

17.2. Lietuvos skiriamos lėšos OPV sistemingai auga, tačiau dėl augančios šalies ekonomikos, skiriama OPV, santykyje su BNP, auga lėčiau (nuo 0,12 proc. 2018 m. iki 0,14 proc. 2021 m.). Preliminariais duomenimis, 2022 m. skiriama OPV, santykyje su BNP, išaugo iki 0,29 proc., ir beveik siekia šalies strateginius tikslus (iki 2030 m. - 0,33 proc.)

17.3. Piniginių perlaidų suma, palyginti su BVP, mažėja: nuo 2,6 proc. 2018 m. iki 1,4 proc. 2020 m.

17.4. Skolos tvarkymo išlaidos, palyginti su prekių ir paslaugų eksportu, mažėja: nuo 1,4 proc. 2018 m. iki 0,6 proc. 2021 m.

17.6. Fiksuotojo plačiajuosčio interneto ryšio abonentų skaičius Lietuvoje auga: 2018 m. 100 gyventojui teko 28,2 abonento, 2021 m. - 28,7. Vis daugiau asmenų naudoją spartų (daugiau nei 100 Mb/s) interneto ryšį.

17.8. Internetu naudojasi beveik devyni iš dešimties gyventojų (2018 m. - 8 iš 10). Interneto naudojimas jaunimo (16-24 m.) tarpe išliko absoliutus (100 proc.), tuo tarpu vyresnio amžiaus asmenų (65-74 m.) tarpe išaugo: nuo 39 proc. 2018 m. iki 55 proc. 2021 m.

17.13. Lietuvos makroekonominiai rodikliai išlieka pozityvūs, tačiau pagrindinis iššūkis yra stipriai išaugusi infliacija (2018 m. - 1,9 proc., 2021 m. - 10,6 proc.)

17.14. Lietuva turi mechanizmus, užtikrinančius politikos suderinamumą vystymuisi.

17.18. Nacionaliniu lygmeniu skelbiamų Darbotvarkės 2030 DV rodiklių dalis, palyginti su visais šaliai aktualiais rodikliais, padidėjo 10 proc. punktų (2018 m. 80 proc., 2021 m. - 90 proc.)

17.19. Šalyje užtikrinti nacionaliniai statistikos teisės aktai ir finansuojami planai.

Daugiau informacijos apie rodiklių pokyčius pateikiama čia.

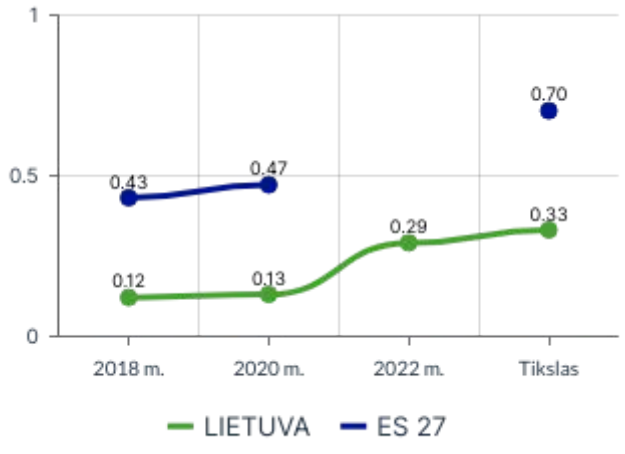
REIKŠMĖ LIETUVOS KONTEKSTE

Nuo 2004 m. tapusi ES nare bei šalimi donore, Lietuva nuosekliai vykdo tęstinę ir veiksmingą VB veiklą, kuria siekiama prisidėti prie DVT įgyvendinimo šalyse partnerėse. Paremta Darbotvarke 2030, Lietuvos VB veikla prisideda prie taikos pasaulyje didinimo, ekonominio augimo bei socialinio stabilumo skatinimo, skirtumų tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių mažinimo bei besivystančių šalių integravimo į pasaulio ekonomiką. Daugiausiai dėmesio skiriama darniai visų ūkio sektorių plėtrai, skurdo mažinimui, kokybiškam švietimui, lyčių lygybei, klimato kaitos švelninimui, teisės viršenybei, veiksmingoms institucijoms ir globaliai partnerystei siekiant įgyvendinti DVT.

Efektyvi daugiašalė parama bei įtraukios partnerystės yra ilgalaikiai Lietuvos prioritetai, todėl nuosekliai stiprinamas bendradarbiavimas su ES institucijomis, JT, EBPO, Pasaulio banku bei kitomis tarptautinėmis organizacijomis, tarptautinėmis finansinėmis institucijomis ir fondais, kurie koordinuoja pastangas pasauliniu mastu remti besivystančias valstybes. Pastaraisiais metais iššūkių akivaizdoje Lietuva tęsė bendradarbiavimą, stiprino partnerystes, aktyviai dalyvavo diskusijose ir konstruktyviai prisidėjo prie sprendimų priėmimo esminiais VB klausimais tarptautinėse organizacijose ir daugiašaliuose forumuose.

2018 m. Lietuva tapo EBPO, o 2022 m. rudenį EBPO Paramos vystymuisi komiteto nare. Sėkmingą priėmimą į Paramos vystymuisi komitetą, t. y. svarbiausią paramos teikėjų forumą, galima įvardinti kaip vieną iš Lietuvos pripažinimo tarptautinėje arenoje pavyzdžių. Narystė šiame komitete patvirtina, kad Lietuva atitinka aukštus vystomojo bendradarbiavimo veiklai keliamus kriterijus, o sukaupta patirtis ir specializacija vertinama tarptautinių ekspertų. Aktyviai dalyvaudama komiteto veikloje ir tarpusavio peržiūrų mechanizme Lietuva planuoja toliau stiprinti savo vystomojo bendradarbiavimo sistemą.

PAŽANGA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

56 PAVEIKSLAS. LIETUVOS IR KITŲ ES VALSTYBIŲ SKIRIAMOS OFICIALIOSIOS PARAMOS VYSTYMUISI DALIS SANTYKYJE SU BNP (PROC.), 2018–2022 M.
Šaltinis: EUROSTAT, 2023 m.

Lietuvos skiriama OPV 2021 m. sudarė 0,14 proc. BNP, t. y. 0,02 proc. punkto daugiau negu 2018 m., ir užėmė panašią poziciją tarp kitų šalių narių, prie ES prisijungusių 2004 m. Svarbu pastebėti, kad pastaraisiais metais Lietuvos skiriama OPV augo nežymiai, bet nuosekliai, tačiau ženkliai išaugusios paramos Ukrainai apimtys nuo Rusijos pradėto karo pradžios lėmė, kad 2022 m. Lietuvos OPV sudarė dvigubai didesnę BNP dalį. Remiantis preliminariais EBPO duomenimis, Lietuvos OPV sudarė 0,29 proc. BNP. EBPO teigimu, šalies OPV išaugo 121,6 proc., ir, lyginant šią pažangą su kitomis EBPO Paramos vystymuisi komitetui priklausančiomis ES valstybėmis, pagal šį rodiklį Lietuvą užėmė ketvirtąją vietą.

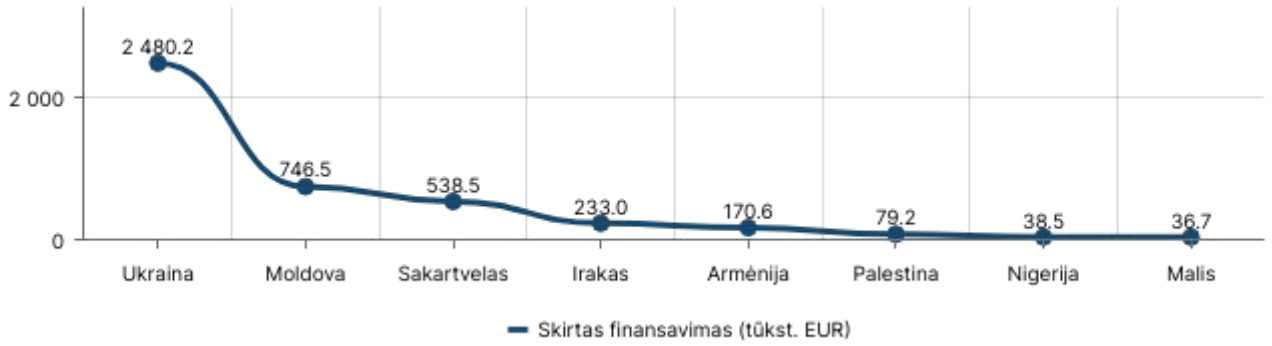
Ketvirtadalis visos Lietuvos OPV buvo skirta Ukrainai – 2022 m. Ukrainai Lietuva suteikė paramos (VB, humanitarinė ir finansinė pagalba), kurios vertė siekė daugiau kaip 47 mln. EUR., dar daugiau nei 43 mln. buvo skirta teikti paramą į Lietuvą atvykusiems karo pabėgėliams iš Ukrainos.

STRATEGINĖ DARBOTVARKĖ

NPP 9 strateginis tikslas „Stiprinti Lietuvos įtaką pasaulyje ir ryšius su diaspora“ pabrėžia siekį stiprinti Lietuvos įsitinklinimą ir atstovavimą jos interesams tarptautinėse organizacijose (ES, Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacija (NATO), JT, ESBO, ET, EBPO, UNESCO ir kt.), dalyvauti tarptautinių donorų finansuojamose programose ir projektuose – dalintis gerąja reformų patirtimi, užtikrinti, kad pasaulyje būtų pasiekti DVT, ir prisidėti prie žmonių gerovės tarptautiniu mastu didinimo. Taip pat numatoma, kad stiprinant VB politikos vykdymą, bus užtikrintas Lietuvos tarptautinio įsipareigojimo (iki 2030 m. OPV skirti ne mažiau kaip 0,33 proc. BNP) laikymasis. NPP išskiriama tarpinė rodiklio reikšmė, nurodanti Lietuvos užsibrėžtą OPV reikšmę santykyje su BNP 2025 m., kuri sudarytų 0,22 proc., o LR URM 2023–2025 m. strateginiame veiklos plane išskiriamos detalesnės OPV siektinos tarpinės reikšmės: skirti 0,18 proc. 2023 m. bei 0,2 proc. 2024 m.

Užsienyje matomos ir įtakingos Lietuvos plėtros programoje numatomos priemonės stiprinti VB sistemos, didinančios Lietuvos minkštąją galią, veiksmingumą. Strateginiuose dokumentuose taip pat akcentuojamas Lietuvos indėlis į daugiašalę paramą – teikiami privalomi ir savanoriški įnašai bei įmokos į VB veiklą vykdančias ar koordinuojančias tarptautines organizacijas ir fondus, taip pat skiriamas bendrasis finansavimas tarptautinių donorų finansuojamų programų ir projektų įgyvendinimui. Lietuva teikia humanitarinę pagalbą, atsižvelgdama į pasaulinius humanitarinės pagalbos poreikius, remia iniciatyvas, skatinančias didesnį nacionalinių institucijų įsitraukimą į VB veiklas, visuomenės informavimą apie teikiamos VB pagalbos tikslus, svarbą ir naudą Lietuvos visuomenei.

Siekiant didinti Lietuvos VB politikos veiksmingumą, Lietuvoje buvo įgyvendinta sisteminė VB politikos reforma, kurios pagrindinis rezultatas – 2022 m. įsteigtas Vystomojo bendradarbiavimo ir humanitarinės pagalbos fondas (VBHP fondas). VBHP fondas nėra saistomas metinio biudžeto sudarymo taisyklių, yra atviras kitiems finansavimo šaltiniams ir užtikrina reikiamą lankstumą daugiamečiam programavimui, taip sukuriant sąlygas įgyvendinti didesnės apimties programas ir projektus. Siekiant esminės pažangos didinant

57 PAVEIKSLAS. 2018-2022 M. LIETUVOS ĮGYVENDINAMIEMS VB PROJEKTAMS SKIRTAS FINANSAVIMAS (TŪKST. EUR), PAGAL VALSTYBES
Šaltinis: LR URM, 2023 m.

OPV apimtis, į VB veiklas taip pat siekiama visapusiškai įtraukti ekonominius ir socialinius partnerius, ypatingai verslą. Pavyzdžiui, 2017 m. į atnaujintos Nacionalinės VB komisijos sudėtį buvo įtrauktos 5 svarbiausios skėtinės verslo struktūros, o 2021 m. verslo asociacijų atstovas buvo įtrauktas ir į naujai įsteigtą VBHP fondo tarybą. Savivaldybės (Lietuvos savivaldybių asociacija) ir NVO taip pat yra atstovaujamos Nacionalinėje VB komisijoje bei VBHP fondo taryboje ir gali dalyvauti formuojant Lietuvos VB politiką ir priimant sprendimus dėl fondo lėšų panaudojimo.

2021 m. patvirtintos VB strateginės kryptys 2022-2025 m., kuriomis siekiama sukurti planavimo ir valdymo sąlygas nuoseklesnei, racionalesnei ir tvaresnei VB politikai. Jomis nustatomos politikos gairės ir siekiama remti efektyvią vystymosi politiką, padedančią siekti darnaus vystymosi tikslų, atsižvelgiant į šalių partnerių poreikius.

VB strateginėmis kryptimis 2022–2025 m. išskirtos ES Rytų partnerystės valstybės, Artimieji Rytai, Vidurinė Azija ir Afrika. VB strategijos Afrikai bei Artimiesiems Rytams 2022–2025 m. numato, jog šiuose regionuose didžiausias dėmesys bus skiriamas Nigerijai, Ganai, Kenijai, Maliui bei Irakui ir Palestinai, o pagrindinės paramos sritys – skaitmeninimas, institucinių gebėjimų stiprinimas, orientuojantis į veiksmingų, atsakingų ir įtraukių institucijų kūrimą ir gerą valdymą, tvari ekonomikos plėtra. 2018-2022 m. Nigerijoje, Malyje, Irake ir Palestinoje Lietuva įgyvendino 13 VB projektų, kurių bendra vertė siekia 387,5 tūkst. EUR.

VB strategija Armėnijai 2022–2025 m. numato Lietuvos siekį stiprinti Armėnijos administracinius ir institucinius gebėjimus įgyvendinant reformas, perduoti viešojo sektoriaus reformų patirtį, teikti paramą demokratiniam virsmui, stiprinti visuomenės atsparumą dezinformacijai, taip pat prisidėti prie lyčių lygybės plėtros. Lietuva nuo 2018 m. įgyvendino 27 VB projektus Armėnijoje, kurių vertė daugiau nei 170 tūkst. EUR. VB strategija Uzbekistanui 2022–2025 m. išskiria Lietuvos paramą šalies švietimo sistemai, pagalbą klimato kaitos švelninimui ir inovatyvių technologijų diegimui bei pagalbą didinant sienų valdymo Uzbekistane (ir Vidurinėje Azijoje) efektyvumą.

VB strategijos Ukrainai, Sakartvelui ir Moldovai 2022–2025 m. išskiria Lietuvos paramą stiprinant šių valstybių administracinius ir institucinius gebėjimus įgyvendinant reformas bei perduodant viešojo sektoriaus reformų patirtį, skiriamas dėmesys pilietinės visuomenės atsparumo dezinformacijai stiprinimui, taip pat lyčių lygybės plėtrai.

VB projektams Ukrainoje 2018-2022 m. Lietuva skyrė didžiausią finansavimą – įgyvendinti 67 projektai, kurių vertė siekė daugiau nei 2,48 mln. EUR. Tuo pačiu laikotarpiu Moldovoje buvo įgyvendinti 32 projektai, kurių vertė siekė 746,5 tūkst. EUR, o Sakartvele – 42 projektai už 538,5 tūkst. EUR. Papildomai 2022 m. pabaigoje, VBHP fondo kvietimu skirtas 809 tūkst. EUR finansavimas 12 projektų Ganoje, Kenijoje, Armėnijoje, Irake, Ukrainoje, Moldovoje, Sakartvele, Baltarusijoje, Palestinoje bei Uzbekistane (įgyvendinami nuo 2023 m.). Taip pat, 2018-2022 m. įgyvendinta 17 regioninių projektų ES Rytų partnerystės šalyse už 626 tūkst. EUR.

Daugiašaliu lygmeniu, Lietuva nuosekliai stiprina bendradarbiavimą su ES institucijomis, JT, EBPO, Pasaulio banku ir kitomis tarptautinėmis organizacijomis, tarptautinėmis finansų institucijomis ir fondais, koordinuojančiais pasaulines pastangas remti besivystančias šalis. Didžiausia Lietuvos daugiašalės OPV dalis yra skiriama Lietuvos įnašams į ES biudžetą, skirtą VB veiklų įgyvendinimui (2018 m. šis įnašas siekė 33,46 mln. EUR, o 2022 m. – 60,74 mln. EUR), o antras didžiausias įnašas buvo skirtas Europos plėtros fondui (2022 m. skirta 5,06 mln. EUR). Taip pat pažymėtinas Lietuvos nacionalinių institucijų sėkmingas dalyvavimas ES Dvynių ir TAIEX programose, skirtose perduoti turimą reformų patirtį bei bendradarbiauti su šalimis, siekiančiomis narystės ES bei ES Rytų ir Pietų kaimynystės šalimis: pagal laimėtų ES Dvynių projektų skaičių pastaraisiais metais Lietuva pateko tarp 5 sėkmingiausių ES šalių (30 laimėtų projektų 2018–2021 m.), o 2021 m. Lietuva užėmė antrą vietą tarp ES narių pagal dalyvavimą Dvynių projektuose.

(NE) PAŽANGOS ANALIZĖ

Lietuva siekia prisidėti prie pasaulinės VB partnerystės plėtros, o šiuo atveju svarbiausias rodiklis yra Lietuvos skiriamos OPV santykis su BNP, kuris 2018–2021 m. nežymiai augo (nuo 0,12 iki 0,14 proc.) Palyginti lėtam rodiklio augimui iš dalies įtakos turėjo VB tarpinstitucinio veiklos plano (2017–2019 m.) įgyvendinimui skirtas kasmetinis finansavimas, sumažėjęs nuo 12,66 mln. EUR 2017 m. iki 11,93 mln. EUR (planuota – 11,67 mln. EUR) 2018 m. ir pristabdęs Lietuvos skiriamos OPV augimą 2017–2018 m. Kita vertus, 2019–2021 m. VB tarpinstituciniam veiklos planui skirti asignavimai augo – realus skiriamas finansavimas padidėjo nuo 15,59 mln. EUR (planuota – 15,68 mln. EUR) 2019 m. iki 18,42 mln. EUR (planuota – 15,13 mln. EUR) 2021 m. Lietuvos skiriama OPV 2018–2021 m. laikotarpyje taip pat nuosekliai augo: 2018 m. OPV sudarė 55 mln. EUR, 2019 m. – 60,4 mln. EUR, 2020 m. – 63,2 mln. EUR, o

2021 m. – 73,05 mln. EUR. Preliminariais duomenimis, 2022 m. Lietuvos OPV siekė net 187,46 mln. EUR.

Papildomą reikšmingą įtaką 2020–2021 m. Lietuvos OPV augimui turėjo Lietuvos teikta parama besivystančioms šalims kovojant su COVID–19 pandemija (2021 m. buvo perduota apie 550 tūkst. COVID–19 vakcinos dozių šalims partnerėms Armėnijai, Sakartvelui, Moldovai, Tadžikistanui, Ukrainai ir Vietnamui) bei lėšos skiriamos paramai pabėgėliams teikti, taip pat auganti Lietuvos įnašo į ES biudžetą dalis, kuri panaudojama VB veikloms finansuoti.

Įtakos 2018–2021 m. Lietuvos skiriamos OPV santykyje su BNP augimui turėjo ir minėtas šalies ekonomikos augimas, kuris sudarė palankesnes sąlygas ir OPV augimui. Nuo 2021 m. yra matoma atsinaujinusi pažanga, kuri, atsižvelgiant į dideles humanitarinės ir finansinės pagalbos Ukrainai apimtis bei įgyvendintą sisteminę VB politikos reformą, turėtų tęstis vidutiniu laikotarpiu. Tai prisidėtų prie sėkmingų, strateginiuose dokumentuose nustatytų siektinų tarpinių rodiklio reikšmių įgyvendinimo.

Svarbu akcentuoti, kad esminiu Lietuvos VB prioritetu tampa Ukraina, kuriai dėl Rusijos pradėto karo nuo 2022 m. teikiama vis didesnė įvairiapusė parama. Iki karo, atsižvelgdama į Ukrainos poreikius, Lietuva nuosekliai tęsė gerosios patirties perdavimą, padedant įgyvendinti ES ir Ukrainos Asociacijos susitarimą (AA/DCFTA), teikė paramą nuo Krymo aneksijos ir konflikto rytų Ukrainoje nukentėjusiems Ukrainos piliečiams, rėmė valstybės institucijų gebėjimų stiprinimą, švietimo ir sveikatos apsaugos reformų vykdymą ir verslumo skatinimą. Lietuvos ekspertai perdavė sukauptą patirtį viešųjų finansų valdymo, teisės viršenybės reformų ir konkurencijos srityse. Prasidėjus karui Ukrainoje iš esmės pasikeitė paramos poreikiai. Dėl užmegztų tiesioginių institucinių ryšių Lietuvos institucijos galėjo greitai reaguoti – siųsti skubią ir tikslinę paramą (humanitarinę pagalbą ir finansinę bei ekspertinę paramą). Taip pat yra teikiama įvairiapusė parama Ukrainos pabėgėliams Lietuvoje: priimami nuo karo bėgantys Ukrainos gyventojai, jiems teikiama piniginė socialinė parama, vienkartinės įsikūrimo pašalpos, būsto nuomos dalies kompensacijos, šalpos pensijos, įvairios socialinės paslaugos.

Lietuva taip pat yra viena pirmųjų valstybių, prisidedančių prie Ukrainos infrastruktūros atkūrimo ir vykdo visuomeninės Ukrainos infrastruktūros atstatymo projektus. VBHP fondo lėšomis pradėtas trijų Ukrainos atstatymo projektų įgyvendinimas už maždaug 12 mln. EUR. Karo suniokotų švietimo ir mokymo patalpų atstatymas, energetikos infrastruktūros modernizavimas, susisiekimo infrastruktūros atstatymas, namų netekusių asmenų laikinas apgyvendinimas bus pagrindiniai Lietuvos prioritetai remiant Ukrainos atstatymą artimiausiu laikotarpiu. Lietuva tęsia pagalbą Ukrainai ir per VBHP fondą. Ketinama vykdyti projektus, skirtus šalies viduje perkeltų asmenų socialinėms ir ekonominėms sąlygoms gerinti, padėti Ukrainos institucijoms įgyvendinti reformas, būtinas tolesnei šalies integracijai į ES, stiprinti nepriklausomą žiniasklaidą. Žvelgiant į ateitį ir vertinant skiriamus asignavimais, nuo 2022 m. Lietuvos skiriama OPV turėtų augti kiek sparčiau. Visgi, didžiausią įtaką Lietuvos skiriamos OPV augimui santykyje su BNP artimiausiu laikotarpiu turės ženklus papildomas, daugiausiai iš LRV rezervo ir papildomų asignavimų ministerijoms skiriamas finansavimas, teikiant paramą nuo karo kenčiančiai Ukrainai ir siekiant atliepti būtiniausius gyventojų bei institucijų poreikius.

KYLANTYS IŠŠŪKIAI

Vienas iš Lietuvos VB politikos įgyvendinimo iššūkių yra tai, jog didžiąją dalį (apie 80 proc.) Lietuvos skiriamos OPV pastaraisiais metais sudarė daugiašalė parama. Naujai įgyvendintomis reformomis (visų pirma VBHP fondo įsteigimas) kartu siekiama užtikrinti laipsnišką perėjimą prie labiau subalansuoto daugiašalės ir dvišalės pagalbos santykio (VBHP fondo nuostatai numato, kad lėšos naudojamos dvišalei pagalbai ir bendrajam finansavimui teikti). Kartu pažymėtina, kad papildoma parama Ukrainai 2022 m. lėmė, kad dvišalė parama siekė 59 proc. Kitas iššūkis yra dvišalių VB veiklų finansavimas, kuris išimtinai remiasi tiesioginiu projektinių veiklų, projektų ir programų finansavimu iš valstybės biudžeto, nevykdant VB skiriamų finansinių resursų diversifikacijos. Artimiausiu metu ketinama skirti daugiau dėmesio inovatyviems ir didesnę pridėtinę vertę galintiems generuoti sprendimams ir įrankiams, ypač finansų inžinerijai (pavyzdžiui, teikiant lengvatines paskolas ar finansines garantijas VB veiklai vykdyti), kuri turėtų užtikrinti spartesnę VB politikos pažangą, kartu į VB veiklą aktyviau įtraukiant ir privatų, ir nevyriausybinį sektorių.

67%
ES 27 GYVENTOJŲ

46%
LIETUVOS GYVENTOJŲ

MANO, KAD SKURDO BESIVYSTANČIOSIOSE ŠALYSE ĮVEIKIMAS TURĖTŲ BŪTI VIENAS IŠ PAGRINDINIŲ NACIONALINĖS VYRIAUSYBĖS PRIORITETŲ

80%
ES 27 GYVENTOJŲ

68%
LIETUVOS GYVENTOJŲ

MANO, KAD SKURDO BESIVYSTANČIOSIOSE ŠALYSE ĮVEIKIMAS TURĖTŲ BŪTI VIENAS IŠ PAGRINDINIŲ ES PRIORITETŲ

89%
ES 27 GYVENTOJŲ

89%
LIETUVOS GYVENTOJŲ

MANO, KAD ES SVARBU UŽMEGZTI PARTNERYSTES SU KITOMIS ŠALIMIS, SIEKIANT SUMAŽINTI SKURDĄ PASAULYJE

59 PAVEIKSLAS. LIETUVOS GYVENTOJŲ PALAIKYMAS VB (PROC. POPULIACIJOS), 2022 M.
Šaltinis: EUROBAROMETRAS, 2022 m..

Išskirtinas ir ribotas šios srities reikšmės suvokimas, pavyzdžiui, VB svarba užsienio politikoje vis dar suvokiama gana siaurai, neįvertinamos jo teikiamos galimybės ir svertai. Reikšmingi šios srities pokyčiai galimi tik keičiantis požiūriui į VB, jį matant kaip veiksmingą instrumentą minkštajai galiai didinti ir užsienio politikos sritį, kurioje puikiai dera vertybiniai ir ekonominiai interesai. Galiausiai, svarbu paminėti iššūkius visuomenės mąstysenoje: remiantis Eurobarometro 2022 m. birželio mėn. paskelbtais visuomenės nuomonės apklausos duomenimis, 89 proc. Lietuvos respondentų mano, kad ES svarbu užmegzti partnerystes su kitomis šalimis, siekiant sumažinti skurdą pasaulyje (tiek pat, kiek ir ES vidurkis). Nors, palyginti su 2020 m., gerokai daugiau manančių, kad skurdo įveikimas šiose šalyse turėtų būti vienas iš pagrindinių ES prioritetų – tuo įsitikinę 68 proc. Lietuvos respondentų, šis rodiklis vis dar atsilieka nuo ES vidurkio – 80 proc. Tik 46 proc. Lietuvos respondentų mano, kad tai turėtų būti nacionalinės vyriausybės (LRV) prioritetas (gerokai mažiau nei ES vidurkis – 67 proc.). Remiantis ankstesniais duomenimis (2020 m.) galima pastebėti, kad Lietuvos visuomenės požiūris į VB gerėja, tačiau dar nepakankamai, jog galėtų pasiekti ES šalių vidurkį.

Kita vertus, Ukrainos atveju, Lietuvos visuomenė finansinę pagalbą palaiko labiau – 2022 m. kovo mėnesį kiek daugiau nei pusė lietuvių buvo skyrę paramą Ukrainai. Reikšmingų pokyčių didinant palankumą VB galima pasiekti stiprinant komunikaciją ir visuomenės informavimą pasitelkiant viešosios diplomatijos priemones apie VB naudą ir svarbą, apie Lietuvos indėlį šioje srityje – konkrečius rezultatus, laimėjimus, sėkmės istorijas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Lietuvos pažangą siekiant 17 DVT galima vertinti kaip vidutinę ir pakankamą tikslui pasiekti. Nors pastaraisiais metais šalyje įvykdyta sisteminė VB politikos reforma ir skiriama OPV nuosekliai auga, išlieka keli pagrindiniai iššūkiai, trukdantys pasiekti spartesnę tikslo pažangą. VB svarba Lietuvos užsienio politikoje vis dar suvokiama gana siaurai, taip pat neįvertinamos jo teikiamos galimybės ir svertai, didžiąją dalį Lietuvos skiriamos OPV vis dar sudaro daugiašalė parama, taip pat vis dar vyrauja nepakankama VB skiriamų finansinių resursų diversifikacija. Kita vertus, Lietuva yra pasiryžusi ir toliau tęsti VB veiklas, įgyvendindama priemones, kuriomis siekiama finansuoti VB projektus ir vykdyti jų stebėseną, viešojo sektoriaus lėšomis pritraukti privataus sektoriaus investicijas, informuoti Lietuvos ir šalių partnerių visuomenę apie VB aktualijas, organizuoti renginius, rengti vizitus, dalyvauti ES, JT, tarptautinių donorų veikloje. Lietuva siekia svariau prisidėti prie pasaulinių VB pastangų, inicijuodama dvišalės partnerystės programas ir dalindamasi gerąja patirtimi, taip siekiant užsibrėžto tarptautinio įsipareigojimo iki 2030 m. OPV skirti ne mažiau kaip 0,33 proc. BNP, ir kartu įgyvendinant užsibrėžtas tarpines rodiklio reikšmes.

Siekiant diversifikuoti VB politikos finansavimą, svarbu įtraukti kitus tvaraus finansavimo būdus ir pritaikyti inovatyvias finansinės inžinerijos priemones. Taip pat tikslinga įvertinti naujų plėtros ir vystymo finansinių įstaigų, teikiančių finansines paslaugas (lengvatines paskolas ir finansines garantijas) verslo įmonėms, vykdančioms su VB susijusius plėtros projektus, potencialą. Siekiant VB politikos plėtros ir atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje nėra nacionalinio vystymosi banko, reikalinga ieškoti galimybių bendradarbiauti su nacionalinėmis bei tarptautinėmis finansų institucijomis ir agentūromis. Galiausiai, visuomenėje ir šalies institucijose reikalinga plėsti VB svarbos suvokimą: VB turi būti ilgalaikė ir nuosekli, ja generuojama ekonominė ir politinė grąža, didinamas Lietuvos žinomumas ir formuojamas teigiamas įvaizdis, prisidedama prie demokratijos, žmogaus teisių, geros valdysenos praktikos skleidimo tarptautiniu mastu.

GEROSIOS PRAKTIKOS PAVYZDYS

2015 m. įkurtas nevyriausybinis tyrimų ir konsultacijų centras „AfriKo“ siekia tapti pirmaujančiu abipusiškai naudingų tarptautinių partnerysčių centru Baltijos šalyse. Savo veiklomis „AfriKo“ vienija specialistus, verslus, politines, kultūrines ir akademines bendruomenes, dirbančias Afrikoje ir besidominčias šiuo regionu.

2019–2022 m., kartu su partneriais iš viešojo ir privataus sektoriaus, „AfriKo“ įgyvendino projektą „Digital Explorers“. Ši iniciatyva 30 jaunų Nigerijos IT talentų suteikė profesinio tobulėjimo galimybes Lietuvos kompanijose, sukūrė 2,5 mln. EUR pridėtinės vertės Lietuvos IT sektoriui, paskatino įmonės „TeleSoftas“ tiesiogines investicijas Nigerijoje ir atvėrė galimybes Lietuvos ir Nigerijos bendradarbiavimui FinTech srityje. 2021 m. „Digital Explorers“ EK buvo pripažintas europine sėkmės istorija talentų partnerysčių srityje. Po pirmojo „Digital Explorers“ etapo projektas toliau plėtojamas, įtraukiant naujas šalis partneres (Keniją, Armėniją, Iraką) ir dalinantis patirtimi su Baltijos valstybėmis (Latvija ir Estija). „AfriKo“ taip pat rengia ir tarptautinėse akademinėse konferencijose pristato mokslinius tyrimus Baltijos šalių užsienio politikos, Afrikos–ES santykių temomis. Centras skatina moksliniais tyrimais pagrįstą politinį dialogą ir bendradarbiavimą su Baltijos regiono ir pasaulio mokslininkais, strategiškesnio ir visapusiškesnio Baltijos šalių požiūrio į Afriką ir kitus globalių partnerysčių regionus.

Šaltinis: AfriKo, 2021-2022.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Darbotvarkės 2030 bei DVT įgyvendinimo sėkmė yra glaudžiai susijusi su politiniu dėmesiu, vykdoma komunikacija ir finansinių intervencijų, kuriomis sukuriamas teigiamas pokytis, tęstiniu skyrimu. Sisteminiai šalies iššūkiai, COVID–19 poveikis, žiaurus bei nepagrįstas Rusijos karas prieš Ukrainą, išaugusios energetinių išteklių kainos, kitos socialinės ir ekonominės krizės kelia susirūpinimą dėl tolesnio sėkmingo Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo. Krizių akivaizdoje turėtų būti sustiprintas siekis efektyvinti bendradarbiavimą nacionaliniu bei tarptautiniu lygmenimis, skatinti žiniomis ir įrodymais grįstą valdymą bei inovacijų diegimą, o sisteminius šalies iššūkius spręsti kompleksinėmis, tęstinėmis intervencijomis.

STIPRUS NACIONALINIS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Tiek ankstesnėje, tiek šioje savanoriškoje šalies ataskaitoje daug dėmesio skiriama siekiui užtikrinti darnią, inovatyvią visų ūkio sektorių plėtrą, prisidedančią prie socialinių problemų sprendimo, nieko nepaliekant nuošalyje. Lietuva išlaikė politinį tęstinumą prisidėti prie Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo: abiejų ataskaitų rengimo metu buvo įvertintas Darbotvarkės 2030 suderinamumas su nacionaliniais strateginio planavimo dokumentais, nustatytas DVT atitikimas Lietuvos strateginio planavimo dokumentams. Lietuva 2030 bei NPP yra pagrindas Lietuvoje įgyvendinti DV principais paremtą institucinio ir strateginio planavimo sistemą, kuri padeda užtikrinti skirtingų politikos sričių suderinamumą. Pažymėtina, kad sisteminių šalies iššūkių, tokių kaip pajamų nelygybė ir skurdas, regioniniai skirtumai ir atskirtis, visuomenės demografinė padėtis, sprendimui būtinas kompleksinis sisteminis požiūris, prie kurio ir prisideda minimas teisinis reglamentavimas.

Tiek valstybinės institucijos, tiek NVO pastebi, kad nors Darbotvarkės 2030 nacionalinis teisinis reglamentavimas sukuria tinkamas sąlygas nuosekliam DVT įgyvendinimui, pats įgyvendinimo proceso aktualumas – politinis dėmesys, tarpinstitucinis bendradarbiavimas, visuomenės informavimas, pažangos įvertinimas – iki šiol buvo epizodinis. Siekiant tolygaus Darbotvarkės 2030 pažangos vertinimo, rekomenduojama taikyti proaktyvų požiūrį į DVT įgyvendinimą, suteikiant didesnę svarbą Darbotvarkės 2030 įgyvendinimui politinėje darbotvarkėje ir viešojoje erdvėje. Siekiant tolygaus Darbotvarkės 2030 pažangos vertinimo ir įgyvendinant NPP, paskirti horizontaliųjų principų (DV, lygių galimybių visiems bei inovatyvumo) koordinatoriai, kurie, be kitų sisteminių veiklų, nuo 2023 m. kasmet rengia horizontaliųjų principų įgyvendinimo ataskaitas, kurios taps sudėtine metinės NPP įgyvendinimo ataskaitos dalimi. Numatoma, kad šios ataskaitos padės geriau sekti Darbotvarkės 2030 įgyvendinimą ir, atitinkamai, planuoti ir įgyvendinti reikalingas intervencijas. Visgi, siekiant proaktyvaus DVT įgyvendinimo vertinimo, svarbu sustiprinti institucinius bendradarbiavimo mechanizmus: visų pirma, užtikrinti Darbotvarkės 2030 įgyvendinimo klausimų aptarimą ir DVT prioritetų aktualizavimą politinėje darbotvarkėje. Rekomenduojama DV funkcijas priskirti šiuo metu aktyviai veikiančiai Valstybės pažangos tarybai, kuri užtikrintų DVT svarbą strateginiu ir politiniu lygmeniu, bei sukurti oficialų nacionalinį DV koordinatorių tinklą, įtraukiant vyriausybinių ir nevyriausybinių institucijų, verslo, mokslo ir kitų su DVT įgyvendinimu susijusių institucijų atstovus, kuris padėtų užtikrinti reikalingų intervencijų, siekiant DVT, nuoseklumą, tinkamumą ir efektyvumą.

Šios kompleksinės priemonės prisidėtų tiek prie DVT svarbos didinimo, tarpinstitucinio bendradarbiavimo stiprinimo, visuomenės informavimo, tiek duomenų stebėsenos ir pažangos vertinimo mechanizmo. Pažymėtina, kad Valstybės duomenų agentūros taikomas interaktyvus duomenų pateikimas yra patogus viešam naudojimui, tačiau šalies pasirinkti DVT rodikliai turėtų būti reguliariai peržiūrimi ir atnaujinami, juos aktualizuojant ir, kiek tikslinga, suvienodinant su JT rodikliais.

NACIONALINIAI IR TARPTAUTINIAI IŠŠŪKIAI ĮGYVENDINANT DARBOTVARKĘ 2030

Šalies pažangą įgyvendinant Darbotvarkę 2030 galima išskirti į 2 etapus: iki COVID–19 pradžios ir popandeminiu laikotarpiu. Pažymėtina, kad nuo 2018 m. iki pandemijos pradžios buvo pastebimas šalies ekonominis augimas, fiksuojamos DVT rodiklių pozityvios tendencijos, pradėti strateginio planavimo sistemos pokyčiai. COVID–19 sulėtino šalies ekonominį augimą, prisidėjo prie iššūkių mažinant skurdą, socialinę atskirtį ir pajamų nelygybę, skatinant užimtumą, sudarė sudėtingas sąlygas plėtoti švietimo ir sveikatos paslaugas. Šios problemos tapo dar aktualesnės viešojo valdymo sistemai susiduriant su tarptautiniais iššūkiais: 2021 m. vasarą prasidėjęs migrantų antplūdis prie Baltarusijos sienų su ES valstybėmis, 2022 m. vasario mėn. prasidėjusi neteisėta Rusijos karinė invazija į Ukrainą, energetinė krizė – tai sumažino šalies pažangą įgyvendinant Darbotvarkę 2030. Kadangi šalyje nėra sukurtų efektyvių Darbotvarkės 2030 koordinavimo mechanizmų, nacionaliniai ir tarptautiniai iššūkiai dar labiau apsunkino tarpinstitucinį bendradarbiavimą.

Vertinant atskirus DVT pažymėtina, kad Darbotvarkės 2030 įgyvendinimas nėra tolygus - analizuotu laikotarpiu, kai kurių tikslų (pavyzdžiui, 1, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 15, 16, 17 DVT) pažanga yra didesnė, nei kitų. Tai lemia kelios priežastys: taikomų ilgalaikių intervencijų efektyvumas, visuomenės ir politinis dėmesys su konkrečiu DVT susijusiems iššūkiams, konkrečiame DVT esantys stiprūs bendradarbiavimo ryšiai tarp institucijų ir visuomeninių organizacijų. Konkrečiai, siekiant skurdo mažinimo šalyje (1 DVT), įgyvendintos skurdo mažinimo paramos priemonės buvo efektyvios. Visgi, ilguoju laikotarpiu, reikalinga stiprinti šalies socialinės apsaugos sistemą, daugiau dėmesio skiriant socialiai pažeidžiamų asmenų padėties gerinimui, pajamų nelygybės mažinimui.

Siekiant kokybiško švietimo visuose lygmenyse (4 DVT), įgyvendinamos struktūrinės švietimo reformos prisideda prie DVT rodiklių gerėjimo, tačiau svarbu stiprinti tolygų visų švietimo lygmenų stiprinimą, daugiau dėmesio skiriant vienodo starto pozicijų suvienodinimui bei stiprinant MVG. Stiprinant šalies ekonominį augimą ir darbo rinkos efektyvumą (8 DVT atveju) ikikriziniu laikotarpiu augantis BVP paskatino DVT rodiklių pozicijų pagerėjimą, šalies užimtumą bei darbo užmokesčio didėjimą, tačiau ilgalaikės šalies problemos, tokios kaip ilgalaikis nedarbas, NEET situacija, moterų darbo užmokesčio atotrūkis nebuvo išspręstos. Atsižvelgiant į tai, rekomenduojama ne tik taikyti priemones, orientuotas į nedarbo mažinimą ir lygių galimybių užtikrinimą darbo rinkoje, bet kartu stiprinti ir inovacijų, technologijų naudojimą šalyje. Stiprinant šalies miestų darnumą, įtraukumą ir saugumą (11 DVT) intensyviau taikomi išmanieji judumo, ITS sprendimai, miestų planavimas grindžiamas universalaus dizaino ir integruoto planavimo bei viešųjų erdvių ir gatvių humanizavimo principų taikymu, atitinkamai planuojamas viešųjų paslaugų prieinamumas. Svarbu tęsti taikomas priemones ir stiprinti tarpregioninį bendradarbiavimą, visų pirma civilinės saugos ir ekstremaliųjų situacijų prevencijos politikos srityje, numatant dideles ar regionines stichines nelaimes, joms pasirengiant, planuojant ir taikant efektyvias perspėjimo sistemas, reaguojant į jas ir vykdant atkūrimą po nelaimių.

Visgi, kai kurių DVT atveju, nors yra taikomos kompleksinės ilgalaikės priemonės, sukurtas teigiamas pokytis yra trumpalaikis. Atsižvelgiant į tai, siekiant užtikrinti gyventojų gerą mitybą ilguoju laikotarpiu (2 DVT atveju), aktualus tiek 1 DVT sėkmingas įgyvendinimas, tiek papildomų pajamų nelygybę mažinančių priemonių taikymas. Taip pat būtina stiprinti žemės ūkio tvarumą – svarbu mažinti dirvožemio ir vandenų taršą, ŠESD emisijas bei didinti energetinį efektyvumą, tuo pačiu palaikant Lietuvos žemės ūkio produktyvumo augimą. Mažinant nelygybę šalyje (10 DVT atveju) taip pat aktualus 1 DVT įgyvendinimas – nelygybės šalyje mažinimui būtinos priemonės, orientuotos į skurdo ir pajamų nelygybės mažinimą. Siekiant užtikrinti darnius vartojimo ir gamybos modelius (12 DVT), reikalinga stiprinti žiedinės ir klimatui neutralios ekonomikos plėtrą, didinti darnumu grįstą gyventojų sąmoningumą tausoti aplinką, tvariai vartoti, teisingai rūšiuoti ir skatinti tvarias vartojimo praktikas. Taip pat svarbu išlaikyti politinį dėmesį ir stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą įgyvendinant klimato kaitos ir aplinkosauginius DVT (13, 14, 15 DVT). Šių tikslų sėkmingam įgyvendinimui aktualus ir mokslu, inovacijomis grįstų sprendimų taikymas, didesnis visuomenės informavimas apie iššūkius, su kuriais susiduria atskiros ekosistemos, bei kaip šalies gyventojai galėtų prisidėti prie iššūkių mažinimo.

PARTNERYSTĖS IŠŠŪKIAI

Darbotvarkės 2030 įgyvendinimui būtinas visų suinteresuotų institucijų susitelkimas ir bendradarbiavimas. Visgi, Lietuvoje pasigendama veiksmingo ir efektyvaus tarpinstitucinio DV koordinavimo mechanizmo, nuoseklaus visuomenės informavimo apie Darbotvarkės 2030 įgyvendinimą. Atsižvelgiant į tai, reikalinga nustatyti priemones, užtikrinančias aktyvų tarpinstitucinį bendradarbiavimą, siekiant Darbotvarkėje 2030 įtvirtintų tikslų, bei kryptingą visuomenės informavimą apie DVT. NVO teigimu, svarbu stiprinti visuomeninių organizacijų įtraukimą į Darbotvarkės 2030 įgyvendinimą ir instituciniu lygmeniu – šiuo metu įgyvendinamų iniciatyvų, švietėjiškų veiklų nepakanka siekiant reikšmingos pažangos atstovauti visuomenės grupes Darbotvarkės 2030 įgyvendinime.

Lietuvos
Respublikos
aplinkos
ministerija

